Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Національна спілка документознавців України
Одеська регіональна організація
Національної спілки журналістів України
Одеська національна наукова бібліотека
Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
імені М. С. Грушевського
Національний університет «Львівська політехніка»
Західноукраїнський національний університет
Харківська державна академія культури
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Національний університет «Острозька академія»
Маріупольський державний університет
Університет м. Кадіс (Іспанія)
Полонійна академія у Ченстохові (Польща)
Університет Масаріка (Брно, Чехія)

ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ XXI СТОЛІТТЯ

МАТЕРІАЛИ
XVII Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 11 – 13 вересня 2024 р.

За загальною редакцією
В. Г. Спрінсяна

Одеса
2024

УДК 378.4.007(477.74)(063)
І-741

Редакційна колегія:

Г. О. Оборський **—** ректор Національного університету «Одеська політехніка», доктор технічних наук, професор, дійсний член Академії інженерних наук України, заслужений працівник освіти України;

В. Г. Спрінсян **—** завідувач кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка», кандидат мистецтвознавства, доцент, заслужений працівник освіти України, президент Національної спілки документознавців України;

А. А. Фурман — директор Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», доктор психологічних наук, професор;

О. В. Шевченко **—** доктор наук зі соціальних комунікацій, професор кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка»;

Т. В. Розова **—** доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка»;

В. Ю. Жарких — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, історії та політології Національного університету «»Одеська політехніка»;

І. О. Бірюкова — Генеральний директор Одеської національної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури України;

Т. В. Новальська **—** доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв;

Ю. І. Палеха **—** кандидат історичних та культурологічних наук, професор кафедри інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки Національного транспортного університету, голова НМК МОНУ за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»;

О. В. Марковець — кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»;

А. А. Соляник — доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Харківської державної академії культури;

Ю. С. Амельченко — директор Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М.С. Грушевського заслужений працівник культури України;

Ю. А. Работін — голова правління Одеської регіональної організації національної спілки журналістів України, заслужений журналіст України, кандидат економічних наук, доцент;

О. В. Лаврик — кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка»;

М. Г. Якубовська — кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка»;

Т. А. Зінов'єва — кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка»;

О. В. Бурлука — кандидат філософських наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка»;

О. О. Татакі — старший викладач кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка».

Відповідальні за випуск **— *О. В. Лаврик, О. О. Татакі.***

Друкується за рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська політехніка» (*протокол № 1 від 25 вересня 2024 року*)

Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI І-741 століття: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11–13 вересня 2024 року) / за заг. ред. В. Г. Спрінсяна ; ред. кол.: Г. О. Оборський, В. Г. Спрінсян, О. В. Шевченко [та ін.] ; відп. за вип. О. В. Лаврик, О. О. Татакі. Одеса, 2024. 319 с.

ISBN 978-966-927-534-9

Збірник укладено на основі матеріалів XVII Міжнародної науково-практичної конференції з проблем інформаційної освіти, комунікативної компетенції, інформаційної культури сучасного фахівця, філософії кроскультурної комунікації та розробки й впровадження інноваційних освітніх технологій. До збірника також увійшли статті й тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми кола наук із соціальних комунікацій та суміжних галузей знань.

Розрахований на наукових працівників, фахівців інформаційної сфери, викладачів, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться заявленою проблематикою.

УДК 378.4.007(477.74)(063)

Матеріали конференції публікуються в авторській редакції.
Відповідальність за зміст статей покладається на авторів.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Odesa Polytechnic National University
National Union of Documentary Experts of Ukraine
Odesa Regional Organization
of National Union of Journalists of Ukraine
Odesa National Scientific Library
Odesa regional universal scientific library of M. S. Grushevsky
National University "Lviv Polytechnic"
Western Ukrainian National University
Kharkiv State Academy of Culture
National Academy of Managers of Culture and Arts
Ostroh Academy National University
Mariupol State University
University of Cadiz (Spain)
Polonia Academy in Częstochowa (Poland)
Masaryk University (Brno, Czech Republic)

INFORMATIONAL EDUCATION AND PROFESSIONAL-COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES OF XXI CENTURIES

MATERIALS
of the XVII International scientifically-practical conference

Odesa, September, 11-13th, 2024

Under the general editorship
V. G. Sprinsyan

UDC 378.4.007 (477.74)

Published by the decision of the National University "Odesa Polytechnic"
Academic Council (protocol № 1, 25.09.2024)

Proceedings concluded a based on materials the XVII International Scientific and Practical conference on problems of Information Education, communicative competence, professional modern of information culture, philosophy, cross-cultural communication and the development and implementation of innovative educational technologies. The collection also includes articles and abstracts that address actual problems range of social communications sciences and related branches of knowledge.

Computed on the research workers experts of information sphere, teachers, students and all those interested in the stated issues.

The conference proceedings are published in author's edition.
Responsibility for the content of articles rests with the authors.

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Біловус Л. І., Біловус П. В.	Роль комунікаційних стратегій спеціальних бібліотек для сліпих у формуванні інклюзивного суспільства	11
Борщ О. А., Макаров О. В.	Стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи в Україні	15
Забіянов Є. В.	Бібліотека як Хаб цифрової освіти	20
Збанацька О. М., Добровольська В. В.	Бізнес-процеси в бібліотеках	26
Зірчак Г. П.	Організація діяльності центру електронних ресурсів як сучасного комунікаційного засобу комплектування фондів бібліотек України	31
Кудлай В. О.	Використання інформаційних технологій для забезпечення інтелектуальної власності на онлайн-платформі DigiUni	35
Лавренюк В. В.	Сучасне термінознаво: практичний аспект	39
Лазарев Д. Ю.	Кіберпростір, кіберзагроза та кібербезпека: особливості потрактування понять в сучасному інформаційному просторі	45
Марковець О. В., Вовк Н. С.	Бібліотеки та цифрові рішення у збереженні культурних надбань України в умовах війни	50
Остапчук Я. В., Лебідь Т. П.	Бібліографічні покажчики музеїв Тернопільщини як зразок синергії інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек та архіву	53
Охріменко Г. В.	Захист інформації в контексті аналітичної культури організації: базові моделі	59
Палеха Ю. І.	Актуальні проблеми документознавства: стан і перспективи досліджень	68

Передерій І. Г., Гула Р. В.	Бібліотечно-архівно-музейна галузь як дієвий актор у меметичних війнах сучасності (у контексті російсько-українського протистояння)	74
Смоляр О. І.	Стратегія морської безпеки України як один із основних документів розвитку морської держави в контексті національного захисту	82
Соляник А. А.	Стандарт за професією «бібліотекар» як інструмент кадрового менеджменту	86
Спрінсян В. Г.	Актуалізація проблеми впливу соціальних медіа на формування світогляду майбутніх фахівців	92
Федорук О. М.	Використання блокчейн технології для забезпечення цілісності та безпеки електронних документів	97
Чередник Л. А.	Роль соціальних мереж у діяльності бібліотек	101
Шевченко О. В.	Інформаційно-аналітична підтримка Національного університету «Одеська політехніка» в умовах воєнного часу	105
Якубовська М. Г., Татакі О. О.	Інформаційні технології у документознавстві	111

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

Lykhatskyi Andrii	Artificial intelligence and creativity: a new understanding of authorship	119
Баторій А. В.	Інформаційне суспільство: дефіцитність і цінність інформаційного «шедевра»	121
Васалатій М. В.	Архітектура модерну в сучасному суспільному дискурсі України	128
Жарких В. Ю.	Домінанта життєвого і кар'єрного росту (в епоху цифрового століття)	132

Кремінська І. М., Тарасенко Д.	Система мотивів п'єси «Близнята ще зустрінуться» І. Костецького	136
Лись Д. А.	Net-art як культурна практика у сучасному комунікаційному просторі	140
Панчук Л. В.	Культурфілософське бачення сучасної німецької літератури	147
Розова Т. В.	Український соціум: зміна світоглядної парадигми у комунікативному просторі XXI століття	151
Ткаченко Д. Ю.	Вплив цінностей на процес комунікації	158
Chorna L.	The flip side of digital transformation: the human aspect	161
Якубовська М. Г.	Філософські погляди у есеїстиці Василя Махна	164

СУЧАСНІ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Анісімова О. М., Лукаш Г. П.	Використання інструментів штучного інтелекту у науковій роботі студентів	170
Бурлука О. В.	Самоосвіта особистості як масове соціальне явище	173
Зінов'єва Т. А., Якубовська М. Г.	Журналістська освіта: тенденції	177
Масі Н. І.	Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»	186
Михайлюк О. В., Вершина В. А.	Проблема когнітивного дисонансу як проблема організації знань	192
Нечаєва Н. В.	Переваги та виклики використання іноземних мов у професійному навчанні журналістів (на прикладі предмета «англомовні медіа»)	195
Рибка Н. М.	Культура та безкультур'я людини в інформаційному суспільстві	199

Себов Д. О.	Універсалізація засобів комунікації як антропологічна детермінанта культуротворення	203
Серпінський А. О.	До проблеми розуміння поняття «український соціум»	206
Ткаченко І. В.	Молодіжний сленг як мовне явище та соціокультурний феномен	208
Федорова А. І.	Цифровізація навчання: проблеми та перспективи	212
Чурсін М. М.	Система трансляції наукових знань та роль інформаційних технологій в освітньому процесі вищої школи	217

МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ, РЕКЛАМА ТА PR ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Афанасьєв О. І.	Наративізація теорії і практики реклами	227
Баландіна Н. Ф.	Неосемантизація термінів з компонентом *медіа*	230
Зубар П. М.	Конспірологічні меседжі українських covid-дисидентів та противників вакцинації: структура, поширеність та роль у дискурсивній стратегії	237
Кутенець А. В.	Документальні фільми про українську авіацію як протидія дезінформації	243
Лаврик О. В.	Сучасна соціальна реклама в Україні в контексті загальнолюдського та ментально-національного компонентів: до постановки питання	247
Маслова Ю. П.	Функційні особливості воєнних неологізмів у газетному дискурсі сучасної України	254
Мельник О. В.	Інформаційно-психологічні операції в Україні та їх вплив на бойові дії війни 2014-2019 – 2022-2024 років	259
Петрович В. В., Чибирак С. В.	Формування іміджу міста за допомогою рекламних та PR інструментів	263

Пристай Г. І.	Локальні друковані медіа Прикарпаття в умовах війни	269
Сидун І. В.	Соціальні проблеми в громаді під час війни у фокусі регіональних медіа	273
Струтинська Т. В.	Соціально-економічна тематика локальних новинних випусків у час повномасштабного вторгнення	276
Танасійчук І. М.	Поширення інформації в соціальних мережах: філософський аспект	279
Тур О. М., ***Шабуніна В. В.***	«Калькулятор фейків» як ефективний інноваційний інструмент для боротьби з неправдивою інформацією	282
Хоменко І. А., ***Фоменко В.,*** ***Сорока С. М.***	Суспільно корисне і деструктивне використання виражальних засобів мистецтва в аудіовізуальних і аудіальних медіа	287
Черненко Т. В.	РПЦ – витончений інструмент російської пропаганди	296
Шановська О. А., ***Рєзнік В. В.***	Звитяжні подвиги українців під час сучасної збройної агресії росії як головне спростування наративів кремлівської пропаганди	300
Шевченко Т. М.	Відеоблог про літературу: специфіка контенту та структури	307
Шмігіль Н. Л.	Українська екологічна журналістика в умовах російсько-української війни	311
Клименко М. А.	До проблеми маніпуляції суспільною свідомістю у процесі комунікації: філософський аналіз	316

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

УДК 027.7

Л. І. Біловус,
д. іст. н., професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету,
П. В. Біловус,
аспірант кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ СПЕЦІАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК ДЛЯ СЛІПИХ У ФОРМУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто трансформацію діяльності спеціальних бібліотек для сліпих (чи публічних, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців) під впливом соціокультурних змін та інновацій. Особливу увагу приділено розробці комунікаційних стратегій, що сприяють формуванню інклюзивного суспільства, підвищенню якості життя осіб з інвалідністю та просуванню бібліотечних послуг серед ширшого кола користувачів.

Ключові слова: спеціальні бібліотеки для сліпих, комунікаційна стратегія, інклюзія, інформаційні продукти та послуги, соціокультурна реабілітація, маркетингові комунікації.

The thesis discusses the transformation of special libraries for the blind (or public libraries with special departments or appropriate facilities and specialists) under the influence of socio-cultural changes and innovations. Particular attention is paid to the development of communication strategies that contribute to the formation of an inclusive society, improve the quality of life of persons with disabilities and promote library services to a wider range of users.

Key words: special libraries for the blind, communication strategy, inclusion, information products and services, socio-cultural rehabilitation, marketing communications.

Зміна теоретико-методологічних і соціокультурних підходів до розуміння інвалідності, а також мінливе ставлення суспільства до проблем осіб з інвалідністю, підвищення вимог до якості продуктів і послуг, що надаються користувачам із різними проблемами здоров'я, стрімкий розвиток інформаційних технологій і низка інших чинників призводять до трансформації діяльності закладів культури різного профілю, зокрема – спеціальних бібліотек для сліпих.

Інформаційні продукти та послуги (ІПП), що розробляються і використовуються в діяльності спеціальних бібліотек для сліпих, традиційно адресовані основному контингенту користувачів – сліпим і слабозорим людям (незрячим), проте сьогодні бібліотеки для сліпих розширюють контингент користувачів, розвивають комплекс інформаційних продуктів та послуг для людей із різноманітними порушеннями й особливими потребами (нечуючих, із ментальними особливостями, дислексією тощо), що стає важливою складовою соціокультурної реабілітації усіх категорій користувачів спеціальних бібліотек для сліпих, що здійснюється в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування, зокрема під час реалізації спеціальних та інклюзивних програм і проєктів.

Відповідно до розвитку нормативно-правової бази в різних сферах життєдіяльності реалізуються заходи щодо підвищення рівня фізичної доступності різноманітних установ, активно впроваджуються інклюзивні практики, що є необхідною умовою формування інклюзивного суспільства, в якому всі люди мають рівні можливості, мається на увазі реальне включення осіб з інвалідністю до активного суспільного життя.

Формуванню інклюзивного суспільства на державному та регіональному рівнях сприяє діяльність закладів у сфері соціального обслуговування, освіти, культури. Особлива роль належить спеціальним бібліотекам для сліпих, які не лише розбудовують власний комплекс ІПП, а й здійснюють спільну діяльність з іншими закладами культури (загальнодоступними бібліотеками, музеями, театрами),

спрямовану на методичний супровід, адаптацію їхніх просторів та забезпечення доступності послуг для осіб з інвалідністю.

Однак нині унікальні можливості спеціальних бібліотек для сліпих (чи публічних, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців) не повною мірою використовуються різними групами потенційних користувачів і партнерів. Це може пояснюватися відсутністю обґрунтованої маркетингової стратегії просування, що включає багаторівневе інформування реальних і потенційних користувачів, а також широкої громадськості про різноспрямовану діяльність спеціальних бібліотек для сліпих (чи публічних, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців): спеціальний комплекс ІПП, проєктну діяльність, інноваційний досвід роботи з особами з інвалідністю. Механізмом ефективного просування є комунікаційна стратегія.

Розробка та реалізація комунікаційної стратегії спеціальними бібліотеками для сліпих (чи публічними, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців) сприятиме формуванню інклюзивного суспільства в Україні. У результаті реалізації комунікаційної стратегії, спрямованої на комплексну інформаційну підтримку бренду бібліотеки, поширюються цінності інклюзії та підвищується якість життя осіб з інвалідністю, які включаються в активне суспільне життя.

Типова модель комунікаційної стратегії спеціальної бібліотеки для сліпих (чи публічної, яка має спеціальний відділ чи відповідну базу і фахівців) включає: визначення місця та ролі бібліотеки для сліпих (чи публічної, яка має спеціальний відділ чи відповідну базу і фахівців) у регіоні, аналіз комунікацій із різними цільовими аудиторіями, характеристику комунікативної платформи бренду (визначення позиціонування, архітектури, тактики, стратегії розвитку), а також визначення схеми маркетингових комунікацій із зовнішнім та внутрішнім середовищем для розвитку комплексної інформаційної підтримки бібліотеки як регіонального інклюзивного інформаційно-культурного центру.

Впровадження бібліотеками для сліпих (чи публічними, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців) типової комунікаційної стратегії веде до підвищення впізнаваності бібліотеки у суспільстві загалом, просування створюваних ними ІПП, дає змогу ефективно просувати цінності інклюзії серед різноманітних реальних і потенційних цільових аудиторій, стимулювати їхню лояльність і

розширювати сферу впливу спеціальних бібліотек для сліпих (чи публічних, які мають спеціальні відділи чи відповідну базу і фахівців) у міжвідомчій взаємодії як регіональних методичних та консультаційних центрів стосовно роботи з особами з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Білоус В. Інклюзивне середовище бібліотеки : стратегія розвитку. URL: https://vinps.vn.ua/wp-content/uploads/2018/06/Збірник_інклюзія_2018-ел_верс-2.pdf#page=32 (дата звернення: 06.05.2024).
2. Гуменчук В. Сучасні бібліотеки України як інклюзивний простір: промоція читання та популяризація книги. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 14–19.
3. Допоможемо тим, хто потребує : методичні рекомендації бібліотечним працівникам з надання послуг людям з інвалідністю /укладач Н. Спаріхіна; ред. С. Іванова. Дніпро : КЗ «Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді ім. М. Свєтлова», 2021. 24 с.
4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 06.05.2024).
5. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80 (дата звернення: 06.05.2024).
6. Тюркеджи Н. С. Асистивні технології в документно-інформаційних структурах: сервісний підхід : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Харків : Харківська державна академія культури, 2023. 224 с.
7. Шматько О., Янклевич Л. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами. Публічна бібліотека територіальної громади: блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=5493 (дата звернення: 06.05.2024)

8. Sajitha M., Arunprasath G. Social Inclusion of Person with Disabilities in Libraries with Free and Open Access Enabled ICT Infrastructures. *Free and Open Source Software for Libraries and Information Centres: A Software Toolkit*. 2022. P. 287–297.

УДК 025.45

О. А. Борщ,
старший викладач кафедри інформаційної
діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»,
О. В. Макаров,
старший викладач кафедри хімічних технологій
Національного університету «Одеська політехніка»

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

З появою мережі інтернет бібліотечна справа отримала інструменти для бурхливого розвитку. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. N 219-р. схвалена Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Стратегія формує бачення, визначає пріоритети, завдання та основні дії для досягнення якісних змін у бібліотечній справі України. Метою Стратегії є визначення ключових проблем розвитку бібліотечної справи, пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку України, напрямів, завдань та основних дій, спрямованих на їх реалізацію.

Ключові слова: бібліотечна справа, стратегія розвитку, інтернет-технології, електронна бібліотека, пріоритети діяльності, стратегічні напрями.

With the advent of the Internet, librarianship has received tools for rapid development. By the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 23, 2016. N 219-p, the Strategy for the Development of Librarianship for the period up to 2025 «Qualitative Changes in Libraries for Sustainable Development of Ukraine» was approved. The Strategy forms a vision, defines

priorities, tasks and key actions to achieve qualitative changes in the library sector in Ukraine. The purpose of the Strategy is to identify the key problems of library development in Ukraine, the priorities of modern libraries in ensuring sustainable development of Ukraine, directions, tasks and main actions aimed at their implementation.

Key words: librarianship, development strategy, Internet technologies, electronic library, activity priorities, strategic directions.

З появою мережі інтернет бібліотечна справа отримала інструменти для бурхливого розвитку. І сучасні інтернет технології перетворюють звичайні бібліотеки в багатопрофільні установи для надання інформаційних послуг як традиційним способом, так і дистанційно.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. N 219-р. схвалена Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [1].

В Україні розвиток бібліотечного обслуговування з використанням інтернет-технологій співвідноситься з еволюцією інтернет-технологій та зростанням інтернет-середовища. «Поява смартфонів, сенсорних екранів забезпечила техніко-технологічне підґрунтя для формування комплексного бібліотечного мобільного сервісу з використанням імерсивних технологій і технології штучного інтелекту. «Бібліотека у смартфоні» забезпечила перехід до SMART-бібліотеки як вищого рівня сучасного розвитку мобільного бібліотечного сервісу» [2].

Одним із важливих сервісів кожної сучасної бібліотеки є «електронна бібліотека». Електронна бібліотека (digital library) – інтегрована інформаційна система, яка дозволяє накопичувати, зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних повнотекстових та мультимедійних документів, що доступні в зручному для користувача вигляді. Крім електронних документів, об’єктами опрацювання в ЕБ є також бази даних, мапи, карти користувача, посилання, інші ЕБ тощо [3].

Стратегія формує бачення, визначає пріоритети, завдання та основні дії для досягнення якісних змін у бібліотечній справі України. Стратегія створює підґрунтя для розроблення державної політики та

прийняття рішень у сфері культури, освіти та науки, включаючи рішення щодо фінансування бібліотечних закладів, спеціальних програм і проектів.

Метою Стратегії є визначення ключових проблем розвитку бібліотечної справи в Україні, пріоритетів діяльності сучасних бібліотек у забезпеченні сталого розвитку України, напрямів, завдань та основних дій, спрямованих на їх реалізацію [1].

Українськими центрами досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства є установи загальнодержавного значення:

- Національна бібліотека імені В. І. Вернадського;
- Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника;
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук;
- Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського.

Ці установи мають статус науково-дослідних інститутів.

Актуальні проблеми розвитку бібліотечної справи також досліджуються вищими навчальними закладами:

- Київський національний університет культури і мистецтв;
- Харківська державна академія культури;
- Національна академія керівних кадрів культури і мистецтва;
- Рівненський державний гуманітарний університет.

Також дослідження проводяться національними, державними та обласними універсальними науковими бібліотеками.

Підвищення ролі бібліотек України у глобальному інформаційному середовищі гальмує відсутність належної законодавчої бази та міжнародних угод для ефективної міжнародної співпраці та обміну інформацією: низький рівень впровадження міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційного обслуговування; брак знань і навичок міжнародної співпраці у персоналу бібліотек; недостатнє представництво бібліотечних фахівців у міжнародних професійних організаціях.

Бібліотеки мають потужний потенціал для консолідації суспільства, спрямування його на інтеграцію України у європейське співтовариство, для підвищення якості життя, рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання. Водночас існує ряд серйозних проблем, що суттєво гальмують процеси трансформації та подальшого інтенсивного розвитку бібліотечної справи України [1].

Кабінетом міністрів у Стратегії розвитку вказані пріоритети діяльності бібліотек, які спрямовані на:

- консолідацію суспільства;
- дотримання європейських цінностей, інтеграцію у європейське співтовариство;
- підвищення якості життя;
- рівний доступ до інформації, знань і культурного надбання.

У схваленій кабінетом міністрів України Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» визначені стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи:

- удосконалення нормативно-правової бази, яка стосується діяльності бібліотек, та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів;
- створення системи гарантованого бюджетного фінансування основних бібліотечних послуг і реформування механізму отримання та використання надходжень з інших джерел фінансування;
- створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи держави на основі універсального доступу та економічної доцільності;
- забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації;
- модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек;
- інтенсивний розвиток та актуалізація документно-інформаційних ресурсів бібліотек на традиційних та електронних носіях і забезпечення доступу до них;
- розвиток читання через систему соціального партнерства;
- збереження українського культурного надбання в частині документних ресурсів;
- науковий супровід розвитку бібліотек в умовах якісних змін;
- розвиток ефективних комунікацій [1].

Якщо розглядати довгостроковий план дій до 2025 року, то Кабінетом міністрів у Стратегії розвитку, заплановано виконати наступні програми:

- модернізації матеріально-технічної бази бібліотек;
- інформатизації бібліотек;
- збереження бібліотечних фондів;
- «мобільні бібліотеки»;
- створити Національну електронну бібліотеку;
- реалізувати проєкт єдиного універсального веб-порталу інформаційних ресурсів бібліотек;
- розробити і запровадити загальнодержавну систему електронної доставки документів;
- приєднати зведений електронний каталог бібліотек України та електронні каталоги окремих бібліотек до світового зведеного каталогу бібліотечних ресурсів (WorldCat).

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 23.03.2016 № 219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text (дата звернення: 05.06.2024).

2. Бондаренко В. Бібліотечний мобільний сервіс як основа функціонування бібліотеки 4.0. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 2. С. 17-29.

3. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси / В. А. Резніченко, О. В. Захарова, Е. Г. Захарова. *Проблеми програмування*. 2005. № 4. С. 60-72.

УДК 021.2:37.18:004](477)(0.034.2)

Є. В. Забіянов,
доктор філософії, завідувач відділу популяризаторської та науково-дослідницької діяльності «Музей української книги» Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. С. Грушевського

БІБЛІОТЕКА ЯК ХАБ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ

Розкрито діяльність бібліотек як Хабів цифрової освіти. Відображено їх адаптацію до цифрового середовища, участь у популяризації цифрової культури та розвитку цифрових навичок користувачів. Наголошено на важливості освітніх послуг в усуненні цифрової й інформаційної нерівності, а також підготовку до «життя в цифрі» громади.

Ключові слова: цифрові технології, цифрові навички, цифрова грамотність, бібліотеки, хаби цифрової освіти, Українська бібліотечна асоціація.

The activity of libraries as Hubs of digital education is disclosed. Their adaptation to the digital environment, participation in the promotion of digital culture and the development of digital skills of users are reflected. The importance of educational services in eliminating digital and information inequality, as well as preparing the community for «digital life» was emphasized.

Key words: digital technologies, digital skills, digital literacy, libraries, digital education hubs, Ukrainian Library Association.

Формування суспільства знань та збалансованого цифрового простору в Україні має важливе значення у напрямку побудови високотехнологічної та інформаційно-розвиненої держави. Завдяки швидкому розвитку цифрових технологій та їх ефективному застосуванню в різних сферах, підвищується ефективність інноваційних процесів та покращується доступ населення до цифрових продуктів та сервісів

Проте цифрові технології можуть принести справжню користь тільки тоді, коли ними активно користуються і впроваджують їх у своє

повсякденне життя та діяльність. За останніми дослідженнями, у 2023 році 44 % громадян ЄС та 40 % жителів України не володіли базовими цифровими навичками. Це пов'язано з тим, що для успішного використання цифрового потенціалу у людини повинен сформуватися відповідний рівень готовності до такого типу інновацій. Однак у більшості людей ще немає чіткого розуміння, як діяти в цифровому світі [1; 4].

Комітет Європарламенту з питань культури та освіти наголошує на критичній потребі для Європи людей з цифровою компетентністю, здатних не тільки використовувати, але й впроваджувати інновації в професійну діяльністю та допомагати іншим в сучасному цифровому житті, адже саме такі цифрові навички, як як грамотність та вміння рахувати, є життєво важливими [8, с. 14]. Враховуючи той факт, що цифрова грамотність є однією з восьми ключових компетенцій, якою має володіти кожен європейський громадянин, Кабінет Міністрів України вважає підвищення рівня цифрової грамотності серед українців – неминучою вимогою сьогодення [6]. Питання оцінювання та вдосконалення рівня цифрових компетенцій серед усіх пластів населення стають актуальними за теперішніх «new normal» умов.

У розвитку цифрової трансформації суспільства слід відзначити соціально значиму роль бібліотек, які за останнє десятиріччя осучаснили свою діяльність. Вони стають все більше цифровими та інтерактивними. Доступ до інтернету, наявність WI-FI зон, власний сайт чи блог, YouTube-канал, сторінки у соціальних мережах, а також інноваційні бібліотечні послуги роблять їх привабливішими для широкої аудиторії. Варто відзначити, що однією з перших серед нових послуг вітчизняних бібліотек було формування інформаційної культури користувачів. Бібліотеки створюють Пункти доступу громадян до офіційної інформації, навчають основам електронного урядування, допомагають у виробленні навичок отримання онлайн послуг [5, с. 177].

Сьогодні особливої уваги потребують розроблення й впровадження фахівцями книгозбірень тренінгів та занять із цифрової грамотності, що є важливим кроком до вдосконалення особистості з використання цифрових інновацій та адаптації до вимог сучасного інформаційного середовища. В якості ключового елементу мережі Хабів цифрової освіти бібліотеки надають освітні послуги в сфері

діджитал-технологій та стають життєво важливим компонентом у подоланні цифрового розриву та сприянні інноваціям у спільноті.

Разом із тим Всеукраїнською громадською організацією Українська бібліотечна асоціація розпочато проєкт «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти» за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні, що реалізується за фінансування Швеції, та у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України. Ініціатива, що впроваджується упродовж травня – листопада 2024 року в усіх областях України, спрямована на створення або розвиток існуючих Хабів цифрової освіти на базі бібліотек, має на меті не лише покращення доступу до інформаційних технологій, але й підвищення загального рівня цифрової грамотності населення. Основні напрямки роботи включають:

- розроблення ефективних моделей функціонування Хабів, що дозволять максимально задовольнити потреби громади;
- визначення основних та додаткових послуг, які можуть бути надані відвідувачам бібліотек, таких, як надання доступу до електронного урядування, курси з використання мережевих та хмарних технологій, консультації з використання штучного інтелекту як особистого помічника тощо;
- розроблення плану комунікації для популяризації послуг Хаба, включаючи створення контенту для соціальних мереж, що допоможе залучити нових відвідувачів Хабів та підвищити обізнаність про діяльність бібліотеки;
- підвищення організаційних і цифрових навичок бібліотекарів, що дозволить їм ефективно виконувати роль координаторів Хабів цифрової освіти.

Важливим компонентом проєкту також є моніторинг і вивчення кращих практик роботи Хабів у різних регіонах України, обмін досвідом та висвітлення участі й внеску бібліотекарів у розбудову в Україні цифрової держави. Це створить можливість для широкого кола людей отримати доступ до сучасних технологій та навчитися їх використовувати у повсякденному житті. Таким чином, ініціатива не лише сприятиме розвитку цифрових навичок, але й зміцнить роль бібліотек як центрів навчання та інформації у своїх громадах [3].

На 2024 рік 96 бібліотек Одеської області стали амбасадорами цифрової освіти, з них 33 розміщено безпосередньо в межах міста

Одеса. Цифровими хабами вже стали: Одеська національна наукова бібліотека, Одеська обласна бібліотека для юнацтва, Центральна міська бібліотека імені І. Франка Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Одеси, Центральна бібліотека Централізованої міської бібліотечної системи для дітей м. Одеси з філіями. Завдяки власній активності, бібліотеки стали центрами навчання та обміну знаннями, де громадяни отримують підтримку у вирішенні різноманітних завдань, починаючи від пошуку інформації та закінчуючи використанням електронних сервісів. Фахівці бібілотек допомагають не лише освоювати нові технології, а також розвивати навички критичного мислення в цифровому середовищі. Таким чином, діяльність бібліотек у сфері просування цифрової грамотності серед населення є важливим чинником у формуванні сучасної, освіченої та технологічно підкованої громади.

Яскравим прикладом цифрового хабу також є Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського, яка з 2019 року входить до мережі Хабів цифрової освіти. З 2020 року в Одеській ОУНБ на постійній основі проводяться серії групових та індивідуальних навчальних занять «Будь на часі!». Програма охоплює широкий спектр тем, що дозволяє учасникам навчитися ефективно використовувати цифрові технології у різних аспектах життя, ключовими серед яких є:

- Доступ до інформації – відвідувачі занять навчаються пошуку необхідної інформації онлайн, розвивають та вдосконалюють навички роботи у мережі, здобувають знання з використання штучного інтелекту, формують власну інформаційну культуру.
- Фінансова грамотність – опанування онлайн-банкінгу, а також купівлі товарів в інтернет-магазинах, допомагає учасникам освітньої програми економити час і гроші.
- Медичні послуги – знання про те, як записатися до лікаря та отримати медичні послуги онлайн, стає особливо важливим у контексті пандемій та розвитку телемедицини.
- Безпека в інтернеті – уникнення несанкціонованого доступу до персональних акаунтів у соціальних мережах та месенджерах [2].

Водночас співпраця Одеської ОУНБ з соціальними установами, зокрема «Університетом третього віку» Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Приморського району м. Одеси та громадською організацією

«Одеський інститут соціальних технологій» дає можливість забезпечити комплексний та системний підхід до підвищення цифрової освіти одеситів.

Виходячи з вище наведеного, бібліотеки є невід'ємною частиною цифрового суспільства та активно беруть участь у просуванні цифрової культури. Стратегічним значенням бібліотек у цій сфері є розвиток цифрової грамотності українців, їхньої здатності ефективно, результативно та безпечно використовувати цифрові технології у своїй професійній, навчальній, творчій діяльності та повсякденному житті. Для виконання цих завдань при бібліотеках мають створюватися певні навчальні курси та хаби. Разом з тим важливість бібліотек у формуванні цифрової нації та усуненні цифрової й інформаційної нерівності варте підтримки як на державному, так і на регіональних рівнях. Місцеві громади мають бути зацікавлені в потужних бібліотеках – Хабах цифрової освіти. Насамперед для сільських бібліотек це не просто важливо, а має вирішальне значення. Це реальна можливість зробити бібліотеку в громаді тим місцем, куди приходитимуть жителі, щоб навчатися, здобувати нові навички, зокрема й цифрові, незалежно від віку, статі чи професії. Бібліотеки мають працювати на розвиток своїх громад [7].

Отже, використання відкритих освітніх платформ може сприяти безперервному навчанню та розвитку цифрових навичок, грамотності та компетенцій, дозволяючи громаді адаптуватися до вимог «життя в цифрі». Забезпечуючи високий рівень трудового потенціалу бібліотекарів-менеджерів цифрової освіти, бібліотеки як хаби цифрової освіти повинні виконувати поставлені перед ними завдання, надавати сучасні послуги, адекватно відповідати на потреби користувачів та суспільства.

Список використаних джерел

1. 56% жителів ЄС мають базові цифрові навички. *EU Reporter*. 2023. 21 грудня. URL: https://uk.eureporter.co/business/digital-society/2023/12/21/56-of-eu-people-have-basic-digital-skills/ (дата звернення: 06.08.2024).

2. Бібліотека – хаб цифрової освіти. *Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. С. Грушевського*. 2024. 16 травня. URL: https://biblioteka.od.ua/hab-tsyfrovoyi-osvity/ (дата звернення: 06.08.2024).

3. Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти. *Українська бібліотечна асоціація*. 2024. 22 травня. URL: https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5217-zdobuttia-tsyfrovykh-navychok-u-bibliotekakh-khabakh-tsyfrovoi-osvity (дата звернення: 06.08.2024).

4. Майже 60% українців володіють базовими та просунутими цифровими навичками: результати дослідження Мінцифри. *Урядовий портал*. 2023. 8 грудня. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/93-ukraintsiv-volodiiut-tsyfrovymy-navychkamy-mintsyfry-prezentuvala-rezultaty-doslidzhennia-tsyfrovoi-hramotnosti-ukraintsiv (дата звернення: 06.08.2024).

5. Хіміч Я. О. Публічні бібліотеки у промоції цифрової культури та медіаграмотності. *У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 2–3 лютого 2023 р.) / упоряд. В. П. Дячук. Київ: НАКККіМ, 2023. С. 176–179.

6. Цифрова грамотність – неодмінна вимога сьогодення. *Урядовий кур'єр*. 2019. 27 грудня. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/cifrova-gramotnist-neodminna-vimoga-sogodennya/ (дата звернення: 06.08.2024).

7. Цифровізація сільських бібліотек: на Одещині передають 300 комп'ютерів бібліотекам. *Децентралізація*. 2021. 26 квітня. URL: https://decentralization.ua/news/13492 (дата звернення: 06.08.2024).

8. Vaikutytė-Paškauskė J., Vaičiukynaitė J., Pocius D. Research for CULT Committee – Digital Skills in the 21st century. Brussel: Department for Structural and Cohesion Policies, 2018. 57 p. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617495/IPOL_STU(2018)617495_EN.pdf (дата звернення: 06.08.2024).

УДК 02:005.93

О. М. Збанацька,
д. н. з соціал. комун., к. іст. н., доцент,
проф. кафедри журналістики і міжнародних відносин
Київського університету культури,
головний бібліотекар відділу лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого,
В. В. Добровольська,
д. н. з соціал. комун., професор,
в.о. завідувача кафедри артменеджменту та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та історії бібліотечної справи
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІЗНЕС-ПРОЦЕСИ В БІБЛІОТЕКАХ

Висвітлено основні бібліотечні процеси, що стосуються обслуговування користувачів, зберігання та обробки фонду, промоції та маркетингу, розвитку цифрових технологій, партнерства та співпраці. Наведено основні характеристики, які ілюструють різницю між бізнес-процесами та бібліотечними процесами. Відповідно до контексту їхнього застосування, вони різняться за призначенням, цільовою аудиторією, фінансовим аспектом, метрикою успішності. Наведено приклади бібліотечних процесів, що можуть сприяти отриманню прибутку: продаж книг та інших матеріалів; оренда приміщень; партнерство та спонсорство; платні послуги; фондовий ринок.

Ключові слова: бізнес-процеси, бібліотеки, бібліотечні процеси.

The key library processes related to user service, collection and storage, promotion and marketing, digital technology development, partnership and collaboration are highlighted. The main characteristics that illustrate the difference between business processes and library processes are given. According to the context of their application, they differ in purpose, target audience, financial aspect, and success metrics. Examples of

library processes that can contribute to profit are given: sale of books and other materials; rent of premises; partnership and sponsorship; paid services; stock market.

Key words: business processes, libraries, library processes.

За останні роки в бібліотеках України відбулися позитивні зміни, включаючи вибудовування бізнес-процесів та організацію нової структури бібліотеки. Згідно з законодавством України, бібліотеки є неприбутковими установами, які не мають комерційної мети, проте виконують важливі функції для громади та сприяють розвитку освіти та культури, що активує їх до залучення різних бізнесових ідей.

Розглянемо основні терміни та терміносполучення. Термін «процес» має широке значення, його розглядають як послідовність дій (явищ, впливів), спрямованих на досягнення певного результату. Терміносполучення «бібліотечні процеси» не знайшло відображення у національних стандартах. При нормуванні вживають терміносполучення «процеси бібліотечної роботи». Тому бібліотечний процес можна визначити як послідовність дій (явищ, впливів), у результаті яких створюється новий інформаційний продукт або реалізується інформаційна послуга. Терміносполучення «бізнес-процеси» зустрічається у публікаціях, присвячених поліпшенню виробництва й налагодженню внутрішньої системи організації. Власники бізнесу зацікавлені в чіткій і злагодженій роботі колективу. Тому «бізнес-процес» розглядають як послідовність дій, в результаті яких створюється новий продукт (послуга), або проводиться аналіз діяльності всіх співробітників. У будь-якій організації за замовчуванням є бізнес-процеси. У бібліотеках вони не формалізовані, але ці процеси є. У дисертаційному дослідженні О. М. Бруй запроповано таке визначення бізнес-процесу в бібліотеці – це «стійка, цілеспрямована, систематизована послідовність виконання залежних між собою дій для перетворення ресурсів бібліотеки (вхідних продуктів) в продукти (вихідні продукти), які представляють цінність для внутрішніх та зовнішніх клієнтів бібліотеки» [1, с. 269]. Тут не йдеться про продаж цих продуктів, але зазначено, що вони мають цінність для клієнтів.

Розглянемо деякі бібліотечні процеси, які впроваджено в бібліотеках:

1. Обслуговування користувачів:

- реєстрація нових користувачів та видача читацьких квитків;
- надання консультацій та допомоги в пошуку літератури;
- організація заходів, лекцій та культурних подій для користувачів.

2. Зберігання та обробка фонду:

- придбання та каталогізація книг, періодичних видань та інших матеріалів;
- зберігання та обслуговування фонду;
- інвентаризація та контроль за наявністю книг.

3. Промоція та маркетинг:

- організація рекламних кампаній та заходів для привертання нових користувачів;
- використання соціальних медіа та інтернет-ресурсів для популяризації послуг бібліотеки.

4. Розвиток цифрових технологій:

- створення та підтримка електронних каталогів та баз даних;
- розробка веб-сайту бібліотеки та онлайн-сервісів для користувачів.

5. Партнерство та співпраця:

- взаємодія з іншими культурними установами, школами та громадськими організаціями;
- організація спільних заходів та проєктів.

Бібліотечні процеси та бізнес-процеси мають схожість, але також відрізняються за своєю природою та цілями. Хоча обидва типи процесів мають спільні риси, їхні цілі та підходи відрізняються відповідно до контексту застосування. У таблиці 1 представлено ці відмінності.

Характеристики, зазначені в таблиці, ілюструють, як кардинально відрізняються бізнес-процеси від бібліотечних процесів, залежно від призначення, цільової аудиторії, фінансового аспекту та метрик успішності. Перші спрямовані на отримання прибутку, другі – зазвичай не мають комерційної мети.

Під час спілкування зі штучним інтелектом щодо бібліотечних процесів, з яких бібліотека може отримати прибуток, виявилося, що існують деякі бібліотечні процеси, які можуть сприяти отриманню прибутку або забезпечити фінансову стійкість. Як зазначає штучний інтелект, це:

Таблиця 1

Відмінності бізнес-процесів від бібліотечних процесів

Контекст	Бізнес-процеси	Бібліотечні процеси
Призначення	спрямовані на досягнення *комерційних цілей*, таких, як прибуток, ефективність, оптимізація ресурсів тощо. Вони орієнтовані на успішну діяльність підприємства	спрямовані на забезпечення *доступу до інформації*, культурних цінностей та навчальних ресурсів для користувачів. Вони орієнтовані на задоволення освітніх та культурних потреб громади
Цільова аудиторія	спрямовані на задоволення потреб *конкретної цільової аудиторії*, яка може бути обмежена за певними параметрами (наприклад, платоспроможність)	спрямовані на обслуговування *всіх користувачів*, незалежно від їхнього статусу чи фінансового стану
Фінансовий аспект	спрямовані на *отримання прибутку*, і їхні ресурси фінансуються з комерційних джерел	зазвичай *не мають комерційної мети*, і їхні ресурси фінансуються з державного бюджету або інших некомерційних джерел
Метрики успішності	оцінюються *за фінансовими показниками*, такими, як прибуток, витрати, рентабельність тощо	можуть оцінюватися *за кількістю користувачів*, які відвідують бібліотеку, *якістю* обслуговування, рівнем задоволення користувачів тощо

1. Продаж книг та інших матеріалів. Бібліотеки можуть продавати книги, журнали, аудіокниги, подарункові товари тощо. Це може бути джерелом додаткового доходу.

2. Оренда приміщень. Бібліотеки можуть здавати в оренду свої приміщення для проведення заходів, семінарів, конференцій або виставок.

3. Партнерство та спонсорство. Співпраця з бізнес-структурами, фондами, громадськими організаціями може призвести до фінансової підтримки бібліотеки.

4. Платні послуги. Бібліотеки надають платні послуги, такі, як копіювання, сканування, інтербібліотечний обмін, підписка на електронні бази даних тощо.

5. Фондовий ринок. Бібліотеки можуть інвестувати свої кошти на фондовому ринку або отримувати дивіденди від інвестицій.

Сьогодні деякі із зазначених бібліотечних процесів вже мають комерційний характер. Подальший розвиток бібліотек пов'язаний з цифровими технологіями, як можуть змінити спосіб взаємодії з користувачами. Серед ключових моментів:

- ефективність та доступність (цифрові рішення дозволяють бібліотекам оптимізувати процеси, забезпечити швидкий доступ до ресурсів та послуг, а також покращити обслуговування користувачів);
- нові сервіси (цифрова трансформація відкриває можливості для створення нових сервісів, електронні каталоги, онлайн-додатки та віртуальні середовища);
- модернізація інфраструктури (впровадження цифрових технологій дозволяє бібліотекам оновити свою інфраструктуру, забезпечити безпеку даних та зручний доступ до ресурсів);
- співпраця та партнерство (цифрова трансформація сприяє співпраці між бібліотеками, університетами, науковими установами та іншими організаціями);
- адаптація до сучасних викликів (цифрові рішення дозволяють бібліотекам адаптуватися до змін, таких, як пандемії, і забезпечити доступ до інформації та навчання в онлайн-режимі).

Отже, цифрова трансформація бібліотек в Україні є актуальною і перспективною. Вона сприяє розвитку сучасних бібліотечних практик та покращенню обслуговування користувачів, у тому числі шляхом впровадження в бібліотечну роботу бізнес-процесів.

Список використаних джерел

1. Бруй О. М. Збалансована система показників у стратегічному управлінні бібліотекою : дисертація ... на здобуття наук. ступ. канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / НАН України. Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2018. 283 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/dis_9.pdf (дата звернення: 05.06.2024).

УДК 025

Г. П. Зірчак,
старший викладач кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ЯК СУЧАСНОГО КОМУНІКАЦІЙНОГО ЗАСОБУ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті розглянуто засади створення Центру електронних видань та організацію на його базі фондів електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: електронні ресурси, електронні видання, фонди бібліотек, інформаційний простір.

The article examines the principles of the creation of the Center for Electronic Publications and the organization of funds of electronic information resources based on it.

Key words: electronic resources, electronic editions, library funds, information space.

Сучасні інформаційні технології зумовлюють прискорення процесів генерації та формування нових інформаційних ресурсів і створення бази для розвитку електронного книговидання. Збільшення кількості електронних ресурсів і каналів їх трансляції якісно трансформує всі галузі діяльності, які продукують, зберігають і транслюють інформацію, особливо в електронному просторі.

Важливим чинником забезпечення адаптації та ефективної діяльності бібліотеки є впровадження нових моделей комплектування та використання електронних ресурсів відповідно до сучасних запитів користувачів, враховуючи обмежені можливості бібліотеки щодо придбання технологічних і комунікаційних засобів. Для успішного здійснення якісного формування бібліотечно-інформаційних ресурсів необхідно визнати, що постачання електронних ресурсів є пріоритетним напрямом діяльності та водночас складником загального процесу створення фондів бібліотеки, який визначається її статусом і

станом фінансування, профілем комплектування та обсягом фондів, рівнем комп'ютеризації й програмного забезпечення, контингентом користувачів і їхніми потребами в інформації, іншими параметрами, які визначають унікальність бібліотечної установи [4, 24].

Спостерігається взаємопроникнення функцій і взаємозалежність в діяльності таких соціальних структур, як видавництва, книготорговельні організації, бібліотеки тощо. Це потребує розробки системних засад інформаційно-комунікаційної взаємодії означених інституцій в електронному просторі. Нині можна спостерігати процес конвергенції між різними соціальними інститутами, що поступово об’єднуються в документальні інформаційно-когнітивні системи різного рівня, створюючи єдиний комунікаційний простір, та які покликані сприяти оперативному та повному забезпеченню інформаційних потреб окремих індивідів та суспільства в цілому. У цій системі формується, обробляється й зберігається структурована інформація про наявні електронні ресурси в локальних центрах (бібліотеках, книжкових магазинах), й систематично поповнюються дані про новостворені електронні видання (дана інформація першочергово повинна надаватися до Книжкової палати України ім. І. Федорова, а також до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського), здійснюється їх статистичний аналіз (який проводить Книжкова палата України ім. І. Федорова), надається інформація про створені електронні видання кінцевим користувачам (через ЗМІ), забезпечується доступ до них з боку будь-якого користувача в інформаційному просторі (бібліотеки, система книгорозповсюдження), які, в свою чергу, задовольняють різні інформаційні потреби, зокрема освітні (в освітніх закладах різного типу).

Для розробки системних засад інтеграції елементів такої системи необхідним стало створення Центру електронних видань у складі Книжкової палати України та організація на його базі фондів електронних інформаційних ресурсів через збір, зберігання та надання доступу до електронних видань та інформації про них. Формування центру дозволяє вирішити завдання створення віртуальних маршрутів електронних видань та інформації про них (умови укладення договору на передачу електронного видання, умови оплати тощо), отримання та обробка заявки від користувача, обслуговування запитів (реалізація

послуг), доставку електронного контенту кінцевому споживачу (логістична складова), зокрема бібліотекам.

Система формування електронних інформаційних ресурсів в такому Центрі дозволяє отримувати, обробляти й зберігати систематизовану інформацію про наявні електронні видання й інформацію про них в різних установах й передавати її будь-якому користувачеві або в будь-яку іншу організацію на всьому інформаційному просторі. Таким чином, створюються умови для формування єдиного інформаційного простору. Однією з основних характеристик електронного видання є віртуальний маршрут, тобто характеристика зв'язку електронного видання або інформації про нього з Центром електронних ресурсів та іншими інформаційними структурами. Розглядаючи проблему створення подібного Центру, важливо відзначити, що серед основних етапів розвитку, які є необхідними для його подальшого ефективного функціонування, слід назвати наступні: накопичення інформації в базах даних за розробленими комп'ютерними технологіями; розвиток довідкового апарату до накопичених інформаційних електронних ресурсів; впровадження мережевих технологій задля якісного обміну електронними виданнями та інформацією про них на всьому інформаційному просторі; масове використання накопичених ретроперспективних і поточних інформаційних ресурсів і розвиток співпраці з іншими інформаційно-комунікаційними установами (бібліотеками, інформаційними центрами, архівами тощо).

Серед головних стратегічних завдань такого Центру на сьогодні є: підготовка повнотекстових та бібліографічних баз даних електронних видань на державному рівні на основі надання обов'язкового примірника електронного видання, наданого українськими видавництвами та видавничими організаціями; створення системи обліку та систематизації електронних видань відповідно до сучасного стану розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та у відповідності до світових стандартів; урахування змін у функціонування подібних структур в світовому масштабі та трансформація функцій установи відповідно до них; врахування сучасних тенденцій і вимог до інформаційних запитів користувачів та інформаційних установ під час створення масивів інформації; дотримання державних та міжнародних стандартів зі створення відповідних баз даних.

У перспективі першочерговими завданнями Центру електронних ресурсів, в контексті розгортання комунікаційного середовища, є налагодження співпраці та обміну бібліографічною інформацією з інформаційними структурами інших держав, які виконують подібні функції збору, зберігання та надання інформації про електронні видання з метою більш якісного задоволення інформаційних потреб користувачів не тільки вітчизняними джерелами інформації, але й закордонними. Необхідним також є розробка проєктів взаємодії з книготоргівельними організаціями різного типу. Серед іншого необхідним є створення на базі Центру електронних інформаційних ресурсів єдиного реєстру (в традиційній та електронній формі), що буде забезпечувати підготовку оперативної бібліографічної і книготорговельної інформації про нові електронні видання країни, що наявні на книжковому ринку. Він дозволить усім учасникам книжкового ринку ефективно взаємодіяти в єдиному інформаційному полі, основним його завданням є зниження фінансових та трудових витрат книгарень, бібліотек та інших учасників ринку на опис товару, що надходить (опис можна просто скопіювати і завантажити в інформаційну систему установи). Крім того, така база даних буде виступати надійним навігатором в ознайомленні з новинками видавництв, формуванні замовлень [2, 221].

У зв’язку з поставленими вимогами необхідна розробка методів обліку, систематизації та структуризації різноманітних електронних інформаційних ресурсів, які мають закінчений вигляд й практичну цінність безпосередньо для виробників та споживачів. Це є основою автоматизованого формування інформаційних ресурсів, зберігання й доведення їх до потенційних користувачів.

Список використаних джерел

1. Дерев’янко І. О. Інтеграція комунікаційної та інформаційної діяльності суб’єктів книжкового ринку України. *Технологія і техніка друкарства*. 2011. № 2(32). С. 108-114.

2. Каїді В. В. Комплектування фондів бібліотек ВНЗ України електронними виданнями. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. пр. / М-во культури України; редкол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.; за заг. ред. В. М. Шейка. Харків, 2013. Вип. 41. С. 214-222.

3. Ковальчук Г., Кучерява Н. Використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів у публічних бібліотеках. *Бібліотечний форум України.* 2016. № 1. С. 13-16.

4. Петрова М. Розроблення і впровадження моделей управління формуванням електронних ресурсів як актуальна бібліотекознавча проблема. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 3. С. 24-27.

УДК 004:347.77:37(477)(043.2)

В. О. Кудлай,
к. н. соц. ком., завідувач кафедри
інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМІ DIGIUNI

Проаналізовано питання застосування інформаційних технологій для управління інтелектуальною власністю на онлайн-платформі DigiUni. Описано основні положення Політики інтелектуальної власності, які включають принципи володіння, ліцензування та комерціалізації творів, створених на платформі. Запропоновано рекомендації щодо використання сучасних інформаційних технологій, зокрема автоматизованих систем ліцензування та моніторингу контенту, для забезпечення захисту прав авторів та стимулювання створення нових освітніх матеріалів.

Ключові слова: комунікація, інтелектуальна власність, інформаційні технології, освіта, онлайн-платформа, комерціалізація.

The application of information technologies for intellectual property management on the DigiUni online platform are analyzed. It describes the main provisions of the Intellectual Property Policy, including principles of ownership, licensing, and commercialization of works created on the platform. Recommendations are proposed for the use of modern information technologies, such as automated licensing systems, and content monitoring, to ensure the protection of authors' rights and stimulate the creation of new educational materials. have been determined.

Key words: communication, intellectual property, information technology, education, online platform, commercialization.

У сучасному світі стрімкого розвитку інформаційних технологій виникає необхідність забезпечення належного управління та захисту інтелектуальної власності (надалі – ІВ) в онлайн-середовищах. Представлена розвідка зосереджується на аналізі теоретичних і практичних аспектів застосування інформаційних технологій для управління ІВ на прикладі створення онлайн-платформи в межах міжнародного проєкту DigiUni (Digital University – Open Ukrainian Initiative) [1], спрямованого на створення єдиної цифрової освітньої екосистеми, яка забезпечить безперервну, високоякісну, інклюзивну та прозору освіту, яку можна здобути незалежно від місцезнаходження, з використанням цифрових інновацій в освітній галузі, зокрема для українських військовослужбовців, людей з обмеженими можливостями та інших вразливих категорій населення.

Основна мета дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо ефективного використання технологій для захисту прав авторів, студентів та 10 університетів-партнерів (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Сумський державний університет, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Український католицький університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Херсонський державний університет, Маріупольський державний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка) в межах єдиної цифрової освітньої екосистеми. Підходи до формування збалансованої системи інтелектуальної власності для ресурсів майбутньої єдиної цифрової освітньої системи запозичено з досвіду Університету Аліканте для впровадження цифрових курсів на практиці [2]. Співробітники Маріупольського державного університету з 3 до 6 червня 2024 року взяли активну участь у тренінгових сесіях WP2, що відбулися у місті Аліканте (Королівство Іспанія) на базі Університету Аліканте (UA – Universitat d'Alacant / Universidad de Alicante) [3].

Забезпечення захисту інтелектуальної власності є критично важливим у контексті сучасних інформаційно-освітніх технологій.

Платформи для онлайн-навчання, такі, як DigiUni, створюють значний обсяг цифрового контенту, який потребує належного захисту. Відсутність чітких політик та механізмів управління ІВ може призвести до порушення авторських прав та втрати мотивації для створення нових навчальних матеріалів.

Політика ІВ DigiUni (надалі – Політика) встановлює принципи та положення щодо володіння, використання та управління інтелектуальною власністю, створеною на платформі DigiUni. Вона спрямована на захист прав університету, викладачів, студентів та співпрацівників, стимулюючи інновації та обмін знаннями.

Політика застосовується до всіх викладачів, студентів та зовнішніх партнерів, які беруть участь у створенні контенту для платформи. Це включає штатних та позаштатних викладачів, студентів, що навчаються на курсах, та зовнішніх співпрацівників, таких, як гостьові лектори та експерти галузі.

Політика чітко визначає терміни, зокрема автор, твір, матеріали, що належать університету, значні університетські ресурси, інтелектуальна власність, авторське право, ліцензія, комерціалізація, розподіл доходів та матеріали третіх сторін.

Політика визначає правила володіння ІВ, зокрема університетське володіння творами, створеними з використанням значних ресурсів університету, спільне володіння з зовнішніми партнерами, та виключне володіння авторами творів, створених без використання значних ресурсів університету.

Політика передбачає різні варіанти ліцензування творів, створених на платформі DIGIUNI, включаючи відкритий доступ, обмежене використання та комерційне ліцензування.

Політика регулює процеси комерціалізації творів та забезпечує справедливий розподіл прибутків між університетом та авторами, залежно від внеску кожної зі сторін.

Застосування чітко визначеної політики інтелектуальної власності на платформі DIGIUNI сприяє захисту прав авторів та стимулює створення нових навчальних матеріалів. Важливою складовою є впровадження сучасних інформаційних технологій для управління ІВ, таких, як системи управління контентом, механізми захисту від копіювання та автоматизовані інструменти для моніторингу використання творів. У подальшій роботі над створенням онлайн-курсів платформи DigiUni, зокрема, рекомендується: використання

блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та незмінності записів про створення та використання контенту; розробка інструментів для автоматичного генерування ліцензій та договорів на основі заданих умов; запровадження системи моніторингу та аналітики для відстеження використання контенту та виявлення можливих порушень авторських прав.

Отже, впровадження комплексного підходу до управління інтелектуальною власністю на платформі DigiUni сприятиме розвитку інформаційно-освітніх технологій та забезпечить захист прав усіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. DigiUni: Digital University – Open Ukrainian Initiative. *Проєкт міжнародної програми Європейського Союзу Erasmus+«Цифровий університет – Відкрита українська ініціатива» (DigiUni)*. URL: https://www.facebook.com/groups/373183781804301/ (дата звернення: 04.05.2024).
2. IP4Growth. Intellectual Property Management A Guide to Relevant Aspects. *Official web-site of University of Alicante, Spain*. URL: https://ip4growth.old.ogpi.ua.es/sites/default/files/IP4GROWTH%20%20Intellectual%20Property%20Management.pdf (дата звернення: 04.05.2024).
3. DigiUni: освітяни МДУ вивчали іспанський досвід формування цифрового освітнього середовища. *Офіційний веб-сайт Маріупольського державного університету*. URL: https://mu.edu.ua/news/digiuni-mdu-vivchaye-ispanskiy-dosvid-formuvanya-cifrovogo-osvitnogo-seredovishcha (дата звернення: 04.05.2024).

УДК 81.1

В. В. Лавренюк,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

СУЧАСНЕ ТЕРМІНОЗНАВО: ПРАКТИЧНИЙАСПЕКТ

Розглянуто сучасні проблеми термінознавства як синтетичної міжгалузевої дисципліни, що охоплює такі напрями роботи: лексикографічний (це створення різного роду термінологічних словників (словники-довідники, словники-тезауруси, перекладні словники, словники рекомендованих термінів, словники сполучуваності тощо); уніфікацію і стандартизацію термінів (упорядкування термінологій різних галузей науки, техніки, економічного та культурного життя і всередині терміносистем відповідно до позначуваних понять).

Ключові слова: термінознавство, терміносистема, уніфікація, стандартизація, наука.

The modern problems of terminology as a synthetic interdisciplinary discipline, which covers the following areas of work: lexicographic (this is the creation of various types of terminological dictionaries (reference dictionaries, thesaurus dictionaries, translation dictionaries, dictionaries of recommended terms, dictionaries of compatibility, etc.); unification and standardization terms (arrangement of terminologies of various fields of science, technology, economic and cultural life and within term systems in accordance with the designated concepts) are considered.

Key words: terminology, terminology, unification, standardization, science.

Духовний світ людини нерозривно пов’язаний з розвитком її мовних здібностей. Досконале опанування української мови й термінології не лише суттєво підвищує мовну освіченість студентів і сприяє гуманізації певних сфер державного життя, але й підвищує культурний рівень майбутньої української інтелігенції. Термінознавство як синтетична міжгалузева дисципліна охоплює такі напрями роботи: лексикографічний (це створення різного роду термінологічних словників (словників-довідників, словників-тезаурусів,

перекладних словників, словників рекомендованих термінів, словників сполучуваності тощо); уніфікація і стандартизація термінів (упорядкування термінологій різних галузей науки, техніки, економічного та культурного життя і всередині терміносистем відповідно до позначуваних понять. Основи стандартизації заклав О. Вюстер, займався цим питанням і Д. Лотте. Стандартизацію термінів здійснює держстандарт; створення картотек і баз даних (перший такий банк був створений у Німеччині, він вміщував 2 млн. термінів дев'ятьма мовами – результат плідної співпраці термінологів різних держав світу. Вагомою ознакою створення банку даних є машинний фонд мови. В Україні цією проблемою займається М. Пещак. Відокремити спеціальну лексику від загальновживаної дали змогу ремарки); переклад термінів, що є однією з найскладніших проблем, оскільки невдала чи спотворена назва може призвести до спотворення наукової концепції; термінологічне редагування.

Попри не надто сприятливі історичні обставини, українську наукову термінологію розбудовано чи не для всіх галузей сучасного знання. Сьогодні вона повноцінно задовольняє практичні потреби суспільства й розвивається так само стрімко, як і сама наука. Звичайно, цей розвиток не позбавлений певних перешкод і ускладнень. Так, у нас багато пишуть про потребу очистити термінологію від слів-покручів, непотрібних росіянізмів і англіцизмів, ширше застосовувати питомі словотвірні моделі. Окремо слід зупинитися на тих хворобах термінотворення, які спричинені не так іншомовним впливом, як невисокою мовною і термінологічною культурою деяких авторів. Ця невисока культура, точніше, безкультур'я (!), виявляється: 1) у перенасиченні тексту малозрозумілими й зайвими термінами; 2) у невиправданому залученні термінів з інших, навіть не суміжних наук; 3) у вигадуванні нових назв для явищ і понять, що вже мають узвичаєні терміни. Ці три тенденції серйозно перешкоджають науковій комунікації й спричиняють тривогу за сьогоднішній і завтрашній стани української термінології.

1. **Перенасичення тексту термінами**. Як відомо, науковому стилю властиве помірне вживання як термінології, так і загальної, нейтральної лексики. У текстах одних наук питома вага термінів може бути більшою, в текстах інших наук – меншою. На це співвідношення впливають конкретна ділянка дослідження, індивідуальні вподобання

автора, читацький загал, якому призначено публікацію. Загалом, як зазначають науковці А. Коваль та П. Селігей, за різними підрахунками, у нормативному науковому тексті спеціальна лексика становить 20-25% усіх слів, тобто вона поступається загальномовній лексиці. У деяких наукових текстах, надто у науковому жаргоні, спостерігаємо тенденцію до якомога більшого уникання звичайних слів і вживання натомість «розумної лексики», тобто вигадування термінів для тих понять, які можна висловити простішими й уживанішими словами. Часто доходить до абсурду: автори спеціально шукають привід, щоб удатися до якогось терміна, хоч зі змісту праці видно, що нагальної потреби в цьому немає. У результаті з'являється нібито науковий текст, який густо рясніє незвичними висловами на зразок:

- *багатовимірні маніфестації,*
- *інтерпарадигматичний характер,*
- *динамічно-конструктивний феномен,*
- *креативно-генеративна величина,*
- *асиметрична структурно-акумулятивна взаємодія,*
- *парадигма ранжування,*
- *презумпція дискурсивної компетенції в концепції семіотико-наративних аспектів мовленнєвої діяльності* тощо.

Лавина неоковирних утворень такого штибу накрила сучасні наукові видання. Природно, якщо новим терміном позначають щойно відкрите явище чи поняття. Проте важко визнати природним безпідставне термінізування тих звичних предметів, дій та ознак, які досі називалися простими іменниками, прикметниками та дієсловами. Наприклад, ні в якому разі не можна заперечувати необхідності такого важливого терміна, як *комунікативний акт*. Але його доречно вживати там, де він справді потрібен. Немає жодної потреби писати *«здійснювати комунікативний акт»* у тих випадках і в тому контексті, де можна ту саму дію передати одним-єдиним дієсловом – розмовляти.

У науковій літературі нерідко надуживають деякими загальнонауковими термінами, як от: *питання, проблема, завдання, система, структура, форма, архетип, аналіз, парадигма, напрям, комплекс, сукупність, множина, розвиток, процес, функція, елемент, модель, фактор*. Ці терміни перетворилися, по суті, на такі собі наукові штампи, запас модних слів, які треба рясно розсипати в тексті «для годиться». І оскільки в науковому жаргоні ці слова уживаються частіше, ніж того вимагає зміст, вони втрачають свою інформативну

вартість, а їхні тонкі наукові значення розмиваються. Так само поширилися набридливі кліше типу *системний аналіз, комплексний підхід, комплекс питань, проблемні питання, актуальні питання, структурно-системне явище, когнітивна парадигма, дискурсивні практики, іманентний процес, статусний підхід, процес розвитку* тощо. Помічено, що автори, які досліджують справді складний матеріал, намагаються писати й говорити просто, не вдаючись до рідкісної чи незрозумілої лексики. У них немає мотивів штучно ускладнювати виклад. Натомість термінологія задля термінології поширена в тих публікаціях, зміст яких доволі елементарний і самоочевидний, або там, де розв'язують давно розв'язані проблеми. Саме про такі випадки жартома кажуть: *«термінологія – це процес перетворення дрібного питання у велику теорію»* і *«коли науці бракує аргументів, вона розширює свій словник».* Якщо нова термінологія зазвичай виникає як наслідок продуктивного, оригінального мислення, то тут вона радше виникає через його брак – як результат порожньої розумової забави.

2. Невиправдане залучення термінів з інших наук. Автори суспільствознавчих розвідок нерідко запозичують поняття й спеціальну лексику з інших наук – як суміжних, так і далеких (точних і природничих), хоч досліджувана тема цього нітрохи не вимагає. Наприклад, вживання в суто лінгвістичному тексті запозичень із ***філософії***: *буттєвий шар*; ***математики:*** *вектор, девіація траєкторії ціннісної оцінки, асоціативні осі*; ***інформатики***: *квант інформації*; ***фізики***: *поле резонації, центр перетину семантичної і формальної площин слова, які мають широку амплітуду;* ***механіки:*** *сигналізатор, регулятор*. Така невдала метафоризація, крім того, що викликана браком мовно-естетичного смаку, вихолощує специфіку гуманітарного дослідження, ніби підкреслюючи неповноцінність лінгвістичної термінології. Важко пригадати, щоб хтось із класиків гуманітарних наук послуговувався такими малозрозумілими метафорами.

3. Невиправдана заміна узвичаєних термінів. Декому із сучасних науковців здається, що без нових термінів оприлюднювати свою працю якось несолідно. Через це давні й загальновідомі поняття такі дослідники іменують новотворами авторськими неологізмами, які здаються їм ліпшими за вже усталені. Наприклад:

- відмінність – *диференційна характеристика*;

- мовлення – *вербально-комунікативна практика*;
- уявлення – *ментальний прообраз*;
- перевірка на практиці – *фактологічна апробація*;
- мислення – о*перування ментальними репрезентаціями*;
- товар – *товарна маса*.

Універсальним у цьому плані виявився іменник ***діяльність***, що його особливо уподобали прихильники наукоподібного викладу:

- пізнання – *когнітивна діяльність*;
- мислення – *розумова діяльність*;
- пам'ять – *мнемічна діяльність*;
- творчість – *креативна діяльність*;
- мовлення – *комунікативна діяльність*;
- аналіз – *концептуально-структуруюча діяльність* тощо.

Так само безпідставно часто вживається в науковому мовленні термін ***дискурс.*** У французькій мові, звідки запозичено цей іменник, він означає – ***мовлення, промова, роздум***. Проте в наукових (а точніше – в наукоподібних) текстах часто знаходимо: *політичний дискурс, літературознавчий дискурс, критичний дискурс,* а також *філософський, економічний, видавничий, іронічний, любовний дискурс.*

Активно вживаним від цього іменника є прикметник ***дискурсивний***: *дискурсивне мислення, дискурсивний раціоналізм, дискурсивна стратегія, дискурсивний контроль, дискурсивна операція, дискурсивна ситуація, дискурсивне пізнання, дискурсивна подія, дискурсивне осмислення, дискурсивні формації.* Дивно звучить *легітимізація дискурсу*, а також *дискурсивна відмова від дискурсу.*

Термінів має бути рівно стільки, скільки їх справді необхідно. Запроваджувати їх доцільно тоді, коли їхня поява підготовлена попереднім розвитком науки, коли вдалося довести помилковість чи неповноту дотеперішніх уявлень або якщо наявний термін призводить до непорозумінь і плутанини. Нові терміни мусять відбивати справді нові поняття, які поліпшують мислення, поглиблюють розуміння, прояснюють наші уявлення про досліджуваний предмет. Тому-то великі вчені завжди вдумливо й обережно ставилися до новотворів. Академік Дмитро Лихачов уважав, що коли дослідник створює сотні нових термінів, він руйнує науку, десятки – підтримує її, два-три – рухає науку вперед.

Таким чином, низька термінологічна культура в усіх її виявах істотно утруднює сприйняття й розуміння наукового тексту.

Засміченість незвичними словами, термінологічною мішурою призводять до того, що фонові знання читача або слухача (навіть якщо він і фахівець із цієї галузі) виявляються недостатніми для повноцінного розуміння написаного чи почутого. Усе це перешкоджає термінології виконувати своє основне призначення – упорядковувати наукові поняття, якнайточніше передавати наукові істини, полегшувати спілкування між фахівцями.

Список використаних джерел

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. Київ : КМ Academia, 1994. 254 с.

2. Лавренюк В.В. Проблеми викладання української мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах. *Наша школа. Науково-методичний журнал*. Одеса : Одеський ОІУВ, 2010. № 1-2. С. 43–46.

3. Тараненко О. Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі. *Українська термінологія і сучасність* (Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції). Київ: 1997. С. 3-9.

4. Якубовська М.Г. Інформаційне середовище ВНЗ як засіб формування цінностей студентів. *Інформаційна освіта та комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13-15 вересня 2012 року) / [під заг. ред. В.Г.Спрінсяна]. Одеса : Симекс-Принт, 2012. С. 209-212.

5. Ярема С. На теми української наукової мови. Львів: Українське товариство з механіки руйнування матеріалів, Львівське крайове товариство Рідна школа, Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка, 2002. 44 с.

УДК 681:518

Д. Ю. Лазарев,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
Науково-дослідного центру Збройних сил України
«Державний океанаріум» Інституту Військово-морських сил
Національного університету «Одеська морська академія»,
капітан 1 рангу

КІБЕРПРОСТІР, КІБЕРЗАГРОЗА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА: ОСОБЛИВОСТІ ПОТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Актуалізується проблема термінологічного узгодження в сучасному інформаційному просторі України таких понять, як кіберпростір, кіберзагроза, кібербезпека. Наголошено, що необхідність нашої держави співпрацювати з ЄС і НАТО щодо заходів, спрямованих на підвищення стійкості в кіберпросторі, потребує спільного тлумачення з союзниками ключових термінів для досягнення максимальної ефективності обміну інформацією, роботи з документацією, стандартизації термінології.

Ключові слова: кіберпростір, кіберзагроза, кібербезпека, кіберзахист, термінологія.

The problem of terminological agreement in the modern information space of Ukraine of such concepts as cyberspace, cyber threat, cyber security is being updated. It was emphasized that the need for our state to cooperate with the EU and NATO on measures aimed at increasing stability in cyberspace requires joint interpretation with allies of key terms to achieve maximum efficiency of information exchange, work with documentation, standardization of terminology.

Key words: cyber space, cyber threat, cyber security, cyber protection, terminology.

Проблема кіберзагроз та кібербезпеки для України вже давно не нова. Проте особливого загострення вона набула з початку збройного агресії росії проти нашої держави через низку вдало проведених кібератак на інфраструктуру України.

Усіма державами світу кіберпростір розглядається як один із найважливіших безпекових чинників на сучасному етапі, оскільки захищене і стабільне його функціонування є запорукою захищеного і стабільного функціонування економічного, політичного, соціального, культурного та інших секторів країни. За таких умов виняткового значення набуває забезпечення національного захисту та розробка ефективних і дієвих механізмів національної кібербезпеки й оперативне вирішення тих проблем, які виникають у межах кіберзагроз.

У науковій площині проблема національного кіберзахисту активно артикулюється такими дослідниками, як О. Баранов [1], О. Гайдук [2], М. Камчатний [4], М. Опанович [5], К. Ткаченко [7], О. Ткаченко [7], В. Толубка [8], І. Фролов [9], В. Фурашев [10] та багато інших. При цьому в межах тематики і проблематики кібервійни як такого еволюціонуючого способу нападу на урядові та військові мережі з метою їх знищення або неможливістю використання виникає необхідність узгодження тлумачення ключових термінів – кіберпростір, кіберзагроза, кіберзахист тощо – через які можливе таке змістове наповнення й нормоутворення, що регулюватиме не тільки національну, але й міжнародну договірну базу.

Як слушно зазначають К. Ткаченко та О. Ткаченко, «інтеграція України у світовий інформаційний простір призвела до появи нових загроз її національним інтересам, пов’язаних з кібербезпекою. Це спричинило необхідність досліджень не тільки термінології в сфері інформаційної безпеки, а й щодо інформаційно-технологічних аспектів забезпечення інформаційної безпеки, необхідність переосмислення реального забезпечення кібербезпеки інформаційного простору України в цілому, необхідність переосмислення реального забезпечення кібербезпеки інформаційного простору окремих підприємств чи галузей економіки країни, необхідність формування єдиної національної політики щодо забезпечення інформаційної та кібербезпеки як країни в цілому, так і окремих її організаційних структур та інституцій, вирішення проблем, пов’язаних із розбудовою національної системи кібербезпеки, необхідність формування відповідної нормативно-правової бази забезпечення кібербезпеки країни, її інформаційних ресурсів тощо, необхідність проведення досліджень щодо розробки нових методів, механізмів і заходів (організаційних тощо) вирішення

проблем забезпечення кібербезпеки, вирішення проблем інформаційно-технологічного забезпечення кібербезпеки тощо» [7].

У своєму дослідженні кіберпростір автори тлумачать як таке «інформаційне середовище, що відображає семантику (сутність) об'єктів кіберінформаційної інфраструктури та системи відношень і зв'язків між цими об'єктами» [7]. При цьому до об'єктів кіберінформаційної інфраструктури автори відносять апаратно-технічні складові (сучасні гаджети, персональні комп'ютери тощо), програмно-технологічні складові (комп'ютерні мережі, ПЗ), інформаційні складові (інформаційні бази, веб-контенти, Інтернет-відомості тощо) [7].

Під кіберзагрозою переважно розуміють ті можливі чинники (явища, інструменти), що створюють небезпеку національним інтересам держави у так званому кіберпросторі [8, 9, 10].

Відтак під кібербезпекою дослідники зазвичай розуміють такий «стан захищеності кіберпростору держави та окремих об'єктів її інфраструктури від ризику стороннього кібервпливу, при якому порушується їхня стабільність чи сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та відповідна нейтралізація реальних і потенційних викликів (кібервтручань, кіберзагроз, кіберзлочинів) реальним особистим, корпоративним, інституціальним і/або національним інтересам» [7].

У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» термін «кібербезпека» тлумачиться як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [3].

За розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2023 року (№ 1163) було затверджено план заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України [6]. Відповідно до цього плану, розроблено завдання та заходи щодо національної кібербезпеки, серед головних які:

- розроблення системи індикаторів стану кібербезпеки;
- створення в системі Міноборони кібервійськ, забезпечення їх належними фінансовими, кадровими та технічними ресурсами для стримування збройної агресії в кіберпросторі та надання відсічі агресору;

- запровадження ефективних механізмів взаємодії основних суб'єктів національної системи кібербезпеки та сил оборони в частині спільного виконання завдань кібероборони;
- розроблення та забезпечення виконання плану кібероборони як складової частини плану оборони України;
- запровадження у системі військово-патріотичного виховання та системі територіальної оборони навчальних програм із підготовки та проведення практичних навчань у сфері кібербезпеки;
- створення відповідно до схвалених концептуальних засад загальнодержавної системи виявлення кібератак, протидії актам кібертероризму і кібершпигунства щодо об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;
- розроблення концептуальних підходів щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення прав громадян у кіберпросторі (особливо найбільш вразливих груп населення, насамперед дітей);
- розроблення методики комунікації між державою та суспільством щодо протидії масштабним кібератакам і кіберінцидентам, створення необхідних умов для її практичної реалізації;
- проведення спільних з ЄС і НАТО заходів, спрямованих на підвищення стійкості в кіберпросторі та спроможності розслідувати, переслідувати кіберзлочинність і реагувати на кіберзагрози;
- розроблення та узгодження з іноземними партнерами механізму спільних дипломатичних та економічних дій і заходів, зокрема запровадження обмежувальних заходів у вигляді економічних санкцій, у відповідь на деструктивну кіберактивність та інші [6]. Саме ці завдання зумовлюють необхідність термінологічного узгодження в системі сучасного кіберпростору (а відповідно – і кіберзахисту, і кібербезпеки), що активно розвивається. Разом з тим проблема термінологічної системи в межах заявленої теми є недостатньо пропрацьованою, однак украй актуальною і такою, що має латентні та методологічні сенси.

Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Про тлумачення та визначення поняття «кібербезпека». *Правова інформатика.* 2014. №2(42). С.54-62.

2. Гайдук О. В., Звєрєв В. П. Аналіз кіберзагроз в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024, №3 (23). С. 225-236.

3. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Ред. від 28.06.2024, підстава 3783-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (дата звернення: 01.08.2024).

4. Камчатний М. Основні ознаки поняття «кібервійна» в сучасному міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. Вип. 15. URL: http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v15/4.pdf (дата звернення: 01.08.2024).

5. Опанович М. Аналіз кібератак та діяльності APT груп в Україні. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024, №4 (24). С. 172-184.

6. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України. Розпорядження Кабінету Міністрів від 19 грудня 2023 р. № 1163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 06.05.2024).

7. Ткаченко О., Ткаченко К. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2018. №1. С. 75-86.

8. Толубка В.Б. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект. Київ : ДУТ, 2015. 120 с.

9. Фролов І.М., Колодінська Я.О. Менеджмент кібербезпеки ІТ-продуктів. *Кібербез пека: освіта, наука, техніка*. 2024, №3 (23). С. 310-317.

10. Фурашев В. М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право.* 2012, № 2(5). С.162-175.

УДК 026/.027:004]:930.85

О. В. Марковець,
к. т. н., доц., завідувач кафедри
соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»,
Н. С. Вовк,
к. іст. н., доц., доцент кафедри
соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»

БІБЛІОТЕКИ ТА ЦИФРОВІ РІШЕННЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНИХ НАДБАНЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто питання збереження культурної спадщини України в умовах війни, зокрема роль бібліотек у цьому процесі. Описано сучасний стан бібліотечної справи в Україні та запропоновано модель стратегії збереження культурної спадщини, яка враховує сучасні виклики, включаючи збройну агресію.

Ключові слова: збереження культурної спадщини, бібліотеки, цифрові технології, оцифрування, електронні бібліотеки.

The article focuses on the issue of preserving Ukraine's cultural heritage in times of war, in particular the role of libraries in this process. The current state of librarianship in Ukraine is described and a model of a cultural heritage preservation strategy is proposed that takes into account current challenges, including armed aggression.

Key words: cultural heritage preservation, libraries, digital technologies, digitization, electronic libraries.

Питання збереження культурної спадщини в Україні та світі почали активно обговорювати протягом останніх десятиліть. Проте після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави такі питання для українських істориків, культурознавців, бібліотекарів, архівістів постали гостро і науковці та практики почали активно використовувати наявні інструменти та методи збереження українських культурних цінностей, які зберігалися у фондах архівних, музейних та бібліотечних установ.

З лютого 2022 року в результаті дій російських загарбників зруйновано або сильно пошкоджено близько 1 500 об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури. Активно до збереження надбання культури України долучається Міністерство культури та інформаційної політики України [1].

Беручи до уваги стрімкий розвиток і широке застосування штучного інтелекту, дослідники розглядають і можливості його використання задля збереження культурної спадщини.

Використання 3D-оцифрування культурної спадщини має численні переваги, які значно полегшують збереження, дослідження та доступ до цінних об'єктів і місць. Перш за все, цифрові двійники фізичних об'єктів дозволяють забезпечити їхню безпеку та захист, функціонуючи як резервні копії, що зменшує ризик втрати у разі пошкодження чи знищення оригіналів.

Друга перевага полягає у можливості розширеного доступу до цих об'єктів для широкої аудиторії. Цифрові двійники можуть легко ділитися онлайн або через віртуальну реальність, що особливо цінно для об'єктів, що знаходяться у важкодоступних або віддалених районах.

Також 3D-оцифрування сприяє профілактичному обслуговуванню фізичних активів, що забезпечує постійне відстеження їх стану та виявлення потенційних аномалій. Це дозволяє попередити можливі пошкодження та вчасно втрутитися, щоб запобігти дорогим простоям та ремонтам [2].

Внаслідок російської агресії в Україні зруйновано близько 100 бібліотек, майже 4000 бібліотек виявилися в окупації. За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, до початку повномасштабного вторгнення в Україні фактично функціонував 14 351 бібліотечний заклад (сільські, селищні, міські, обласні). Станом на кінець червня 2023 р. їхня кількість зменшилася на 2 560 закладів і наразі становить 11 791. Найбільше повністю зруйнованих бібліотек станом на 2023 рік – у Донецькій області – 38. Однакова кількість знищених бібліотек у Харківській та Херсонській областях – по 22 [3].

За іншими даними, за два роки повномасштабного вторгнення в Україні повністю зруйновано 131 публічну бібліотеку. Ще 746 бібліотек зазнали різного ступеня ушкоджень, потребують капітального ремонту. На це потрібно, за попередніми оцінками, не менше як 100 млн грн [4].

Важливим інструментом у збереженні та поширенні культурної спадщини, допомагаючи зберегти історію та культуру для майбутніх поколінь, є електронні бібліотеки. Вони забезпечують збереження та доступність цифрових копій культурних матеріалів, таких, як книги, рукописи, документи, фотографії, відео та аудіозаписи. Це дозволяє зберегти їх для майбутніх поколінь та забезпечує легкий доступ до них з будь-якої точки світу через Інтернет. Електронні бібліотеки роблять культурну спадщину доступною для широкого кола користувачів.

Сьогодні у світі та Україні є декілька успішних прикладів використання електронних бібліотек для збереження документальної культурної спадщини, зокрема: Europeana, Україніка, «Книжкові пам'ятки України», інтегрований ресурс електронної бібліотеки «Культура України» та ін.

На основі аналізу зазначених інтернет-порталів та сучасного стану бібліотек і бібліотечної справи в Україні доцільно розробити модель Стратегії збереження культурної спадщини в бібліотеках, яка враховуватиме виклики сучасності, в т.ч. збройну агресію.

До складу розділів Стратегії доцільно включити такі розділи: Інвентаризація та оцінка; Створення системи зберігання та збереження; Цифрове архівування; Організація освітніх та інформаційних заходів; Партнерство та співпраця. Ця стратегія спрямована на створення системного підходу до збереження культурної спадщини в архівних та бібліотечних фондах, забезпечення її доступності та збереження для майбутніх поколінь. Підхід до реалізації стратегії включає повну інвентаризацію колекцій, створення системи зберігання та консервації, цифрове архівування, освітні заходи та партнерство.

Важливо, щоб такі стратегії враховували як загальні принципи збереження культурної спадщини, так і специфічні особливості матеріалів, що зберігаються. Впровадження таких стратегій має стати пріоритетом для українських інституцій, що працюють з культурною спадщиною. Це не лише забезпечить збереження культурних надбань нації, але й зробить їх доступними для широкої аудиторії як в Україні, так і на міжнародному рівні. Важливо, щоб держава активно підтримувала такі ініціативи і після завершення військових дій, залучаючи до цього процесу міжнародні організації, донорів та партнерів. Лише завдяки комплексному підходу можна зберегти та передати майбутнім поколінням багату культурну спадщину України.

Список використаних джерел

1. Ковтонюк Я. Сучасний стан та основні проблеми збереження культурної спадщини України. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА»* Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. 2023, №174. С. 307-313.
2. Липак Т. Застосування методів штучного інтелекту в цифровому збереженні культурної спадщини. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій»*, К., 2023. С. 393-394.
3. Бібліотеки, зруйновані війною. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара. URL: https://lib.kherson.ua/libraries-destroyed-by-war.htm (дата звернення: 06.06.2024).
4. В Україні за час війни зруйнували понад 130 бібліотек, майже 750 потребують ремонту – експерт. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3830429-v-ukraini-za-cas-vijni-zrujnuvali-ponad-130-bibliotek-majze-750-potrebuut-remontu-ekspert.html (дата звернення: 06.06.2024).

УДК 016:069(477.85/87)

Я. Остапчук,
аспірант кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету,
Т. П. Лебідь,
аспірантка кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету;
науковий керівник: д. іст. н., професор,
декан соціально-гуманітарного факультету
Західноукраїнського національного університету *Гомотюк О. Є.*

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ МУЗЕЇВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ ЯК ЗРАЗОК СИНЕРГІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ТА АРХІВУ

Проаналізовано використання бібліографічних покажчиків у музеях Тернопільщини. Розглянуто роль таких покажчиків у збереженні та популяризації культурної спадщини регіону. Підкреслено

необхідність подальшого розвитку інформаційно-аналітичної діяльності для більш ефективного використання ресурсів бібліотек і архівів у контексті музейної справи.

Ключові слова: архів, бібліографічний запис, бібліографічний покажчик, бібліотека, інформаційна діяльність, інформаційно-аналітичне забезпечення, музей, науково-інформаційна діяльність.

The use of bibliographic indexes in museums of the Ternopil region has been analyzed. The role of these indexes in preserving and promoting the cultural heritage of the region is examined. The necessity of further developing information and analytical activities to more effectively utilize the resources of libraries and archives in the context of museum work is emphasized.

Key words: archive, bibliographic record, bibliographic index, library, information activity, information and analytical support, museum, scientific and informational activity.

Розвиток інформаційного суспільства, цифровізація бібліотечної, архівної та музейної сфери, маркетинг інформаційних продуктів та послуг цих інформаційних установ спонукає до активної інформаційно-аналітичної діяльності, стає предметом розгляду науковців та практиків й потребує аналізу, узагальнення. Сучасні дослідники із соціальних комунікацій деталізують поняття «інформаційної діяльності», «бібліотечної інформаційної діяльності», «науково-інформаційної діяльності», «музейної інформаційної діяльності», «архівної інформаційної діяльності», «інформаційно-аналітичної діяльності». Серед українських вчених, що приділяють значну увагу термінологічним питанням, варто відзначити, О. Воскобойнікова-Гузєва, В. Дригайло, О. Постельжук, О. Шевченко, Ю. Палеха, Т. Навальська, В. Варенко, І. Захарова, Л. Філіпова, О. Кобєлєв, Г. Сілкова, Г. Швецова-Водка й ін.

Підкреслимо, що усі інформаційні установи (архіви, бібліотеки, музеї) об’єднує інформаційна діяльність, що включає інформаційно-аналітичну. Бібліографічні покажчики як вид інформаційно-аналітичної продукції став фундаментом для синергії інформаційної діяльності цих установ. Музеї у такий спосіб можуть реалізувати свою функцію науково-дослідної діяльності. У Державному стандарті України ДСТУ

5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» (2009) науково-інформаційну діяльність визначено як «сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку та поширенні» [1].

В. М. Медведєва і Г. Г. Міщенко у науково-інформаційній діяльності виокремлюють «вироблення на основі інформаційних ресурсів нових знань (або нових інформаційних ресурсів), спеціально оброблених, перетворених у релевантний сигнал. Ефективність цього процесу залежить від трудових і матеріально-енергетичних затрат фахівця з урахуванням його ентропії»; а також «взаємодію отриманих нових знань чи інформаційних ресурсів із споживачем», тобто перетворення інформаційних ресурсів у інформаційний продукт. Результативність цього процесу залежить від затрат споживача [2, с. 13].

Бібліографічні покажчики музеїв Тернопільщини мають ряд особливостей. Здебільшого усі покажчики носять ювілейний характер. Бібліографічні покажчики музеїв Тернопільщини є прикладом інформаційно-аналітичного забезпечення науково-дослідної діяльності інформаційних установ міста. Прикладом синергії інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки, архіву та музею є бібліографічні покажчики, присвячені відомими постатям краю, як Б. Лепкий, Л. Лепкий, Й. Сліпий, Л. Левицький, І. Блажкевич, В. Гнатюк, Ю. Словацький та ін. Класифікуючи цю інформаційно-аналітичну продукцію, ми можемо виокремити тематику краєзнавчої біографістики, огляд фондів музею.

Коли вести мову про засадничі принципи побудови покажчиків, варто наголосити на об’єктивності, наступності, системності у контексті чіткої хронології життєвих та професійних подій, написання праць, промов, послань тощо.

Усі покажчики об’єднує спільна діяльність фахівців теоретиків та практиків, зокрема істориків, бібліотекознавців, архівістів, музейників, краєзнавців, джерелознавців, управлінців культурною спадщиною. «Володимир Гнатюк: фольклорист, етнограф, літературознавець (1871-1926): бібліогр. покажч..» поєднав зусилля фахівців Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, Державного архіву Тернопільської області та Тернопільського обласного краєзнавчого музею [3]. До прикладу, бібліографічний покажчик, присвячений 200-

річчю Юліуша Словацького у 2009 р., відомого польського поета, прозаїка, драматурга, життя якого пов'язане із Кременеччиною, став продуктом спільної інформаційно-аналітичної діяльності Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, Обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького, бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, Тернопільського обласного краєзнавчого музею та Державного архіву Тернопільської області [7].

Відзначимо, що коротка інформація від упорядників покажчика та науковий огляд внеску відомого земляка передує чітко структурованому матеріалу у виданні. Зокрема, у покажчику, присвяченому Володимиру Гнатюку, Олег Смоляк, доктор мистецтвознавства, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Степан Костюк, голова Тернопільської обласної організації Національної спілки краєзнавців України на двох сторінках тексту презентували основні здобутки вченого, поета, громадського діяча, редактора.

У 2013 р. побачив світ унікальний бібліографічний покажчик, присвячений 100-річчю Тернопільського обласного краєзнавчого музею, «Тернопільський обласний краєзнавчий музей : бібліогр. покажч.» [6].

Як відзначено, прикметною рисою багатьох покажчиків є наявність глибоких наукових роздумів краєзнавців про ту чи іншу особу. Йдеться і про етюди Ігоря Герети [3, с. 13-23], який по-особливому долучився до того, що у 1997 році ім'я вченого присвоєно Тернопільському національному педагогічному університету. «На початок XX ст. найбільш повне зібрання пісень з Тернопільщини мав В. Гнатюк», констатував І. Герета, уводячи у науково-інформаційних простір ім'я славетного земляка [3, с. 18] у статті «Феноменально щасливий збирач: Сім етюдів до 125-річчя від дня народження Володимира Гнатюка» [3, с. 13-23].

Кожен покажчик презентує українцям та шанувальникам української історії чимало унікальних краєзнавчих матеріалів, що є не відомими широкому загалу та формують джерельну базу для новітніх студій. Степан Костюк підкреслює, що «враховуючи неспроможність АТ «Укрпошта» реально охопити видрукуванням відправної продукції події вседержавного, особливо регіонального рівнів, свого часу Тернопільський обласний краєзнавчий музей започаткував серію

тематичних конвертів (2021 року реалізацію проєкту зупинено). Серед персоналій, удостоєних «відомчої уваги», - Володимир Гнатюк» [3, с. 11]. Проведено детальний опис, додано зображення двох конвертів у огляді С. Костюка «Відомча філокартія, присвячена Володимирові Гнатюку» [3].

Варто відзначити достатньо широкий арсенал презентованих позицій бібліографічних записів як продукту інформаційно-аналітичної діяльності, адже їх згруповано, систематизовано, стратифіковано, упорядковано згідно вимог тогочасних стандартів у бібліотечній справі. Здебільшого, це понад 1000 позицій. Так, у покажчику В. Гнатюка [3] 1171 позиції; Ю. Словацького [7] 1277 позицій; Богдана Лепкого [5] 1830 позицій.

Є іменні покажчики наприкінці кожного видання для полегшення орієнтації у науковій спадщині учених, громадських діячів, поетів, зокрема В. Гнатюка [3, с. 165-172], Юліуша Словацького [7, с. 156-158], Богдана Лепкого: відомий і невідомий [5, с. 226-235] та ін.

Розвиток інформаційних технологій спричинив зміни у всіх сферах соціокультурного життя, що не могло не позначитися на інформаційно-аналітичній продукції музеїв. Так, з'явилася окрема рубрика Вебліографія [8, с. 103] поряд із Бібліографією [8, с. 101-102] у покажчику Іванни Блажкевич. Присутні електронні версії покажчиків на вебсайтах бібліотеки.

Підкреслимо, що покажчики за своїм змістом відображають результати наукового пошуку та аналізу представників усіх поколінь вчених, слугуючи своєрідною історіографічною навігацією. Публікація джерельного матеріалу, що є у фондах музею чи архіву, сприяє об'єктивному розумінню подій минулого та є вагомою складовою науково-дослідної лабораторії цільової аудиторії.

На наш погляд, хоча матеріал згруповано в окремих розділах покажчиків, але бібліографічна інформація перегукується в різних підрозділах, відсутній чіткий поділ джерельного матеріалу та аналітичних праць. До прикладу, розділ «Творча спадщина академіка Володимира Гнатюка» формується згідно наступної рубрикації: окремі видання; праці в часописах; наукова хроніка. Miscellanea; відгуки, критика, бібліографія; спогади Володимира Гнатюка про сучасників (про М. Коцюбинського, та найбільше про І. Франка); епістолярна спадщина; рецензії на праці В. Гнатюка; праці Володимира Гнатюка в довідкових виданнях. У підрозділі, присвяченому епістолярію,

поміщено як листи В. Гнатюка, так і аналітичні розвідки, вибудовані на підставі листування. Доцільніше було б наукові розвідки на основі епістолярію додати до іншого розділу, наприклад, «Література про життя та діяльність Володимира Гнатюка». Позитивним є те, що на кожну позицію бібліографії, яка є у фондах краєзнавчого музею чи архіву, зроблено окрему вказівку.

Отже, як засвідчує аналіз інформаційно-аналітичної продукції музеїв Тернопільщини, вона є яскравим прикладом синергії в інформаційно-аналітичній діяльності Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, інших бібліотек міста та Державного архіву Тернопільської області. Такий тандем формує комплексний інформаційно-аналітичний продукт, який фахово допоможе опанувати проблематику історію краю, проводити міждисциплінарні студії, визначити наступність у наукових дослідженнях, зберегти регіональну культурну спадщину, утверджуючи національну ідентичність та формуючи національну стійкість, особливо у часі війни.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять». – Чинний з 2009.01.01. – 41с.
2. Медведєва В. М. Інформаційний бізнес у сфері освіти, культури і мистецтва. В. М. Медведєва, Г. Г. Міщенко. К. : [б. в.], 2000. 95 с.
3. Бібліографічний покажчик «Володимир Гнатюк: фольклорист, етнограф, літературознавець (1871-1926) : бібліогр. покажч. / Департамент культури та туризму Терноп. облдержадмін., Терноп. обл. універс. наук. б-ка; уклад. М. Пайонк ; вступ.ст.: О. Смоляк, С. Костюк ; керівник проєкту й наук. ред. В. Вітенко; ред. Г. Жовтко. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. 176 с. (Родом з України; вип. 11) URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/hnatjuk/pokaz4yk/2021-hnatyuk.pdf (дата звернення: 06.06.2024).
4. «Я з Вами по всі дні і до кінця віку» : Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий (1892-1984) : бібліогр. покажч. Упр. культури Терноп. облдержадмін., Терноп. обл. універс. наук. б-ка, Держ. архів Терноп. обл., Терноп. обл. краєзнав. музей ; уклад. М. Пайонк ; вступ. пастирське слово Блаженнішого Святослава Шевчука ; кер. проекту та наук. ред. В. Вітенко ; ред. Г. Жовтко. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. 272 с.

5. Богдан Лепкий: відомий і невідомий (1872-1941) [Текст] : бібліогр. покажч. / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, Обл. музей Богдана Лепкого в м. Бережанах, Держ. архів Терноп. обл., Терноп. обл. краєзн. музей, Бережан. музей книги ; уклад. М. Пайонк [та ін.] ; авт. нарисів: Н. Білик, Н. Дирда ; ред. Г. Жовтко ; кер. проекту та наук. ред. В. Вітенко. Т.: Підручники і посібники, 2012. 240 с. (Родом з України ; вип. 8).

6. Костюк С. Фонд Леопольда Левицького у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї : бібліографічно-каталожний покажчик. Тернопіль, 2006. 40 с.

7. Юліуш Словацький (4.09.1809 – 3.04.1849) : бібліогр. покажчик / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, Державний архів Тернопільської області, Терноп. обл. краєзн. музей, Обласний літ.-мемор. музей Юліуша Словацького, бібліотека Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка ; уклад.: М. Друневич та ін. Т. : Підручники і посібники, 2009. 160 с. (Родом з України; Вип. 5).

8. Іванна Блажкевич: її життя – як смолоскип: бібліогр. покажчик / Терноп. обл. відділення Укр. бібіл. асоц., Козівська централіз. бібліотечна система, Денисівський краєзнавчий музей, Терноп. обл. універсальна наукова бібліотека; уклад. М. Коваль [та ін.] ; авт. вст. ст: Б. Савака, Н. Дирда ; ред. Г. Жовтко Т. : Підручники і посібники, 2013. 112 с.

УДК 004.04:659.2

Г. В. Охріменко,
к. іст. н., доц., завідувач кафедри
інформаційно-документних комунікацій
Національного університету «Острозька академія»

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ АНАЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОРГАНІЗАЦІЙ: БАЗОВІ МОДЕЛІ

Розглядаються теоретичні основи захисту інформації у контексті аналітичної культури організацій, а також загрози інформаційних систем та моделі захисту. Автор охоплює значення захисту інформації, аналізує внутрішні та зовнішні загрози для інформаційних систем, а також розглядає моделі захисту інформації

(BLP, Biba та RBAC). Також досліджуються організаційні заходи із захисту інформації, включаючи політики інформаційної безпеки, оцінку та управління ризиками, моніторинг та аудит інформаційної безпеки.

Ключові слова: захист інформації, несанкціонований доступ, інформаційна безпека, аналітична культура.

The author explains a theoretical foundations of information protection in the context of analytical culture of organizations, as well as threats to information systems and protection models. Also, the researcher covers the meaning of information protection, analyzes internal and external threats to information systems, and also considers information protection models (BLP, Biba and RBAC). Organizational information security measures are also explored, including information security policies, risk assessment and management, information security monitoring and auditing.

Key words: information protection, unauthorized access, information security, analytical culture.

У сучасну цифрову епоху інформаційна безпека стала критично важливим аспектом для організацій у різних галузях. Захист конфіденційних даних має першорядне значення для підтримки довіри зацікавлених сторін, забезпечення дотримання нормативних актів і захисту від потенційних загроз. У нормативно-законодавчому аспекті інформаційна безпека та захист інформації регламентується низкою іноземних та українських актів:

- Відповідно до ISO/IEC 27000:2018, інформаційна безпека – це збереження конфіденційності, цілісності та доступності інформації [11].
- Згідно із Законом України «Про захист інформації в автоматизованих системах», захист інформації включає комплекс організаційно-технічних заходів та правових норм, спрямованих на запобігання завданню шкоди інтересам власників інформації та користувачів автоматизованих систем [8].
- Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», захист інформації можна трактувати як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження, цілісності інформації та належного порядку доступу до неї. Це означає, що захист інформації передбачає комплексний підхід до забезпечення конфіденційності,

цілісності та доступності інформаційних ресурсів, що можуть належати як державним органам, так і приватним суб'єктам [9].

Важливість інформаційної безпеки неможливо переоцінити в контексті сучасних організацій. Наслідки недотримання правил інформаційної безпеки можуть бути серйозними, включаючи фінансові втрати та репутаційні збитки. Крім того, важливо визнати етичні та психологічні наслідки, які виникають для користувачів, працівників і власників інформації та інформаційних систем.

Захист особистих, фінансових даних і даних інтелектуальної власності має важливе значення для підтримки довіри клієнтів, партнерів і співробітників, забезпечуючи належний рівень аналітичної культури.

Аналітична культура відноситься до колективних практик, цінностей і поглядів в організації, які надають перевагу використанню даних і аналітичних методів для інформування про прийняття рішень і досягнення бізнес-результатів. Вона втілює в собі прагнення використовувати аналітичні дані для спрямування стратегічних ініціатив, підвищення операційної ефективності та сприяння інноваціям.

Значення аналітичної культури в сучасних організаціях полягає в її здатності перетворювати дані в практичні ідеї, тим самим покращуючи процеси прийняття рішень і сприяючи конкурентній перевазі. Організації з сильною аналітичною культурою можуть використовувати отримані дані для визначення тенденції та можливостей шляхом систематичного аналізу даних, оптимізації процесів, зменшення витрат та підвищення загальної ефективності [3, с. 28].

Успішним кейсом може стати Інститут аналітики та адвокації, який зосереджує свою роботу на розвитку громадянського суспільства, аналізі політик і даних, а також створенні та впровадженні інноваційних цифрових рішень. Центр має на меті проведення досліджень та поширення їх результатів для допомоги органам влади в прийнятті ефективних рішень при формуванні та реалізації політик [2, с. 59].

Аналітична культура має вплив і на інформаційну безпеку, надаючи інструменти та мислення, необхідні для виявлення, оцінки та пом'якшення ризиків. Аналітичні методи, такі, як виявлення аномалій і машинне навчання, можуть ідентифікувати потенційні загрози безпеці в

режимі реального часу, дозволяючи організаціям вживати профілактичних заходів для запобігання порушенням, а використання оцінки ризиків на основі даних для оцінки ймовірності та впливу загроз безпеці, гарантує пріоритетність заходів безпеки на основі їх потенційного впливу. У разі інциденту безпеки аналітична культура забезпечує швидке й ефективне реагування за допомогою даних, щоб зрозуміти масштаб і характер порушення [5, с. 197].

Експерт у сфері забезпечення комплексного управління ризиками підприємств Ю. Когут у своїй праці «Кібербезпека та ризики цифрової трансформації компаній» виділяє декілька типів різних внутрішніх та зовнішніх загроз [5, с. 35-38].

До основних суб'єктів внутрішніх загроз включають: 1) зловмисні інсайдери (наприклад, незадоволені співробітники) можуть використовувати свій доступ до інформаційних систем для викрадення даних, збій операцій або сприяння зовнішнім атакам; 2) інсайдери середньої ланки (бухгалтер, менеджер з продажу, маркетолог, офіс-менеджер тощо), які мають доступ до певної корпоративної інформації; 3) звільненні співробітники. Зокрема, загрозу також можуть становити програми, навмисно встановлені на комп'ютерах співробітниками, яких звільнили. Фахівці з інформаційної безпеки констатують, що неуважність компаній до закриття облікових записів і обмеження доступу для колишніх співробітників – це справжня кіберзагроза, іноді навіть більш згубна, ніж втручання сторонніх осіб [1, с. 120].

Щоб сформувати дієву систему захисту у аналітичних структурах, необхідно класифікувати загрози, які надходять від інсайдерів.

1) Незаконне розголошення: в результаті витоку інформації, конфіденційні відомості залишають внутрішній периметр і потрапляють до рук осіб, які не мають прав на їх використання.

2) «Людський фактор»: дії співробітників, такі, як випадкові видалення даних, неправильна конфігурація систем або попадання на фішингові атаки, які можуть призвести до серйозних порушень безпеки. Часто інсайдери піддають корпоративну інформацію ризику ненавмисно. Наприклад, можуть випадково завантажити корпоративні матеріали в Інтернет, записати дані на особистий комп'ютер, який потім вкрадуть, а також помилково відправити важливі документи третій стороні [10].

3) Шахрайство і порушення авторських прав: копіювання частини або крадіжка всього документу без зазначення авторства, таємне шифрування файлів, при якому компанія втрачає можливість працювати з ними, якщо пароль втрачено після звільнення співробітника [4].

У 2016 р. американська компанія «Spiceworks» провела дослідження проблем безпеки серед користувачів розробленої нею програми аудиту мережі. Основними джерелами загроз для інформаційної безпеки є: 36% – інсайдери; 25% – організовані угруповання зловмисників; 12% – терористичні угруповання; 12% – хакери [10].

Такий стан справ вимагає динамічної адаптації корпоративної системи інформаційної безпеки до поточних і постійно мінливих інформаційних загроз.

Зовнішні загрози створюються особами або організаціями за межами організації та включають:

1) кібератаки: кіберзлочинці використовують різноманітні методи, такі, як зловмисне програмне забезпечення, програми-вимагачі та фішинг, щоб проникнути в інформаційні системи, викрасти дані або порушити роботу [3, с. 29];

2) атаки на відмову в обслуговуванні (DoS): зловмисники переповнюють інформаційну систему надмірним трафіком, роблячи її недоступною для законних користувачів. Розподілені атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DDoS), які включають кілька скомпрометованих систем, посилюють вплив;

3) фізичні атаки: несанкціонований фізичний доступ до інформаційних систем, чи то через крадіжку, вандалізм чи шпигунство, може поставити під загрозу безпеку та доступність даних.

Для усунення цих вразливостей потрібно реалізовувати багатофакторну автентифікацію, застосовувати політику надійних паролів і використання біометричної автентифікації. Регулярні оновлення програмного забезпечення та систем за допомогою найновіших виправлень безпеки та оновлень мають вирішальне значення для пом’якшення відомих вразливостей. Автоматизовані рішення для керування виправленнями можуть спростити цей процес, а розгортання брандмауерів, систем виявлення та запобігання вторгненням (IDPS) і віртуальних приватних мереж (VPN) може

захистити від мережевих атак. Регулярні перевірки та сегментація мережі можуть додатково підвищити безпеку [7, с. 266].

Інформаційна безпека передбачає низку моделей захисту інформації для захисту конфіденційних даних та підтримки конфіденційності інформаційних систем.

1) Модель Белла-ЛаПадули (BLP) є формальною моделлю безпеки. Сутність системи полягає в тому, що кожному суб'єкту (особі, яка взаємодіє з документами) та кожному об'єкту (документу) присвоюється рівень конфіденційності. Ці рівні варіюються від найвищого «Top Secret» до найнижчого «Unclassified». Важливим аспектом є те, що суб'єкт, який має доступ до документів з нижчим рівнем конфіденційності, не може отримати доступ до документів з вищим рівнем конфіденційності. Крім того, суб'єкту забороняється здійснювати запис у документи з нижчим рівнем конфіденційності. Така система забезпечує суворий контроль за доступом та розповсюдженням інформації, запобігаючи можливості несанкціонованого доступу до конфіденційних даних.

2) Модель Biba розроблена для підтримки цілісності даних, а не конфіденційності, що передбачає: попередження модифікації даних неавторизованими сторонами; попередження неавторизованої модифікації даних авторизованими сторонами; підтримання внутрішньої та зовнішньої узгодженості даних (відповідності реальному світу). Працівники організації можуть створювати документи на своєму рівні або на нижчому рівні цілісності, але не можуть редагувати документи з вищим рівнем цілісності. Наприклад, менеджер середньої ланки може створювати звіти для відділу, які можуть читати працівники цього відділу, але ці звіти не можуть бути змінені керівником вищої ланки. Навпаки, менеджер середньої ланки може переглядати стратегії і звіти, підготовлені керівником вищої ланки, але не може переглядати чернетки або внутрішні замітки, написані співробітниками з нижчим рівнем доступу. Така політика забезпечує, що кожен рівень організації має чітко визначені межі доступу і можливості редагування, що запобігає несанкціонованим змінам і зберігає цілісність важливої інформації.

3) Модель управління доступом на основі ролей (Role-Based Access Control, RBAC) є підходом до управління доступом до інформаційних ресурсів, який визначає права доступу користувачів на

основі їхніх ролей у організації. У цій моделі ролі створюються відповідно до посадових обов'язків та функцій, які виконують співробітники. Ролі, у свою чергу, містять набір дозволів, які визначають дії, що можуть виконуватися над ресурсами, такими, як файли, бази даних або програми. Такий підхід значно знижує складність управління доступом, особливо у великих організаціях. Дозволи, що входять до ролей, визначають конкретні дії, які можуть виконуватися над ресурсами, наприклад, читання, запис або видалення. Таким чином, ролі об'єднують дозволи, щоб забезпечити потрібний доступ користувачам.

Використання RBAC дозволяє ефективно керувати правами доступу співробітників, забезпечуючи високий рівень захисту інформаційних активів. Ця модель допомагає оптимізувати процеси управління доступом, мінімізувати ризики несанкціонованого доступу та підтримувати відповідність політикам безпеки компанії.

Українські організації застосовують комбінацію міжнародного досвіду та місцевих нормативних актів для захисту своїх інформаційних систем. До них належать багаторівневі рамки безпеки інтеграції моделей BLP і Biba для досягнення балансу між вимогами конфіденційності та цілісності та використання оцінок ризиків для виявлення та пом'якшення потенційних загроз.

Сучасні підходи до захисту інформації в організаціях включають архітектуру нульової довіри, поведінкову аналітику та використання штучного інтелекту.

Архітектура нульової довіри – це підхід, при якому не довіряють нікому за замовчуванням, незалежно від того, де знаходиться користувач, пристрій чи мережа. Всі повинні постійно проходити перевірку, яка включає автентифікацію та авторизацію на основі даних про користувача, його місцезнаходження та стан пристрою. Користувачам надається доступ лише до мінімально необхідних ресурсів, відповідно до їхніх ролей та обов'язків. Цей підхід особливо ефективний для захисту від складних кіберзагроз і для безпеки розподілених середовищ, таких, як віддалена робота та хмарні сервіси.

Поведінкова аналітика полягає у моніторингу та аналізі поведінки користувачів для виявлення аномалій, які можуть бути загрозами. Це включає аналіз поведінки користувачів і суб'єктів за допомогою машинного навчання для визначення нормальної поведінки та виявлення відхилень, які можуть сигналізувати про внутрішні загрози

або скомпрометовані облікові записи. Також важливим є моніторинг у реальному часі, який дозволяє безперервно відстежувати дії користувачів і системні події для надання миттєвих сповіщень і відповідей на підозрілу поведінку. Поєднання даних про поведінку з контекстуальною інформацією, такою, як шаблони доступу та історії транзакцій, підвищує точність виявлення загроз. Це дозволяє забезпечити проактивний і адаптивний захист від нових загроз.

Штучний інтелект (AI) значно покращує захист інформації за рахунок автоматизації виявлення загроз, реагування на них та їх запобігання. Це дозволяє виявляти аномалії та незвичайні шаблони поведінки, що можуть вказувати на інциденти безпеки, такі, як вторгнення в мережу або викрадання даних. Прогнозна аналітика на основі історичних даних дозволяє передбачати майбутні загрози та вразливості, що дає змогу вживати попереджувальних заходів. AI забезпечує ефективність захисту інформації, надаючи інтелектуальні, адаптивні та масштабовані рішення безпеки.

Низка українських організацій перейняли сучасні підходи до захисту інформації. Наприклад, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДСЗЗІ) запровадила принципи «нульової довіри» та виявлення загроз на основі штучного інтелекту для захисту урядових комунікацій і даних. Українські банки та фінансові установи, зокрема АТ «Сенс Банк», АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», Monobank також використовують поведінкову аналітику та машинне навчання для захисту від шахрайства та кібератак, забезпечуючи цілісність та конфіденційність інформації про клієнтів [6, с. 253].

Запропоновані кейси демонструють ефективність сучасних моделей захисту інформації для підвищення рівня безпеки українських організацій. Застосовуючи інноваційні підходи, ці організації мають змогу краще орієнтуватися в складному ландшафті загроз, що розвивається, забезпечуючи захист своїх важливих даних і підтримуючи операційну стійкість.

Список використаних джерел

1. Варенко В. М. Аналітика: сучасні тенденції та виклики. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 118-123.

2. Грей Дж. Соціальна інженерія і етичний хакінг на практиці. Дніпро : Пед. Преса, 2022. 226 с.

3. Досенко С. Д. Технічний захист інформації. основні проблеми та способи їх вирішення. *Herald of Lviv University of Trade and Economics Technical Sciences*. 2021. № 27. С. 27-32. URL: https://doi.org/10.36477/2522-1221-2021-27-04. (дата звернення: 12.08.2024).

4. Касянчук Н. В., Ткачук Л. М. Захист інформації в базах даних: *Інституційний репозитарій ВНТУ. Thesis*. 2019. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua//handle/123456789/24448 (дата звернення: 11.08.2024).

5. Когут Ю. І. Кібербезпека та ризики цифрової трансформації компаній. Київ : SIDCON, 2021. 372 с.

6. Коц Д. В. Становлення й розвиток системи захисту інформації з обмеженим доступом в Україні (1991-2019 рр.). *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3 (43). С. 250-254. URL:https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/198481/198713 (дата звернення: 11.08.2024).

7. Остроухов В. В., Присяжнюк М. М. Інформаційна безпека: підручник. Київ : Ліра-К, 2021. 412 с.

8. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 1089-IX: станом на 16 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text (дата звернення: 05.08.2024)

9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII: станом на 27 лип. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 05.08.2024).

10. Птиць М. М. Організаційно-правове забезпечення кібер-безпеки на підприємстві: міжнародний досвід та практична адаптація. *Інституційний репозитарій ЗУНУ*. 2021. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/44576 (дата звернення: 09.08.2024).

11. ISO/IEC 27000:2018. Information technology. Security techniques. Information security management systems. Overview and vocabulary. URL: https://www.iso.org/ru/standard/73906.html (дата звернення: 09.08.2024).

УДК 930.22:372.8

Ю. І. Палеха,
к. іст. н., проф.,
професор кафедри інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної безпеки
Національного транспортного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розкрито стан і перспективи досліджень складників науки про документ, наведено авторський погляд на структуру документознавства та системи галузевої документації з врахуванням останніх публікацій. Деталізовано призначення тієї чи іншої системи документації, кількість яких обумовлена кількістю напрямів суспільної діяльності, виникненням і розвитком її напрямів, що супроводжується появою нових видів. Виокремлені системи галузевої документації та запропоновано напрями їх розвідок.

Ключові слова: документознавство, галузь, сфера діяльності, наукова розвідка, системи документації.

The article reveals the state and prospects of research on the components of document science, gives the author's view on the structure of document science, the structure of industry documentation systems, taking into account the latest publications. The purpose of one or another documentation system is detailed, the number of which is determined by the number of directions of social activity, the emergence and development of its directions, which is accompanied by the appearance of new types. Sectoral documentation systems are singled out and directions for their exploration are proposed.

Key words: document science, industry, field of activity, scientific intelligence, documentation systems.

Постановка проблеми. З розвитком документознавства визначаються нові вектори наукових досліджень науки про документ, продовжується студіювання систем спеціальної документації, свідченням чого є поява з даної тематики статей, дисертаційних досліджень, посібників, навчальних курсів у закладах вищої освіти. У

повоєнному розвитку країни важливу роль мають відігравати дослідження складників документознавства, спеціальних, в тому числі галузевих систем документації, що відображали б стан еволюційних змін в країні. Зазначене потребує розробки і опрацювання досягнутих в цьому питанні результатів, проведення подальших наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження структури науки про документ, спеціальних, в тому числі галузевих систем документації, їх склад та місце, розглядали в своїх публікаціях провідні вчені документознавці В. В. Бездрабко, Н. М. Кушнаренко, С. Г. Кулешов, Г. М. Швецова-Водка, М. С. Слободяник. Наукові дослідження, присвячені зазначеній проблемі, наявні в бібліографічних покажчиках (Українське документознавство, 2012), навчальних посібниках. Аналізу дисертаційних робіт з документознавчої проблематики присвятили публікації І. О. Петрова та Ю. М. Ткач [6], Л. Я. Філіпова [7]. У працях науковців відображені різні підходи до визначення складників науки про документ, складу та назв спеціальних систем документації, разом з тим єдиного бачення питань диференціації систем документації, віднесення їх до того чи іншого виду, як зазначала доцент К. І. Климова [1], немає.

Мета дослідження – визначити та науково обґрунтувати місце складників науки про документ та спеціального (прикладного) документознавства.

Виклад основного матеріалу. Пізнання науки має розпочинатись з внутрішньої організації змісту, аналізу структури та дослідження взаємозв’язку її складників. Незважаючи на різні погляди провідних вчених щодо структури документознавства та запропоновані відмінні концепції його розвитку, всі науковці погоджуються з традиційним поглядом на виділення в його структурі загального і спеціального документознавства. У загальному документознавстві, як метанауковій надбудові всіх наук документально-комунікаційного циклу, розглядаються теоретичні, історичні, організаційно-методичні питання створення і функціонування документа у соціумі в єдності його матеріальної та інформаційної складової, закономірності його еволюції, загальні проблеми функціонування, практики створення і роботи з документами.

І тут необхідно визначити місце е-документів, які, подібно до традиційних (паперових і друкованих), що у свій час стрімголов урвалися в буття наших праотців, ще з більшою настійливістю

займають провідне місце в цифровому соціумі, перескочивши з царства необхідності опрацювання значних потоків інформації до царства свободи, вільного користування світовими здобутками. Саме е-документознавство, як зазначав професор С.Г Кулешов, в силу своєї інтегративності, може бути розділом загального документознавства. На подібному наголошував і професор М.С. Слободяник, який враховуючи прискорення процесу інформатизації як магістрального розвитку суспільства, допускав ймовірність його входження до складу документології (теоретичної складової документознавства), з чим також не можна не погодитись. Структура документознавства з врахуванням зазначених змін подана на рис.1.

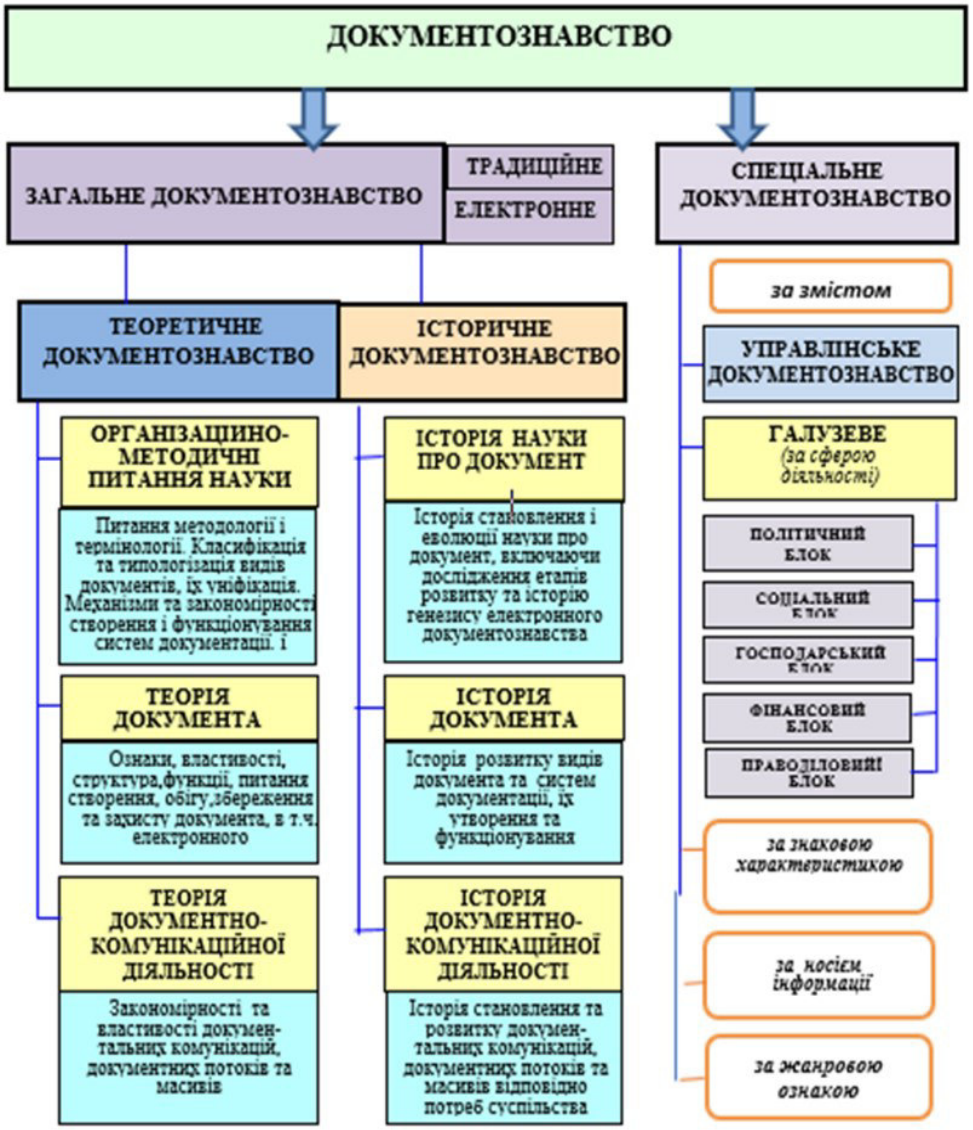

Рис.1. Блочна структура документознавства

Подальша інституціоналізація е-документознавства так само буде залежати, як підкреслює професор В.В. Бездрабко, від запиту суспільства і зусиль наукової, професійної корпорації та їх прагнень до визначення осібності галузей знань.

У спеціальному документознавстві вбачається прикладний характер, оскільки воно має свої особливості у вивченні як окремих видів документів у залежності від ознаки змісту, характеристик інформації, галузі, носія, жанру, так і систем документації. Об'єднання в блоки за тими чи іншими ознаками систем документації вперше було запропоновано професором С.Г. Кулешовим в його посібнику «Управлінське документознавство» з поділом їх на три блоки: базовий, інфраструктурний та дисциплінарний. При цьому вчений зауважив, що питання побудови класифікаційних систем не вирішені, а їх об'єднання зумовлюється потребами практичної діяльності та усталеністю вже розроблених [2, с. 20].

Важливу роль у розвитку спеціального документознавства мають відігравати розвідки систем галузевої документації (СГД), про що свідчать наукові дослідження українських вчених, систематизовані в авторській статті «Системи галузевої документації в структурі документознавства: стан і перспективи досліджень», опубліковані в збірнику наукових статей «Соціум. Документ. Комунікація» [3, с. 132-173].

Апелюючи до здобутків науковців щодо класифікації систем документації, в авторській статті, опублікованій у «Віснику ХДАК» [4, с. 7-24], подана класифікаційна схема систем документації офіційного походження за головними локаціями їх створення – керуючими соціальними суб'єктами національного господарського комплексу, що складається з п'яти блоків систем спеціальної (галузевої) документації: політичний, соціальний, господарський, фінансовий і правовий. У кожній з означених галузей (сфер) створюються й функціонують, інфраструктурна та відповідна профільна документація, тобто комплекс пов'язаних документів, які послідовно віддзеркалюють діяльність певної галузі державного управління. Основу інфраструктурної документації складає управлінська документація, яка разом з нормативно-правовою та документацією інформаційних мереж (систем) відображають рівень керування нею, що визначається місцем того чи іншого суб'єкта в системі органів державної влади й управління. Профільна документація створюється відповідним міністерством чи

іншим органом виконавчої влади, відповідно до профілю його діяльності на підставі управлінських документів, а також згідно з офіційно прийнятими у галузі (сфері) діяльності уніфікованими формами та методиками їх оформлення. Зазначені системи інфраструктурної та профільної документації притаманні як галузі (сфері) діяльності, так і суб'єкту господарювання, забезпечуючи їх досконале функціонування та культуру управління ними.

Складники документації установи деталізовані в авторській статті «Система документації автотранспортного підприємства як показник його роботи», опублікованій в «Українському журналі з бібліотекознавства та інформаційних наук» [5, с. 196-210].

Висновки

1. Електронне документознавство пропонується не відносити до спеціального, а розглядати як альтернативу традиційному, об'єктом якого залишається той же документ з властивими йому призначенням (для передачі інформації в часі і просторі), чи функціями (загальними чи спеціальними), а також ознаками після його роздрукування в людино-сприймаємому вигляді.
2. Щодо документології вбачається не прискорювати об'єктивні процеси досліджень і погодитись з пропозицією М. Слободяника та розглядати її як сукупність наукових знань, у межах теоретичного розділу загального документознавства; хоча нині не існує науково-обґрунтованої версії документології, не можна виключати її появу в майбутньому.
3. Спеціальне документознавство пропонується йменувати прикладним, включивши до його складу управлінське, галузеве (вивчає системи галузевої документації) й спеціальне, що займається дослідженнями документів за знаками, матеріалом носія та жанром. Як приклади – картографічне, нотне, аудіовізуальне тощо.
4. Аналіз документознавчих розвідок науковців у наведених сферах та галузях дає можливість оцінити стан розвитку спеціального документознавства і документознавства в цілому й визначає можливість подальших напрацювань у цьому напрямі.
5. Запропоновані системи документації офіційного походження відображають діяльність тих чи інших міністерств, державних відомств чи підвідомчих ним організацій (локацій) і можуть складати єдину систему документації офіційного походження, яка необхідна як державі

в політичних цілях, так і суб'єктам господарювання для їх успішного функціонування.

6. З метою консолідації зусиль наукового загалу в дослідженні галузевих систем документації, розширення поля наукових досліджень з різнобічними аспектами вивчення спеціальних видів документів пропонується доручити науково-методичній раді МОН України зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» узгодження зі спеціалізованими вченими радами ЗВО країни наукових тем з галузевого документознавства, вироблення основних наукових критеріїв вибору та розробки дисертаційних напрацювань за фахом.

Список використаних джерел

1. Климова К. І. Дискусійні питання видової класифікації документації: відображення у структурі та змісті навчальних дисциплін: *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 17. С. 106-124.
2. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: навчальний посібник. Київ : 2003. 62 с.
3. Палеха Ю. І. Алєксєєнко К. М. Системи галузевої документації в структурі документознавства: стан і перспективи досліджень. *Збірник наукових статей «Соціум. Документ. Комунікація».* 2023. №19. С. 132-173.
4. Палеха Ю. І., Курикін О. Ю. Складники систем документації офіційного походження. *Вісник Харківської державної академії культури. Зб. наукових праць*. Харків, ХДАК, 2024. Вип. 65. С.7-24.
5. Палеха Ю. І. Система документації автотранспортного підприємства як показник його роботи. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. Київ. Видавн. центр КНУКІМ. 2024. Вип. 13. С.196-210.
6. Петрова І.О., Ткач Ю.В. Становлення та розвиток наукової спеціальності «Документознавство, архівознавство» в Україні. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2015. Вип. 2, ч. 3. С. 69-74.
7. Філіпова Л. Я. Сучасні дисертаційні дослідження зі спеціальності «Документознавство. Архівознавство» в Україні: деякі підсумки. *Вісн. Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 49-51.

УДК 021.1+069.1+930.25]:[81'276.3:316.77.4]:355.01(477:470)

І. Г. Передерій,
д. іст. н., професор, завідувач кафедри
українознавства, культури та документознавства
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Р. В. Гула,
д. іст. н., проф., професор кафедри філософії
Харківського національного університету
Повітряних сил імені Івана Кожедуба

БІБЛІОТЕЧНО-АРХІВНО-МУЗЕЙНА ГАЛУЗЬ ЯК ДІЄВИЙ АКТОР У МЕМЕТИЧНИХ ВІЙНАХ СУЧАСНОСТІ (У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ)

У статті розглянуто роль та потенційні можливості бібліотек, архівів, музеїв та їхніх систем у інформаційному протиборстві між країнами-суперниками, яке лежить у площині глибоко протилежних ментальних, історичних та ідеологічних конструктів і наративів. Для аналізу взято такий різновид інформаційних воєн, як меметична війна, яка вивчається через призму російсько-українського протистояння.

Ключові слова: інформаційна війна, мем, меметична війна, бібліотека, бібліотечна система, архів, архівна система, музей.

The article examines the role and potential capabilities of libraries, archives, museums and their systems in the information conflict between rival countries, which lies in the plane of deeply opposite mental, historical and ideological constructs and narratives. For analysis, such a type of information wars as memetic war is taken, which is studied through the prism of the Russian-Ukrainian confrontation.

Key words: information warfare, meme, memetic war, library, library system, archive, archive system, museum.

В умовах сьогодення усе більшого значення набуває концепт інформаційної війни, який зародився ще у стародавньому суспільстві, але максимально увиразнив себе в практичній площині багатьох сфер

функціонування саме сучасного соціуму, коли бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вийшов на принципово новий рівень розвитку і демонструє блискавичну швидкість удосконалення та відповідних трансформацій.

Незважаючи на розмаїття підходів до тлумачення сутності та особливостей різних видів і форм інформаційних воєн у науковому дискурсі, майже одностайним є визнання дослідниками соціокультурного сенсу цього складного явища. З цього погляду науковці розглядають інформаційну війну як процес цілеспрямованого насадження культурних цінностей («способу життя») одного соціокультурного організму іншому. Об'єктом конфронтації є, насамперед, національні культурні цінності (хоча інколи протистояння може фокусуватися і навколо глобальних ціннісних маркерів). Об'єктами впливу та маніпуляції в умовах ведення інформаційної війни стають не лише люди, а й інституції, зокрема ті, які за своєю сутністю є такими, що покликані зберігати і верифікувати інформацію, знання, документи. Очевидно, що такими інституціями є бібліотека, архів та музей, адже їхньою традиційною роллю є акумулювання, зберігання та трансляція у часі й просторі документально зафіксованого знання, зразків і цінностей світової, національної і локальної культури [1, с. 113]. Невипадково їх ще називають інституціями національної пам'яті.

Ураховуючи розмаїття форм інформаційної війни у сучасному науковому дискурсі, найбільший інтерес у розгляді питання ролі інституцій національної пам'яті в екзістенційному та світоглядному протиборстві, на нашу думку, може становити меметичний її різновид як інструмент інформаційних і смислових війн.

Меметична війна – це поширення особливих послань (мемів), що використовуються як елемент інформаційного протиборства між державами або медійний інструмент впливу недержавних акторів. Мем – поняття, уперше введене до наукового обігу біологом Р. Докінзом За аналогією з геном, мем розглядається як одиниця культурної інформації, придатна для багаторазового копіювання і поширення на всіх можливих носіях: від людських мізків до новітніх інформаційних технологій [2]. Меми утворюють невидиму, але дуже реальну «ДНК людського суспільства». Мем – це, по суті, ідея, але не кожна ідея є мемом. Щоб ідея стала мемом, її потрібно передати, або відтворити іншій людині. Подібно до того, як вірус переходить від тіла до тіла,

меми переміщуються від розуму до розуму. Меми, якими володіє людина, формують основу її артефактів і поведінки. Деякі меми успішніше відтворюються як пов'язаний набір або мемеплекс, ніж як окремі елементи. Меметична еволюція експоненціально швидша за генетичну, тому не повинно дивувати, що меми перевершили гени як домінуючий рушій людської поведінки [3, p. 41 - 42].

На думку сучасного вітчизняного музеолога С. Руденка, окреслена концепція насамперед працює по відношенню до «другого світу» (за теорією К. Поппера) – домену комунікації. Саме тому не дивно, що мем має ще одну біологічну аналогію – вірус (наприклад, віральне поширення інформації), адже на сьогодні під мемом розуміють найчастіше веселі картинки з інтернету, перепощені (репліковані) багато разів. Однак насправді зміст поняття ширший. Сам автор терміна зазначав, що меми, як «генетичні» елементи медіавірусу, впливають на те, як ми комунікуємо та сприймаємо реальність [4, с. 279].

Насправді, мем – це не лише смішна картинка з інтернету чи соцмереж. Це засіб, за допомогою якого можна передати ідею, символ, певний сенс у дуже зрозумілій та наочній формі. З погляду семіотики, він містить знаки та символи і є текстом. Ці символи є одночасно і носіями змісту, і ідентифікаторами. Отже, мем – це одиниця комунікації. Саме тому меми апріорі надаються для практик інформаційного впливу, а отже, з ними мають працювати документно-інформаційні заклади – бібліотеки, архіви та музеї.

На сьогодні меметичні практики використовуються, зокрема, для реалізації історичної політики держав, для яких актуальним є або доведення права на власну державність (країни пострадянського простору), форму цієї державності (колишні країни соціалістичного табору), або котрі прагнуть відновити свій колишній (наприклад, імперський) статус (сучасна РФ) [1, с. 164].

Наразі сучасна російська влада активно використовує меми як засіб історичної політики й механізм для політичної мобілізації населення та підтримання рейтингів першої особи держави. «Війни пам'яті», які ще недавно залишалися вузькопрофесійним предметом дискурсу істориків, стали відігравати роль ефективного інструменту великої політики. Яскравим прикладом меметичної війни слід вважати окремі методи державної політики історичної пам'яті РФ. У її офіційному вигляді вона мобілізується на війну із західними

інтерпретаціями історії, які, на думку російських «меметизаторів», принижують «велич» країни та посягають на її єдність (яка розглядається з претензією на статус-кво колишніх імперських – дореволюційних чи радянських – кордонів).

Більше того, російські науковці спеціально присвячують свої дослідження вивченню, наприклад, історичних мемів як важливого чинника формування історичної свідомості, наприклад, молоді. І це не випадково.

Адже меми сьогодні є ефективним інструментом для вивчення історії, вони слугують засобом запобігання спотворенню історичних фактів, або навпаки – закріплення наративів, які фальшують історію. Звісно, меми не обов'язково орієнтовані на історичний підтекст, вони можуть стосуватися й інших соціально значущих наративів. Історія тут є зазвичай важливим допоміжним компонентом (російсько-українське військове та ментальне протистояння є тому красномовним доказом). Мем, безсумнівно, є культурним тригером, який нас постійно до чогось відсилає. Він є символом, який несе значення, політичну ідею, реальну ідею або історичний факт.

Оскільки меметичні війни вже є об'єктивним явищем сьогодення, з ним потрібно рахуватися. І роль бібліотек, музеїв і, навіть, архівів тут дійсно може бути дієвою.

Використовуючи накопичений століттями культурно-духовний потенціал, бібліотечна та музейна системи мають бути органічно включені в українську мем-культуру, яка почала розвиватися відносно нещодавно. Тому перспективним видається участь вітчизняних бібліотек та музейних закладів, а також професійних спільнот бібліотекарів і музейників, наприклад, ВГО Українська бібліотечна асоціація (далі – УБА) (яка наразі є неформальним об'єднанням вітчизняних фахівців LIS і відзначається активною діяльністю, спрямованою на розвиток української бібліотечної системи з урахуванням новітніх трендів галузі), у просуванні національних духовних мемів на спеціально створених платформах соціальних медіа та популярних месенджерів (провідні вітчизняні бібліотеки мають свої пабліки у найпопулярніших соцмережах, наприклад, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого має свої сторінки у 6-ти найпопулярніших медіа, як-от Telegram, FB, Instagram, YouTube та ін.). Цю роботу слід провадити за зразком низки популярних пабліків, які протягом кількох років ще напередодні повномасштабного вторгнення

російських військ в Україну були найпопулярнішим інструментом інформаційного впливу на власну інтернет-спільноту.

На перший погляд, може здатися, що це не надто потрібна робота, адже меми української тематики, з історичними включно, ширяться багатьма новинними пабліками, оскільки мем-культура настільки міцно увійшла в символічне поле нашого повсякдення після 24 лютого 2022 р., що без них просто неможливо уявити сучасний інфопростір. Але саме тому, на наш погляд, тут є поле і для діяльності бібліотек, архівів та музеїв – сприяти поширенню й популяризації відповідного продукту вітчизняної меметичної культури – і віртуально, і у фізичному просторі – створюючи тематичні підбірки мемів.

Отже, бібліотеки, архіви, а також музеї можуть і мають залучитися до збереження, систематизації та трансляції відповідних зразків вітчизняної меметичної культури, насамперед, як великих тематичних колекцій, через різні види й форми своєї комунікації з численними групами своєї цільової аудиторії. Що ж до тематики меметичних колекцій, то вона може відображати різні підходи – від хронології війни з її особливостями на кожному етапі, до окремих тем війни з повсякденням включно (наприклад, меми перших воєнних днів; меми про зброю – «Хаймарси», «Джавеліни», лендліз, «Байрактари», Чорнобаївка, паління «де попало і там, де ще не попало», про героїчний спротив цивільних українців, мовні меми-неологізми, мовні меми росіян тощо). Причому ширити їх можна не лише у вигляді тематичних виставок чи спеціальних експозицій (хоча й ці форми є актуальними), а й через ті ж соціальні медіа [1, с. 168-169].

Аудиторія, котру можна тут охопити, не вичерпується виключно вітчизняним сегментом. Такий цікавий феномен, як українська мемотворчість часів війни, вартий популяризації і серед зарубіжної аудиторії, однак подекуди її має супроводжувати й пояснювальний контент, бо деякі сюжети мемів є глибоко зануреними у контекст національної історії, традиційної культури, менталітету, що не завжди апріорі зрозумілі іноземцеві. Гідним наслідування тут може бути досвід медійних компаній. Так, 17 березня 2022 р., на 22 день війни, в Instagram з'явився цікавий медійний проєкт «We're from Ukraine», який пояснює для закордонної аудиторії контекст і сенси українських воєнних мемів (див. фотододаток). Його автором є Йосип Гусак [5].

Тож бібліотекам, архівам та музеям, на наш погляд, потрібно брати цей досвід до уваги та поширення.

Крім того, накопичення й збереження таких колекцій матиме важливе значення для майбутніх поколінь українців, коли за багато років, наприклад, український школяр захоче дізнатися, як саме Україна перемогла росію в цій запеклій, жорстокій боротьбі, йому стане в нагоді добірка головних мемів цього часу. На сьогодні ця робота вітчизняними інституціями пам'яті, особливо бібліотеками, здійснюється, на наш погляд, ще недостатньо.

Не менш ефективною тут може бути й діяльність сучасних музейних закладів. Загалом, інтерес до мемів світова музейна спільнота почала виявляти протягом останніх років у контексті, насамперед, популяризації власне музейництва, залучення до музеїв потенційних відвідувачів, адже протягом кількох попередніх десятиліть мала місце певна криза музейної галузі, коли інтерес до цих закладів значно знизився, зокрема, серед молоді, бо вони не одразу зреагували на кардинальну парадигмальну зміну в культурі, пов'язану з тотальною інформатизацією всіх суспільних сфер, з культурою включно. І в цій царині меми виявилися якраз одним із тих інструментів, що мав привернути увагу молодіжної спільноти до музейної сфери.

Кілька років тому у світі з'явилося нове свято – День музейних мемів, який щорічно тепер відзначають 22 серпня. А реалізується воно за допомогою соціальних мереж, які в цей день з ініціативи музейних закладів та на їхніх офіційних сторінках ширять флешмоб #MusMeme – смішні картинки, в яких фігурують всесвітньо відомі музейні експонати.

У Стокгольмі 17–20 лютого минулого року відбулась подія UkraineVision 2023: Культурні діалоги. Це регулярний захід українсько-шведської організації, що працює у Стокгольмі з 2013 р., Nordic Ukraine Forum. Цьогоріч головною темою була роль культури під час війни: як знайти правильні слова для художніх книг, як гумор може бути зброєю, як розвивається театр і музика. А також обговорення знищення української культури під час війни. На заході окрема дискусійна панель була присвячена мемам та гумору як складникам інформаційного і культурного фронту війни. У ній взяли участь понад 30 науковців, політиків та митців, шведських та українських культурологів, мистецтвознавців, акторів, музикантів, художників та літераторів [6].

Прикладом успішного використання меметичних засобів в інформаційному протистоянні може слугувати зреалізований Рухом Чесно спільно з Національним музеєм Революції Гідності фотовиставковий проєкт «Інфоспротив», який представив найбільш промовисті приклади інформаційного опору українців російським окупантам у різні часи: під час і після розпаду Радянського Союзу, у часи Революції Гідності та російсько-української війни [7]. Виставка була презентована у серпні-грудні 2022 р. у Києві, Вінниці, Черкасах та об'єднувала фото бордів, сітілайтів, муралів, музику й пісні-символи війни, листівки руху спротиву на окупованих територіях, поштові марки, карикатури й власне, меми, які заполонили інфопростір України в перші місяці повномасштабного вторгнення РФ.

Виставка показує тяглість українського інформаційного спротиву в різні історичні періоди. Так, зокрема, низка мистецьких робіт сьогодення перегукуються з роботами художників, які творили в часи ОУН-УПА та на початку 1990-х рр., коли Україна тільки-но відродила свою державність. Тоді розуміли, яку загрозу становить для нас сусідня й небратня держава.

Наприклад, гасло «Геть з України!» використовували вже досить давно. Скажімо, воно є на чорно-білій роботі члена ОУН Ніла Хасевича, який народився майже 120 років тому. Цю ж фразу після тимчасової окупації Криму продовжив під час свого виступу Андрій Данилко в образі Вєрки Сердючки: «Геть з України, москаль некрасівий». Зараз обидва ці гасла використовують для інфоспротиву [8].

На думку організаторів виставки, вона акумулює різні зразки інформаційного спротиву, які творили нові сенси й цінності нашого народу. Після 24 лютого 2022 р. українці показали неабияку згуртованість, а це, своєю чергою, дає підстави говорити про потенційну перемогу нашої країни на інформаційному фронті.

Отже, розвиток глобального інформаційного простору, а також стрімкі темпи змін у інформаційному протиборстві викликали об'єктивну необхідність процесів трансформації усіх складників виробничої діяльності бібліотек, архівів та музеїв. Трансформація, яка здійснюється у рамках процесу модернізації, належить до всіх напрямів діяльності інституцій пам'яті, торкаючись усіх сфер їхнього функціонування, насамперед комунікативних зв'язків із зовнішнім

середовищем цих установ. Відповідні процеси визначають детермінізм концептуальних змін у сутнісній природі бібліотек, який і формує зростаючу роль системи документно-інформаційних закладів в умовах інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного протистояння у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Гула Р.В., Дзьобань О.П., Передерій І.Г., Чобіт І.Р. Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів і музеїв (за досвідом російсько-української війни): монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 260 с.
2. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків : 2020. 544 с.
3. Hancock Brian J. Memetic Warfare: The Future of War. *Military Intelligence*. Professional Bulletin. 2010. April – June. P. 41-46.
4. Руденко С. Музей як технологія. Монографія. К.: Вид-во Ліра-К. 2021. 436 с.
5. We’re from Ukraine. URL: https://www.instagram.com/wearefrom_ua/ (дата звернення: 15.08.2024).
6. Стендап, гумор, меми – частина культурного фронту українців: дискусія у Стокгольмі URL: https://poglyad.tv/stendap-gumor-memi---chastina-kulturnogo-frontu-ukrayinciv-diskusiya-u-stokgolmi-video-article (дата звернення: 15.08.2024).
7. Виставка «Інфоспротив» триває в Черкасах. URL: https://maidanmuseum.net/uk/node/2278 (дата звернення: 15.08.2024).
8. Бий окупанта! Як працювало і працює підпілля України (2022). URL: https://www.chesno.org/post/5294/ (дата звернення: 15.08.2024).

УДК 351:656

О. І. Смоляр,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
Науково-дослідного центру Збройних сил України
«Державний океанаріум» Інституту Військово-морських сил
Національного університету «Одеська морська академія»,
капітан 1 рангу запасу

СТРАТЕГІЯ МОРСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ДОКУМЕНТІВ РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Розглядається один із основних документів стратегічного планування безпеки в Чорному та Азовському морях, а також у Керченській протоці – Стратегія морської безпеки України. Наголошено на основних засадах, пріоритетах та провідних цілях Стратегії як надважливого практичного документа в контексті державної політики України під час збройної агресії рф.

Ключові слова: морська держава, стратегічне планування, національний захист, безпека, стратегія.

One of the main documents of strategic security planning in the Black and Azov Seas, as well as in the Kerch Strait – the Maritime Security Strategy of Ukraine – is being considered. The main principles, priorities and leading goals of the Strategy as an extremely important practical document in the context of the state policy of Ukraine during the armed aggression of the Russian Federation are emphasized.

Key words: maritime state, strategic planning, national defense, security, strategy.

Стратегія морської безпеки – один із основних документів розвитку України як морської держави в контексті національного захисту. Стратегія є політичним документом і за своєю суттю є документом стратегічного планування, який визначає напрями забезпечення безпеки в Чорному і Азовському морях та в Керченській протоці. Вона ідентифікує загрози морській безпеці, а також ставить важливі завдання всьому державному апарату. Документ є знаковим і

надважливим для нашої держави, оскільки фактично є першим такого масштабу після початку збройної агресії рф. Стратегія фактично визначає державну політику України. Вона стосується не лише морської безпеки, а й, значною мірою, зовнішньополітичних векторів та повністю відповідає усім міжнародним стандартам.

Морська безпека як система складається з трьох великих елементів. Перший – військовий, другий – економічний/торговельний, третій – правоохоронний [1]. Якщо будь-який із цих трьох елементів випадає, морську безпеку забезпечити неможливо. Тому Стратегія базується на міжвідомчому, загальнодержавному підході.

Президент України Володимир Зеленський підписав указ № 468/2024 від 17 липня 2024 року, який уводить в дію рішення РНБО щодо нової Стратегії морської безпеки України [3]. Затверджена Стратегія визначає Україну як морську державу, яка протистоїть неспровокованій широкомасштабній збройній агресії, безпідставно розв'язаній російською федерацією, зокрема з морських напрямків у Чорному і Азовському морях. Документ проголошує, що відновлення контролю України над тимчасово окупованими територіями, морським узбережжям, власними морськими просторами, а також гарантування безпеки морських шляхів є життєво важливим для існування, забезпечення воєнно-політичної та економічної стабільності і розвитку Української держави.

Україна має найбільшу серед держав Азово-Чорноморського басейну довжину морського узбережжя – 2759,2 кілометра. Азовське та Чорне моря містять українські морські простори: внутрішні води, територіальне море, прилеглу зону, виключну (морську) економічну зону та континентальний шельф України (рис. 1).

Стратегія морської безпеки України базується на чотирьох засадах:

- оборона та безпека – розвиток морських оборонних спроможностей для стримування та відбиття агресії, мінімізації зовнішніх загроз;
- стійкість – здатність морського та річкового потенціалу адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримуючи стале функціонування;
- розвиток – розбудова та зміцнення морського потенціалу для забезпечення національних інтересів та гарантування безпеки на морі;

• взаємодія – зміцнення міжвідомчих зв'язків і стратегічних відносин з іншими державами для розвитку співробітництва та національної безпеки України.

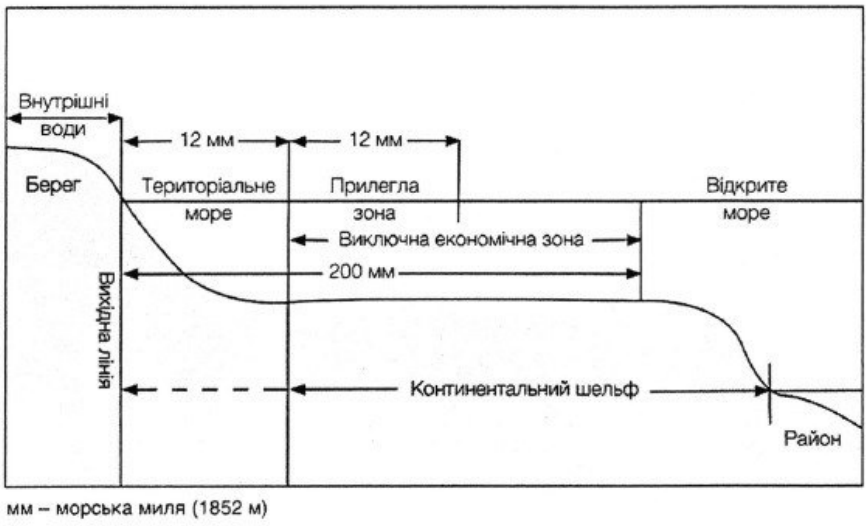

Рис.1. Схематичне зображення морських просторів

Відтак пріоритетами морської безпеки України є: захист прав та інтересів громадян; відсіч агресії рф з морських напрямків та витіснення агресора з території України; відновлення суверенітету та територіальної цілісності України; забезпечення сталого миру; перетворення України на потужну морську державу, розвиток військово-морського потенціалу; забезпечення судноплавства згідно з міжнародними нормами; набуття членства в ЄС, НАТО та розвиток міжнародних форматів безпеки; перетворення Чорного та Азовського морів на мирні, відкриті для торгівлі та судноплавства [2].

Провідними цілями України щодо морської безпеки є наступні: підвищення спроможності ВМС та Морської охорони ДПСУ для ефективної протидії агресії та реагування на загрози; деокупація тимчасово окупованих узбережжя та морських зон; забезпечення суверенітету в морських просторах України; стійкий розвиток морської та річкової індустрії, торгівлі, туризму, освіти та науки; отримання компенсацій та відбудова пошкодженої інфраструктури; відновлення міжнародного миру та безпеки в Азовському, Чорному, Середземному та Балтійському морях; подолання наслідків бойових дій, запобігання забрудненню морів та річок, поліпшення їх екологічного стану.

В Україні над розробкою власної Стратегії морської безпеки спільно працювали представники багатьох міністерств та державних установ, наукових закладів, профільних громадських організацій, група провідних українських експертів цього напрямку. Вагомий внесок у розробку зазначеного документу, зокрема щодо питань зміцнення безпеки у Азово-Чорноморському регіоні, зробили й представники національних ВМС.

Відтак Стратегія морської безпеки – це дуже практичний інструмент, оскільки передбачає загальні механізми контролю, визначає більшість критеріїв, за якими будуть відстежуватися виконання завдань і ефективність їх виконання, а її реалізація дозволить у майбутньому перетворити Україну на потужну морську і річкову державу, розбудувати її військово-морський потенціал, достатній для стримування потенційних агресорів з морських та річкових напрямків, відновити й успішно розвивати морський та річковий потенціал України.

Список використаних джерел

1. Гбур З. В. Виклики та загрози в морській безпеці України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022, №3. С.66-71.
2. Коваленко О. В., Богомазова В. М. Нормативно-правове забезпечення морських наукових досліджень за напрямом «Міжнародне управління океанами та морями» в ЄС та Україні: науково-аналітична записка. Київ: УкрІНТЕІ, 2023. 16 с.
3. Указ Президента України №468/2024 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 липня 2024 року «Про Стратегію морської безпеки України». URL: https://www.president.gov.ua/documents/4682024-51461 (дата звернення: 30.07.2024).

УДК 006

А. А. Соляник,
д. пед. н., професор,
проректор з наукової роботи
Харківської державної академії культури

СТАНДАРТ ЗА ПРОФЕСІЄЮ «БІБЛІОТЕКАР» ЯК ІНСТРУМЕНТ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Описано процес розробки дорожньої карти створення проєкту стандарту за професією «Бібліотекар», яка передбачає вісім основних етапів реалізації цього завдання. Означено пропозиції учасників засідання робочої групи з розроблення проєкту професійного стандарту «Бібліотекар» та представлено результати визначення важливості трудових функцій фокус-групами.

Ключові слова: професійний стандарт, компетентності, професія бібліотекар, трудові функції, трудові дії.

The process of developing a road map for the creation of a standard project for the profession «Librarian» is described, which involves eight main stages of the implementation of this task. The proposals of the participants of the meeting of the working group on the development of the professional standard project «Librarian» were identified, and the results of determining the importance of labor functions by focus groups were presented.

Key words: professional standard, competences, librarian profession, labor functions, labor actions.

Із затвердженням у 2011 р. в Україні Національної рамки кваліфікацій розпочався процес розбудови інноваційних інструментів регулювання системи професійних кваліфікацій відповідно до потреб ринку праці та можливостей системи вищої освіти. Цей процес виявився занадто тривалим і лише у 2023 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування національної системи кваліфікацій» Кодекс законів про працю України був доповнений статтею 4^2 «Професійні стандарти», де було зазначено, що «Професійний стандарт – це

затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій» [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1699]. Законом унормовано, що порядок розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Національного агентства кваліфікацій. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів» від 31.05.20217 р. № 373 було затверджено відповідний Порядок, який встановлює загальні вимоги до процедури розроблення, публічного громадського обговорення, затвердження, введення в дію, перегляду та внесення змін до професійних стандартів [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text]. У 2023 р. Національним агентством кваліфікацій було затверджено та розміщено на своєму офіційному сайті «Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів» [https://nqa.gov.ua/news/metodicni-rekomendacii-sodo-rozroblenna-profesijnih-standartiv/], що суттєво прискорило та полегшило процес створення цього типу нормативних документів, зокрема і в галузі культури.

Наказом Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти №14 від 26 лютого 2024 р. було створено робочу групу з розроблення проєкту професійного стандарту за професією «Бібліотекар» та затверджено її персональний склад. З 23 осіб, що увійшли до складу робочої групи, 14 (61%) осіб представляють провідні бібліотеки України (директори та заступники директорів з наукової роботи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної наукової бібліотеки, Національної бібліотеки України для дітей, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, Публічної бібліотеки для дорослих ім. Л. Українки); 4 (17%) особи представляли викладачів фахових дисциплін закладів вищої та передвищої освіти (Харківська державна академія культури, фахові коледжі культури і мистецтв Гадяча, Миколаєва, Харкова); 2 (9%) особи представляли Українську бібліотечну асоціацію та Професійну спілку працівників культури України; 3 (13%) особи було долучено від Управління соціокультурного розвитку Міністерства культури та інформаційної

політики України, від відділу бібліотечної справи департаменту мистецтв Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти. На першому засіданні робочої групи було обрано її голову – представника харківської бібліотекознавчої науково-освітньої школи, професорку Харківської державної академії культури Аллу Соляник та заступника голови – директорку Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка Наталю Петренко.

Відповідно до вимог «Методичних рекомендацій щодо розроблення професійних стандартів», схвалених рішенням Національного агентства кваліфікацій від 25.01.2023 р., робоча група розробила дорожню карту створення проєкту стандарту за професією «Бібліотекар», яка передбачала вісім основних етапів реалізації цього відповідального завдання. На першому етапі члени робочої групи шляхом колегіального обговорення визначили перелік типових трудових функцій, які виконують бібліотекарі в процесі своєї професійної діяльності. На основі узагальнення положень нормативно-правових актів, що визначають вимоги до змісту фахової діяльності, технологій виробництва та надання інформаційних послуг, номенклатури посадових завдань та обов'язків бібліотекаря-бібліографа в бібліотеках різних типів та видів, було сформовано перелік 7 трудових функцій. Цей перелік було уточнено на другому етапі розроблення професійного стандарту в процесі формування переліку трудових дій до кожної трудової функції. Результат узгодження членами робочої групи необхідного переліку проілюстровано в таблиці 1.

На третьому етапі розроблення професійного стандарту означений перелік трудових функцій та трудових дій було винесено на обговорення фахівців-практиків, які мали оцінити в балах важливість кожної трудової функції з метою формування остаточного варіанту їх переліку, внесення до нього необхідних змін та уточнень.

Організацію та узагальнення результатів опитування було доручено заступнику директора з наукової роботи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Наталії Розколупі. В опитуванні взяли участь 76 фокус-груп, до складу яких увійшли 682 фахівці бібліотек різних типів – від національних і державних – до обласних, публічних та закладів освіти. Віковий склад опитаних працівників бібліотек: до 35 років – 7,7%, від 35 до 45 років – 22%, від

45 до 60 років – 45,3%, від 60 років – 24,8%. За стажем роботи більшість опитаних представляла досвідчених фахівців: 64,4% мали стаж роботи понад 20 років, 24,6% – від 10 до 20 років трудового стажу, від 3 до 10 років – 10,8% опитаних.

Таблиця 1

Пропозиції учасників засідання робочої групи з розроблення проєкту професійного стандарту «БІБЛІОТЕКАР» 23.04.2024

ТРУДОВІ ФУНКЦІЇ	ТРУДОВІ ДІЇ
Комплектування бібліотечного фонду	Моделювання бібліотечного фонду
	Відбір документів та джерел документопостачання
	Придбання документів
Організація бібліотечного фонду	Приймання та облік документів
	Наукове та технічне опрацювання документів
	Розміщення та розстановка бібліотечного фонду/організація доступу до ресурсів
	Інвентаризація/перевірка фонду
	Аналіз використання фонду
	Списання документів / вилучення
Зберігання бібліотечного фонду	Консервація фонду /створення цифрових копій
	Санітарно-гігієнічна обробка фонду
	Реставрація та оправа документів
Аналітико-синтетичне опрацювання інформації	Формування каталогів, картотек, цифрових баз даних
	Анотування, реферування документів
	Створення бібліографічних продуктів
Обслуговування користувачів	Виробництво бібліотечних продуктів та надання послуг
	Бібліографічне обслуговування Інформаційно-аналітичне обслуговування
Соціокультурна робота	Організація соціокультурних заходів
	Організація заходів з особистісного розвитку / неформальної освіти
Бібліотечний маркетинг	Організація маркетингових досліджень
	Грантрайтинг, адвокація, фандрайзинг, соціальне партнерство
	Реклама
	Зв'язки з громадськістю

Науково-методична робота	Організація дослідної роботи
	Методична робота/професійний розвиток
	Видавнича діяльність
Бібліотечний менеджмент	Планування та звітність
	Організація роботи бібліотеки
	Облік роботи бібліотеки
	Охорона праці. Техніка безпеки
	Міжнародне співробітництво

За посадовим складом серед учасників фокус-груп 9,7% склали директори бібліотек, 2,9% – завідувачі бібліотек, 9,5% – заступники керівників бібліотек, 44% – завідувачі відділів та секторів, 10,6% – головні бібліотекарі, бібліографи та методисти, 4,4% – провідні бібліотекарі та бібліографи. Переважна представленість в складі фокус-груп досвідчених та високо кваліфікованих фахівців гарантувала високу якість та достовірність результатів опитування.

За допомогою «Шкали визначення важливості трудових функцій», яка передбачала оцінки від 1 до 9, учасники опитування оцінили кожну трудову функцію за частотою її використання та важливістю. Узагальнені результати опитування представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати визначення важливості трудових функцій фокус-групами

Трудові функції	**Середній бал**
Комплектування бібліотечного фонду	7
Організація бібліотечного фонду	8
Зберігання бібліотечного фонду	7
Аналітико-синтетичне опрацювання інформації	7
Обслуговування користувачів	9
Соціокультурна робота	7
Бібліотечний маркетинг	7
Науково-методична робота	6
Бібліотечний менеджмент	8

На четвертому та п’ятому етапах розроблення професійного стандарту відбувається визначення компетентностей та необхідних для оволодіння ними результатів навчання (знань, умінь/навичок, комунікації, відповідальності і автономії). Це найбільш трудомісткий процес, реалізацію якого було розподілено між представниками бібліотек-учасниць робочої групи, кожна з яких відповідала за розроблення однієї з дев’яти визначених компетентностей.

На шостому етапі головне завдання робочої групи – визначити перелік предметів і засобів праці, необхідних для виконання кожної трудової функції, а також розробити зміст та наповнення цифрового робочого місця сучасного бібліотекаря.

На сьомому етапі робоча група має провести опитування фахівців за професією за допомогою спеціально розробленої анкети, щоб погодити/спростувати чи доповнити інформацію, підготовлену робочою групою щодо визначених компетентностей та результатів навчання (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія), необхідні для оволодіння відповідною компетентністю та предметів і засобів праці, необхідних для виконання трудових функцій.

На восьмому етапі робоча група має узагальнити результати анкетування фахівців-практиків та більшістю голосів схвалити остаточну редакцію переліку компетентностей, знань, умінь/навичок, комунікації, відповідальності і автономії, предметів і засобів праці, необхідних для виконання відповідної трудової функції, що й буде основою майбутнього професійного стандарту.

На завершальному етапі розроблення професійного стандарту його проєкт має бути оформлений відповідно до вимог, схвалений на засіданні робочої групи та розміщений на сайті розробника для публічного громадського обговорення, яке має тривати не менше одного місяця. Після завершення публічного громадського обговорення обов’язок робочої групи – оформити довідку про висловлені пропозиції/зауваження або коментарі стейкхолдерів (роботодавців, профільних закладів освіти, центральних органів виконавчої влади тощо) до проєкту професійного стандарту, прийняти колегіальне рішення щодо доцільності їх врахування. У разі неврахування певних пропозицій або зауважень в протоколі засідання робочої групи зазначається обґрунтування причин неврахування. Результати узгодження пропозицій/зауважень фіксуються робочою групою в довідці, яка оприлюднюється на офіційному вебсайті розробника

проєкту професійного стандарту. Остаточний варіант проєкту професійного стандарту надсилається на погодження до репрезентативних всеукраїнських об'єднань професійних спілок на галузевому рівні та після отримання документів про погодження затверджується розробником. Демократичність та прозорість процедури розроблення та узгодження стандарту – це гарантія його якості та дієвості.

УДК 930.22

В. Г. Спрінсян,
к. мист., доц., завідувач кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Автором проаналізовано проблему впливу соціальних медіа на формування світогляду молодої людини, студентства Української держави. Охарактеризовано інформаційно-аналітичну діяльність закладів вищої освіти щодо формування етичної складової навчального процесу. Зосереджено увагу на рекомендаціях щодо удосконалення інформаційної діяльності закладів вищої освіти України на шляху продукування інноваційних ідей та втілення їх у всі сфери суспільного життя закладів вищої освіти України, а саме побудові *взаємовигідних відносин закладів вищої освіти з іншими навчальними закладами на основі організації кластерів.*

Ключові слова: заклади вищої освіти, соціальні медіа, кластер, фахівці, здобувачі вищої освіти, суспільна думка, світогляд.

The author analyzed the problem of the influence of social media on the formation of the worldview of young people, students of the Ukrainian state. The information and analytical activity of higher education institutions regarding the formation of the ethical component of the educational process is characterized. Attention is focused on recommendations for improving the information activities of higher education institutions of Ukraine in the way

of producing innovative ideas and implementing them in all spheres of social life of higher education institutions of Ukraine, namely building mutually beneficial relations between higher education institutions and other educational institutions based on the organization of clusters.

Key words: institutions of higher education, social media, cluster, specialists, students of higher education, public opinion, worldview.

Актуальність теми полягає в тому, що в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та зростання обсягів інформації важливого значення набуває ефективне формування світогляду майбутніх фахівців. Соціальні медіа, такі, як офіційні сайти, депозитарії, електронні бібліотеки та наукові журнали, стають важливим джерелом документів для дослідження.

У науковій літературі питання впливу соціальних медіа на формування світогляду молоді, студентства системи вищої освіти розглянуто доволі різнобічно. Проте в роботах вчених недостатньо широко висвітлено аспекти планування та реалізації діяльності вищої освіти щодо нинішніх умов воєнного часу, а також проблеми інформаційної та інформаційно-аналітичної підтримки діяльності щодо формування норм виховання, етичної поведінки, формування світоглядних ціннісних орієнтирів молодої людини, майбутнього фахівця.

Соціальні медіа – це інтерактивні цифрові канали та платформи, які дозволяють користувачам створювати, поширювати та обмінюватися інформацією, ідеями, думками, досвідом та іншими формами вираження через віртуальні спільноти та мережі. Вони стали невід'ємною частиною сучасного інформаційно-комунікаційного простору, змінивши способи взаємодії людей, організацій та суспільства в цілому [3]. Основними характеристиками соціальних медіа є інтерактивність, доступність, відкритість, співучасть та діалоговий характер комунікації. На відміну від традиційних ЗМІ, де інформація передається в одному напрямку від відправника до отримувача, соціальні медіа дозволяють кожному користувачеві бути не лише споживачем, але й творцем контенту. Щодня в соціальних мережах генеруються мільйони дописів, коментарів, зображень та відео, які охоплюють широкий спектр тем та форматів. Це створює виклики для збору, зберігання та обробки такої інформації, адже традиційні методи та інструменти можуть бути недостатньо

ефективними для роботи з настільки масивними та неоднорідними даними [2].

Варто звернути увагу на те, що важливим напрямком є розробка та вдосконалення методів та інструментів верифікації інформації з соціальних медіа, виявлення та протидії поширенню недостовірних відомостей, фейків, маніпуляцій. Розвиток краудсорсингових платформ фактчекінгу, впровадження репутаційних систем та механізмів колективної оцінки якості інформації дозволить підвищити надійність та достовірність інформаційних баз даних. Це сприятиме формуванню більш здорового та стійкого інформаційного середовища, зменшенню ризиків прийняття рішень на основі неперевіреної чи викривленої інформації.

Важливим напрямком є розробка та впровадження етичних принципів та норм роботи з особистими даними користувачів, забезпечення конфіденційності та безпеки інформації. Необхідно розвивати правові механізми регулювання використання даних соціальних медіа, захисту авторських прав, відповідальності за поширення недостовірної інформації. Формування відповідальної та етичної культури роботи з інформацією є запорукою сталого розвитку інформаційних баз даних соціальних медіа.

Реалізація цих та інших перспективних напрямків розвитку дозволить більш повно розкрити потенціал документів соціальних медіа як цінного джерела інформації, знань та інсайтів. Інформаційні бази даних на основі соціальних медіа стануть важливою складовою сучасної інформаційної інфраструктури, сприятимуть розвитку інновацій, підтримці прийняття рішень та розширенню можливостей людей у цифровому світі. Їх ефективне використання та розвиток вимагає тісної співпраці фахівців з інформаційних технологій, аналітики даних, соціальних наук, права та етики, а також активної участі та внеску різних стейкхолдерів – науковців, бізнесу, громадянського суспільства, державних інституцій [4].

Побудова взаємовигідних відносин закладів вищої освіти з іншими навчальними закладами на принципах безперервного обміну досвідом освітньої й наукової діяльності шляхом створення кластерів – мереж знань – є знаковою тенденцією сьогодення у формуванні світогляду студентства.

Кластер – це сконцентрована на певній території група взаємопов'язаних організацій, профільних за змістом діяльності та інноваційних за суттю. Основна мета діяльності кластерів – створення конкурентних переваг і застосування нових знань, впровадження технологічних інновацій і збільшення інвестицій у знання, що передбачає високу мобільність, прогресивність, підприємливість. Реалізація кластерної стратегії можлива за умови об'єднання та взаємопроникнення процесів діяльності сучасних підприємств, наукових установ.

Інформаційна інфраструктура дає змогу керувати процесами кластеру знань і контролювати їх, вирішувати й координувати основні завдання, забезпечує технології, всі інформаційні ресурси, загальні бази даних, центри з опрацювання й пошуку інформації, методи доступу до ресурсів, мережі передавання даних тощо. Для реалізації кожного з означених завдань інформаційно-аналітичної діяльності при університеті / закладі вищої освіти необхідно створити інформаційно-аналітичний центр, який повинен включати такі відділи: відділ збору та обробки інформації (моніторингу); відділ із забезпечення роботи Інтернет-порталу; відділ із зовнішніх зв'язків; експертний відділ.

Інноваційне навчання й стимулювання творчої ініціативи в студентському середовищі суттєво підвищить конкурентний статус випускників на ринку праці й сприятиме їхній інноваційній активності. Однак сьогодні маємо невідповідність між бажаним інноваційним навчанням і реальною організацією навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти. Це зумовлено проблемами внутрішнього та зовнішнього характеру.

Проблеми внутрішнього характеру відображають специфіку функціонування закладу вищої освіти, його потенційні можливості переходу на інноваційний шлях розвитку. Вони є багатогранні, часто породжені суб'єктивними факторами. Основні з них такі:

- необхідність демократизувати навчальний процес, зокрема розширювати предметну компоненту варіативної частини навчальних планів, запроваджуючи в процес підготовки випускників ті дисципліни, які завдяки профільному змісту своїх навчальних програм будуть суспільно корисними та економічно доцільними в конкретному регіоні, відповідатимуть його економічній галузевій структурі й перспективам стратегічного розвитку;

- формування основних професійних компетенцій випускника на базі сучасних моделей фахівця, що мають прикладну спрямованість;

- питання вдалого вибору нових напрямів підготовки, які дозволили б гнучко реагувати на потреби ринку освітніх послуг, що стимулюватиме стабільний розвиток закладу вищої освіти.

Проблеми зовнішнього характеру зумовлені станом ринку праці, позицією працедавців тощо. Насамперед ідеться про таке:

- об’єктивна необхідність упорядкування існуючих ліцензійних обсягів прийому абітурієнтів на спеціальності в бік розумного зменшення, виходячи з реальної потреби регіонів;

- спільними зусиллями закладів вищої освіти, освітянських структур, засобів масової інформації, служб працевлаштування, працівників кадрового апарату різних інституцій, підприємств, організацій необхідно сприяти формуванню позитивного іміджу й самодостатнього статусу випускників;

- на державному рівні доцільно формувати суспільну думку щодо привабливості вищої освіти в Україні.

Розвиток світогляду молоді, студентства сприяє виконанню стратегічного завдання – реалізації на міжнародному ринку конкурентоспроможних фахівців.

Список використаних джерел

1. Васильєв А. В., Хоменко В. В., Любчак В. О. та ін. Інформаційно-аналітична підтримка діяльності університету: інтегрована інформаційна система : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2013. 126 с.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: монографія / О. Онищенко та ін. Київ : НБУВ, 2017. 235 с.
3. Мар'їна О. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища. Харків : ХДАК, 2018. 326 с.
4. Сербін О. Систематизація в контексті аналітико-синтетичного опрацювання інформації. *Бібліотечний вісник.* 2016. № 5. С. 13–17.

УДК 025.4.004.15

О. М. Федорук,
PhD, старший викладач кафедри
інформаційно-документних комунікацій
Національного університету «Острозька академія»

ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Розглядається застосування технології блокчейн для забезпечення цілісності та безпеки електронних документів. Зокрема акцентується увага на принципах роботи блокчейну, його перевагах та використання у сфері електронного документообігу.

Ключові слова: блокчейн технології, електронні документи, безпека інформації, електронний документообіг.

The article considers the use of blockchain technology to ensure the integrity and security of electronic documents. In particular, attention is focused on the principles of blockchain operation, its advantages and use in the field of electronic document management.

Key words: blockchain technologies, electronic documents, information security, electronic document management.

У сучасну цифрову епоху безпека інформації стала важливою складовою будь якої управлінської діяльності. Організації у своїй діяльності застосовують велику кількість документів, як у фізичному, так і в електронному форматі. Оскільки управлінські процеси все частіше переходять на електронний документообіг, важливим складником для інформаційно-документаційного забезпечення управління стає розвиток та адаптація.

З переходом на електронний документообіг організації стикаються з низкою викликів, серед яких головним є безпека інформації. Зростає ризик шахрайства, що супроводжується втратою документів та витоком цінної інформації, оскільки несанкціоновані зміни або фальсифікація простіше відбуваються в електронному середовищі. Захист конфіденційної інформації від кіберзагроз, забезпечення цілісності даних і підтримання належного контролю доступу стають

вирішальними аспектами управління електронних документами. Крім того, організації повинні вирішувати питання, пов'язані з конфіденційністю даних, дотриманням нормативних вимог та створенням надійних систем резервного копіювання і відновлення, щоб зменшити ризик втрати даних.

Особливе значення має використання блокчейн – це технологія децентралізованого і розподіленого реєстру, яка записує транзакції в мережі комп'ютерів у безпечний і незмінний спосіб. Зокрема, кожна транзакція, або «блок», криптографічно пов'язана з попереднім блоком, утворюючи хронологічний ланцюжок блоків. Така прозорість і незмінність роблять блокчейн технології ідеальним рішенням для збереження та цілісності даних [3, с. 139].

Згідно з нещодавнім опитуванням, проведеним компанією Gartner, прогнозується, що до 2025 року 30% атак на підприємства стосуватимуться фальсифікації даних, порівняно з менш ніж 1% у 2018 році. Це підкреслює зростаючу потребу в надійних заходах безпеки даних за допомогою блокчейн технології [5].

Управління документами на основі блокчейн технології вирішує ключові проблеми організації щодо зберігання даних, дозволяючи контролювати їх та реалізовувати доступ співробітників до інформації, яка є у сфері їхніх повноважень. Крім того, технологія блокчейн забезпечує спільну платформу для зберігання, пошуку та доступу до інформації.

Використовуючи свої унікальні властивості, блокчейн технологія може забезпечити безпечне та ефективне середовище для управління документами. Основні переваги використання технології блокчейн для управління документами є:

- блокчейн технологія створює децентралізований і незмінний реєстр, що забезпечує прозорість і надійність транзакцій, тобто кожен документ, що надходить в організацію або виходить з неї, може бути перевірений і підтверджений, що гарантує його цілісність і автентичність та захищає від несанкціонованого доступу під час кожного етапу життєвого циклу документа;
- використання блокчейн технології для управління документами дозволяє організаціям миттєво перевіряти місцезнаходження, створення, модифікацію та історію доступу до будь-якого документа в системі, що зумовлює легке відстеження, походження та зміни, внесені

в документ, забезпечуючи надійний аудиторський слід для цілей дотримання нормативних вимог та підзвітності;

- сертифікати на основі блокчейну, підписані кваліфікованим електронним підписом, неможливо підробити, якщо тільки емітент не захоче цього, тому ці сертифікати є незаперечним доказом автентичності і можуть бути легко перевірені будь-якою стороною;
- блокчейн технологія усуває необхідність залучення третіх сторін, зменшуючи витрати та оптимізуючи операції, зокрема гарантуючи, що всі учасники мають рівний доступ до однієї і тієї ж інформації, що сприяє прозорості та ефективності;
- контроль доступу на основі блокчейн технології дозволяє організаціям надавати персоналізовані доступи до документів та інформації, гарантуючи, що тільки уповноважені особи можуть отримати право переглядати або змінювати документи, що значно знижує ризик несанкціонованого доступу та витоку даних;
- записуючи кожен етап життєвого циклу документа в блокчейні можна отримати аудиторський слід, що дозволяє організаціям відстежувати та перевіряти кожну дію, здійснену над документом, забезпечуючи відповідність нормативним вимогам та внутрішній політиці організації;
- блокчейн технологія запобігає дублюванню, оскільки інформація, яку містить будь-який захищений документ, має унікальний код в ланцюжку.

Оскільки сьогодні зростає потреба у сучасному, безпечному оцифруванні документів, тому технологія блокчейн є перспективним рішенням з багатьма перевагами над традиційними підходами у діловодстві. При правильному впровадженні блокчейн технологія є незламною за своєю конструкцією, що забезпечує вбудований надійний архів для конфіденційних документів без додаткових зусиль, тобто збережений документ у блокчейні залишається там назавжди (рис. 1).

Отже, перехід на цифрові документи ставить перед організаціями численні виклики, особливо у сфері безпеки інформації. Однак технологія блокчейн є потужним рішенням для вирішення цих проблем. Використовуючи децентралізовану, прозору та незмінну природу блокчейну, організації можуть підвищити безпеку документів, захиститися від шахрайства, забезпечити цілісність даних та встановити надійний контроль доступу.

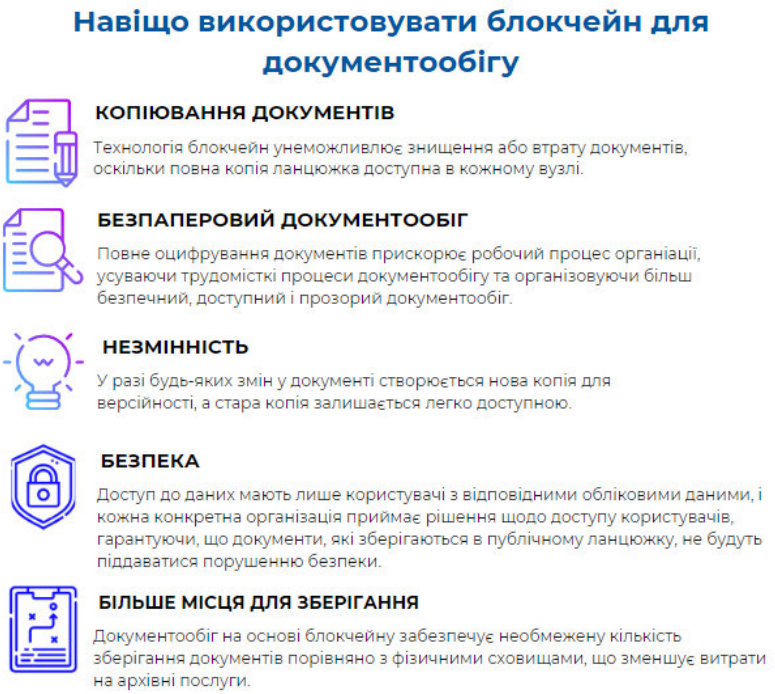

Рис. 1. Використання блокчейну для документообігу
Джерело: за автором

Таким чином, впровадження технології блокчейн для захисту конфіденційності інформації має вирішальне значення у сучасному цифровому світі. Вживаючи профілактичні заходи для захисту даних через блокчейн, організації можуть захистити себе від кіберзагроз і забезпечити цілісність своєї цінної інформації.

Список використаних джерел

1. Дзюндзюк Б. Використання технології блокчейн як інформаційної інфраструктури в публічному секторі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 4. URL: https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1401/1411 (дата звернення: 04.06.2024).
2. Зуйко В., Мельник С., Лук'янчіков І., Повещенко О. Удосконалена методика оцінювання інформаційних документів в інтересах забезпечення інформаційної діяльності. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони.* 2020. № 37(1). С. 85–92.
3. Опірський І., Балацька В., Побережник В. Сучасні можливості використання технології блокчейн у системі освіти. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2023. № 29(3). С. 138–146.

4. Підвисоцький Є., Панченко А. Використання технології блокчейн для стабілізації банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. С. 44–48.

5. Enhancing Security with Blockchain Technology. URL: https://moldstud.com/articles/p-enhancing-security-with-blockchain-technology (дата звернення: 04.06.2024).

УДК 021.1:077.5

Л. А. Чередник,
к. філол. н., доц., доцент кафедри
українознавства, культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

У статті розглянуто роль соціальних мереж у діяльності сучасних бібліотек як соціального інституту в інформаційно-комунікативній системі суспільства та проаналізовано основні аспекти використання соціальних медіа книгозбірнями, їхні переваги і виклики в умовах сьогодення.

Ключові слова: бібліотека, соціальні мережі, комунікаційна платформа, інформаційне середовище.

The article examines the role of social networks in the activity of modern libraries as a social institution in the information and communication system of society and analyzes the main aspects of the use of social media by book collections, their advantages and challenges in today's conditions.

Key words: library, social networks, communication platform, information environment.

Соціальні мережі сьогодні стали важливим інструментом у багатьох сферах життя. Важко не погодитися з висловом одного із творців компанії Microsoft Білла Гейтса: «Якщо вас немає в інтернеті, значить вас не існує». Дійсно, можливості Інтернету безмежні і його роль в нашому житті складно описати.

Соціальні медіа уже стали невід'ємною частиною функціювання бібліотечно-інформаційної галузі. Для бібліотек соціальні мережі нині є не просто центром діалогу з користувачами, а й ефективним способом мотивації розвитку професійної сфери. Саме тому ця проблема цікавить не тільки бібліотекарів-практиків, а й науковців.

Мета нашого дослідження – окреслити найвагоміші аспекти використання соціальних мереж у діяльності сучасних бібліотек.

Насамперед, слід зазначити, що соціальні мережі – це доволі дієва і важлива комунікаційна платформа, оскільки саме вони забезпечують бібліотекам ефективні канали для спілкування з користувачами і дозволяють оперативно інформувати про новини, події, зміни у графіку роботи, а також відповідати на запити та питання користувачів у режимі реального часу.

Крім того, останнім часом бібліотеки використовують соціальні мережі з метою просування своїх послуг, ресурсів та заходів. Завдяки таким платформам, як «Facebook», «Instagram», «Twitter» та «TikTok», бібліотеки можуть охопити широку аудиторію. Важливим завданням є залучення до бібліотек молоді, яка активно користується соціальними мережами. Крім того, бібліотеки використовують ці платформи для промоції своїх послуг і реклами самих закладів. Із-поміж широкого різновиду цих послуг насамперед варто назвати такі:

1) інформування про події (анонсування заходів, конкурсів, книжкових виставок);

2) презентація роботи закладу (фотозвіти, відео, прямі трансляції);

3) взаємодія з читачами (опитування, вікторини, онлайн-дискусії, квести);

4) просування читання (рекомендації книг, рецензії, тематичні підбірки, буктрейлери);

5) поширення інформації (бібліотечно-бібліографічні ресурси, новини, цікаві статті) [1, с. 58].

На думку науковиць Т. Гранчак і Т. Скітер, такі популярні соціальні мережі, як «Instagram», «Twitter», «Facebook» допоможуть бібліотекам не тільки просувати свої послуги, а й «позиціонувати себе як сучасний унікальний заклад, який також надає право на безкоштовне користування інформаційними ресурсами в найбільшому обсязі» [2, с. 41].

Трансформація бібліотек у бібліотечні хаби уможливлює багато змін у їхній діяльності щодо залучення відвідувачів. Завдяки соціальним мережам працівники бібліотек знаходять нових користувачів, які можуть не знати про існування певних послуг чи ресурсів. Візуальний контент, відео та інтерактивні формати сприяють зацікавленню та залученню нових відвідувачів.

Саме соціальні мережі сприяють формуванню та зміцненню спільнот навколо бібліотеки. Вони дозволяють бібліотекам об'єднувати людей зі спільними інтересами, організовувати групи для обговорення книг, навчання, обміну думками та досвідом. До прикладу, у Центральній бібліотеці Полтавської міської територіальної громади доволі часто проводять заняття, на яких створюються групи людей за певними інтересами. Зокрема, цікавими були цикл занять на тему: «Мова єднає Україну». Успішним був і волонтерський проєкт «Мова має значення. Подолання мовного бар'єра» (курс з української мови) [5]. У бібліотеці діють групи з йоги, танців, гаптування бісером, орігамі тощо.

Сучасні бібліотеки проводять активну освітню діяльність. Зокрема, книгозбірні використовують соціальні мережі для проведення онлайн-курсів, різноманітних вебінарів, майстер-класів та інших просвітницьких заходів. Це дозволяє розширити аудиторію, зробити освітні програми доступними для більшої кількості людей, незалежно від місця їхнього проживання. Так, у згадуваній вище Центральній бібліотеці Полтавської міської територіальної громади доволі частими є лекції, які проводять фахівці різних галузей, зокрема науковці ЗВО Полтави, краєзнавці та ін. Наведемо приклади лекцій, які викликали зацікавленість у найбільшого кола слухачів: «Протиборство політичних сил в окупованій Полтаві у 1941-1942 роках», яку провели члени Краєзнавчо-історичного клубу імені Федора Борківського; година корисної інформації «Кібер-подорожі: очікування та реальність»; тренінги з надання домедичної допомоги (до прикладу, «Зупинка кровотеч на домедичному етапі»); гостьова лекція «Вишитий оберіг єднання» та багато інших [5].

Крім того, бібліотечні хаби стають центрами підвищення інформаційної культури. Так, із цією метою у багатьох бібліотеках використовують такі форми навчання, як курси та тренінги з інформаційної грамотності, індивідуальні консультації, дні інформаційної культури тощо.

Відомо, що соціальні мережі є важливим інструментом для розповсюдження інформації. Використовуючи їх, бібліотеки публікують корисні поради, інструкції, огляди ресурсів, що допомагає користувачам орієнтуватися в інформаційному середовищі.

Безумовно, успішне функціювання соціальних мереж висуває перед працівниками бібліотек багато проблем. Зокрема, це потреба в обслуговуванні інтернет-ресурсів, що вимагає часу та певних зусиль з боку бібліотекарів, а саме: необхідно підтримувати активність на сторінках, відповідати на коментарі та повідомлення, створювати якісний контент.

У реаліях сьогочасся надзвичайно актуальним аспектом використання соціальних мереж є підтримка конфіденційності та захист персональних даних користувачів. Бібліотеки повинні дотримуватись відповідних норм та правил, щоб забезпечити безпеку інформації.

Також постійний розвиток соціальних мереж вимагає від бібліотекарів опанування нових технологій та інструментів, що може потребувати додаткового навчання та професійного зростання.

Отже, підсумовуючи результати нашого дослідження, варто підкреслити, що соціальні мережі відіграють важливу роль у діяльності сучасних бібліотек, «відкриваючи нові можливості для комунікації, просування послуг, освіти та підтримки спільнот» [4, с. 138]. Використання цих платформ дозволяє бібліотекам залишатися актуальними та ефективними в умовах швидких змін інформаційного середовища.

Водночас для успішного впровадження соціальних мереж у бібліотечну діяльність необхідно враховувати виклики та активно працювати над їхнім подоланням.

Список використаних джерел

1. Биркович Т. І., Морозова Я. А. Особливості використання соціальних мереж для просування бібліотечних ресурсів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* 2024. № 1. С. 56–62.
2. Гранчак Т., Скітер Т. Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук,* 2019. Вип. 4. С. 36–55.

3. Молчанова С. А. Позиціонування бібліотеки в інформаційному просторі як засіб ефективної комунікації з користувачами. Кам'янець-Подільський, 2020. URL: http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3758 (дата звернення: 02.07.2024).

4. Моршина Н. Роль соціальних медіа в формуванні бібліотечної спільноти. *Молодий вчений.* 2021. №1. С. 137–140.

5. Офіційний сайт Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади. URL: https://cbs.poltava.ua/index.php/pro-nas (дата звернення: 02.07.2024).

УДК 007:304:002:005.73

О. В. Шевченко,
д. н. із соц. ком., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Автором проаналізовано термін «інформаційно-аналітична підтримка», визначено нормативно-правове регулювання інноваційної діяльності закладів вищої освіти, увагу було акцентовано на Національному університеті «Одеська політехніка». Наведено аналіз змісту і методів інформаційної діяльності. Зосереджено увагу на рекомендаціях щодо удосконалення інформаційної діяльності закладів вищої освіти України.

Ключові слова: заклади вищої освіти, інформаційна діяльність, інноваційна діяльність, комунікаційне середовище, освітня діяльність, Національний університет «Одеська політехніка».

The author analyzed the term "informational and analytical support", determined the regulatory and legal regulation of innovative activities of higher education institutions, focused on the National University "Odesa Polytechnic". An analysis of the content and methods of information activity

is given. Attention is focused on recommendations for improving the information activities of higher education institutions of Ukraine.

Key words: higher education institutions, information activity, innovation activity, communication environment, educational activity, Odesa Polytechnic National University.

Актуальність теми полягає в тому, що проблема інформатизації – це стрижень, навколо якого сьогодні повинна будуватися вся система роботи сучасного закладу вищої освіти. Розв'язання цієї проблеми надає можливість виконати замовлення інформаційного суспільства на підготовку фахівців, які спроможні на сучасному рівні застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності та повсякденному житті [22, 40]. У науковій літературі питання інформаційно-аналітичної підтримки системи вищої освіти розглянуто доволі різнобічно. Так, теоретико-методологічні основи інформаційної діяльності висвітлені у працях А. В. Хуторського, В. І. Загвязінського, В. М. Полонського та ін.; специфіка інноваційної педагогічної діяльності проаналізована в дослідженнях Л. С. Подимова, В. А. Сластьоніна та ін; питання планування та розвитку інноваційної діяльності розглянуті в наукових студіях Н. Т. Журавської, О. Г. Хмарка та ін. Проте в роботах науковців недостатньо широко висвітлено аспекти планування та реалізації інноваційно-освітньої діяльності вищої освіти, а також проблеми інформаційної та інформаційно-аналітичної підтримки її інноваційної діяльності.

Національний університет «Одеська політехніка» – найстаріший вищий технічний навчальний заклад на півдні України. За роки існування національного університету «Одеська політехніка» зробили значний внесок у розвиток вітчизняної та світової науки й техніки, у підготовку фахівців для народного господарства. Випускники університету працюють у всіх регіонах України та у понад дев'яносто зарубіжних державах.

Національний університет «Одеська політехніка» пройшов великий шлях становлення та розвитку. За роки свого існування він перетворився на один із провідних закладів вищої освіти України, став навчально-науковим центром, що зіграв і понині відіграє важливу роль в розвитку освіти і науки.

Сучасні тенденції реформування вищої освіти зумовили трансформацію Національного університету «Одеська політехніка» з класичного вишу в освітній заклад інноваційного типу, для якого характерне посилення новаторських починань в підготовці фахівців, розширення масштабів інноваційно-освітньої діяльності. Кількість інновацій зростає, локальні переростають у великомасштабні, тому можемо сказати, що для нашого навчального закладу вони стають закономірністю [1].

Ми дотримуємося точки зору, що інформаційно-аналітична підтримка – це основа процесу управління освітніми інноваціями Національного університету «Одеська політехніка». Оскільки інноваційний розвиток – це складний процес, який передбачає виявлення потреб у зміні (виявлення проблеми), розроблення ідеї вирішення проблеми, способу її вирішення (нововведення), апробації і експертизи нововведення, засвоєння нововведення, інституалізації нововведення, він повинен ґрунтуватися на інформації, здобутій у результаті інформаційно-аналітичної діяльність. На рис.1 ми пропонуємо більш детально розглянути структуру інформаційно-аналітичної підтримки інноваційного процесу в Національному університеті «Одеська політехніка».

На етапі стратегічного планування інформаційно-аналітичної підтримки, для визначення її місця в системі функціонування закладу вищої освіти та обліку вищевикладених факторів, що впливають на ефективність освітніх інновацій, аналітична діяльність включає в себе [1]:

- ретроспективний, перспективний, системний та порівняльний аналіз, а також сучасний SWOT-аналіз для оцінки стану та підготовки комплексної аналітичної бази цілепокладання та стратегії розвитку сфери інноваційно-освітньої діяльності в Національному університеті «Одеська політехніка»;

- переважно короткостроковий і середньостроковий прогнози розвитку інноваційно-освітньої діяльності, динаміки інноваційних сегментів ринку праці та освітніх послуг за профілем закладу вищої освіти з використанням дослідного, нормативного та інтуїтивного методів прогнозування для визначення ймовірних тенденцій зміни сфери освітніх інновацій (метод «Делфі» та ін.);

- визначення місії закладу вищої освіти з включенням до неї інноваційного компонента;

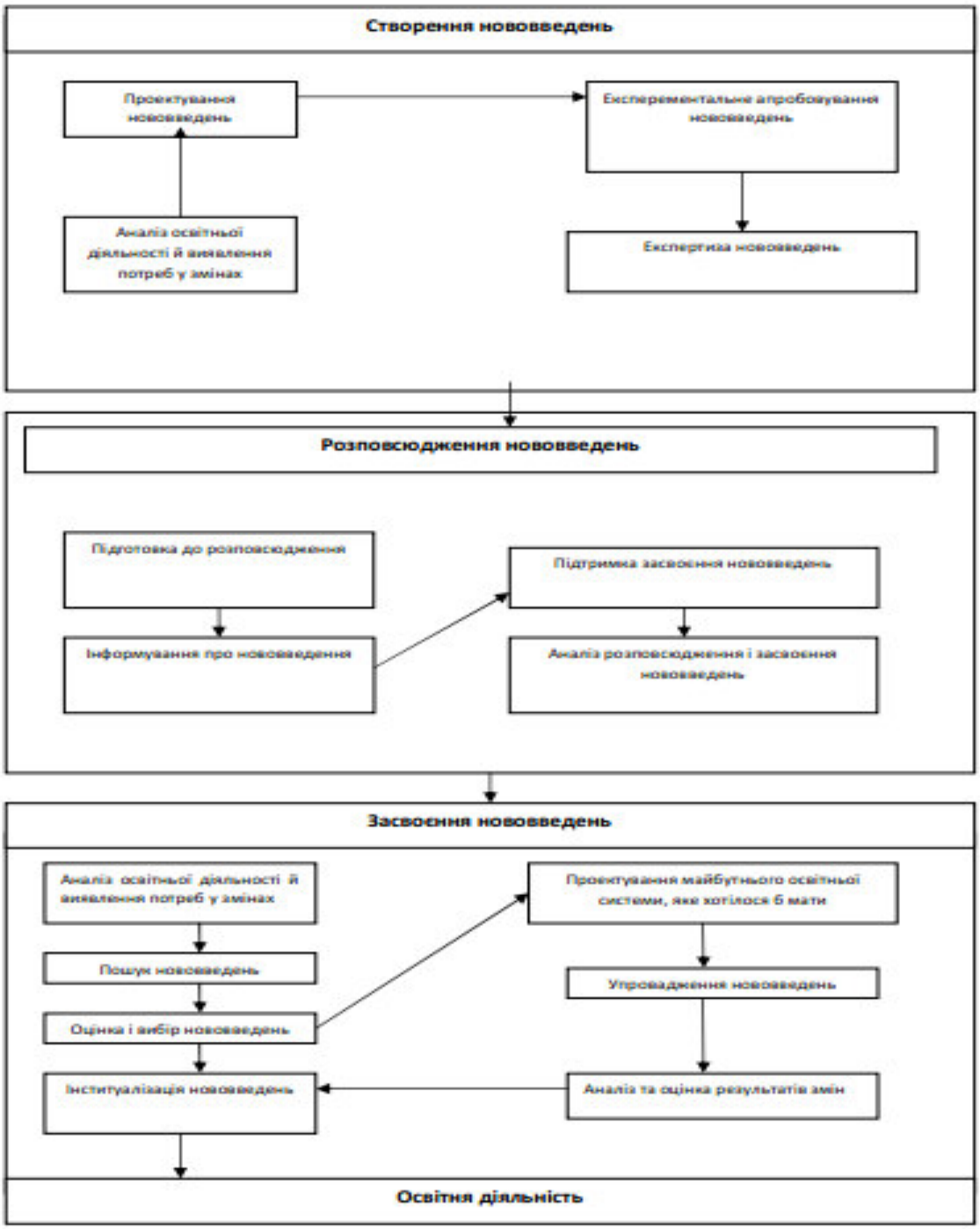

Рис. 1. Структура інформаційно-аналітичної підтримки в Національному університеті «Одеська політехніка»

- побудова на базі даного компонента, а також методів структурування та ранжування або спрощеного «списку» із стратегічної та тактичних цілей, або розгорнутої системи («дерева») цілей управління; визначення та розстановки коефіцієнтів значимості або

пріоритетності цілей і завдань-робіт для кращого виділення коштів в умовах обмежених ресурсів; встановлення зв'язку цілей різного рівня;

- ранжування освітніх інновацій за критеріями загальнодержавної, регіональної та внутрішньої значущості з урахуванням державних і регіональних інноваційних програм та проєктів, держзамовлень на підготовку фахівців за пріоритетними галузями науки, техніки, економіки, інноваційно-освітньої діяльності в Національному університеті «Одеська політехніка» з виділенням: а) пріоритетів оновлення спеціальностей підготовки фахівців; б) пріоритетів в сфері оновлення змісту навчання; в) пріоритетів у сфері оновлення освітніх технологій і методів навчання; г) пріоритетів оновлення матеріально-технічної бази навчального процесу; д) пріоритетних на даний період підрозділів інноваційно-освітньої діяльності, форм і методів організації поновлення підготовки здобувачів вищої освіти.

Інформаційно-аналітичний супровід Національного університету «Одеська політехніка» має два контури: внутрішній і зовнішній. У зовнішньому контурі йде збір та аналіз інформації про освітні інновації інших закладів вищої освіти, нормативно-правові документи з проблем інновацій органів управління закладів освіти, публікації в пресі, виступи на телебаченні, дані Інтернету з цієї тематики. Паралельно здійснюється просування власних освітніх інновацій закладу вищої освіти в інформаційному освітньому просторі. Внутрішній контур передбачає збір, аналіз, відстеження результатів, поширення досвіду інноваційної діяльності в межах Національного університету «Одеська політехніка».

Виходячи з того, що інформаційно-аналітична діяльність нерозривно пов'язана з функціонуванням усього закладу вищої освіти, вхідними показниками для педагогічної системи інформаційно-аналітичного супроводу закладу вищої освіти є: інформація про інновації в завданнях, змісті освіти та виховання; у формах, методах, прийомах, технологіях навчання; інновації в засобах навчання та освіти; в системі діагностики, контролі, оцінці результатів та ін. Результати функціонування системи інформаційно-аналітичного супроводу інноваційної освітньої діяльності (внутрішній контур) – банк освітніх інновацій, результати моніторингових досліджень якості освіти, прогнозування та вироблення рекомендацій, виявлення можливих інновацій [2]. Моніторингові дослідження проводяться на основі повторюваних діагностичних процедур, з використанням

кількісних показників, які дозволяють отримати об'єктивні результати про якість сформованості професійних компетенцій при застосуванні тієї чи іншої інновації.

Інформаційна діяльність у Національному університеті «Одеська політехніка» включає такі напрямки, як безперервний моніторинг, узагальнення та аналіз параметрів діяльності структурних підрозділів, вивчення та узагальнення передових досягнень вузівських практик відповідно до напрямів діяльності, визначення можливих сценаріїв розвитку та ризиків у діяльності структурних підрозділів, вироблення оптимальних шляхів розвитку та планування діяльності підрозділів та навчального закладу в цілому.

Одним із перспективних напрямів інформаційно-аналітичної роботи є використання бенчмаркінгу. В основі бенчмаркінгу лежить вивчення кращих практик і досвіду освітніх закладів України та зарубіжжя з метою зіставлення з власною діяльністю та її подальше вдосконалення [3].

Отже, інформаційно-аналітична підтримка – процес аналітичного вивчення зовнішньої та внутрішнього середовища закладу вищої освіти, виявлення ресурсів якості, прогнозування, діагностичного цілепокладання, проектування, оцінки якості, збору та поширення інформації про результати на відповідних етапах інноваційно-освітньої діяльності.

Список використаних джерел

5. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління. К.: МАУП. 2002. 224 с.
6. Никифоров. А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія. К.: КНЕУ, 2010. 420 с.
7. Сафонова В. Інноваційний підхід до методології прогнозування розвитку вищої освіти. *Вища освіта України*. 2004. № 1. С. 106 -110.
8. Сучану А. Тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні і за кордоном: основні напрями. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1298 (дата звернення: 06.05.2024).

УДК 930.25:004.91

М. Г. Якубовська,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»,
О. О. Татакі,
старший викладач кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

У статті розглянуто значення інформаційних технологій в документознавстві та особливості їх впровадження. З'ясовано, що для забезпечення ефективної роботи всіх установ різних прав власності є необхідним впровадження інформаційних технологій. Виділено головні проблеми, які гальмують процес впровадження інформаційних технологій у діяльність вітчизняних установ.

Ключові слова: інформаційні технології, документознавство, діловодство, архівна справа, інформатизація.

The article examines the importance of information technologies in document studies and the peculiarities of their implementation. It was found that the implementation of information technologies is necessary to ensure the effective operation of all institutions of various ownership rights. The main problems that inhibit the process of introducing information technologies into the activities of domestic institutions are highlighted.

Key words: information technologies, document science, record keeping, archival business, informatization.

Інформаційні технології відіграють важливу роль у галузі управління документами, їх зберіганні, пошуку, аналізу та обробки. Основні проблеми, з якими стикаються вітчизняні установи при впровадженні інформаційних технологій пов'язані з нестачею фінансових коштів на сучасне устаткування, на ліцензійне програмне забезпечення, пов'язані з відсутністю у працівників необхідних навичок та вмінь роботи із сучасними інформаційними технологіями і їхнє небажання вчитись новому [2, с. 61].

Ключовими аспектами використання інформаційних технологій у документознавстві є:

- електронний документообіг, адже сучасні технології дозволяють створювати, редагувати, обмінюватися та зберігати документи в електронному вигляді, що значно спрощує процеси обробки та передачі інформації;
- системи управління документами (DMS), що дозволяють організаціям ефективно управляти всією своєю документацією, контролювати доступ до неї, здійснювати пошук та аналіз інформації, а також забезпечувати безпеку даних;
- оптичне розпізнавання символів (OCR) – це технологія, яка дозволяє сканувати паперові документи (на даний час навіть рукописні (не всіма мовами)) і перетворювати текст в електронний формат, що робить можливим швидкий пошук та аналіз інформації;
- електронні архіви, використання яких дозволяє зберігати великі обсяги документації, забезпечувати доступ до неї з різних пристроїв, а також довгострокове збереження документів;
- захист документів, забезпечення конфіденційності та цілісності документів, контроль доступу та запобігання несанкціонованій зміні або й знищенню.

Останній аспект, в умовах сучасного збройного протистояння, є особливо актуальним. Не викликає сумнівів той факт, що саме інформаційні технології, як сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, показу і використання інформації в інтересах її користувачів, відіграють ключову роль у забезпеченні конфіденційності та цілісності документів. Розглянемо коротко деякі з них.

Одним із основних методів захисту конфіденційності інформації є шифрування даних, яке дозволяє перетворити дані на незрозумілий для сторонніх вигляд, що може бути відновлений лише з використанням спеціального ключа. Технології шифрування широко застосовуються як при зберіганні, так і під час передачі даних, гарантуючи захист від несанкціонованого доступу.

Системи керування доступом (Access Control Systems) визначають, хто і в яких умовах має доступ до конкретних документів або ресурсів. Це включає автентифікацію користувачів, управління правами доступу

(Role-Based Access Control, RBAC) та механізми одноразових паролів (One-Time Passwords, OTP), мінімізуючи ризик несанкціонованого доступу.

До цього ж можна віднести популярне зараз використання цифрового підпису, який використовуються для підтвердження авторства та цілісності документів. Він забезпечує можливість перевірити, чи документ не було змінено після підписання, що особливо важливо для юридично значимих та фінансових документів, для наукових творів (відгуки рецензентів та опонентів дисертацій, для підписання кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня їхніми авторами).

ІТ-інфраструктура може бути налаштована для ведення журналів аудиту (Audit Logs), де записують усі дії користувачів із конфіденційними документами. Це дозволяє відстежувати доступ, зміни даних, що важливо для виявлення інцидентів стосовно безпеки та дотримання стандартів відповідності. Регулярне створення резервних копій даних та налаштування механізмів відновлення дозволяють мінімізувати наслідки втрати даних через порушення безпеки або технічні збої.

Навчання співробітників та розвиток їх поінформованості у питаннях інформаційної безпеки є не менш важливими. Так на базі Національного університету «Одеська політехніка» для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» викладаються дисципліни, спрямовані на оволодіння, напевно, майже всіма сучасними інформаційними технологіями в документознавстві, зокрема і вивчення інформаційної безпеки, як складової проблеми інформаційного забезпечення людини, держави та суспільства, що орієнтована на захист важливих для них інформаційних ресурсів. Проте інформаційні технології постійно розвиваються, пропонуючи нові методи й інструменти щодо захисту конфіденційності та цілісності документів і, безсумнівно, це необхідно враховувати у відповідній освітній програмі.

Загалом електронний документообіг – це процес обміну та управління документами в електронному вигляді між організаціями, партнерами або всередині компанії, що суттєво спрощує та прискорює процеси обробки документів, знижує ризики виникнення помилок, значно підвищуючи ефективність роботи.

Переваги електронного документообігу беззаперечні. Зокрема, можливість замість паперових документів, усі документи створювати, обробляти та передавати у електронному вигляді, значно прискорює процеси обробки інформації та скорочує витрати на друк, доставку та зберігання паперових документів. А використанням криптографічних методів можна забезпечити електронні документи цифровим підписом, юридично обґрунтовуючи їх та зробити безпечними для обміну, про що ми вказували вище. Крім того, електронні документи легко зберігати у спеціалізованих системах, забезпечуючи зручний доступ до них, швидкий пошук та довгострокове збереження.

Електронний документообіг стає все більш популярним серед компаній та організацій, які прагнуть оптимізувати свої бізнес-процеси, підвищити ефективність роботи та забезпечити належний рівень безпеки обміну інформацією.

Що стосується систем управління документами (DMS) – це відповідні програмні рішення, призначені для ефективного управління документами, що допомагають організаціям зберігати, керувати, обробляти та розповсюджувати документи й інформацію, забезпечуючи високий рівень ефективної взаємодії з даними та підвищуючи продуктивність роботи [15].

Основні функціональні можливості та переваги систем управління документами:

1) зберігання та організація документів: централізоване зберігання усіх видів документів в електронному вигляді, їхня структуризація, категоризація, надання ключових слів та тегів для зручного пошуку;

2) контроль доступу та безпека: керування та контроль доступу до документів на різних рівнях, встановлення прав доступу для користувачів, а також забезпечення конфіденційності та цілісності інформації;

3) пошук та індексація: можливості швидкого та зручного пошуку документів за різними критеріями, використовуючи ключові слова, метадані та функції повнотекстового пошуку;

4) версії документів та історія змін: зберігають історію змін документів, дозволяють відслідковувати нові редакції, відстежувати зміни та вносити коментарі до документів;

5) робота в колективі: полегшують спільну роботу над документами, дозволяють керувати робочими процесами,

затвердженнями та погодженнями, забезпечуючи ефективну взаємодію співробітників;

6) інтеграція з іншими системами: можуть інтегруватися з іншими інформаційними системами компанії, такими як CRM, ERP та ін., забезпечуючи цілісність та єдиний доступ до інформації;

7) автоматизація задач: автоматизують значну частину рутинних завдань стосовно повідомлення, нагадування, процесів затвердження та контролю термінів [15].

Ще варто згадати такий аспект, як оптичне розпізнавання символів – це технологія, що дозволяє гаджету розпізнавати текст із зображень або відсканованих документів та перетворювати його на електронний формат. У документознавстві це має ключове значення, оскільки дозволяє автоматизувати процеси обробки та аналізу великих обсягів документації. Оптичне розпізнавання символів (OCR) використовує алгоритми комп'ютерного зору для аналізу зображень символів, що включає сегментацію зображення, виділення тексту і розпізнавання окремих символів, завдяки розвитку методів машинного навчання, включаючи нейронні мережі. що надає можливість обробляти тексти різних шрифтів, стилів та якості зображень. OCR широко використовується для сканування та архівування паперових документів, автоматизації процесів пошуку та аналізу текстів, створення електронних баз даних, а також управління документообігом. Складність розпізнавання рукописного тексту, напевно, є значним викликом для таких систем, проте технологія продовжує розвиватися, удосконалюючи точність та збільшуючи продуктивність.

Зазначені аспекти роблять OCR важливим інструментом у сучасному документознавстві, прискорюючи обробку інформації та підвищуючи доступність даних для швидкого аналізу й ефективного використання.

Надважливим завданням в наш час залишається цифровізація архівів для зберігання та управління електронними документами, що надасть можливість замінити традиційні паперові архіви та набагато ефективніше керувати інформацією. Електронні архіви призначені для довгострокового зберігання різних типів електронних документів, таких як текстові файли, зображення, відео, аудіо та інші формати. Вони забезпечують структуроване та організоване розміщення інформації для зручності доступу та пошуку. Системи електронних архівів підтримують управління версіями документів, що дозволяє

відстежувати зміни та історію документів. Вони також забезпечують управління доступом з різними рівнями прав, що важливо для забезпечення безпеки та конфіденційності інформації. Однією з ключових функцій електронних архівів є можливість швидкого пошуку та індексації документів. Сучасні архівні системи підтримують текстовий пошук за вмістом документів, що значно спрощує процес знаходження потрібної інформації. Крім того, електронні архіви часто інтегруються з іншими інформаційними системами ЕДО, такими як системи управління документами (DMS), системи управління контентом (CMS), системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та інші, що забезпечує синхронізацію даних та значно підвищує ефективність роботи.

Електронні архіви значною мірою спрощують роботу з наявними документами, підвищують доступність збереженої інформації та забезпечують ефективніше використання усіх ресурсів організації.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що необхідно забезпечити належним устаткуванням і програмним забезпеченням усіх державних установ, зокрема архівів. Не викликає сумнівів, що цього можна досягти лише за умов покращення економічної ситуації в нашій країні, яке стане можливим лише після нашої перемоги на агресором.

Також важливо створити дієве навчання спеціалістів старшого віку для роботи з сучасними інформаційними технологіями, або, як варіант, замінити їх випускниками спеціальності 029, які вже мають необхідні знання і практичні навички, здобуті під час фахової підготовки за відповідними бакалаврськими та магістерськими освітніми програмами. Оскільки інформаційні технології постійно розвиваються, пропонуючи нові методи й інструменти для захисту конфіденційності та цілісності документів, а їхнє ефективне застосування потребує виваженого комплексного підходу, включаючи відповідні технічні рішення, політику безпеки та навчання персоналу.

Список використаних джерел

1. Гайсинюк Н. А. Ефективні механізми підвищення якості системи інформаційно-документаційного забезпечення. *Collection of scientific papers «ΛΌГОΣ».* (May 20, 2022; Cambridge, United Kingdom). С. 365-367. URL: https://archive.logos-science.com/index.php/ conference proceedings/article/download/108/109 (дата звернення: 08.06.2024).

2. Каплун В. В., Оніпко Т. В. Інформаційні технології в архівній справі: особливості та проблеми впровадження. *Збірник наукових статей магістрів.* Інститут економіки, управління та інформаційних технологій. Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 58-63. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/7506 (дата звернення: 09.06.2024).

3. Лопушинський І. П. Цифровізація як основа державного управління на шляху трансформації та реформування українського суспільства. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2018. № 2. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Ttpdu_2018_2_20.pdf (дата звернення: 12.06.2024).

4. Мануйлович М. В., Прігунов О. В. Сучасні можливості офісних застосунків. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень* (2022). С. 32–35. URL: https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view (дата звернення: 10.06.2024).

5. Оляніч Ю. М. Характеристика проєктів цифрової трансформації в межах реалізації проєкту «Цифрова держава». *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері.* (Бер 2024). С.42-44. URL: https://jitas.donnu.edu.ua/ article/view/15245 (дата звернення: 11.06.2024)

6. Отамась І. Г., Кириченко М. О. Вплив діджиталізації на рівень розвитку освітнього середовища у закладах професійної (професійно-технічної) освіти під час пандемії Covid-19. *Вісник післядипломної освіти :* зб. наук. праць. Сер. Соціальні та поведінкові науки. 2021. Вип. 17(46). С.157–172. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/17_46_2021/social/Bulletin_17_46_Social_and_behavioral_sciences_Kyrychenko,_Otamas.pdf (дата звернення: 12.06.2024).

7. Офіційний сайт платформи «Дія». Проєкти цифрової трансформації. URL: https://plan2.diia.gov.ua/projects (дата звернення: 12.06.2024).

8. Петровська О. М. Електронний облік трудової діяльності працівника: сучасний підхід. І*нформаційні технології і системи в документознавчій сфері.* С.44-46. URL: https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15246 (дата звернення: 06.06.2024).

9. Попчук О. В. Документне забезпечення управлінської діяльності організацій : навч.-метод. посіб. Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2012. 116 с. URL: http://library.dk.rv.ua/depository/methodics/DZUDO.pdf (дата звернення: 06.06.2024).

10. Прігунов О. В. Система електронного документообігу як ключовий елемент інформаційного забезпечення підприємства в умовах російської агресії. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи.* 2023. С. 48-54. URL: https://jtailaw.donnu.edu.ua/article/download/14237/14135 (дата звернення: 07.06.2024).

11. Савченко В. П. Значення інформаційних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024. С. 52-54. URL: https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15250 (дата звернення: 10.06.2024)

12. Семенюк А. М. Системи ділового адміністрування, їх роль і структура. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері.* 2024. С.54-55. URL: https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15251 (дата звернення: 11.06.2024)

13. Чепа Т. В., Барабаш В. А. Управлінське документознавство: сучасний стан, перспективи розвитку. *Наука – Виробництву, 2014.* С.797. URL: https://kntu.kr.ua/doc/zbirnyki/2014/2.pdf (дата звернення: 10.06.2024)

14. Татакі О. О., Андріянов О. В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності в процесі підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С.50–55 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C (дата звернення: 11.06.2024)

15. Чумадевська Х. В., Загородня Д. І. Метод кластеризації документів вдосконаленим методом k-середніх. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 83): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 7-8 грудня 2023 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак ВБ 2023. 198 с. URL: http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1521/ (дата звернення: 11.06.2024).

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

УДК 608.1:004.8

A. Lykhatskyi,
PhD student of Department
of Cultural Studies and Philosophy of Culture of
Odesa Polytechnic National University

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CREATIVITY: A NEW UNDERSTANDING OF AUTHORSHIP

The potential of artificial intelligence (AI) in transforming the creative process and the concept of authorship is explored. It highlights the positive aspects of integrating AI into creativity while considering the ethical and legal challenges. The paper calls for active participation of philosophers, lawyers, and policymakers in shaping new approaches to creativity and intellectual property in the AI era.

Key words: Artificial Intelligence, Authorship, Creativity, Innovation, Ethics, Intellectual Property Law

Досліджується потенціал штучного інтелекту (ШІ) у трансформації творчого процесу та концепції авторства. Вона висвітлює позитивні аспекти інтеграції ШІ у творчість, одночасно розглядаючи етичні та правові виклики. Стаття закликає до активної участі філософів, юристів та політиків у формуванні нових підходів до творчості та інтелектуальної власності в епоху ШІ.

Ключові слова: штучний інтелект, авторство, творчість, інновації, етика, право інтелектуальної власності.

Artificial intelligence (AI) is challenging our traditional understanding of creativity and intellectual property. Modern-day AI tools, such as GPT, DALL-E, SUNO, etc., demonstrate impressive abilities in creating variety of types of content, including texts, images, music, thus pushing the boundaries of what's possible in art and literature. These systems don't just process information but use complex algorithms to generate original content, adapting to various styles and genres [1].

One of the key advantages of AI tools is the ability to be personalized, and this is true for supporting of the creative process as well. Modern algorithms can analyze an author's individual style, suggest ideas, and offer variations on creative concepts. Despite popular misconception, AI is a unique type of tool that augments human creative potential rather than replacing it. A new creative environment emerges, where AI and human creativity synergistically interact [2]. While still being a very powerful tool, AI systems now act also as a full-fledged participants in the creative process, capable of generating ideas that can inspire human creators to new artistic solutions.

AI-driven creative tools have significantly expanded the possibilities for creative collaboration. These systems offer innovative features such as automated style analysis, variant generation, and real-time feedback [3]. This allows creators to experiment with new forms and ideas that were previously inaccessible. Moreover, AI can take on routine tasks, freeing up time for deeper creative immersion.

However, with all its advantages, the technological advancement and integration of AI into the creative process raises new philosophical questions. The traditional understanding of authorship as a purely human activity becomes outdated, thus requiring a rethinking of concepts of originality and intellectual property. So it's important to develop a new framework to embrace the innovations offered by AI, but preserve the value of human creativity at the same time.

In response to these challenges and opportunities, a new understanding of authorship is proposed [4]:

1. **Hybrid Authorship:** Recognition of the creative partnership between humans and AI, where each contributes their unique input to the final result.
2. **Extended Criteria for Originality:** Evaluation of works created with AI participation, taking into account their innovativeness, cultural impact, and ability to generate new ideas.
3. **Adaptive Legal Norms:** Development of flexible copyright laws that consider the dynamic nature of AI-assisted creativity.
4. **Ethical Innovation:** Implementation of ethical principles that promote innovation while protecting the rights of human creators and societal interests.

In conclusion, the role of AI in creativity opens up exciting possibilities for innovation and new forms of art. While there are certain ethical and legal

challenges, the potential of AI to expand human creativity is enormous. As philosophers and creators, we must actively explore these new possibilities, viewing AI as a powerful ally in the creative process. Our open and innovative approach to these issues will help shape a future where technology and human creativity coexist harmoniously, creating new forms of art and cultural expression.

References

1. Bridy, A. (2012). Coding creativity: Copyright and the artificially intelligent author. Stanford Technology Law Review, 5, 1-28. URI: https://ssrn.com/abstract=1888622.

2. Colton, S., & Wiggins, G. A. (2012). Computational creativity: The final frontier? In ECAI 2012 (pp. 21-26). IOS Press. DOI: https://doi.org/10.3233/978-1-61499-098-7-21 .

3. Bonadio, E., & McDonagh, L. (2020). Artificial intelligence as producer and consumer of copyright works: Evaluating the consequences of algorithmic creativity. Intellectual Property Quarterly, 2, 112-137. URI: http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/105272.

4. Ballardini, R. M., He, K., & Roos, T. (2019). AI-generated content: Authorship and inventorship in the age of artificial intelligence. In T. Pihlajarinne, J. Vesala, & O. Honkkila (Eds.), Online distribution of content in the EU (pp. 117-135). Edward Elgar Publishing. DOI: https://doi.org/10.4337/9781788119900.00015.

УДК 008:316.722

А. В. Баторій,
аспірантка кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: д. філос. н., професор,
завідувачка кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка» *Розова Т. В.*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ДЕФІЦИТНІСТЬ І ЦІННІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО «ШЕДЕВРА»

Основною діяльністю наукової спільноти є дослідження та фіксація всіх трансформацій в соціумі та прогнозування розвитку

суспільства. Сучасний соціум завдяки технічним інноваціям та легкому доступу до цифрових інноваційних технологій отримав вагоме прискорення для нової трансформації в собі, розширюючи інформаційний вимір свого існування, створюючи нові інтелектуальні продукти та надаючи їм рівні цінності.

Основні ознаки світу людини, які раніше були вже детально та ґрунтовно сформульовані, на новій стадії свого розвитку світу, на нашу думку, повинні бути уточнені та доповнені.

Інформація продовжує бути одним із найцінніших та затребуваних в усіх галузях людського буття ресурсів, наявність інформації в соціальних мережах є свідченням про існування людини, рід її діяльності, її кола зв'язків, навіть у тих випадках, коли надана інформація не відповідає дійсності.

На основі інформації про унікальний незамінний код, що надається при реєстрації NFT (non fungible token – незамінний токен) – витворів мистецтва – формується дефіцитність і цінність унікального інформаційного твору. Створюються і вибудовуються і нові критерії оцінювання нового мистецтва. Цінність NFT-витворів мистецтва може залежати від команди творців, варіантів смарт-контрактів – блок-чейн програми, яка самостійно проводить завдання фіксації кожної транзакції та історії володіння, починаючи від моменту реєстрації, що визначає автора. Також цінність NFT-унікального продукту залежить від аналітики, яка просуває на NFT-маркетплейсах сам продукт. Усі ці критерії оцінювання стають вагомішими у порівнянні з традиційними критеріями оцінювання витворів мистецтва. Зміщується вектор уваги від мистецької освіти автора, мистецького шляху автора в інший бік. Але в бік чого? Питання залишається допоки відкритим.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, цінності, структури повсякдення, маніпуляція.

The main activity of the scientific community is research, recording all transformations in society and forecasting the development of society. Modern society, thanks to technical innovations and easy access to digital innovative technologies, received a significant acceleration for a new transformation in itself, expanding the informational dimension of its existence, creating new intelligent products and giving them equal values.

The main features of the human world, which before. They have already been formulated in detail and thoroughly, at a new stage of the world's development, in our opinion, they should be clarified and supplemented.

Information continues to be one of the most valuable and sought-after resources in all areas of human existence, the presence of information in social networks is evidence of a person's existence, his type of activity, his circle of connections, even in cases when the information provided does not correspond to reality.

Based on the information about the unique irreplaceable code, which is provided during the registration of NFT (non fungible token) - works of art, the scarcity and value of the unique information work itself is formed. New criteria for evaluating new art are being created and developed. New criteria for evaluating new art are being created and developed. The value of NFT-works of art can depend on the team of creators, variants of smart contracts - a blockchain program that independently performs the task of recording each transaction and ownership history, starting from the moment of registration, which determines the author. Also, the NFT value of a unique product depends on the analytics that promote the product itself on NFT marketplaces. All these evaluation criteria are more important in comparison with the traditional evaluation criteria of works of art. The vector of attention shifts from the author's artistic education, the author's artistic path to the side, but to what side?

Key words: Information, information society, values, everyday structures, manipulation.

Характеризуючи сучасне суспільство, бачимо, що кожний аспект його буття буде безперервно пов´язаним із динамічним розвитком технології та наявністю (або відсутністю) інформації. Разом із тим, розвиток технології динамічно видає нові й нові інтелектуальні продукти, які напряму залежать від інформації, яка, в свою чергу, диктує її оплачувану собівартість.

Колись барон та банкір Натан Маєр Ротшильд зазначав: хто володіє інформацією, той володіє світом, передбачивши важливість і цінність інформації.

Отримавши новий простір для свого існування, людина, яка раніше існувала в контексті «людина реального світу», освоює новий вимір «інформаційного світу». Переносить в «новий світ» набуті

структури повсякдення світу реального: народжується – створює новий профіль в мережі; соціалізується – долучаючись до соціальних мереж; навчається, розвивається – отримуючи знання за певним обраним критерієм; розважається, творить, купляє, заробляє, збирає (колекціонує) інформацію. Але тепер успішність та затребуваність набувається через кількість переглядів і реакції, і це вже не так залежить від компетентності і фаху митця, скільки від навичок володіння інструментами інформаційного світу. Значущість набувається від того, скільки переглядів та реакцій отримав пост, чи набуде він статусу «вірусного», отримавши увагу та реакції реципієнта, просування в рейтингах, розширення аудиторії і можливу фінансову винагороду. І саме тут задля розширення аудиторії та схвальної реакції створюються штучні інформаційні продукти, які можуть не існувати в реальності, і несуть в собі маніпулятивні характеристики. Як приклад наведемо Ореста Дмитрика – блогера, який в пік пандемії Covid-19 використовував неправдиву інформацію про антиковідні практики інших країн і Австралії як провідної в боротьбі проти пандемії. Засновник велодоставки, зоозахисник, марафонець, веган, а від початку пандемії Covid-19 ще й «борець» за конституційні права людей або, якщо простіше, – антивакцинатор. Його інформація про «коронавірусні концтабори» ґуглиться як centre for national resilience або центр національної стійкості – центри у рамках боротьби з Covid-19, які впровадив уряд Австралії та за чинними правилами яких, усі, хто прилітали до Австралії, потрапляли на двотижневий карантин. Та надана інформація не відповідала дійсності і була маніпуляцією [https://tmcinfo.com.ua/fejk-i-manipulyatsiya-vid-ternopilskoho-blohera-antyvaktsynatora-pro-kontstabory-dlya-kovidnyh/].

Ф. Уебстер у своїй науковій роботі «Теорії інформаційного суспільства» запропонував та надзвичайно вдало використав цілу низку відносно нових чи оновлених концепцій суспільства. Так, вчений виділив основні типи сучасного суспільства: технологічне, економічне, пов´язані із сферою зайнятості, просторове і культурне.

В основі кожного типу теорій інформаційного суспільства лежить певний, відповідний їй, однойменний критерій. За твердженням Ф. Уебстера, у центрі технологічних теорій інформаційного суспільства лежить ціла низка технологічних інновацій, які почали з'являтися наприкінці 1970-х рр. Маються на увазі кабельне й супутникове

телебачення, комп'ютерні мережі, персональні комп'ютери, онлайнові інформаційні послуги тощо.

Економічні теорії інформаційного суспільства, за Ф. Уебстером, в основі мають критерій «зростання економічної цінності інформаційної діяльності». Засновники і прихильники економічних теорій інформаційного суспільства стверджують, що економіка багатьох країн стала інформаційною, а це веде до формування інформаційного суспільства, в якому головне місце посідає діяльність щодо виробництва інформаційного продукту та інформаційних послуг. При цьому Ф. Уебстер зауважує, що кількісний аналіз економічної значущості інформації є вагомим аргументом. Разом з тим доводить, що помилковість міркувань про те, що збільшення обсягу (обігу) інформації автоматично робить суспільство інформаційним. Таке розуміння інформації, цілком слушно зазначає Ф. Уебстер, є зручним і придатним для математичного методу, але залишає поза увагою питання змісту й якості інформації. До речі, К. Боулдінг, на висновки якого спирається сам Ф. Уебстер, ще 1966 року в одній зі своїх статей попереджав, що «біт повністю абстрагується від змісту інформації» і хоча він є «надзвичайно корисним» для інженерів з телефонії, «теоретикам соціальних систем потрібна одиниця виміру, яка б брала до уваги значення інформації».

Головним критерієм теорій інформаційного суспільства, пов'язаного зі сферою зайнятості, є «структура зайнятості населення та моделі її змін». Тобто, за Ф. Уебстером, коли більшість зайнятих працює в інформаційній сфері, то вважається, що ми вступили в інформаційне суспільство; рушійною силою сучасної економіки є люди, чия головна здібність полягає у використанні інформації, «сьогодні головними рушіями економіки стали ті, чия праця вимагає створення і використання інформації» [2, с. 22-23].

До просторового типу належать географічні теорії інформаційного суспільства. Провідним критерієм даного типу є стан і розгалуженість інформаційних мереж, які зв'язують різні установи, міста, регіони, країни, континенти, де інформаційним ланцюгом поєднаний цілий світ. Ф. Уебстер у своїй науковій праці ставить тонкі зауваження, де не заперечує, що інформаційні мережі – риса інформаційного суспільства: «супутники забезпечують миттєвий зв'язок з усім світом...», і залишає ряд конструктивних питань: «Коли мережа стає мережею?»; «Як знайти ту стартову точку, після знайдення якої можна сказати, що ми живемо в

мережевому (інформаційному) суспільстві?»; «Які обсяги інформації і швидкість її передачі визначають настання інформаційного суспільства і чому?» та інші [2, с. 26-27].

Культурну концепцію інформаційного суспільства (Р. Барт, Ж. Бодрійяр, Дж. Ваттімо, Ж.-Ф.Ліотар, М. Постер та інші), критерієм якої вважається рівень розвитку культури і змін, яких вона зазнає, під впливом поширення інформації та інформаційно-комунікаційних технологій, Ф.Уебстер визнає. Проте він стверджує: «вона гірше за інші піддається вимірам» [2, с. 27-30].

Йонезі Масуда в свою чергу додає політичний та духовний аспекти і риси інформаційного суспільства, які найближчим часом будуть уточнені як самостійні й самодостатні критерії, а саме: політична концепція інформаційного суспільства та духовна концепції інформаційного суспільства [1, с.127-130].

Критерієм політичної концепції інформаційного суспільства можуть стати інновації, які привнесла і привносить інформаційна революція у політичну сферу, такі, як: «е-демократія», «е-уряд», поліцентризм влади, врахування інтересів меншості, тощо [1, с. 130-136].

Критерієм духовної концепції інформаційного суспільства можуть стати ті докорінні зміни, які відбулися і відбуваються у духовній сфері: «дух глобалізму», «дух інформаціоналізму», «гармонія людини і природи» та ін.

Кожен з аспектів інформаційного буття стає залежним від наявності або відсутності інформації, що вимагає в свою чергу підтвердження або заперечення свого існування. При цьому якістю поданої інформації буде оцінений реципієнтом ступінь, достатній чи недостатній, для уваги та довіри.

На міжнародних виставках диджитл-арту віртуальні експонати коштують не менше знаних творів світового рівня. До таких прикладів можна віднести Олексія Сайю, який винайшов Excel-art. Сай заявляє, що критикує глобальну корпоративну культуру, а його роботи утверджують безперервність і механічність виробництва, навіть у мистецтві. Разом з тим, Ніна Алексеєнко, описуючи вищезгадану роботу, визначає, що здалеку роботи Сая здаються цілісними, але зблизька «розпадаються» на цифри, стовпчики, рядки, елементи графіків, на чеки, квитанції, банківські рахунки та інше цивілізаційне

сміття [https://ukrainianmoment.format21.org/uk/kultura/cyfrove-mystectvo-ukrayinski-hudozhnyky/]. Цей приклад, на нашу думку, наявно демонструє зміну векторів мистецьких інтересів. «Мільйони адміністраторів виконують свою роботу, не контактуючи з реальністю, а дані, які я використовую як елемент візуальної мови, можуть бути абсолютно зрозумілі людині корпоративної культури…», - пише Сай на своєму сайті [https://mitec.ua/category/artists/say-oleksiy/]. На основі вище означеного можемо зробити висновок, що сформовано нову інформаційну культуру, яка якісно відрізняється від культури реального світу, культура з новою візуальною мовою та новими критеріями інтересів та оцінювання.

Прикладом абсурдизації мистецтва є те, що художник може не мати художньої освіти, але в контексті мистецтва NFT може мати статус митця, реєструючи свій унікальний взірець на платформі NFT. Саме так школярка Ебігейл, 14 років, зі США, заробила 1 млн доларів за 1 добу, створивши та продавши колекцію зображень з китами [https://suspilne.media/culture/316062-peredcutta-ta-realnist-vijni-u-cifrovomu-mistectvi-ukraini-kolonka-mistkini-oleni-golub/].

Автори для деяких мистецьких продуктів за необхідністю (або за відсутністю мистецької освіти) звертаються до Штучного Інтелекту, задаючи необхідні параметри для готового продукту (текст, ілюстрація чи мелодія), вони замінюють професійні послуги митців на безоплатні послуги ШІ.

Таким чином новий простір існування цифрового шедевру диктує нові критерії оцінювання автора, новий фах орієнтування в інформаційному просторі стає необхідним для творчої діяльності. Сучасність ставить під сумнів раціоналістичний світогляд, де для створення твору мистецтва автору необхідно пройти творчий шлях від учня до митця; піднімає питання моральних аспектів буття, а також питання «зразковості та унікальності шедевру», чим, в свою чергу, може послужити для оновлення й переосмислення культури.

Список використаних джерел

1. Маруховський О. О. Переваги та вади інформаційного суспільства. *Політичний менеджмент.* 2005. № 1. С. 127-136.

2. Уебстер Ф. Теорії інформаційного суспільства. Київ : Наука, 2004. 400 с.

3. Webster F. Theories of the Information Society. London : Routeledge, 1995. 388 p.
4. NFT ART з України. URL: https://nftartua.com/uk/ (дата звернення: 13.08.2024).

УДК 130.2

М. В. Васалатій,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: к. філос. н., доцент кафедри культурології
та філософії культури Національного університету
«Одеська політехніка» *Никитченко О. Е.*

АРХІТЕКТУРА МОДЕРНУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

Досліджено осмислення особливостей архітектури модерну в сучасному суспільному дискурсі України та варіанти майбутнього українського архітектурного модерну.
Ключові слова: модерн, архітектура, суспільний дискурс.

The understanding of the features of Modern`s architecture in the contemporary social discourse of Ukraine and options for the future of Ukrainian architectural modernism are studied.
Key words: modernism, architecture, social discourse.

Суспільний дискурс української держави включає в себе зокрема архітектурний дискурс, частиною якого є аналіз впливу філософії модернізму на розбудову соціального простору.

Філософія модернізму мала величезний вплив на світогляд представників усіх творчих професій, і на розуміння завдань сучасному йому архітектурному напрямку у розвитку суспільства зокрема.

Так, на початку XX ст. в архітектурі з'являється новий стиль – модернізм. У літературі він існував ще з середини XIX ст. це – Бодлер,

Пруст, в живописі – Пікассо, Малевич, в архітектурі – Ле Корбюзьє, Френк Ллойд Райт.

Модерн по інерції продовжує існувати до середини ХХ ст., але його спосіб відтворення вже багато в чому не відповідає запитам суспільства. На зміну занадто складним формам, із загальною нераціональною площею, прийшли прості та естетичні моделі з низькою собівартістю та раціональним використанням ресурсів.

Цікавість до модерних впливів на архітектуру зумовлена, в тому числі, й розумінням модерного функціоналізму як гуманістичного, що орієнтується на потреби людини та може сприйматися засобом втіленням суспільної згоди щодо архітектурних форм, саме на це звертає увагу дослідниця Л. Дегтярьова [1], тим більше, що є вже причини вважати, ніби нашим суспільством втрачено естетику саме українського архітектурного модерну [2].

Наразі є проблема необхідності створення нових архітектурних форм простору соціальної комунікації, що презентована в збірках наукових досліджень [3].

Риси, притаманні архітектурі епохи модернізму, знайшли своє відображення в зодчестві України.

Архітектори періоду модернізму шукали нові найкращі рішення для побутових запитів. З'явився новий, сучасний інтернаціональний стиль – функціоналізм, у Радянському Союзі він називається конструктивізм, який відповідає запитам на сучасне (на той момент) приватне житло. У побутовій сфері митці та архітектори шукали найкращу стандартизовану пропорцію для комфортного життя людини відповідно ресурсам того періоду.

У радянський період проблематика архітектурного відтворення в Україні була пов'язана з відтворенням соціалістичного буття в цілому, його ідеологічною складовою матеріальними можливостями будівництва та більш-менш талановитими архітекторами, яких ніколи не бракувало в цій галузі професійної діяльності.

У наш час заперечення усього радянського та російського треба мати на увазі усі складові архітектури модерну того часу, бо ми формуємо власний новий соціальний простір.

Так, існування модерну прийшлося на період радянської влади, тому він вимушено асоціюється з катами українського народу. Хоча це інтернаціональний стиль, який в світі відомий як функціоналізм, а в СРСР – конструктивізм. Зараз в Україні намагаються позбутись будь-

яких згадок радянської та російської імперій, руйнуючи об'єкти мистецтва та об'єкти культурної спадщини цього періоду. Хоча стиль був загальним і всесвітнім. Можливо це через те, що до нього можна дотягнутись та зруйнувати.

У мистецтві це також проявляється, наприклад, згадаймо реакції на вистави в музеях (блокування експозиції соцарту).

Через те, що в Україні багато модернізму, побутовому споживачу складно відокремити окремий архітектурний стиль від звичайного індустріального, складного побуту. Саме функціоналізм виник як запит суспільства на приватне, масове, соціально доступне житло і окремі райони, поза історичного центру, збудованого за принципом масового будівництва, в основі якого є стиль – модернізм, підстиль – функціоналізм.

Коли йдеться про масові забудови часів М.Хрущова, а в більшості з них вже пройшов не один термін капітального ремонту, то безумовно, з одного боку, людям потрібно будувати житло, що відповідає сучасним потребам забудовника, з іншого боку, дещо треба зберегти вже як пам'ятки архітектури того часу, або безумовно зберегти треба й ті пам'ятки збудованими митцями того часу, які, навіть пропагуючи комуністичні наративи, відповідають загально-світовим цінностям, а в деяких випадках підлягають навіть переосмисленню того світоглядного позиціонування, що було впроваджено в радянські часи [4].

Актуалізує проблематику філософії архітектури і сучасна війна росії проти України, яка відбувається на значному за площею регіоні, де йдуть бойові дії та сама лінія фронту. У ньому знищуються архітектурні вироби усіх часів, у тому загалі й радянська спадщина Від деяких міст та поселень залишаються лише рештки будівництва [5].

Отже, після Перемоги виникає завдання, що є запрошенням на відкриту дискусію:

а) чи їх взагалі потрібно відтворювати;

б) якщо відтворювати, то наскільки подібним тому, що було раніше;

в) будувати нові міста, виходячи з тих можливостей, які матимемо.

Можливі комбінаційні рішення (щось нове, щось старе тощо).

Кожне з рішень цих питань, що зараз формуються з цього приводу мають свій філософський вимір, у тому загалі й модерністський, який,

безумовно, має право на самовираження, чи у конвергентному стані і також як пам'ять архітектурного наповнення свого часу. Цікавий досвід було набуто через осмислення спадщини «остмодерну» [6].

Отже, післявоєнна архітектура України має створити різноманітні простори соціальної комунікації, які відіграють ключову роль у житті міст, але потребують подальшого розвитку та адаптації до сучасних потреб мешканців, або за новими принципами, або за світоглядними основами модерну, як от відкритість процесу містозабудови та спільний пошук різними фахівцями найкращих рішень у відтворенні архітектурних форм буття міста, адже у цьому маємо проблеми, що беруть початок за радянських часів [7].

Таким чином, можна сформулювати актуальне завдання для України після війни: відтворення у певний спосіб досягнень архітектурної спадщини країни, у тому загалі й модерну, через її представленість у суспільному дискурсі, яка зараз набуває різних форм [8].

Список використаних джерел

1. Дегтярьова Л. Архітектура модернізму: все для Людини. URL: https://zbruc.eu/node/104377 (дата звернення: 15.08.2024).

2. Український архітектурний модерн. Коротка історія втраченої естетики. URL: https://texty.org.ua/articles/46453/Ukrajinskyj_arkhitekturnyj_modern_Korotka_istorija_vtrachenoji_jestetyky-46453/ (дата звернення: 15.08.2024).

3. Шліпченко С., Тищенко І. (Не)Задоволення публічними просторами. Урбаністичні Студії III. (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА). Київ : Всесвіт, 2016. 340 с. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_studies_3_edit.pdf (дата звернення: 15.08.2024.)

4. Мельничук В. Хрущовки. Минуле: як французька мрія стала радянською реальністю. URL: https://life.pravda.com.ua/culture/2017/09/27/226648/ (дата звернення: 15.08.2024)

5. Бойко І. Війна руйнує пам’ятки: російські злочини проти української культурної спадщини. URL: https://blog.wikimedia.org.ua/2024/03/18/war-destroys-monuments-2023/ (дата звернення: 15.08.2024)

6. Ешеріх М. Освоєння «остмодерну» через охорону пам’яток історії та культури. URL: https://politkrytyka.org/2020/11/22/osvoyennya-ostmodernu-cherez-ohoronu-pam-yatok-istoriyi-ta-kultury/ (дата звернення: 15.08.2024).

7. Амеліна К. Юліан Чаплінський про відбудову і діалог з громадами. URL: https://lb.ua/society/2024/01/22/594434_v_ukrainu_zaproshuyut_zirok.html (дата звернення: 15.08.2024).
8. Архітектура. Громада. Час. URL: https://artarsenal.in.ua/laboratory/proekt/arhitektura-gromada-chas/ (дата звернення: 15.08.2024).

УДК 316.61

В. Ю. Жарких,
д. філос. н., професор,
завідувач кафедри філософії, історії і політології
Національного університету «Одеська політехніка»

ДОМІНАНТА ЖИТТЄВОГО І КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО СТОЛІТТЯ

У матеріалі представлено погляд на ключові домінанти життєвого і кар'єрного зростання за умов цифровізації. Наголошено на ключових принципах досягнення успіху – вірі в себе, бажанні ставати краще, ефективній комунікації, чіткому планові та стратегії досягнення поставленої мети.

Ключові слова: домінанта, успіх, комунікація, мета, цифровізація.

The material presents a view of the key dominants of life and career growth under the conditions of digitalization. The key principles of achieving success are emphasized – self-belief, the desire to become better, effective communication, a clear plan and strategy for achieving the set goal.

Key words: dominant, success, communication, goal, digitalization.

Впродовж останніх декількох десятиліть у філософських теоріях і в практиці людського життя відбувається зміщення парадигм досліджень. Всесвітня цифрова комунікативна павутина значно сприяла розвитку цього явища.

Усе більша увага приділяється гуманізації підходів до ролі і місця людини у світовому процесі. Головний принцип гуманізму стверджує, що людина є творцем свого світовідчуття, що відбиває усі людські цілі. Вона знаходить для них мотивацію і підтримку в актах комунікації,

внутрішньої і зовнішньої. Розвиток і становлення людини обумовлений її життєвим особистим сенсом, який відбивається в її індивідуальній свідомості, домінантах, розумінні і ставленні до дійсності. У ньому виражається її комунікативна потреба, яка реалізується в ході пошукової активності і мотивується прагненням людини до особистого зростання.

Ці чинники не матимуть ніякого значення, якщо вони не сфокусовані на зрозумілій домінанті, міра якої визначається силою цього прагнення. Чим сильніше потреба, сконцентрована в комунікативній установці як найважливішій соціологічній домінанті, тим наполегливіше і активніше людина прагне її здійснити. Комунікативна потреба, мотивація і стійкість домінанти сприяють послідовності її вираження в діях людини, і, отже, реальності і успішності її розвитку.

Серед безлічі способів досягнення більш високого рівня розвитку людини можна виділити декілька чинників / способів, без участі яких його було б неможливо здійснити. Усі вони ґрунтуються на індивідуальних особливостях людини і пов'язані з її здатністю встановлювати різні типи комунікації. Вони відбивають систему її уявлень про себе, які вона склала в процесах своєї діяльності і спілкування. Її контент і успішність проявляються в самооцінці, самоповазі, рівні домагань, в ступені активності у сфері громадських зв'язків і стосунків. Якість і успіх усіх цих умов \ способів великою мірою залежить від зусиль самої людини, сили її волі, наполегливості і ясної життєвої домінанти.

Перший з них – пристрасне бажання бути краще, зробити більше, перевершити себе, щоб добитися виконання своєї мрії. Без цього нікому не добитися досконалості і успіху.

Другий – віра в себе. Віра в те, що кожен є, і що він може зробити, визначає якість і хід життя, тобто, вірячи в себе, свої сили, можна досягти недосяжних висот. Усе залежить від ставлення, внутрішньої комунікації, від домінанти самовідчуття усередині загального життя, а не поза ним. Здатність переконати себе в реальності досягнення мети відіграє вирішальну роль. Не вірячи в себе, люди часто не досягають мети, а багато навіть її не ставлять, тому що бояться, що не зможуть дійти до неї. Успіху досягає той, хто не боїться. Переможці, лідери, успішні люди – усі добилися своїх цілей, оскільки не піддавалися сумніву у своїх силах і завжди вірили в себе. Недовіра до себе

призводить до невдачі. Це одна з головних причин розчарування і відчаю. Люди, у яких ставлення до життя позитивне, оптимістичне, упевнені в собі. Успішні люди, беручись до справи, говорять собі – я це зроблю і зроблю добре. Інші з будь-яких причин сумніваються в собі і в тому, чи зможуть вони успішно завершити справу. Найдивніше полягає в тому, що й ті, й інші однаково праві. Для тих, хто вірить у свої сили, - будь-яка справа буде посильна, а головне, будь-яка справа буде доведена до успішного кінця. Якщо ж думати, що справа занадто важка, її неможливо виконати або краще відкласти її на потім, то краще взагалі не братися за неї.

Ці два чинники – пристрасне бажання і віра в себе – надзвичайно важливі для досягнення мети, проте тільки їх недостатньо. Вони лежать в основі прагнення людини досягти бажаного результату, вони надають особистості для цього сил. Але важливим також є план дій щодо досягнення результату, потрібна оцінка ресурсів і можливостей, стратегія їх найкращого використання.

Добитися успіху неможливо без чіткого бачення того, що є успіхом. Де немає чіткої мети – немає шляху і засобів її досягнення. Якщо в стратегії досягнення успіху існує протиріччя між інтуїтивними уявленнями про те, що добре, що погано, таким планам навряд чи судилося збутися.

Люди, що добилися успіху, мали ще одну загальну якість – внутрішню енергію. Багато людей будують прекрасні плани. Вони пристрасно бажають їх виконати. Вони виробляють адекватну стратегію, засновану на чіткому баченні фундаментальних цінностей, але ці зусилля не призводять до успіху. Їх невдачі пов'язані з тим, що у них бракує внутрішньої енергії для того, щоб довести справу до успішного кінця або навіть розпочати її. Великий успіх вимагає великої віддачі фізичної, інтелектуальної і духовної енергії. Людина підсвідомо повсякчас прагне робити не те, що треба, а те, що хочеться. Успіху досягають люди, яким подобається те, що вони роблять, а не ті, які роблять те, що подобається. Відтак треба сказати собі – мені хочеться робити потрібну справу і мені подобається її робити, а не шукати причин відкласти або відмовитися від неї. Ледачі, пасивні, безініціативні люди ніколи не досягали успіху. Тільки за умови, якщо людина мобілізує усі свої внутрішні ресурси і, не шкодуючи часу і сил, оберне їх в дію, успіх сам прийде до неї.

Велике значення на шляху до успіху має здатність залучати до себе людей і встановлювати з ними контакт для того, щоб створити єдиний комунікативний простір. Людина – істота соціальна. Цей факт був помічений ще Аристотелем. У неї постійно взаємодіють два протилежні почала – самосвідомість (усвідомлення себе як неповторної індивідуальності) і одночасного прагнення до злиття з певною соціальною спільністю, ідентифікації у рамках цієї спільності. Людина живе серед людей, їй потрібна їх підтримка, критика, заохочення, осуд, іншими словами – співучасть.

Без цього, якими б великими не були досягнення, вони не принесуть ні душевного спокою, ні процвітання, ні почуття внутрішньої переконаності, що поставлена мета досягнута. Неможливо навіть буде зрозуміти, чи це успіх, оскільки його не буде з чим порівняти.

Нарешті існує ще одна домінанта, невід'ємна від успіху. Це здатність до комунікації, спілкування з собою і з іншими людьми. Уміння спілкуватися може повністю змінити життя. Люди змогли це зробити, оскільки володіють мистецтвом комунікації, яка є не лише обміном інформацією, але й її адресною спрямованістю. Концептуальна домінанта усіх видів комунікації (внутрішньої і зовнішньої) полягає в здатності впливати, взаємодіяти, створювати взаєморозуміння і залагоджувати конфлікти.

Домінанта комунікативної здібності людини формується в певну динамічну систему, що виражає єдність афективних і інтелектуальних процесів. Їх прояв має бути твердим, але й досить гнучким, щоб, відбиваючи модель соціальної поведінки, не порушити комунікативну установку. Люди, що уміють управляти своїм сприйняттям і моделювати його відповідно до своїх цілей, змогли переконати інших людей чинити саме так, як вони пропонують, і діяти згідно з їх баченням світу. Людині необхідно обмінюватися новинами і думками з однодумцями і переконувати супротивників. Адже можна навіть і не здогадатися, що успіх дійсно досягнутий, якщо цього ніхто не помітив і не прокоментував.

Ніхто не стане сперечатися з тим, що усі істини у світі відносні і не мають абсолютного виразу і цінності. У ситуаціях, що вимагають вибору, остаточне рішення може залежати від порад друзів, рідних, а також може бути обумовлене контентом відповідей, які пропонуються штучним інтелектом. Завдання полягає в тому, щоб проаналізувати усю

лавину повчань і порад. Домінанта такого аналізу засновується на порівнянні їх смислу з цілями людини знайти свою особисту істину. Це допоможе пізнати себе, свої рішення і досягнення, подивитися на них об'єктивніше, оскільки змусить оцінити усе з іншої точки зору.

УДК 821.161.2-2Кос7Бли.09

І. М. Кремінська,
к. філол. н., доцент кафедри історії української літератури
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
Д. Тарасенко,
студентка IV курсу філологічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ОСНОВНІ МОТИВИ П'ЄСИ «БЛИЗНЯТА ЩЕ ЗУСТРІНУТЬСЯ» І. КОСТЕЦЬКОГО

Драматургія І. Костецького вирізняється в українській літературі своїм неповторним баченням людини й дійсності – символіко-метафоричної, гротескової та абсурдної. Система мотивів п'єси «Близнята ще зустрінуться» суголосна більшою мірою модерністській, зокрема експресіоністській естетиці, де важливого значення набуває звернення автора до інтертекстуальності, міфопоетики (наприклад, мотиви близнюків, зустрічі, маскараду, маски, маріонетки, катастрофи тощо).

Ключові слова: І. Костецький, абсурдизм, мотив, поетика.

Drama I. Kostetskyi is distinguished in Ukrainian literature by his unique vision of man and reality – symbolic, metaphorical, grotesque and absurd. The system of motives of the play «Twins Will Meet Again» is consonant with a more modernist, in particular expressionist aesthetics, where the author's appeal to intertextuality, mythopoetics (for example, motifs of twins, meetings, masquerade, masks, puppets, disasters, etc.) is important.

Key words: I. Kostetskyi, absurdism, motif, poetics.

П'єси І. Костецького є унікальним явищем в історії драматургії

ХХ століття, що унікальна своєю змістоформою, порівняно з творами радянських митців. Більшість дослідників характеризують їх як експериментальні, яким властиві риси барокової драматургії (М. Багрій), модерністської (С. Павличко), експресіоністської, постмодерністської поетики п'єси (О. Бондарева), відзначають використання прийому масок (М. Багрій, С. Беспутна), апелювання до метахронотопу (Ю. Ковалів) тощо. Рецепція твору «Близнята ще зустрінуться» (1947) оприявнює дискусійні питання щодо вияву абсурдизму в цій п'єсі (Ю. Бараш [1], О. Вісич [2], О. Любенко [5] та ін.), стильових особливостей драми, дотичності до «театру абсурду», екзистенціалізму тощо. Натомість низка науковців не вважає цей твір зразком «театру абсурду»: скоріше йдеться про близькість до поетики модернізму [1, с. 25]. Мета нашої студії полягає в дослідженні системи мотивів драми «Близнята ще зустрінуться», що виявляють складний метафорично-притчевий світ мілітарної дійсності.

Заголовок п'єси акцентує читацьку увагу на плавтівському мотиві близнюківства та подієвому аспекті, подібно й підзаголовок засвідчує інтертекстуальне покликання – «вистава в масках» – на commedia dell'arte, тож заявлені мотиви зустрічі конкретизуються образом маски як приховування істинного. Це створює метадраматичний ефект подвоєння, що є домінантним у тексті (подвійна номінація, образ маски, маскарад, вистава, театр, танок, доміно, арлекіни, «провінційна акторка», «інтермедія» тощо) [2].

Заголовки («Інтермедія») в п'єсі, що є засобами епізації тексту, ускладнюють композицію твору й виконують важливі художні функції: вони уможливлюють діалог з глядачем та безпосереднє коментування сюжету, скеровуючи увагу на семантичні акценти твору за допомогою звернення до інтертекстуальності. Колізії в п'єсі І. Костецького втілено насамперед на номінативному рівні завдяки промовистим прізвищам персонажів – Тутешній та Тогобочний, які символічно відображають двоїстість, суперечливість світу протилежностей, актуалізують міфологічну опозицію «свій – чужий». У драмі, позначеній впливами абсурдизму, відсутні характери, натомість, скоріше, дійові особи – це речники ідей, які втілюють світогляди людей, котрі живуть у кризову добу, коли «зустріч» щоразу уможливлює діалог з Іншим, що відбувається в екзистенціалістсько-абсурдистській дійсності. Відзначмо, що кожен із персонажів втілює один із можливих поглядів на війну: наприклад, Полковник, людина воєнного обов'язку й честі,

чиї сини є своєрідною ілюстрацією колізії пацифістського (Святослав Тогобочний) і мілітарного (Святослав Тутешній) поглядів на світ, і Тереса, яка символізує позицію невизначеності й певною мірою байдужості до ідейних суперечностей, що збурюють людство.

Автор оприявнює конфлікт батьків і дітей через їхнє ставлення до війни, а отже, смерті. Глибоке й оригінальне трактування цієї проблематики простежуємо в трилогії «Газ» експресіоніста Г. Кайзера, де гостро порушено абсурдистську ідею очікування катастрофи, знищення людства, яка посилює драматичну напругу твору, наприклад, зіставмо фінал п'єси Г. Кайзера «Газ II» зі сценою гри з вибухівкою у творі українського автора. На думку І. Костецького, розв'язання цієї суперечності є сумнівним через роздвоєність людини: близнюки – це персоніфікація двох ідеологій, властивих будь-якій війні, тому вони апріорі «ще зустрінуться», недарма зустріч близнюків відбувається саме під час війни: «Але півкола рано або пізно таки змикаються. Тож десь колись і вони, близнята, ще собі зустрінуться» [3, с. 166]. Дійова особа вкотре в літературі розуміється як маріонетка-речник/-ця ідеї, порівняймо з утіленням цього мотиву в п'єсах М. Куліша «Народний Малахій», «Патетична соната», «Маклена Граса», «Вічний бунт». Зазначені аспекти (художні конфлікти, концепція персонажа тощо) зумовлюють жанрові особливості модерністського твору, що тяжіє до експресіоністської «драми ідей».

Цьому твору властива інтертекстуальна домінанта, що виявляється в апелюванні до класики, «готового сюжету», який «…по-рабському запозичив» [3, с. 118]) автор. Зіставляючи фабули п'єс античного драматурга та І. Костецького, можна відзначити, що український автор порушує читацький горизонт очікування, адже у фіналі не відбувається возз'єднання братів. За допомогою покликання на відомий сюжет І. Костецький утілює ідею роздвоєності душі, подвоєння, утіленим саме в близнюківському мотиві, що посилено символами дзеркала, тіні, місяця. Мотиви двійництва, очікування є важливими для поетики «нової драми», по-різному нюансуючись у творах митців (Леся Українка «Кассандра», драматургія І. Кочерги, Є. Карпенка та ін.). Отже, концептуального значення набуває звернення автора до міфопоетики з її універсальною оптикою людини й дійсності [4, с. 11].

Закритий, незмінний простір персонажів асоціюється з ворожим,

де має статися катастрофа, тож він перекликається із кулішівським світом, що «як опрічна камера» («Вічний бунт»). І. Костецький демонструє нестандартний погляд на війну: для нього вона ототожнюється з маскарадним балом, перевдяганням, де люди обирають собі бажані ролі чи вимушено грають наперед задані (наприклад, п'єса І. Багряного «Генерал», де також порушено аналогічні мотиви). Художній час сконцентрований, причому авторська увага зосереджена на відліку часу до Нового року, коли має відбутися знищення світу-маскараду (світу масок і ролей), що посилює драматичну напругу тексту, і це дисонує із творами, де наявний мотив очікування на диво (наприклад, святочна література). Важливого значення у творі набуває символізм календарного часу, коли наголошено на семантичному кордоні між минулим і майбутнім, тому у світовій літературі він часто наділяється магічним, сакральним змістом. Для І. Костецького у п'єсі, позначеній екзистенційними змістами, цей час (години до Нового року) асоціюється виключно з майбутньою трагедією, утілюючи абсурдистську ідею, що все довкола є катастрофічним, а отже, вічним, як і роздвоєність людської душі. Письменник порушує низку філософських проблем: сенсу існування, нівелювання людської особистості, самоідентифікації, а також життя і смерті, війни тощо.

У студії розглянуто мотивіку п'єси «Близнята ще зустрінуться», наприклад, зустрічі й впізнавання, плутанини, маріонетковості, світу-маскараду, відповідно гри й маски, тривоги, очікування на катастрофу, безіменності, «готовий сюжет» про близнюків і їхнє фантастичне народження, який має античні джерела, за допомогою якого І. Костецький порушує ідею подвоєння, протистояння, роздвоєності душі й апелює до універсальності міфу. Багатоконфліктність драми, ускладнена сюжетно-композиційна площина засвідчують звернення автора до поетики «нової драми» з її параболічністю, що зумовлює значущість підтексту п'єси.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Я. Enfant terrible, або «Інший» посеред більшості (Ігор Костецький. На шляху до української моделі модернізму). *Слово і Час*. 2018. № 9. С. 18–32. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/166544/04Barabash.pdf?sequence=1 (дата звернення: 20.07.2024).

2. Вісич О. Метадрама: теорія і репрезентація в українській літературі: дис. …докт. філол. наук: 10.01.01; 10.01.06. Луцьк, 2019. 387 с.

3. Костецький І. Театр перед твоїм порогом/худ. Г. Мазепа. Мюнхен: На горі, 1963. 256 с. (Світовий театр).

4. Кравець О. М. Неоміфологізм в американській літературі XX – початку XXI століть : навчальний посібник для студентів філологічного факультету і факультету іноземних мов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 96 с.

5. Любенко О. Експеримент в українській драматургії: феномен Ігоря Костецького. *Слово і час.* 2005. № 6. С. 32–41. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/171747 (дата звернення: 06.07.2024).

УДК 004.55; 7.021.23

Д. А. Лись,
доктор філософії, старший викладач кафедри
культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»

NET-ART ЯК КУЛЬТУРНА ПРАКТИКА У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Нові практики медіа-мистецтва продовжують відігравати важливу роль у сучасному художньому процесі. Нові технічні винаходи спонукають до життя нові жанри медіа-мистецтва і можуть стати своєрідною «точкою зростання» не тільки для художньої практики, але і для культури в цілому, дозволяючи людині по-новому взаємодіяти з речами та даними. Саме з цієї причини в роботі проаналізовано технічні винаходи, які виникають у нових жанрах медіа-мистецтва, наприклад, нет-арт, створений за допомогою AR- та VR-технологій. Мова йде про роботу з зображенням, що рухається, яке розглядається в контексті медіаінсталяцій, творів мистецтва, створених за допомогою VR- і AR-технологій, а також Net-art.

Ключові слова: Net-art, *VR- і AR-технології, медіа-мистецтво, цифрові технології, комунікація, культурний процес.*

New media art practices continue to play an important role in the contemporary artistic process. New technical inventions give birth to new genres of media art and can become a kind of "growth point" not only for artistic practice, but also for culture as a whole, allowing people to interact with things and data in a new way. It is for this reason that the work analyzes technical inventions that arise in new genres of media art, for example, net art created using AR and VR technologies. We are talking about working with moving images, which are considered in the context of media installations, works of art created using VR and AR technologies, as well as Net-art.

Key words: Net-art, VR and AR technologies, media-art, digital technologies, communication, cultural process.

Перші десятиліття XXI ст. були відзначені появою великої кількості творів, створених на стику мистецтва, науки та технологій. У кожному випадку важлива специфіка медіуму, ступінь та інтенсивність співвіднесення глядача з образом, наявність та роль інтерактивних елементів тощо. Нет-арт – це вид сучасного мистецтва, нерозривно пов'язаний з тотальною цифровізацією (впровадженням цифрових технологій у різні сфери життя, включаючи сферу культури та мистецтва). Коли ми говоримо про цифровізацію сучасного життя людей, ми маємо на увазі створення інформаційного суспільства. Саме активний розвиток цифрових технологій дозволяє виробляти, зберігати, оброблювати інформацію, забезпечуючи ефективну інформаційну взаємодію величезної кількості учасників комунікації [1].

Як справедливо зазначають дослідники нет-арту та медіа-мистецтва, всесвітня мережа та ера дигітативності не могли залишити байдужими художників. Художник в якості засобу вираження починає використовувати комп'ютерні мережі, наприклад, Інтернет, а також Фідонет, BBS тощо. Тобто нет-арт визначається як художній проєкт, що реалізується в мережі Інтернет, або найновіший вид художньої практики, що розвивається в комп'ютерних мережах, у тому числі в мережі Інтернет.

Звідси можна вивести важливе розуміння специфіки нет-арту: твори мережного мистецтва інтерактивні, оскільки саме середовище, тобто Мережа, на яку вони створюються, передбачає взаємодію у часі (синхронну чи асинхронну). Як відзначають Кван Мін Лі, Намкі Парк та Сеунг-А Їн, посилаючись на словник Вебстера, «інтерактивність має

два латинські корені – «inter», який у широкому сенсі означає *між* або *серед* і *взаємний* чи *загальний*, і «-act», який означає «*робити*» [2]. Таким чином, поняття «Мережа» передбачає двох і більше акторів, здатних вступати в комунікацію один з одним. Додамо, що з розвитком Інтернету речей та Інтернету тварин, а також розробок в області ШІ «агентами» можуть бути не тільки користувачі-люди, а й тварини, речі, програми тощо Так, художник створює твір – текстовий, аудіовізуальний або інший, який динамічно «реагує» на те, що відбувається в «мережевому» світі, через нього художник може «увійти в контакт» з глядачем, глядачі можуть комунікувати один з одним, сам твір може трансформуватися (від форм, що заповнюються, і CGI-скриптів до складних аудіовізуальних проектів). Сайти художників Net-art'у схожі на необмежений ігровий майданчик, де відвідувачі можуть нескінченно фантазувати. Деякі з таких порталів побудовані на простих ідеях, наприклад, малюванні.

Важливо підкреслити, що твори нет-арту, який є одним із напрямків медіа-мистецтва, створюються тільки для Мережі, їх не можна «перевести» на полотно чи папір, оскільки на характер сприйняття твору впливає середовище як «контекст прочитання», в даному випадку властивості мережі Інтернет [3]. Тому замість полотна чи паперу тут виступає електронний пристрій, виставкові зали замінює Інтернет.

Якщо твір може існувати поза Інтернетом, наприклад, цифрова ілюстрація, роздрукована як принт, запис перформансу, фільми в Adobe Flash, які можуть програватися в автономному режимі, то це не твір нет-арту або гібридний твір. У подібних випадках має сенс говорити про те, що мережа Інтернет використовується як засіб зберігання та передачі твору для його документації, але не є обов'язковою умовою його існування. Головне не плутати «net-art» та «art on the net», тобто нет-арт та твори мистецтва, що розміщуються в мережі Інтернет. Також сьогодні все частіше в академічній літературі, як і художньому середовищі, вживається поняття «online-based art» [4], мистецтво з онлайн-«основою». Відмінність між нет-артом і online-based art можна порівняти з різницею між відеоартом і кіно – і для того, і для іншого Мережа служить основою, однак у першому випадку ми спостерігаємо рефлексивне, критичне ставлення до Мережі, її структур, способу її функціонування, «неправильне використання» (misuse of technology)

масових «продуктів», таких, як «софт» від відомих кампаній типу Windows, Adobe тощо. Це необхідно для того, щоб користувач замислився про те, що стоїть за мережевими технологіями, для перегляду звичного ставлення до засобів виробництва цифрового продукту, комунікації, виявлення нових можливостей культурного виробництва.

Поряд з нет-артом існує online-based art – мистецтво, що використовується як медіум Мережі, її можливості, нові інструменти, які постійно виникають та розвиваються. Наприклад, багато художників та ілюстраторів використовують для висловлювання анімовані зображення у форматі GIF, які можна порівняти з іншими сучасними «короткими» (простими, легкочитаними, актуальними в контексті сучасної візуальної культури) форматами, наприклад, із форматом зациклених мікрофільмів Coub. Користувачі можуть спілкуватися за допомогою подібних зображень, створюючи унікальні наративи. Крім цього, набирає популярності формат веб-коміксу, який використовує Мережу для переосмислення лінійних форм наративу та дослідження нових принципів взаємодії з глядачем/читачем. У даному випадку традиційні прийоми створення зображення «медіатизуються», поєднуючись із новими технологічними можливостями, наприклад, інтерактивний функціонал, можливість додавання звукових файлів, анімації, конвертація зображення у формат 360° тощо.

Л. Манович, розмірковуючи про «медіаспецифічність» цифрових медіа, вважає, що сьогодні, у цифрову епоху, всі медіа розчиняються в одному – у цифровому середовищі, в якому «розмивається» медіаспецифічність ілюстрації, скульптури, картини тощо. Усе перетворюється на цифровий об'єкт і підпорядковується єдиній логіці цифрового коду. Таким чином, інтерфейс передує контенту і конституює його. Користувач може вільно маніпулювати музикою, відео, зображеннями, вносити зміни. Як приклад Манович наводить просту команду «вирізати/вставити». Безумовно, це позначається на функціонуванні культурних об'єктів та творів мистецтва, які виявляються відірвані від своїх матеріальних втілень та можуть бути вбудовані у різні контексти інтерпретації. «Курування» цих контекстів стало новою культурною практикою, пов'язаною з вибудовуванням наративів і навіть з вибудовуванням парадигм культурної пам'яті, цим можуть займатися художники, культурні інституції, пересічні користувачі [5].

Твори художника доступні для будь-якого користувача Мережі. Однак змінювався і сам Інтернет, згодом з'явилися нові пошукові системи, різні браузери, поштові програми, віртуальні банери, соціальні мережі, технології blockchain (спеціальні механізми баз даних), невзаємозамінні криптографічні токени (NFT) тощо. Додамо, що зростання інтересу до нет-арту та online-based art збігся з початком пандемії COVID-19 та широким інтересом колекціонерів, музеїв, публіки до технологій blockchain, що дозволило художникам продавати свої роботи у вигляді NFT. Безперечно, ринок мистецтва «реагує» на ці новації. У жовтні 2020 року аукціонний будинок Christie's вперше виставив на торги NFT-роботу Robert Alice Block 21 (42.36433° N, -71.26189° E – from Portraits of a Mind), яка була гібридною, і фізична версія була продана разом із цифровою.

Специфічною властивістю мережевого мистецтва є поєднання індивідуальної творчості та нових технологій, масової культури та субкультур. Проблема концептуального розрізнення мистецтво/ немистецтво не є специфічною проблемою нет-арту і осмислено великою кількістю дослідників. Справді, сучасні методи і технічні пристрої комунікації спираються на фундамент стійких комунікативних практик соціального обміну [6]. І щодо цього творча діяльність користувачів у мережі Інтернет є «розширенням» традиційних форм народного мистецтва. Отже, досліджуючи нет-арт, необхідно мати на увазі і цей його аспект, що пов'язаний з новою формою «цифрового» фольклору та народного мистецтва в Мережі.

Таким чином, аналіз найбільш репрезентативних творів нет-арту показує, що в сучасному світі художники нет-арту вибудовують проєкти на основі ідеї горизонтальної комунікації, активно включаючи до неї користувача.

Вростання медіа в «життєвий світ» сучасної людини і такі наслідки цього процесу, як зміни тілесних практик, необхідність осмислення медіальної тілесності, як і багато іншого, стало предметом інтересу медіатеоретиків. Проекти сучасних художників можуть також становити інтерес, оскільки медіахудожники формулюють питання, які досі не артикульовані, або ж «загострюють» питання, які прозвучали недостатньо чітко або для вузької аудиторії. Так, Джон Кін розглядає «медіатизоване» громадянське суспільство, пов'язане з такими поняттями, як «цифрова демократія» та «кібергромадяни».

У зв'язку з особливостями структури творів нет-арту виникає проблема їхнього зберігання. Олівер Грау, мистецтвознавець і теоретик у галузі медіамистецтва, професор образотворчого мистецтва, голова відділення образотворчого мистецтва в Дунайському університеті, який займається створенням та веденням Архіву цифрового мистецтва, стверджує, що необхідні музеї, які будуть адаптовані до сучасної реальності. У їхньому створенні мають брати участь не лише співробітники музею, а й комп'ютерні компанії, програмісти та наукові центри. Розповідаючи про європейський досвід, О. Грау каже, що у Німеччині музеї на законодавчому рівні відповідальні за збереження, колекціонування та документацію мистецтва сьогодення. Ці установи отримують субсидії для виконання цієї функції. У США приватний сектор досліджує можливості роботи з цифровим мистецтвом, створює нові схеми, формує робочі мережі. Його учасники відповідають за той чи інший сегмент. Самі художники досліджують можливості збереження предметів сучасного мистецтва, проте, як каже О. Грау, вони потребують діалогу з представниками інших професій, наприклад, з технічними фахівцями. У свою чергу, фахівці з культурології, історики мистецтва, арт-теоретики проводять історичну та теоретичну експертизу, згідно з якою можна здійснити відбір творів, що становлять художню цінність.

Узагальнюючи сказане вище, підкреслимо, що відоме питання Ф. Кіттлера «Що нового в нових медіа?» [7] потребує відповіді у разі кожного нового медіуму, оскільки медіа визначають «архітектуру» комунікації, формують мислення, змінюють поведінку тощо. Ф. Кіттлер, переказуючи знамениту ремарку Ф. Ніцше, зазначає, що наші письмові приналежності беруть участь у формуванні наших думок. Коли Ф. Ніцше придбав письмову машинку і почав нею користуватися, його проза, на думку Ф. Кіттлера, змінилася – замість аргументів він все частіше пропонував своєму читачеві афоризми, а довгі зразки риторики замінив «телеграфний стиль» [8].

Сучасна комунікаційна ситуація, медіатизована всесвітньою мережею, про яку писав ще М. Маклюен, розмірковуючи про те, що кожен новий засіб комунікації «має здатність нав'язувати надмірно довірливим свої припущення» [9]. Говорячи про посилення виразності екранних мистецтв засобами новітніх технологій, важливо зазначити, що поява безлічі різноманітних типів екранів, а також нових форм комунікації, що задіють екрани, сприяє трансформації життя,

приватного та соціального, перетворює структури досвіду, зокрема, уявлення про модуси темпоральності, сприйняття простору, підходи до ідентичності, пам'яті, подійності, провокуючи зміни у чуттєвості, що медіатизується за допомогою екрану, породжуючи нові типи сенсорного досвіду.

Таким чином, у роботі було розглянуто сучасне цифрове мистецтво, створене за допомогою новітніх технологій рухомого зображення, – віртуальної реальності, доповненої реальності, а також за допомогою середовища інтернету, – для того, щоб досліджувати вплив технологічних новацій у галузі розширених екранних мистецтв на сучасне художнє виробництво. Проведене дослідження показало, що, звертаючись до «розширених екранних мистецтв», сучасний художник створює специфічний синтетичний художній образ, який є конвергенцією дигітальної та фізичної реальності («пропорція» цифрових та матеріальних елементів різниться залежно від медіуму) у контексті сучасного культурного процесу.

Список використаних джерел

1. Розова Т. В. Digital anthropology : шлях від етнографічних досліджень до осягнення проблеми людини кіберантропологією. *Digital transformations in culture : Scientific monograph. Riga, Latvia* : «Baltija Publishing», 2023. С. 1–18.

2. Lee K.M., Park N., Jin S.-A. Narrative and Interactivity in Computer Games: Motives, Responses and Consequences. Eds. Vorderer P., Bryant J. *Playing video games: motives, responses, and consequences*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2006, PP. 259-274.

3. Лись Д. А., Григоренко С. М. Взаємозв'язок природи людини та штучних нейронних мереж у кіберпросторі. *Культурологічний альманах.* Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова : Видавничий дім «Гельветика», Випуск №1, 2024. С. 198-205.

4. Carreira L. Experimental Curating in Times of the Perpetual Beta: Strategies and Platforms for Online-Based Art. Leonardo, vol. 52 no. 5, 2019, P. 503. URL: https://muse.jhu.edu/article/736034 (дата звернення: 04.08.2024).

5. Ручка А. Медіа і глобальна культура: контекст сучасності. *Медіа. Демократія. Культура;* за ред. Н. Костенко, А. Ручки. Київ :

Інститут соціології НАН України, 2008. С. 133–152. URL: https://i-soc.com.ua/ua/institute/ruchka-anatoli-oleksandrovich (дата звернення 04.08.2024).

6. Лись Д. А. Кіборг як код цифрової антропології. *Digital transformations in culture : Scientific monograph. Riga, Latvia* : «Baltija Publishing», 2023. С. 130-141.

7. Kittler F. What's New About the New Media?ю *Mutations, ed. Rem Koolhaas*, Barcelona: Actar, 2001, PP. 58-69.

8. Pulkkinen Veijo. The Taming of Matter: Jalmari Finne and the Typewriter. *Textual Cultures Text Contexts Interpretation*. Vol 13, 2020. P. 197–228.

9. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw Hill, 1964 c.

УДК 130.2+82

Л. В. Панчук,
аспірант кафедри культурології та філософії культури,
старший викладач кафедри германських мов і перекладу
Національного університету «Одеська політехніка»

КУЛЬТУРФІЛОСОФСЬКЕ БАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Екзистенція представників соціуму сучасності асоціюється з обміном ідеями, інформацією, свободою слова, роздумами та думками, що аргументується дослідженнями багатьох науковців та мислителів. Обов'язковим аспектом такої взаємодії є робота когнітивних функцій. Та не менш важливим вважається культурфілософське світосприйняття для повноцінної об'єктивної перцепції. Питання парадигми сучасної німецької літератури з точки зору філософії є у фокусі дослідницької уваги даної роботи.

Ключові слова: інформація, комунікація, література, філософія, культура.

The existence of human beings of the society of our time is associated with the exchange of ideas, information, freedom of speech, thoughts and opinions, which is argued by the research of many scientists and thinkers. A

mandatory aspect of such interaction is the work of cognitive functions. But no less important is the cultural philosophical worldview for full-fledged objective perception. The question of the paradigm of modern German literature from the point of view of philosophy is in the focus of research attention of this work.

Key words: information, communication, literature, philosophy, culture.

Існування людини в сучасному світі визначається насамперед задіянням її когнітивних функцій. Однак соціальна взаємодія неможлива в повній мірі без комунікації. А комунікативна діяльність, що забезпечує обмін інформацією між представниками будь-якого соціального кола, відбувається за рахунок мови. Згідно досліджень деяких вчених та мислителів, окрім когнітивної функції, необхідно також враховувати функцію мовного мислення, міфологічного, релігійного мислення та сприйняття мистецтва. При цьому об'єкт пізнання осмислюється та визначається певним чином, і повинен існувати в конкретному вигляді. У процесі світосприйняття людина створює внутрішні малюнки, або точніше сказати, символи опанованих об'єктів, які згодом рефлектує назовні у вигляді мовних засобів. Якщо не враховувати культурний аспект в процесі осягнення екзистенційних форм буття, то предмети реальності сприймаються виключно на матеріальному рівні осмислення. І лише за наявності філософського мислення можливе сприйняття тієї чи іншої реалії в цілому, в ідеальному, істинному контексті. Такі явища, як мова, мистецтво, релігія, література та інші продукти інтелектуальної культури, входять до складу єдиного симбіозу з метою перетворення світу простих поглядів у світ чистого духовного вираження. Український філософ, професор, Віктор Андрущенко, аналізуючи поняття «культура», дійшов дефініції даного явища як чітко скерованої позиції суспільства, коли саме підпорядкування природи людині в матеріальній і духовній сферах підтримує такий стан суспільства, який гармонізує взаємовідносини людини і природи, з одного боку, а з іншого – забезпечує гармонійну рівновагу соціальних відносин між людьми, їх досить різних матеріальних і духовних цінностей [1, 5].

У свою чергу, мова є невіддільною складовою життя суспільства. Існування людини в цьому соціумі та світі забезпечують не просто базові потреби, а культурно обґрунтовані потреби, і різновиди мови та

форми її прояву фундаментально впливають на формування культурфілософського світосприйняття. На наше глибоке переконання, художня література може виконувати не лише комунікативну, а й естетичну функції для пробудження та розвитку відчуття прекрасного в соціумі. При цьому соціальна, культурна та історична еволюція того чи іншого народу відіграють значну роль у формуванні семіотичного аспекту мовотворення, рецепції та інтерпретації його явищ.

Приміром, охарактеризуємо вербальне відображення загальнолюдського пізнаваного навколишнього світу та, зокрема, соціокультурної царини німецькомовного суспільства на прикладі сучасної німецької літератури.

Сучасна німецька література не вважається епохою. До неї відносять всі літературні твори світу німецькомовної сучасності, написанні з початку 1990 року. З огляду на відлік часу новітньої німецькомовної літератури та знання про історію Німеччини, зрозуміло, що події часів падіння Берлінської стіни та процес возз'єднання Німеччини наклали відбиток на соціальне життя, культуру та літературу в тому числі. Німецька літераторка угорського походження Терезія Мора висловила свою думку щодо сучасної німецької мови: «Раніше мова була у двох частинах Німеччини більш герметичною. Тепер, після таких великих історичних та політичних зрушень, література в Німеччині ожила і стала більш різноманітною» [2]. Не обійшлося без впливу історичних світових подій як факторів, що впливали на перебіг формування сучасної німецькомовної літератури та культури німецькомовних країн, і Німеччини зокрема. До таких чинників можна віднести фінансово-економічну кризу 2008 року, кризу біженців, теракти в Нью-Йорку 2001 року, зміну клімату, кризу, викликану пандемією коронавірусу і тощо. Сучасна німецька література – це культурний пласт соціального життя, що виник під впливом різноманітних факторів, як глобалізація, капіталізм та не менш важливий такий чинник, як діджиталізація.

Посіяне зерно цілісного уявлення про світ в сучасній німецькій літературі та територіально найближчих німецькомовних земель, базуючись на науковому та філософському знаннях, критикує зростаючу соціальну нерівність, протестує проти консеквенції глобалізації, що негативно позначається на навколишньому середовищі. Важливим атрибутом сучасної німецької літератури є характерність плюралізму, що спонукає до рівноправного співіснування в одному

суспільстві абсолютно різних індивідуальностей, їхніх ідей та особливостей їх самовираження. Звичайно, такий підхід не міг не вплинути на світосприйняття індивідуума, рефлексію та відповідну проекцію на суспільство. Через значний перелом в мисленні та свідомості кожного окремого представника соціуму змінилися й погляди на альтернативне існування народу загалом. Відбувся злам та оптимізація концепції стилю та образу життя самого суспільства. Великий акцент робиться на ідентифікації індивіда, особистісних «кордонах», етнічному походженні, міжособистісних та прагматичних взаємовідносинах.

Привертає увагу той факт, що суспільно важливими темами для багатьох представників сучасного літературного життя возз'єднаної Німеччини є теми самотності, соціального відчуження, вигнання та виживання в сучасному оточенні. Влучно та емоційно демонструється розуміння важких життєвих побутових ситуацій головних героїв, міжособистісні відносини. Досить часто авторами вживаються лексеми, що характеризують вищезазначені обставини, людські переживання та настрої в суспільстві: die Einsamkeit (самотність), die Fremdheit (чужість), die Isolation (ізоляція), die Verlorenheit (втраченість), die Entfremdung (відчуження), die Verwaisung (осиротіння), der Einsiedler (відлюдник).

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Поняття культури : філософський дискурс на рубежі століть. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія*. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 33. С. 5-9.

2. Терезія Мора: Мова – це більша частина моєї ідентичності. URL: https://zaxid.net/tereziya_mora_mova__tse_bilsha_chastina_moyeyi_identichnosti_n1122066 (дата звернення: 15.06.2024).

3. Бєляков К. І. Інформаційна діяльність: зміст та підходи до класифікації. «Інформація і право» 1(4)/2012. URL: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2012.1(4).271733 (дата звернення: 15.06.2024).

4. Гаманюк В. А. Міжкультурні особливості художніх текстів сучасної німецької літератури. URL: https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/116/106 (дата звернення: 15.06.2024).

5. Головіна Н. І. Філософсько-культурологічні засади дослідження феномену культури. Філософські обрії. *Науково-теоретичний журнал*

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Вип. 32. Київ ; Полтава, 2014. С. 31-39.

6. Розова Т. В., Чорна Л. В. Людина. Культура. Філософія (Проблема людини в європейській філософії). Київ – Одеса: Освіта України, 2015. 328 с.

7. Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів: колективна монографія. / За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш; редактори-укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, проф. І. В. Петрова. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 308 с.

8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 15.06.2024).

9. Panchuk L. Soziokulturelle Anschauung des Phänomens Aggression: forschungsmässige Quellenanalyse. *Культурологічний альманах*, (1), 227–234. URL: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.28 (дата звернення: 15.06.2024).

УДК 167.2; 161.225

Т. В. Розова,
д. філос. н., професор, завідувачка кафедри
культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ: ЗМІНА СВІТОГЛЯДНОЇ ПАРАДИГМИ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ XXI СТОЛІТТЯ

Аналізується головне протиріччя функціонування українського соціуму – це протиріччя між ідеєю демократії як повновладдя народу, проголошеною Конституцією України, та труднощами її реалізації. Означене протиріччя безпосередньо пов'язано з проблемою становлення українського соціуму у комунікативному просторі XXI століття. Окреслено, що простого копіювання соціально-політичного устрою недостатньо для побудови по-справжньому демократичної системи взаємин між суспільством і державою.

Ключові слова: український соціум, комунікаційний простір, громадянське суспільство, держава, стратегічні підходи.

The main contradiction in the functioning of Ukrainian society. This contradiction exists between the idea of democracy as the authority of the people, proclaimed by the Constitution of Ukraine, and the difficulties of its implementation. The indicated contradiction is directly related to the problem of the formation of Ukrainian society in the communicative space of the 21st century. It is outlined that simple copying of the socio-political system is not enough to build a truly democratic system of relations between society and the state.

Key words: Ukrainian society, communication space, civil society, government, strategic approaches.

Необхідно визнати, що розвиткові українського соціуму заважає стала суперечливість здійснення політичної влади. Метою розвитку українського соціуму не може бути наслідування стереотипів розвинутих країн, а стратегією – послідовне виконання прописаних у підручниках правил. Метою має стати сама людина, і виходячи саме з цього, ми маємо будувати свою власну стратегію. Саме стратегію. Жодна зміна законодавства, жодна децентралізація владних повноважень не розчистить завалів на шляху побудови українського соціуму, доки ми не зрозуміємо, що людина, яка не має віри у прийдешній день, яка не знає, що на неї чекає завтра, – не зацікавлена в плеканні громадянської культури.

Специфіка проблеми полягає в тому, що вона не має і не може мати свого остаточного вирішення. Український соціум – надто гнучкий і складний конструкт, щоб мати універсальну структуру, а тому переважна більшість поглядів на нього приречена на тупцювання навколо загальновизнаних істин. Головне, через що звершується прорив до нових горизонтів – розуміння того, що суспільство не приходить саме по собі. Його потрібно систематично і послідовно стимулювати, ладнаючи систему державного управління таким чином, щоб вона перетворювалася з перепони на потужний важіль цього процесу. А для цього ми маємо, перш за все, визначити сприятливі та несприятливі умови становлення сучасного українського соціуму і розробити проект стратегічного розвитку його інститутів.

Певний дефіцит зазначеного призводить до того, що процес становлення українського соціуму ще й досі не набув якостей послідовності та систематичності. Він має бути професійно визначеним з тим, як до нього необхідно підійти, в якій сфері ініціювати реформи, щоб з достатнім зусиллям та у правильному напрямку розкрутити маховика суспільної активності. Ці несистематичні спроби знаходять своє відображення здебільшого в контексті дискусій історико-інформативного характеру та окремих висловлювань, що не охоплюють широкої аудиторії й свідчать про дефіцит розуміння практичної цілісності процесу становлення українського соціуму як такого.

Таким чином, в ситуації пошуку і реалізації основних засад українського соціуму, в досвіді розвинутих країн не може бути знайдена якась панацея або певне універсальне рішення для виконання складних багаторівневих завдань, що ми поставили перед собою, обравши демократичний шлях розвитку. Єдино результативний і конструктивний варіант вирішення цієї низки проблем – врахувати національну специфіку, розкрити потенціал власної системи управління та ініціювати стратегічний процес, що дасть можливість поєднати зусилля різних рівнів управління і самоуправління в Україні. Необхідність поєднання зусиль не викликає сумніву, так само як і потреба в ініціюванні процесу розвитку громадянських інститутів з боку держави.

Питання активної участі держави в побудові громадянського суспільства на сьогодні вкрай актуальне для України. Недорозвиненість корпоративного мислення, відсутність традицій поводження з капіталом, споживацької культури – фактори, що змушують замислитись про необхідність конструктивного втручання держави в процес побудови громадянського суспільства. Інше питання – питання про міру і засоби цього втручання. Власне останнє і є однією з основних проблем.

Дійсно, активний багаторівневий український соціум відіграє важливу роль у розвитку демократії. Він дисциплінує державу, забезпечує достатній рівень відповідальності в процесі розгляду інтересів громадян, розвиває громадянську і політичну участь. Проте, з іншого боку, існують приклади того, як сильне суспільство стає причиною небезпечних політичних комплексів і слабкостей. Тому не викликає сумніву, що швидке зростання зацікавлених груп, навіть в зрілих демократичних державах, цілком може стати на перепоні роботи

представницьких установ і призвести до викривлення політики на користь діячів, що мають більшу ресурсну базу або більш ефективну організацію. І тим сильнішою стає ця небезпека, чим більш недосконалими є законотворчий та законозабезпечуючий механізми. Отже, ми маємо розуміти, що український соціум є одним з початкових і далеко не досконалим етапом інституалізації суспільних відносин. Це вселяє оптимізм і дає можливість підходити до проблем його побудови творчо, не переслідуючи мети нав'язати сумнівні стандарти.

Підіймаючи питання про співвідношення держави і суспільства, недостатньо говорити про співпрацю. На етапі побудови громадянського суспільства набагато коректнішим є поняття взаємодії. Взаємодії публічної й приватної сфер, з метою відокремлення від них третьої – громадянської. Та й процес побудови громадянського суспільства не може бути однобічним. Він не може бути ініційований і здійснений будь-яким окремо взятим соціально-політичним інститутом. Конструювання таких складно функціональних систем як соціум, передбачає координоване поєднання зусиль великої кількості різних структур.

Згадана взаємодія означає, що ефективність розвитку українського соціуму потребує особливої державницької позиції, яка спонукатиме його до активності. Застосування чи навіть розширення класичних інструментів впливу може виявитись недостатнім в суспільстві, в якому рух набув такого самого значення, як регулювання. На це вказує, насамперед, досвід розвинених країн. Держава в класичних демократіях поступово відмовляється від використання лише своїх обмежених повноважень і крок за кроком втрачає сфери свого впливу. Дедалі частіше говорять про необхідність перегляду ролі держави. І головне, навколо чого розгортається критика, – соціальна активність держави.

Активність держави передбачає не лише регулювання ділового й суспільного життя засобами закону і права, але також і пошук відповідей на надії та страхи людей. І саме тут український соціум має стати найважливішим об'єктом соціальної участі. У його межах необхідно створити таку тотожність, яка прив'яже окрему особистість до цінностей і цілей всього суспільства. Це вимагає готовності до особистої відповідальності, а також формування такої держави, яка концентрує свої зусилля на відтворенні умов справедливості й забезпеченні інфраструктури суспільної солідарності.

Істинні самоорганізація і саморозвиток неможливі без визначення стратегічних пріоритетів цих процесів. Про розвиток можна вести мову лише тоді, коли є розуміння позитивної якісної різниці між наявним станом системи і тим, що йому передував. Саме ця різниця, крізь призму встановлених критеріїв, і являє з себе результат розвитку. Завдання держави, виходячи з того – створити суспільству можливості для самостійного регулювання своїх інтересів, і в той же час вимагати віддачі від кожної конкретної особистості. Ціль такого соціального проекту – забезпечити участь якомога більшої кількості людей у власності й вираженні власної точки зору.

Соціальна спрямованість політики держави це, в першу чергу, створення на місцевому рівні певного комунікативного простору, де не будуть фігурувати ані урядові, ані ринкові інтереси, де люди отримають можливість переосмислити своє існування як громадяни, в той самий час роблячи щось корисне для інших і для самих себе. Тим самим окремі громадяни зможуть набути статусу соціальних підприємців. А пріоритетним завданням мають стати створення, розвиток й укріплення комунікативного простору, сприяння його інституалізації через послідовне проведення масштабних різногалузевих перетворень.

З тим, щоб зрозуміти всю складність завдань, що постали перед нами в процесі побудови українського соціуму XXI століття, ми можемо виокремити низку загальних засад:

- для успішного функціонування і розвитку українського соціуму необхідною є наявність розвинутої соціальної структури, в якій мають знайти своє відображення різноманітні форми власності, інтереси людей, груп і прошарків населення, і яка також повинна мати розвинуті горизонтальні зв’язки;
- громадянському суспільству притаманний високий рівень розвитку особистості – в соціальному, інтелектуальному і психологічному аспектах, притаманна її внутрішня свобода і здатність активно підключатися до різноманітних сфер діяльності;
- в економічній сфері серед ознак розвиненості суспільства є створені на ініціативній основі численні підприємства недержавного сектору – з приватними і колективними формами власності;
- в соціальній сфері серед таких показників виокремлюються: існування недержавних засобів масової інформації, а також механізмів прояву, формування і вираження суспільної думки з метою вирішення

соціальних конфліктів, розвиненість форм самоврядування, суспільних організацій та рухів;

- в політичній сфері на користь розвиненості українського соціуму можуть служити різноманітні суспільно-політичні об'єднання, партії та рухи, чия діяльність спрямована на захист прав та свобод громадян, а також на збереження базових принципів демократії;
- і, нарешті, в духовній сфері розвиненість суспільства визначається: свободою думки, слова, совісті, існуванням механізмів для їх реалізації, для забезпечення можливостей самовираження особистості, її духовного розвитку з метою їх самостійного та самодіяльного об'єднання в інтересах розвитку науки, культури і творчості.

Разом з тим, у будь-якому суспільстві, окрім універсальних, працюють фактори, існування яких обумовлене особливостями формування цього суспільства, історією його взаємин з державою, психотипами переважної більшості його представників, що сформувалися в плині суспільного розвитку. Але, навіть не беручи до уваги ті фактори, ми маємо змогу наголосити на дефіциті навіть найбільш елементарних, фундаментальних умов розвитку українського соціуму, хоча в більшості випадків ці засновки закріплені конституційно.

Очевидно, існує глибша причина того, що механізм активізації суспільства не може бути задіяний повною мірою. Справа не лише в законодавчому забезпеченні цього механізму, не лише у відповідності нормативних правових актів Конституції України, але в першу чергу, в узгодженості інтенцій різних гілок влади й усвідомленні необхідності встановлення чітких стратегічних пріоритетів розвитку.

Законодавство може бути досконалим, відповідати всім нормам розвинутих демократичних держав, але доки не буде узгодженості у діях гілок влади, доки вони не будуть підпорядковані єдиній стратегії суспільного розвитку, український соціум з повним правом можна буде називати утопічним проектом для виправдання непослідовних політиків. Окрім того, стратегія відіграє чи не найбільш значущу роль серед механізмів, що стимулюють суспільну активність. Публічно проголошена, оприлюднена стратегія виконує смислотворчі функції, породжує життєві орієнтири громадян, дає їм можливість будувати своє життя з впевненістю у перспективі.

Відсутність стратегії – чи не найголовніша з причин суспільної дезорганізації. Остання руйнує взаємодію суспільства і держави. Серед ознак дезорганізації можна виокремити наступні:

- держава не є чітко вираженим суб'єктом управління та розвитку, не сформувала справжньої стратегії розвитку, яку б зрозуміла і прийняла більша частина населення;
- державне управління не є системним, але наслідує алгоритми діяльності «пожежної команди», вирішуючи будь-який рівень завдань засобами оперативного реагування;
- «середній клас» та еліти є атрофованими, дезорганізованими й виключеними з реальних механізмів управління та розвитку;
- громадяни, в переважній своїй більшості, соціально пасивні, і мають важко вирішувані проблеми із самоідентифікацією.

Таким чином, відсутність адекватної стратегії як наслідок фрагментарності реальних спроб запровадити стратегічний підхід у державне управління є однією з головних причин системної дезорганізації. Має бути розроблений підхід, який би дав змогу сформулювати пріоритети розвитку і побудувати взаємини між суспільством і державою таким чином, щоб ці пріоритети не були порожніми закликами, а по-справжньому відтворювали атмосферу суспільної солідарності, були основою суспільного консенсусу.

Доки сама система державного управління не буде відповідати принципам управління стратегічного, жодна з цих стратегій не буде в повній мірі сприйнята як продуктивна. Тому основною засадою нової системи держуправління в Україні має стати наявність в ній здатності до стратегічного планування з усіма його допоміжними функціями. Лише в таких умовах перестане сприйматися як утопія розробка і реалізація таких складних проектів, як проект розвитку інститутів громадянського суспільства, що вимагає узгодження великої кількості різноспрямованих потреб та інтересів, і потребує уваги всіх, хто небайдужий до перспектив Українського соціуму.

Список використаних джерел

1. Розова Т., Барков В. Формування громадянського суспільства в Україні. *Український соціум*. Київ : Знання України, 2005. С. 614-676.
2. Розова Т.В. Соціальна сфера та соціальні відносини як джерело людинотворення. *Українське агентство інформації та друку «Рада»*, 2008. Том XXII. С. 96-107.

УДК 17.023

Д. Ю. Ткаченко,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: д. філос. н., доц., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка» *Чорна Л. В.*

ВПЛИВ ЦІННОСТЕЙ НА ПРОЦЕС КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Розкрито вплив цінностей на процес комунікації в умовах війни в Україні. Наголошено на важливості переосмислення ціннісних орієнтацій у контексті російської агресії. Проаналізовано трансформації поняття «цінність» від античності до сучасності з акцентом на його актуальність у воєнний час. Підкреслено роль міждисциплінарного та синергетичного підходів у дослідженні цінностей. Розглянуто значення медіаграмотності та критичного мислення в умовах інформаційної війни. Акцентовано увагу на практичному значенні дослідження цінностей для формування стратегій національної стійкості та післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: цінності, комунікація, війна, національна ідентичність, міждисциплінарний підхід, синергетика.

The influence of values on the communication process in the context of war in Ukraine is revealed. The importance of rethinking value orientations in the context of Russian aggression is emphasized. The transformations of the concept of «value» from antiquity to modern times are analyzed, with an emphasis on its relevance during wartime. The role of interdisciplinary and synergetic approaches in the study of values is underlined. The significance of media literacy and critical thinking in the conditions of information warfare is considered. Attention is focused on the practical importance of studying values for forming strategies of national resilience and post-war recovery of Ukraine.

Key words: values, communication, war, national identity, interdisciplinary approach, synergetics.

У сучасному світі, що характеризується стрімкими технологічними змінами, глобалізацією та соціальною мобільністю, поняття «цінність» набуває особливої актуальності та значущості. Це вкрай важливо у контексті війни, яку Україна змушена вести проти російської агресії. Російське вторгнення та окупація частини українських територій не лише загрожують територіальній цілісності держави, але й кидають виклик фундаментальним цінностям свободи, демократії та права на самовизначення.

У цих умовах цінності виступають не просто абстрактними поняттями, а реальними орієнтирами, які визначають поведінку людини, мотивують її вибір та впливають на напрямок суспільного розвитку [6, с. 225]. Вони стають ключовим інструментом національної єдності, стійкості та опору агресії.

Еволюція поняття «цінність» у філософській думці має тривалу історію, яка простежується від античності до сучасності [1, с. 17]. Античні мислителі, такі, як Платон, розглядали цінності переважно в етико-моральному контексті [2, с. 187]. У XX столітті значний внесок у розвиток теорії цінностей зробив Ф. Ніцше, запропонувавши революційний підхід до їх переосмислення [4, с. 334].

У контексті війни особливого значення набувають такі цінності, як патріотизм, солідарність, взаємодопомога. Вони відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності та згуртованості суспільства перед обличчям зовнішньої загрози.

Міждисциплінарний підхід до вивчення цінностей в умовах війни стає особливо актуальним [3, с. 124–126]. Він дозволяє інтегрувати знання з різних галузей – філософії, соціології, психології, політології, конфліктології – для більш глибокого розуміння ролі цінностей у формуванні стійкості суспільства та його здатності протистояти агресії.

Синергетичний підхід дозволяє розглядати цінності як взаємопов'язані елементи складної системи, що перебуває в стані постійної трансформації [5, с. 655]. Це дає можливість аналізувати, як змінюються ціннісні орієнтації суспільства в екстремальних умовах, та прогнозувати можливі сценарії розвитку подій.

В умовах інформаційної війни, яка супроводжує збройний конфлікт, особливого значення набуває медіаграмотність та критичне мислення. Цінності правди, об'єктивності та достовірності інформації стають ключовими для протидії пропаганді та маніпуляціям.

Цінності відіграють ключову роль як перспективні стратегічні життєві цілі, що виступають основним мотивом життєдіяльності людини. Вони формують етичні засади та поведінкові норми, що зумовлює зацікавленість суспільства у дотриманні його членами актуальних моральних принципів, які відповідають сучасним викликам. Це підкреслює важливість цінностей не лише на індивідуальному рівні, але й у контексті суспільного розвитку та адаптації до мінливих умов сьогодення.

Таким чином, дослідження впливу цінностей на процес комунікації в умовах війни має не лише теоретичне, але й величезне практичне значення. Воно допомагає формувати ефективні стратегії протидії агресії, зберігати національну єдність та ідентичність, а також закладає основи для майбутнього відновлення та розвитку України після перемоги.

Список використаних джерел

1. Невмержицька О. Визначення категорії «цінність»: до історіографії проблеми. Academia URL: https://www.academia.edu/68957170/ВИЗНАЧЕННЯ_КАТЕГОРІЇ_ЦІННІСТЬ_ДО_ІСТОРІОГРАФІЇ_ПРОБЛЕМИ (дата звернення: 14.08.2024).

2. Платон. Держава. К.: Видавництво Марка Мельника, 2021. 336 с.

3. Кислюк К. В. Філософія. Модульний курс. Х.: Торсінг плюс, 2009. 416 с.

4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра; Жадання влади. К.: Основи, Дніпро, 1993. 415 с.

5. Чорней Р. Синергетика. Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. К.: МАУП, 2005. С. 665-668.

6. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. *Сучасна українська політика*. Вип. 26. 2012. С. 219-228.

УДК 123.1

L. Chorna,
Doctor of Philosophy Science,
prof. of Department of Information Activity
and Media Communications of
Odesa National Polytechnic University

THE FLIP SIDE OF DIGITAL TRANSFORMATION: THE HUMAN ASPECT

The paper draws attention to Digital Transformation process, which produces constant development of new information technologies. It demands to research the changes that are occurred in human nature. Since the human is both the creator and the consumer of new digital information technologies, he first suffers all the consequences of digital innovations. There is emphasized on the significant issue of human adaptation to new type of virtual and digital interaction with the world around. The article shows the important role of the changes in human psycho-emotional state, consciousness, value and worldview orientations.

Key words: Digital Transformation, Information Technologies, Worldview, Consciousness, Values, and Artificial Intelligence.

У доповіді звертається увага на процес цифрової трансформації, який спричиняє постійний розвиток нових інформаційних технологій. Це актуалізує наукове дослідження змін, що відбуваються у людини. Оскільки людина одночасно є і творцем, і споживачем нових цифрових інформаційних технологій, вона першою зазнає впливу усіх наслідків цифрових іновацій. Акцентовано увагу на актуальності проблеми адаптації людини до нового типу віртуальної та цифрової взаємодії з навколишнім світом. У статті показано важливу роль змін у психоемоційному стані, свідомості, ціннісних і світоглядних орієнтаціях людини.

Ключові слова: цифрова трансформація, інформаційні технології, світогляд, свідомість, цінності, штучний інтелект.

The digital transformation process nowadays is becoming an integral part of human existence and civilizational development. Social development requires a constant increase in information exchange. This is expressed in the

continuous intensification of information activities, circulation of new information, rapid growth of transmission speed and processing of information, diversification of sources, and methods of information exchange. Therefore, digital transformation is inextricably linked with information activity.

In the modern world, a person is under the constant influence of digital information technologies as complex system entities. This involves human interaction with various streams of information. The latter affects the individual, firstly, through the information itself, and secondly, with the help of technologies and methods of transmitting the necessary information. Currently, it is information technologies that determine the transformation in human consciousness and worldview. However, the most important characteristic of the technology is that how it changes people.

Digital technologies definitely influence and cause changes in human consciousness, bodily organization, cognitive capabilities, value system, and worldview orientations. A person begins to equate his success in this life with a high-quality level of interaction with information. Digital information technologies, turning into value themselves, simultaneously produce new axiological accents for society.

Paying attention to the positive social changes brought about by the digital transformation of society, we should always take into account the emergence of various risks and challenges for humans.

First of all, this requires the development of all possible measures to ensure the cyber security of people, as well as the creation of a prosecution mechanism for violation of ethical principles using digital technologies. As an example, we can cite the activities of Open AI, where is emphasized the importance of ensuring an ethical component in the use and development of AI technologies. So it is important need to comply with such ethical principles as transparency (explaining to users the AI algorithms), responsibility (awareness and minimization of harm that can be caused), justice (guaranteeing the avoidance of discrimination, violation of human rights and freedoms), privacy (personal data protection) [1]. However, the most important risk will still remain the internal side of the digital transformation, such as the impact on the human psycho-emotional state, consciousness and cognitive abilities.

The main thing is that the human himself is the author, creator, performer, and the consumer of digital transformation. It’s only human who

creates a new “tool” that, like any other tool, will either help improve life or destroy it. Thus, one of the reasons for the emergence of digital risks is the human himself, his creative and innovative activities. So in modern reality, a new person is being formed with all those risks that are born as a result of his creative and innovative activity. It’s not bad or good. Rather, it, like everything in our world, will have twofold consequences.

Alvin Toffler announced one side of such consequences back in the second half of the last century: “...Future shock is not a distant potential danger, but a real disease from which an increasing number of people are suffering. This psychobiological state can be described in medical and psychiatric terms. This is the disease of change”[2]. The scientist’s opinion deserves attention also in the sense that humanity may perish not due to depletion of natural resources, not from war, famine, pandemic, overpopulation or global climate change, but because of the psychological stress, caused by human incapacity to adapt to social changes. In the new digital world, people are losing their former individual and social subjectivity, forming new relations in distribution, production, consumption of various types of goods and services. “We are moving swiftly into the era of the temporary product, made by temporary methods, to serve temporary needs”[2]. Transformation of ideas about freedom, values system and formation of a new network identity is taking the significant place now in human mind. “To survive, to avert what we have termed future shock, the individual must become infinitely more adaptable and capable than ever before. He must search out totally new ways to anchor himself, for all the old roots – religion, nation, community, family, or profession – are now shaking under the hurricane impact of the accelerative thrust. Before he can do so, however, he must understand in greater detail how the effects of acceleration penetrate his personal life, creep into his behaviour and alter the quality of existence. He must, in other words, understand transience” [2].

Digital transformation involves not only the digitization of information carriers and the digitization of various spheres of human and social life, but primarily systemic changes in the nature of human interaction with the world. Therefore, the inner side of digital transformation is an incredibly important issue of total changes in human being, social and civilization development.

It remains an open question whether a person will have time to predict all the possible consequences that will be caused by the digital transformation process and the development of information technologies.

And who will be in control in this never-ending race between artificial intelligence and human consciousness?

References

1. С. Фокс. OpenAI та етичні аспекти штучного інтелекту – виклики та відповідальність у сучасному світі. URL: https://mediacom.com.ua/openai-ta-etichni-aspekti-shtuchnogo-intelektu-vikliki-ta-vidpovidalnist/ (дата звернення: 06.05.2024)

2. Toffler, Alvin. Future Shock. New York: Random House, 1970. 120 p.

УДК 165.745:130.2:7.01

М. Г. Якубовська,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ У ЕСЕЇСТИЦІ ВАСИЛЯ МАХНА

Проаналізовано філософію життя та культури в текстах есеїв Василя Махна, акцентовано увагу на питанні самоідентифікації автора та її відображенні в творчості письменника, знайомства з різними культурними, політичними, історичними та географічними середовищами з етнічною ідентифікацією автора.

Ключові слова: філософія життя, філософія культури, «своє/чуже», етнічна ідентифікація.

The article analyzes the philosophy of life and culture in the texts of Vasyl Makhn's essays, focuses on the issue of the author's self-identification and its reflection in the writer's work, acquaintance with various cultural, political, historical and geographical environments with the author's ethnic identification.

Key words: philosophy of life, philosophy of culture, «own/other», ethnic identification.

Василь Махно – сучасний український поет, прозаїк, перекладач та есеїст. Його есеїстика характеризується глибиною аналізу, культурологічною обізнаністю та особистісним підходом. Він часто розмірковує над питаннями історії, культури, літератури, а також над особистими спогадами та досвідом. Його творам властива інтелектуальна насиченість, В. Махно використовує широкий спектр знань з різних галузей, часто звертається до власних переживань і думок, у його роботах часто присутні теми взаємодії різних культур і цивілізацій.

Інтелектуальна насиченість есеїв Василя Махна полягає в глибокому розумінні та широкому охопленні різноманітних тем з історії, літератури, філософії, мистецтва, а також із власного життєвого досвіду. Майстерна інтеграція автором історичних фактів та подій у свої есеї дозволяє читачеві краще зрозуміти контекст сучасних явищ, української історії та її вплив на сьогодення.

Василь Махно звертається до складних філософських тем, таких, як сенс життя, моральні дилеми, питання ідентичності [12, с. 513]. Він використовує філософські концепти для глибшого осмислення реальності, порівнює різні культури, цінності та традиції. Це надає його есеям багатогранності та сприяє глибшому розумінню культурних явищ. Автор використовує точні та яскраві деталі, щоб створити образи, які залишаються в пам’яті читача, що дозволяє стверджувати, що загальна рефлексивність есеїв В. Махна є ключовою складовою його творчості, яка додає глибини та особистісного виміру його текстам.

Однією з центральних тем есеїв В. Махна є пошук власної ідентичності. Автор досліджує, як особисті, культурні та історичні фактори формують його як індивіда та письменника. Він розмірковує над своїм місцем у світі, над тим, що означає бути українцем у глобалізованому світі, звертається до моральних питань, розглядаючи складні дилеми та етичні проблеми, і при цьому не дає однозначних відповідей, а радше запрошує читача до спільного роздуму, ставлячи під сумнів усталені цінності та норми [12, с. 514].

Важливими джерелами рефлексії для В. Махна стають література, мистецтво та культура загалом. Наприклад, у книжці есеїстики «Уздовж океану на ровері», яка вийшла до фіналу Книги року BBC-Есеїстика, автор прослідковує життєві шляхи відомих композиторів («Сильвестров»), художників («Водоноша в Чорткові», «Різдво, ситара,

Воргол, носороги, дощ»), письменників («Токарчук», «Безбородий Рубчак», «Смерть Рубчака») та створює цікаві образи митців у збірці-лексиконі «З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усілякої всячини», і аналізує твори цих митців, їхній вплив на себе та своє творче становлення, що робить його есеї багатошаровими та насиченими культурними посиланнями.

В. Махно часто звертається до екзистенційних питань: сенсу життя, людської природи, сутності часу. Ці роздуми є важливою частиною його есеїв, додаючи їм філософської глибини та універсальності.

Рефлексивність Махна також включає осмислення сучасних подій і явищ. Він аналізує, як вони впливають на його життя та життя суспільства в цілому, що дозволяє його есеям бути актуальними та значущими. Рефлексивність робить їх не тільки глибокими та змістовними, а й дуже людяними. Вони відкривають перед читачем внутрішній світ автора, спонукаючи до роздумів над власним життям і досвідом. В. Махно часто досліджує тему пам'яті та її зв'язок з часом. Він розмірковує над тим, як особисті та історичні події впливають на наше сприйняття минулого і формують наше сьогодення. У його есеях пам'ять не є простою репродукцією минулого, а складним процесом переосмислення і реконструкції досвіду. «Дім у Бейтінґ Голлов» – збірка есеїв, де В. Махно часто звертається до теми пам'яті, аналізуючи власні спогади і досвід життя в різних країнах. Він досліджує, як пам'ять формує нашу ідентичність і як ми переосмислюємо минуле.

У його есеях часто можна знайти порівняння між українською та американською культурами. В. Махно досліджує різницю в цінностях, традиціях, соціальних нормах, підходах до життя і творчості. Він показує, як ці культури можуть збагачувати одна одну і як різні підходи до життя можуть співіснувати. Звертається до історичних подій і процесів, що вплинули на формування цих культур, розглядає, як історія України та історія США перетинаються та взаємодіють, і як це впливає на сучасність.

Питання культурної ідентичності є центральним у його творах. В. Махно розмірковує над тим, що означає бути українцем у сучасному глобалізованому світі, як зберегти свою ідентичність, одночасно інтегруючись у нову культуру. Проявляє творчість як функціонально-стилістичний код, виражений через авторське мовомислення.

У своїх творах В. Махно також звертається до глобальних питань, таких, як міграція, війни, екологічні проблеми, що впливають на всі культури. Він показує, як ці глобальні виклики потребують спільних зусиль і взаєморозуміння між різними культурами. Загалом міжкультурний діалог у творах Василя Махна робить його тексти актуальними та універсальними, дозволяючи читачам різних культур знаходити спільне та цінувати різноманіття.

Так, у його есеях можна помітити своєрідну філософію, яка відображає погляди автора на життя, культуру, історію та літературу. Він часто звертається до тем пам'яті, часу, ідентичності та еміграції. В. Махно використовує особистий досвід, щоб дослідити загальні людські питання і знаходити зв'язки між індивідуальним і колективним.

Стиль В. Махна відзначається споглядальністю і детальним описом побутових і природних сцен. Він часто зосереджується на дрібних, здавалося б, незначних деталях, що допомагає створити багатий і глибокий контекст для роздумів. Це дозволяє читачам зануритися в його світ і подивитися на звичні речі з нової перспективи.

В. Махно часто звертається до тем сучасного світу, аналізуючи його зміни і виклики. Він розглядає, як глобалізація, технології та соціальні зміни впливають на людські взаємини, культуру і суспільство в цілому. Його есеї пропонують глибокі інсайти про те, як ми можемо зрозуміти і прийняти ці зміни.

Загалом читання есеїв Василя Махна – це своєрідна подорож у світ філософських роздумів і особистих переживань, які допомагають краще зрозуміти себе і навколишній світ. Василь Махно має багатий творчий доробок, де кожен твір пропонує унікальний погляд на різні аспекти життя і культури, відображаючи багатогранну філософію митця.

Список використаних джерел

1. Будний В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології. *Слово і час.* 2007. № 3. С. 52–63. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11392/07-Budnyy.pdf (дата звернення: 07.06.2024).

2. Ганченко А. Мотиви космополітизму в ліричній збірці «Поет, океан і риба» і збірці есеїв «Уздовж океану на повері» В. Махна». *Вісник Одеського національного університету. Серія Філологія.* 2022. Том 27. Випуск 1(25). С. 7-12. URL: http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:528805/Source:default# (дата

звернення: 09.06.2024).

3. Гундорова Т. Василь Махно, або Як стати американським поетом : вступна стаття. Махно В. Поет, океан і риба: вибрані вірші (1993–2018). Харків: Фоліо, 2019. С. 3–14. URL: https://www.academia.edu/37292402 (дата звернення: 06.06.2024).

4. Демчук О. А. Український етнотип як самообраз у поетичних текстах Василя Махна. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_2/35.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

5. Демчук О. Імагологічне протиславлення етнотипів свого й іншого в поезіях Василя Махна. *Геопоетичні студії. Науковий альманах.* Вип. 5. Феномен місця / Голов. ред. Христина Семерин; авторка ідеї Світлана Кочерга. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С. 128-135. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8395/1/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%92%D0%B8%D0%BF_5.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

6. Золотнюк А. Василь Махно: «Мої переїзди дали можливість обживати кожен новий простір як привласнення чужого». URL: https://tyktor.media/portret/vasyl-makhno/ (дата звернення: 10.06.2024).

7. Калинюшко О. Мандри як еміграція: літературний персонаж у пошуках самоідентичності (збірка оповідань Василя Махна «Дім у Бейтінґ Голлов»). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Літературознавство».* 2016. № 1 (326). С. 127–132. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11370/1/27.pdf (дата звернення: 11.06.2024).

8. Кочерга С. Пограниччя як текст: ретроспекція сучасної романістики. *Геопоетичні студії. Науковий альманах.* Вип. 5. Феномен місця / Голов. ред. Христина Семерин ; авторка ідеї Світлана Кочерга. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С. 6–15. URL : https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8395/1/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%92%D0%B8%D0%BF_5.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

9. Махно В. Дім у Бейтінґ Голлов. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 176 с.

10. Махно В. З голосних і приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усілякої всячини. Київ: Yakaboo Publishing, 2023. 384 с.

11. Строцька Р. Книга року ВВС: «Уздовж океану на ровері» - запашні есеї та есейчики Махна (2020) *BBC News Україна* URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-54965856 (дата звернення: 12.06.2024).

12. Якубовська М. Сербський топос в есеїстиці В. Махна. *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал.* 2024. № 7(25) 2024. С. 510-523 URL: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-510-524 (дата звернення: 08.08.2024) URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive (дата звернення: 08.08.2024)

СУЧАСНІ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

УДК 004.8

О. М. Анісімова,
д. екон. н., завідувачка кафедри
інформаційних систем управління
Донецького університету імені Василя Стуса,
Г. П. Лукаш,
д. філол. н., професор кафедри
інформаційних систем управління
Донецького університету імені Василя Стуса

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАУКОВІЙ РОБОТІ СТУДЕНТІВ

У роботі розглянуто роль штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, у сфері освіти. Запропоновано способи використання ШІ у науковій роботі студентів. Визначено структурні елементи наукових робіт, де доцільно використовувати ШІ: аналіз даних, перевірка на плагіат, коректура та редагування текстів, візуалізація даних, управління бібліографією, аналізу тексту, семантичний пошук, генерація ідей та переклад. Запропоновано приклади використання ШІ у підготовці бакалаврської роботи, що включають експеримент з використанням чату GPT-4 для аналізу інформаційного образу війни та його наслідків.

Ключові слова: штучний інтелект, освіта, ChatGPT, наукова робота, інформаційний образ війни.

The paper discusses the role of artificial intelligence, in particular ChatGPT, in education. The ways of using AI in students' research work are proposed. The structural elements of research papers where it is advisable to use AI are identified: data analysis, plagiarism checking, proofreading and editing, data visualization, bibliography management, text analysis, semantic search, idea generation, and translation. Examples of the use of AI in the preparation of a bachelor's thesis are offered, including an experiment using GPT-4 chat to analyze the information image of war and its consequences.

Key words: artificial intelligence, education, ChatGPT, research work, informational image of war.

Від часу доступу до платформи ChatGPT у листопаді 2022 року штучний інтелект стрімко посів значне місце у сфері освіти. Він відкрив нові можливості для навчання та освіти, допомагаючи студентам та викладачам з різними завданнями. Популярність ChatGPT можна пояснити кількома ключовими факторами [1]. Зокрема, ChatGPT використовує передові алгоритми штучного інтелекту, які дозволяють йому вести бесіду на різноманітні теми, що робить його схожим на розмову з реальною людиною. Він може виконувати різні завдання, від відповідей на запитання до написання текстів, кодування та навіть створення віршів.

Штучний інтелект може бути надзвичайно корисним у процесі написання бакалаврської роботи. Окреслимо способи використання інструментів штучного інтелекту у науковій роботі студентів. Зауважимо при цьому, що ШІ може значно полегшити процес написання, але критичне мислення та аналітичні навички студента залишаються ключовими для створення якісної роботи. ШІ може бути інструментом, але остаточний аналіз та висновки повинні бути результатом власного дослідження [2].

Отож, передусім ШІ може швидко аналізувати великі обсяги даних та літератури, щоб знайти релевантну інформацію та джерела. Також ШІ може допомогти організувати структуру роботи, визначити ключові розділи та підрозділи. Важливими також є такі інструменти, як перевірка на плагіат: ШІ може перевіряти текст на унікальність, щоб уникнути плагіату; генерація тексту: ШІ може допомогти у написанні вступу, висновків, або навіть цілих розділів, якщо матиме достатньо інформації; коректура та редагування: ШІ може виявляти граматичні, пунктуаційні та стилістичні помилки.

Корисними у написанні наукових робіт можуть бути:

- інструменти для візуалізації даних: ШІ може допомогти створювати графіки та діаграми для кращого представлення даних;
- системи управління бібліографією: автоматизація процесу цитування та створення списку літератури;
- інструменти для аналізу тексту: ШІ може аналізувати текст на предмет згадок, тенденцій та патернів;

- семантичний пошук: ШІ може допомогти знайти найбільш релевантні джерела, використовуючи семантичний аналіз;

- генератори ідей: ШІ може пропонувати теми для дослідження на основі актуальних трендів;

- інструменти перекладу: ШІ може допомогти перекласти джерела на інші мови;

- інструменти для створення анотацій: ШІ може автоматично генерувати короткі описи досліджень.

Частину з названих інструментів ШІ було задіяно здобувачкою вищої освіти кафедри інформаційних систем управління А. Борсуковською у підготовці бакалаврської роботи «Зміна образу війни під впливом інформаційних технологій». Відтворюючи інформаційний образ війни на основі штучного інтелекту, вона розглядає алгоритм створення такого образу. Проведення експерименту з використанням чату GPT-4 дозволило їй отримати відповіді на запитання про кожен етап створення інформаційного образу війни, щоб зрозуміти, як сучасні технології можуть бути використані для аналізу військових конфліктів. Такий підхід забезпечив не лише теоретичне ознайомлення з процесом, але й надає практичні рекомендації та приклади.

У розділі «Новітній образ війни як результат вдосконалення технічних засобів» нею за допомогою сформованих питань за темою дослідження послідовно розглянуто всі етапи створення інформаційного образу і представлені детальні відповіді чатом, що сприяло глибшому розумінню конфліктів та їхніх наслідків. Найголовнішими висновками стали ключові технічні рішення, які можуть бути застосовані для використання низки сучасних технологій ефективного збору, обробки, зберігання та поширення військової інформації: електронні архіви та системи управління даними, штучний інтелект для аналізу документів, використання віртуальної реальності та інших інтерактивних технологій, інформаційна безпека та протидія дезінформації

Використання сучасних систем для зберігання та управління великими обсягами військової документації. Це дозволяє ефективно організовувати та швидко знаходити необхідну інформацію, що є критично важливим для аналізу даних про конфлікт.

Застосування ШІ для автоматизації процесів аналізу великих обсягів документації. Це включає алгоритми обробки природної мови

(NLP) для аналізу текстів, виявлення ключових слів, тем, тональності та тенденцій, а також комп'ютерний зір для аналізу зображень та відео, що допомагає розпізнавати об'єкти, людей та події.

Впровадження новітніх технологій для створення інтерактивних інформаційних продуктів, таких, як віртуальні тури бойових дій, 3D-моделі військових операцій та інші засоби, що дозволяють краще зрозуміти воєнні події та стратегії.

Розробка та впровадження заходів для захисту військової інформації від дезінформації та фейкових новин. Це включає використання алгоритмів ШІ для виявлення та нейтралізації дезінформації, що забезпечує точність та надійність даних.

Таким чином, інструменти штучного інтелекту у науковій роботі студентів можуть значно полегшити процес написання роботи, але важливо пам'ятати про необхідність критичного осмислення та перевірки інформації, яку надає ШІ. Використання ШІ повинно бути лише частиною більш широкого дослідницького процесу.

Список використаних джерел

1. Пасічник О. Штучний інтелект в освіті: три аспекти. https://osvita.ua/school/method/91077/ (дата звернення: 06.06.2024).

2. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України : монографія / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Прігунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська ; відпов. за вип. Т. М. Яворська. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 185 с.

УДК 130.2

О. В. Бурлука,
к. філос. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ ЯК МАСОВЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Інформатизація стала найважливішим фактором суспільного розвитку, вона впливає на всі галузі життєдіяльності людей, створює систему цінностей. Оскільки робота з інформацією стала основним

видом діяльності більшості людей, актуалізується самоосвіта особистості. Як важливий чинник отримання сукупності інформації, знань в професійній і непрофесійній сферах, самоосвіта особистості набуває статусу масового соціального явища.

Ключові слова: самоосвіта особистості, інформація, інформатизація, знання.

Informatization became the major factor of community development, she influences on all industries of vital functions of people, creates the system of values. As work with information became the basic type of activity of most people, the self-education of personality актуализируется. As an important factor of receipt of totality of information, knowledge in professional and amateurish spheres, the self-education of personality acquires status of the mass social phenomenon.

Key words: self-education of personality, information, informatization, knowledge.

Соціокультурні умови життєдіяльності людини завжди були основними орієнтирами в мінливому світі. Бойові дії, що тривають в Україні, змінюють уявлення про світ, орієнтують людину на прояв більшої відповідальності щодо суспільства, сім'ї і самого себе. Спостерігається розлад духовного буття з реаліями повсякденності, небезпека впливає на емоційний стан людини, викликає почуття зростаючого занепокоєння і збентеження. Люди намагаються відчути себе хоч би якоюсь мірою захищеними і пристосовуються до змін на свідомому і несвідомому рівнях. Втім, широке розповсюдження мережевих інформаційних технологій відкрили доступ до різних за змістом та місцем розташування інформаційних ресурсів, які часто пропонують різні думки, а іноді мають намір диктувати деструктивні стратегії, маніпулювати, впливаючи на зміну думок та цінностей людей. Тому пріоритетним стає уміння розрізняти значуще і незначуще, цінне і безцінне. Все це доводить важливість інформаційної складової сучасного життя, необхідність орієнтації кожного члена суспільства в комунікативних потоках.

Сьогодні для того, щоб успішно адаптуватися до життя, людина повинна впевнено орієнтуватися в безмежному світі інформації, бути здатною до творчої діяльності, саморозвитку, виробити власний

ціннісний світогляд тощо. Інформатизація стала найважливішим фактором суспільного розвитку і засобом підвищення результативності всіх галузей життєдіяльності людей: інформація створює соціальне, політичне, культурне життя та матеріальне існування суспільства. А. Добровольська підкреслює: «у сучасному суспільстві інтенсивний доступ до інформації чи знань визначає моделі навчання, культурного самовираження та соціальної участі, надає можливості для розвитку, прискореного виходу з бідності й збереження миру» [1, с.52].

У сьогоденні інформація є не тільки основним засобом міжособистісних взаємин, вона розвиває мислення, активізує пізнавальну діяльність, але й водночас виникає залежність від інформаційних технологій та формується нова система цінностей. В. Кириченко зазначає, що «інформаційне суспільство як результат його еволюції відображає природну іманентну властивість будь-якої живої організованої системи продукувати, зберігати та передавати інформацію» [2, с.10]. Нові пізнавальні та практичні пріоритети призводять до зміни інформаційного простору, суспільство отримує великі обсяги інформації, для людини розширюються можливості сприйняття, мислення, пізнання, комунікації тощо. Завдяки інформаційним технологіям визначальним фактором соціалізації стає інформаційна культура особистості. Так, наприклад, О. Прудніков говорить про культуру інформаційного суспільства і вважає, що її «доцільно розуміти як інформаційно-комунікаційну систему» [4, с. 154-159].

Оскільки основним видом діяльності більшості людей є робота з інформацією, актуалізується самоосвіта, яка виявляється важливим чинником отримання і поповнення запасу знання, самовдосконалення особистості в професійній і непрофесійній сферах. Рівень духовного виробництва в інформаційному суспільстві організується таким чином, що самоосвіта особистості стає нормою існування і видом професійної діяльності. Тому самоосвіта особистості в сучасному суспільстві обумовлюється її новим соціальним призначенням та тенденцією домінування в системі отримання і оновлення знань, навичок, вмінь, розвитку соціуму, постає як індивідуальна і громадська цінність.

Феномен самоосвіти особистості набуває статусу масового соціального явища, оскільки освоєння сукупності інформації, знань можливе лише в індивідуальній формі, на основі вільного вибору, відповідно до інтересів особистості. Самоосвіта ініціює саморозвиток

особистості і запобігає її саморуйнуванню. Рівень, інтенсивність, спрямованість і якість самоосвіти визначають різноманітні здібності, життєву програму, життєвий шлях, культуру життя і життєтворчості особистості. Таким чином самоосвіта стає одним із способів індивідуалізації особистості, реалізації її внутрішньої свободи і в цілому самореалізації.

Використання сучасних технологій в самоосвіті дає особистості безліч можливостей – збільшення кількості і якості каналів комунікації, наявність широкого інформаційного простору, різноманіття джерел інформації. Досвід самостійного орієнтування в комунікативно-інформаційному просторі з використанням комп'ютера є однією з якостей компетентності особистості в сучасній професійній і загальнокультурній пізнавальній діяльності. І. Опря описує самоосвітню діяльність «як процес отримання інформації, умінь і нових навичок власними зусиллями поза межами інституціоналізованої системи освіти» [3, с.142].

У мінливих умовах сьогодення у людей виникає необхідність бути комунікативними, вміти приймати нестандартні рішення. Знання надійних джерел у роботі з інформацією дозволяє використовувати її як інструмент в різних видах діяльності, забезпечує інформаційно-психологічну безпеку особистості. Тому уміння самостійно працювати з інформацією, інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати, аналізувати отриману інформацію і використовувати її надає можливості професійного росту, успішності й самореалізації особистості. Доступність і різноманітність інформації активізують процеси і розширюють можливості самоосвіти особистості, яка стала складовою різних видів діяльності, сприяє реалізації творчого потенціалу, надає високого рівню духовної свободи.

Список використаних джерел

1. Добровольська А. Б. Постіндустріальні тенденції еволюції цінностей в умовах глобалізації. Еволюція цінностей в епоху глобалізації : збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Зернецької / Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 46–57.

2. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.

3. Oprea I. M. Self-education and Lifelong learning. IJASOS – International E-Journal of Advances in Social Sciences. Vol. VII, Issue 19, April 2021. P. 141–145.

4. Прудникова О. В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків : Право, 2015. 352 с.

УДК 070.422.001:378.14

Т. А. Зінов'єва,
к. мист., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»,
М. Г. Якубовська,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА: ТЕНДЕНЦІЇ

Сучасна освіта зі спеціальності 061 «Журналістська» в Україні підлягає світовим тенденціям розвитку, хоча має й свої особливості. Журналістська освіта покликана забезпечити підготовку фахівців у галузі соціальних комунікацій, котрі будуть спроможними якісно виконувати професійну діяльність у галузі журналістики та володітимуть відповідними знаннями та практичними навичками для створення власного медіа-продукту.

Ключові слова: журналістська освіта, тенденції журналістики, соціальні комунікації, освітня програма, журналістика.

Modern education in the specialty 061 «Journalism» in Ukraine is subject to global development trends, although it has its own peculiarities. Journalism education is designed to provide training of specialists in the field of social communications, who will be able to perform qualitatively professional activities in the field of journalism and will have the

appropriate knowledge and practical skills to create their own media product.

Key words: journalism education, journalism trends, social communications, educational program, journalism.

Сучасна журналістика характеризується низкою важливих тенденцій та змін, пов'язаних із технологічним прогресом та змінами у суспільних уподобаннях. Ось кілька ключових моментів:

- цифровізація: перехід від друкованих видань до онлайн-платформ; багато медіа тепер зосереджені на веб-сайтах, соціальних мережах та мобільних додатках, щоб залучити ширшу аудиторію;
- соціальні мережі: платформи, такі, як Twitter, Facebook, Instagram та TikTok, відіграють величезну роль у поширенні новин та інформації, журналісти використовують ці платформи для пошуку новин, публікації матеріалів та взаємодії з аудиторією;
- мультимедійність: сучасні журналісти часто використовують відео, аудіо, інфографіку та інтерактивні елементи, щоб зробити матеріали більш привабливими та доступними;
- фактчекінг: у епоху фейкових новин та дезінформації перевірка фактів стала одним із ключових завдань журналістики і чимало видань створили окремі підрозділи для перевірки достовірності інформації;
- гіперлокальна журналістика: зростає інтерес до новин, що стосуються конкретних спільнот чи регіонів, такі публікації задовольняють попит на новини, які є більш актуальними для локальної аудиторії;
- передплатна модель та краудфандинг (англ. crowdfunding – гуртове фінансування, фінансування гуртом): видання шукають нові способи монетизації, включаючи підписки, донати від читачів та краудфандинг, що дозволяє деяким ЗМІ зберігати незалежність від рекламодавців;
- етичні виклики: сучасні журналісти стикаються з новими етичними дилемами, пов'язаними з приватністю, маніпуляцією даними та відповідальністю за публікації;
- дані та аналітика: використання даних для аналізу та подання новин стає все більш популярним, тому журналісти збирають і аналізують великі обсяги даних, щоб знаходити цікаві історії та тенденції;

- інтерактивні та імерсивні формати: використання віртуальної та доповненої реальності для створення імерсивних новинних дослідів, такі формати дозволяють «занурювати» аудиторію у новини та історії;
- автоматизація: усе частіше застосовуються алгоритми та штучний інтелект для написання новин, аналізу даних та персоналізації контенту для користувачів.

Ці тенденції та технології формують сучасну журналістику, роблячи її більш динамічною, інтерактивною та орієнтованою на аудиторію. Розглянемо їх коротко і подивимося, як вони реалізуються в освіті журналістів, яка базується на Стандарті 2019 року [1].

Цифровізація в журналістиці призвела до значних змін у виробництві, розповсюдженні та споживанні новин. Традиційні друковані ЗМІ поступово переходять на цифрові платформи. Практично всі великі газети та журнали мають свої веб-сайти, де публікують як оригінальний контент, так і матеріали з друкованих випусків. Поява блогів та незалежних новинних сайтів дала можливість окремим журналістам та невеликим колективам публікувати свої матеріали без необхідності працювати у великих медіа. Соціальні мережі стали основним каналом поширення новин. Багато користувачів дізнаються про новини саме через свої стрічки у Facebook, Twitter, Instagram та інших платформах. Журналісти та видання активно взаємодіють із читачами через коментарі, лайки, репости та прямі ефіри. Багато новинних сайтів та видань активно використовують відеоформат для своїх репортажів та інтерв'ю. Подкасти також стали популярним форматом для новин та аналітики даних. Журналістика стала більш орієнтованою на великі дані (англ. Big Data). Використання аналітичних інструментів допомагає виданням краще розуміти інтереси своєї аудиторії та адаптувати контент під їх переваги. Алгоритми та штучний інтелект допомагають створювати персоналізовані стрічки новин, що дозволяє користувачам отримувати контент, що найбільше відповідає їхнім інтересам. І на базах різних університетів України освітні програми містять дисципліни, які сприяють отриманню студентами навичок використання цифрових платформ і використання аналітики Big Data.

Безперечно цифровізація трансформувала журналістику, зробивши її більш доступною та різноманітною, але також привнесла нові виклики та завдання, які потрібно вирішувати. Так, зі збільшенням числа джерел інформації зростає конкуренція за увагу аудиторії, що

призводить до перевантаження інформацією та зниження якості новин. Цифровізація також полегшує поширення фейкових новин, що створює нові виклики для журналістів у сфері перевірки фактів та забезпечення достовірності інформації. Крім того, соціальні мережі дозволяють звичайним користувачам ставати «репортерами», дозволяючи ділитися новинами і їхнім суб'єктивним баченням в реальному часі. Відео та фотографії з місць подій часто стають важливими джерелами новин, і згенеровані ШІ теж, тому важливо навчити студентів володіти всіма технологіями і методами фактчекінгу. Журналісти використовують соціальні мережі для швидкого спростування фейкових новин та дезінформації. Багато видань створюють окремі облікові записи або розділи, присвячені перевірці фактів. Соціальні мережі впроваджують алгоритми та фільтри, щоб обмежити поширення хибної інформації, хоча це і створює нові виклики, пов'язані з цензурою та свободою слова, а також надають величезні масиви даних щодо поведінки користувачів, що допомагає виданням краще розуміти свою аудиторію та адаптувати контент під її інтереси.

Розглянемо приклади використання соціальних мереж у журналістиці:

- «X» колишній Twitter часто використовується для швидких новинних оновлень та дискусій. Журналісти та видання використовують хештеги та треди для структурування інформації.

- Facebook дозволяє публікувати більш довгі пости, статті та відео. Популярні групи та сторінки, де триває активне обговорення новин.

- Instagram та TikTok фокусуються на візуальному контенті. Історії, IGTV та короткі відеоролики дозволяють донести інформацію у привабливій формі.

- LinkedIn використовується для ділових новин та аналітики, публікацій статей та професійних обговорень.

Соціальні мережі зробили журналістику більш динамічною, інтерактивною та доступною, але також поставили перед нею нові виклики, такі як боротьба з дезінформацією та необхідність адаптації до новітніх тенденцій. Відповідно існують спецкурси, основні дисципліни чи вибіркові дисципліни (залежно від освітньої програми – в кожному університеті своя, яка відповідає стандарту), спрямовані на вивчення особливостей ведення акаунтів у соціальних мережах та навчальні компоненти, присвячені фактчекінгу. Їх вчать використовувати такі

інструменти, як FactCheck.org, PolitiFact, Snopes та інші платформи, що спеціалізуються на перевірці фактів. Підвищення медійної грамотності серед широкої аудиторії та навчання навичкам критичного мислення для самостійної перевірки інформації, зокрема і в «Одеській політехніці» дисципліна «Фактчекінг» викладається для різних спеціальностей, не лише для майбутніх журналістів.

Мультимедійна журналістика – це підхід до створення та розповсюдження новин, який використовує комбінацію різних медіаформатів, таких, як текст, зображення, відео, аудіо, інфографіка та інтерактивні елементи. Основна мета мультимедійної журналістики – зробити контент більш привабливим, інформативним та доступним для аудиторії. Ось детальніший огляд цього явища у компонентах мультимедійної журналістики:

1. Текст – основний та традиційний формат для передачі інформації, який може включати статті, блоги, новини та репортажі.

2. Зображення – фотографії та графіка, які ілюструють текст та допомагають краще зрозуміти зміст. Фотозвіти та фоторепортажі часто використовуються для створення сильного візуального впливу.

3. Відео – відеоконтент, включаючи новинні репортажі, документальні фільми, інтерв'ю та прямі трансляції, відіграє ключову роль у мультимедійній журналістиці. Відео дозволяє глядачам побачити події у реальному часі або у форматі записів, що робить інформацію більш живою та наочною.

4. Аудіо – подкасти, радіопередачі та аудіоінтерв’ю дозволяють отримувати інформацію у зручному форматі, наприклад, під час поїздок або тренувань. Аудіо також можна використовувати для доповнення текстового та візуального контенту.

5. Інфографіка – графічні елементи, такі як діаграми, карти та таблиці, які візуалізують дані та складну інформацію, роблячи її більш зрозумілою та доступною.

6. Інтерактивні елементи включають опитування, карти з можливістю використання зуму, інтерактивні часові шкали та інші елементи, які дозволяють користувачам взаємодіяти з контентом. Це підвищує залученість аудиторії та допомагає глибше зрозуміти матеріал.

Для створення подібного мультимедійного контенту здобувачі спеціальності 061 «Журналістика» вивчають такі інструменти, як: програми для відеомонтажу (Adobe Premiere, Final Cut Pro), графічні

редактори (Adobe Photoshop, Illustrator), платформи для подкастів (Audacity, GarageBand), а також спеціалізовані інструменти для інфографіки (Infogram, Canva).

Гіперлокальна журналістика – це напрям у медіа, який зосереджується на висвітленні новин та подій, що відбуваються у невеликих географічних районах, таких як окремі міста, райони чи навіть квартали. Цей підхід спрямований на задоволення потреб аудиторії в інформації, яка безпосередньо впливає на їхнє повсякденне життя та локальне співтовариство. Це можуть бути новини про місцеві заходи, проблеми інфраструктури, рішення місцевих органів влади, шкільні події тощо. Гіперлокальні журналісти часто живуть чи працюють або навчаються у тих самих спільнотах, про які вони пишуть, що допомагає їм краще розуміти інтереси та потреби своєї аудиторії. Це сприяє встановленню довірчих відносин із читачами. «Одеська політехніка» часто використовує для гіперлокальних новин соціальні мережі (платформи), такі, як Facebook, Instagram, Telegram, сторінки яких ведуться за участі студентів-журналістів.

Загалом випускники-бакалаври спеціальності 061 «Журналістика» можуть бути конкурентоздатними на світовому ринку праці, але їм справді, на наш погляд, може не вистачати знань, пов’язаних з такими поняттями, як краудфандинг [7] (який дозволив би зберігати таку необхідну журналістам незалежність), може не вистачати вмінь використовувати всі інтерактивні та імерсивні формати (віртуальної та доповненої реальності), оскільки матеріальна база вищих навчальних закладів не завжди дозволяє мати сучасне устаткування і програмне забезпечення, які необхідні для вивчення цих форматів.

Але можливо виправити ситуацію за рахунок приватних курсів підвищення кваліфікації, бо підтримка журналістів у процесі їхньої кар’єри через курси підвищення кваліфікації та онлайн-навчання відіграє надважливу роль у сучасній журналістиці. Курси підвищення кваліфікації дозволять журналістам стежити за змінами у їхній професійній галузі, вивчати нові технології, методи та стандарти журналістики. Фахівці можуть вибирати курси, що відповідають їх спеціалізації або інтересам, щоб поглибити знання у конкретних галузях, таких як розслідувальна журналістика, великі дані та візуалізація інформації, медіапланування та інші. Онлайн-навчання дасть журналістам можливість навчатися у зручний час та з будь-якої

точки світу. Завдяки курсам підвищення кваліфікації журналісти можуть швидше адаптуватися до вимог ринку, що змінюються, і впроваджувати нові підходи та технології у свою роботу.

Зважаючи на викладене вище, робимо висновок, що поліпшення освіти журналістів можна здійснити за кілька ключових кроків:

1. Актуалізація навчальних програм: навчити майбутніх спеціалістів активному включенню сучасних тенденцій у медіа, таких, як цифрові технології, журналістика даних та дослідницька і розслідувальна журналістика, плюс вивчення організації краудфандинга в журналістиці.

2. Практичні навички: підтримувати реальні журналістські проєкти, практику і стажування у ЗМІ та роботу зі стейкхолдерами для розвитку практичних навичок випускників.

3. Міждисциплінарна освіта: вибіркові навчальні дисципліни мають сприяти інтеграції знань з інших галузей, таких як політика, економіка, мистецтво та технології для більш глибокого розуміння контексту ситуації і обставин для створення новин.

4. Мультимедійні навички: навчити майбутніх фахівців основам роботи з інтерактивними та імерсивними мультимедійними форматами для адаптації до сучасних вимог ринку.

5. Тривале навчання: підтримувати випускників журналістів у процесі їх кар'єри через курси підвищення кваліфікації та онлайн-навчання.

Поліпшення освіти журналістів потребує комплексного підходу, що враховує як академічні знання, так і практичні навички, необхідні для успішної роботи у сучасних медіа.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2019. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf (дата звернення: 07.06.2024).

2. Берегова Г. Д. Журналістська освіта: загальні тенденції та спрямування. *Стратегії та модуси соціального буття сучасної людини: захист та допомога : збірник матеріалів Міжнародної науковопрактичної конференції* (17 травня 2019 р., Чернігів) / [ред. кол.: В. П. Андрущенко, М. О. Носко, Е. М. Герасимова, О. В. Тополь,

О. О. Чорний та ін.]. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова; Чернігів: НУ «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, 2019. 135-144. URL: https://www.academia.edu/46642923/ (дата звернення: 10.06.2024).

3. Вільчинський Андрій. Тенденції розвитку тревел-журналістики в умовах війни. *Регіональна журналістика в Україні: історія, реалії, виклики, перспективи: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції* /за ред. С. В. Семенко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. № 9. С. 23-26 URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31642/1/Vilchunskuj_Mikromedia.pdf (дата звернення: 08.06.2024).

4. Житарюк М. Трансформаційні тенденції сучасної журналістики: до питання про функції і принципи. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика* 34 (2011). URL: http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2011.34.4560 (дата звернення: 08.06.2024).

5. Захарченко А. П., Петренко-Лисак А. О. Модернізація журналістської освіти: позиції студентів та роботодавців . *Наукові записки Інституту журналістики : науковий журнал* / голов. ред. В. В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. 2019. Т. 2 (75). С. 36-47 URL: https://www.academia.edu/41499519/ (дата звернення: 11.06.2024).

6. Нуржинська А. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців зі зв'язків із громадськістю в умовах інформатизації освіти. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Випуск LX XIV. Том 3. 2016. С. 186-190 URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/729d60d1-e8fe-4dcc-a550-9f54bf587c46/content (дата звернення: 10.06.2024)

7. Подоляка Н. Краудфандинг у журналістиці та видавничій справі: джерелознавчий аспект. *Видавнича справа та редагування: функціональні трансформації. 2017.* URL: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/15.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

8. Різун Володимир. Журналістика майбутнього: європейські стандарти журналістської освіти в Україні. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів : Простір-М, 2022. 312 с. URL: https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf (дата звернення: 09.06.2024).

9. Романчук Вікторія. Системність і міждисциплінарність у дослідженні журналістики XXI століття. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи*, 2022, С. 218-220. URL: https://www.destin-project.info/wp-content/uploads/2023/01/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf#page=218 (дата звернення: 08.06.2024).

10. Синьоруб Г. П. Трансформаційні процеси в сучасній медіаіндустрії як шлях до якісної журналістики. Кросмедіа: контент, технології, перспективи : колективна моногр. / за заг. ред. д. н. із соц. ком. В. Е. Шевченко; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К. : Кафедра мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. 234 с. С. 23-32. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf (дата звернення: 08.06.2024).

11. Яценко Андрій. Трансформації журналістської освіти: головні виклики і перспективи розвитку . *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів : Простір-М, 2022. С. 19-22 URL: https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-tez-mizhnarodnoi-konferentsii-u-ramkakh-DESTIN-2022.pdf (дата звернення: 09.06.2024).

12. «Звідки ви це знаєте?»: якими інструментами фактчекінгу треба володіти професійним журналістам (2020). *Національна спілка журналістів України* URL: https://nsju.org/navchannya/zvidky-vy-cze-znayete-yakymy-instrumentamy-faktchekingu-treba-volodity-profesijnym-zhurnalistam/ (дата звернення: 09.06.2024).

УДК 378.016:811.161.2]:37.091.313

Н. І. Маci,
старший викладач кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

У статті розглянуто особливості організації навчального процесу з вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах дистанційного режиму. Проведено аналіз доцільності використання вебсервісу Google Клас в інтеграції із сервісом Google Meet: таке поєднання демонструє технічні можливості доступу до занять будь-якої кількості здобувачів, максимально задовольняючи їх потреби в індивідуальній взаємодії із викладачами та враховуючи особисті обставини кожного здобувача, пов'язані з воєнною агресією проти України.

Ключові слова: інформаційне освітнє середовище, дистанційне навчання, Google Клас, інформаційно-комунікаційні технології, цифрові технології.

The article examines the peculiarities of the organization of the educational process for the study of the discipline "Ukrainian language for professional direction" in the conditions of distance mode. An analysis of the feasibility of using the Google Class web service in integration with the Google Meet service was carried out: this combination demonstrates the technical possibilities of accessing the classes of any number of applicants, maximally satisfying their needs for individual interaction with teachers and taking into account the personal circumstances of each applicant related to military aggression against Ukraine.

Key words: informational educational environment, distance learning, Google Class, information and communication technologies, digital technologies.

На сьогодні значно підвищено вимоги до випускників вищих навчальних закладів. Рівень їхнього професіоналізму визначається не лише вміннями та навичками з обраної професійної діяльності, а й вмінням творчо використовувати здобуті знання, аналізувати інформацію, розв'язувати складні завдання, співпрацювати з іншими тощо. Усе це передбачає наявність сформованої фахової комунікативної компетенції. Вміння спілкуватися мовою обраної професії підвищує результативність праці, сприяє налагодженню ділових контактів. Навчитися цьому здобувачі можуть завдяки поєднанню традиційних та інноваційних методів під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах дистанційного режиму.

Традиційні методи допомагають сформувати у здобувачів освіти базову систему теоретичних знань, а інтерактивні – сприятимуть засвоєнню фахового спілкування та активізації взаємодії з учасниками комунікаційного процесу.

Сутність інтерактивного навчання досліджували Т. Вахрушева [2], І. Войтович [3], О. Гевко [4], Н. Голярдик [4], Н. Макогончук [4]. Використанню інтерактивних методів навчання на заняттях із дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» присвятили увагу такі науковці, як співавтори С. Січкар та І. Денисюк [9; 10], К. Денисюк [5], Ю. Поздрань [8], С. Товкайло [11], А. Яремко [12] та інші.

Попри значні теоретичні напрацювання в цій галузі, кількість практичних посібників, методичних рекомендацій, різноманітних статей, які містили б зразки завдань з використанням інтерактивних методів є, вочевидь, недостатньою. На нашу думку, питання аналізу та обговорення отриманого на сьогодні досвіду викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у дистанційному форматі остаточно назріло та стає найактуальнішим для подальшого вдосконалення.

Важливо зазначити, що останні чотири роки (з березня 2020 року – карантинні обмеження, з лютого 2022 року до сих пір – війна) українська освітня спільнота активно проводить апробацію та впроваджує сучасні цифрові технології у навчальний процес.

На кафедрі інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Одеської політехніки викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» здійснюється за допомогою вебсервісу

Google Клас в інтеграції із сервісом Google Meet, одночасне використання яких забезпечує технічні можливості доступу до занять потрібної кількості здобувачів, максимально задовольняючи їх потреби в індивідуальній взаємодії із викладачами та враховуючи особисті обставини кожного учасника освітнього процесу, пов'язані з воєнною агресією проти України.

Google Клас має декілька характерних особливостей, які допомагають зробити навчання ефективнішим та зручнішим для студентів. Здобувачам легко орієнтуватися у навчальних матеріалах, оскільки змістовне наповнення дисципліни зорганізується у розділи за темами занять, розміщуються підручники, конспекти лекцій, презентації, відеофайли, посилання на зовнішні ресурси та ін.

Також у Google Класі є додаткові інструменти: Google Docs та Google Sheets – для спільної роботи над проєктами та документами; Google Slides – для створення презентацій; Google Forms – для проведення опитувань та виконання тестових завдань. Одночасно сервіс Google Meet інтегрує такі додаткові інструменти у цілісну платформу, що значно полегшує взаємозв'язок усіх учасників навчального процесу. Іншими словами, незважаючи на дистанційний режим, як викладачі, так і здобувачі мають у своєму розпорядженні постійний відкритий доступ до гугл-інструментарію у повному обсязі, а саме: Gmail, Google Документи, Google Таблиці, Google Слайди, Google Календар тощо [4, с. 144].

Загалом, використання вебсервісу Google Клас у дистанційному навчанні дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає змогу викладачам успішно організувати навчальне середовище і активно використовувати групові форми роботи. Навчальні матеріали, розміщені у хмарному середовищі, здобувачі мають можливість переглядати у будь-який час як для повторення пройденого, так і для вивчення нового матеріалу [7, с. 29].

Якщо ми говоримо про характерні особливості, то, безумовно, це надійний захист Google Класу від стороннього втручання: в Одеській політехніці здобувачі кожної окремої академічної групи можуть приєднатися до певної сторінки Класу за приватним корпоративним кодом або можуть бути автоматично додані викладачем з поштової скриньки навчального закладу. Тобто важливий на сьогодні захист даних сервіс Google Клас забезпечує на якісно високому рівні, тому

вважається однією з найбезпечніших платформ електронного навчання [4, с. 143]. Безперечно, така надважлива характеристика сервісу, як збереження конфіденційності інформації про учасників навчального процесу, дозволяє зробити навчання більш організованим, інтерактивним та ефективним, а також дає змогу викладачу зосередитися на головному – наданні якісних знань та підтримці студентів у процесі навчання у довготривалому дистанційному режимі.

Отже, викладачі кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій, які викладають дисципліну «Українська мова за професійним спрямуванням», мають можливість створювати, розповсюджувати та оцінювати кожне окреме заняття в системі Google. Наприклад, терміни опрацювання всіх тем лекційних і практичних занять додаються сервісним інструментом Google Календар, котрий вчасно нагадує і студентам, і викладачам, які теоретичні або практичні завдання та в який термін мають бути опрацьовані, виконані й надіслані на перевірку. Переглядаючи історію зроблених робіт, викладач може контролювати прогрес кожного здобувача і, що особливо важливо, має можливість дати зворотний зв'язок разом із коментарями та оцінками [7, с. 26].

У підсумку необхідно зазначити, що вебсервіс Google Клас дійсно став невід'ємною базовою складовою освітнього процесу саме тоді, коли світове суспільство зіткнулося з карантинними обмеженнями. На превеликий жаль, у зв'язку з трагічними подіями війни, для українського освітнього середовища процес дистанційного формату продовжується до сих пір. Саме платформа Google Workspace із своїм набором інструментарію надає можливість здобувачам навчатися у зручному для них темпі та в будь-який час. Крім того, вебсервіс Google Клас активно використовується в якості мобільного додатку, що відкриває доступ до матеріалів навчальної дисципліни з будь-якого пристрою.

Таким чином, названі характерні особливості, які властиві вебсервісу Google Клас, дозволяють створити потужний інтерактивний простір для викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у вищому навчальному закладі нашої країни: безперечно, у цей дуже непростий час визначені переваги стають в нагоді для всіх здобувачів, особливо для тих, хто перебуває за кордоном чи на ТОТ, і не мають альтернативного способу комунікації для успішного результативного навчання.

Опанування фаховою комунікативною компетенцією з використанням сучасних методів та форм навчання стало дуже зручним завдяки Google Клас. Цей сервіс створює для здобувачів освіти унікальні можливості: опанувати особливості мовної системи, опанувати специфіку наукового та офіційно-ділового стилів, виробити мовні, мовленнєві, комунікативні навички професійного спілкування.

Список використаних джерел

1. Борисенко В. В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. *Наукові записки ДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. №3. С. 8–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2013_3_20 (дата звернення: 06.06.2024).
2. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. Національний фармацевтичний університет. 2008. №3. С. 46–49. URL: https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf (дата звернення: 06.06.2024).
3. Войтович І. С., Трофименко Ю. С. Особливості використання Google Classroom для організації дистанційного навчання студентів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, (20 (27), 39-43. URL: http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/248 (дата звернення: 06.06.2024).
4. Голярдик Н., Гевко О., Макогончук Н. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти на заняттях з «Української мови за професійним спрямуванням» під час воєнного стану. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1042 (дата звернення: 06.06.2024)
5. Денисюк К. Досвід змішаного навчання української мови за професійним спрямуванням у ЗВО. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти,* (15), 2021. С. 105–113. URL: https://doi.org/10.31865/2414-9292.15.2021.242953 (дата звернення: 06.06.2024).
6. Козинець І. І. Застосування активних форм і методів навчання під час вивчення української мови за професійним

спрямуванням. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2676 (дата звернення: 06.06.2024).

7. Констанкевич Л., Боремчук Л., Радкевич М. Використання сервісу Google Classroom у процесі дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. Том 104. № 4 (2020). С. 25-29. URL: http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/248/242 (дата звернення: 06.06.2024).

8. Поздрань Ю. В. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови за професійним спрямуванням / Ю. В. Поздрань, І. Є. Зозуля, Н. Л. Франчук. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1, Випуск 13. С. 94-98. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/32573 (дата звернення: 06.06.2024).

9. Січкар С. А., Денисюк І. А. Особливості викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах змішаного навчання. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 27. Том 3. 2024. С. 19-23. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/3.pdf (дата звернення: 06.06.2024).

10. Січкар С. А., Денисюк І. А. Інформаційно-комунікаційні технології та методика викладання української мови за професійним спрямуванням. *Закарпатські філологічні студії* . Випуск 19. Том 1. 2021. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/19/part_1/12.pdf (дата звернення: 06.06.2024)

11. Товкайло С. Р. Використання інтерактивних технологій на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) в системі підготовки студентів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 31. С. 398–400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_115 (дата звернення: 06.06.2024).

12. Яремко А. С., Коцар В. М. Особливості використання основних засобів дистанційного навчання на заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Академічні студії. Серія «педагогіка»,* (1), 2022. С. 91-96. URL: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.13 (дата звернення: 06.06.2024).

УДК 165.0

О. В. Михайлюк,
д. іст. н., професор, завідувач кафедри
документознавства та інформаційної діяльності
Українського державного університету науки і технологій,
В. А. Вершина,
к. філос. н., доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМА КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ ЯК ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗНАНЬ

Розглядається теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера. Питання когнітивного дисонансу – це питання організації знань. Дисонанс розглядається як існування суперечливих відносин між окремими елементами у системі знань індивіда. Розвиток сучасних інформаційних технологій значно загострив проблему когнітивного дисонансу.

Ключові слова: знання, інформація, когнітивний дисонанс.

L. Festinger's theory of cognitive dissonance is considered. The issue of cognitive dissonance is an issue of knowledge organization. Dissonance is considered as the existence of contradictory relations between individual elements in an individual's knowledge system. The development of modern information technologies has significantly exacerbated the problem of cognitive dissonance.

Key words: knowledge, information, cognitive dissonance.

Згідно теорії когнітивного дисонансу Л. Фестінгера [1] змістом когнітивних елементів, які формують «індивідуальну картину» об'єктивної дійсності, є відображення реалій цієї дійсності. Когнітивні елементи мають відповідати тому, що людина фактично робить, відчуває, і тому, що реально існує в її оточенні. Головна ідея міркувань Л. Фестінгера полягає в тому, що реальність, яка впливає на індивіда, чинитиме тиск у напрямку приведення когнітивних елементів у відповідність до цієї реальності. Це не означає, однак, що існуючі когнітивні елементи, які завжди відповідатимуть дійсності.

Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера пояснює, що між елементами знань існують три різновиди відносин: нерелевантні відносини, дисонанс та консонанс. За Л. Фестінгером, в основі когнітивного дисонансу лежить невідповідність, розбіжність, протиріччя між когнітивними елементами, що входять у систему знань індивіда.

Когнітивний дисонанс – це суперечність у системі знань, яка неминуче призводить до появи психологічного дискомфорту. Дисонанс виникає, коли в когнітивній структурі людини присутні одночасно суперечливі знання про один об'єкт, коли людина має у своєму розпорядженні два взаємопов'язані елементи, котрі суперечать один одному.

Когнітивний дисонанс – це невідповідність між двома когнітивними елементами (когніціями) – думками, досвідом, інформацією тощо – при якому заперечення одного елемента випливає із існування іншого. Когнітивний дисонанс виникає, коли людина стає очевидцем непередбачуваних подій або коли їй стає відома якась нова інформація. Це психологічний дискомфорт, який викликаний протиріччям між наявним усталеним уявленням людини і новою інформацією, простіше кажучи – це будь-яка невідповідність очікувань і дійсності. Причому ступінь дисонансу буде прямо пропорційний важливості даних когнітивних елементів для людини.

Л. Фестінгер провів цікавий психологічний експеримент: за те, що люди публічно говорили неправду, вони отримували 1 або 20 доларів. Експеримент з'ясував, що люди, які брешуть за винагороду 1 долар, більш схильні повірити у власну брехню, ніж ті, хто роблять абсолютно те ж саме за 20 доларів. Випробовувані, які отримали 20 доларів, вважали ці гроші солідною нагородою за експеримент, а значить, швидко погоджувалися на те, щоб публічно підтвердити свою брехню. А ось ті, хто отримав один долар, мали таке незначне виправдання своєї брехні, що вони відчували когнітивний дисонанс і могли полегшити його, тільки переконуючи себе в своїй правдивості.

Усі погляди та настанови, притаманні людині, об'єднуються в систему, всі елементи якої узгоджуються між собою. Аналогічна узгодженість має бути і між тим, у що людина вірить, і тим, як вона чинить. Люди завжди прагнуть внутрішньої рівноваги між особистими мотивами, що визначають їхню поведінку, і одержуваною ззовні інформацією. Основна проблема, що викликається станом когнітивного

дисонансу, полягає в тому, що людина, яка відчуває внутрішній дискомфорт, не займається пошуком істини, а намагається формально привести мотиви і знання до спільного знаменника. Саме тому багато людей, прагнучи позбутися внутрішніх суперечностей, використовують будь-яке виправдання, що більш-менш підходить до ситуації.

Когнітивний дисонанс постає як діяльність з оцінювання інформації про зовнішній світ, що надходить і кодується у формі суб'єктивних образів. Феномен когнітивного дисонансу виникає як наслідок потреби людини у подоланні розриву між суб'єктивною когнітивною системою та зовнішнім інформаційним впливом.

Питання когнітивного дисонансу – питання організації знань. Виявлення протиріч у поточному стані знання – не менш важлива сторона мислення, ніж здобуття нових знань. Когнітивний дисонанс постає як свідчення усвідомлення проблеми, «знання про незнання». Незнання завжди пов'язане з якимось питанням чи припущенням, воно є свого роду «зворотним» боком знання. Незнання – це програма подальшого вивчення, те, що ми цілеспрямовано прагнемо ліквідувати. Феномен когнітивного дисонансу у різних формах свого прояву (відчуття когнітивного протиріччя, критичного осмислення когнітивної ситуації) є нормативною основою для констатації дієво-пізнавальних відносин людини з навколишньою дійсністю.

Відсутність когнітивного дисонансу за наявності такої суперечності і невідповідності дає підстави сумніватися або в інтелектуальних здібностях, або в належному рівні знань, або в чесності перед собою чи перед іншими такої людини.

Розвиток сучасних інформаційних технологій значно загострив проблеми, які пов’язані з неузгодженістю в системі знань індивіда. У сучасних умовах нормальна мисляча людина вже не може не відчувати постійного когнітивного дисонансу. Всілякі спроби позбутися психологічного дискомфорту шляхом трансформації одного з компонентів знань, уникнення ситуацій та інформації, які можуть вести до його зростання, є не більше, ніж самообман. Аналіз інформації може призвести і, як правило, призводить до дисонансу. Відмова від аналізу, від критичного сприйняття будь-якої інформації може бути способом його уникнення. І навпаки – усвідомлення когнітивного дисонансу викликає потребу в критичному ставленні до отримуваної інформації, вимагає її всебічного аналізу. Справжнє подолання когнітивного

дисонансу полягає в його усвідомленні та у правильній організації знань.

Список використаних джерел

1. Festinger L. A theory of cognitive dissonance. Stanford, CA: Stanford University Press. 1957. 220 p.

УДК 327:811.111:070

Н. В. Нечаєва,
к. філол. н., доцент кафедри журналістики
філологічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ ЖУРНАЛІСТІВ (на прикладі предмета «Англомовні медіа»)

У матеріалі висвітлюються особливості використання англомовних медіаджерел у навчальному курсі «Англомовні медіа» для студентів спеціальності 061 «Журналістика». Зокрема, вивчається питання сприйняття й критичного осмислення англомовних медіа в глобальному інформаційному контексті, аналіз англомовних медіатекстів не лише на лінгвостилістичному чи жанровому рівнях, а й на рівні формування глобальної медіаповістки, просування політичних наративів, створення об'єктивної чи маніпулятивної картини світу.

Ключові слова: англомовні медіа, журналістика, критичне осмислення.

The article highlights the peculiarities of using English-language media sources in the course «English-language media» for students of speciality 061 «Journalism». In particular, the article examines the issue of perception and critical understanding of the English-language media in the global information context, the analysis of English-language media texts not only at the linguistic and stylistic or genre levels, but also at the level of shaping the global media agenda, promoting political narratives, creating an objective or manipulative picture of the world.

Key words: English-language media, journalism, critical reflection.

Використання іноземної мови в професійній діяльності журналіста в сучасному світі є елементом базових знань. Стрімке включення українського інформаційного простору в глобальну повістку поставило знання хоча б англійської мови необхідною умовою ефективної журналістської комунікації на особистісному й медійному рівнях. Якщо звернутися до магістерського стандарту підготовки спеціалістів у царині медіакомунікацій [2], то ми побачимо, що лінгвістичні навички є серед базових вимог отримання якісної освітньої кваліфікації, засвоєння кращих наукових і педагогічних практик (ЗК04, ЗК05, РН04). Власне, на ці вимоги орієнтовані більшість приватних курсів і державних програм підготовки журналістів, наприклад [1] і [3].

Створення курсу «Англомовні медіа», власне, покликаний актуалізувати й закріпити лінгвістичні навички, сформовані в студентів упродовж пожиттєвого навчання та по закінченню бакалаврського рівня зі спеціальності «Журналістика». Серед базових завдань курсу: постійне поповнення вокабуляру, поглиблення лінгвістичних знань і навичок в аспектах перекладу, адаптації, ретрансляції англомовних текстів для україномовного читача; вивчення особливостей різного типу контенту, профілізація аудиторії через лінгвостилістичні особливості медіаконтенту; нормалізація редакторських навичок підготовки авторських англомовних текстів, формування варіативного підходу до перекладу інформаційного повідомлення в залежності від платформи його розміщення.

Водночас вивчення англомовних медіа передбачає чималий позалінгвістичний аспект, тобто розуміння ролі англомовних медіа в глобалізації інформаційних потоків та донесення національних ідей та локальної проблематики в інтернаціоналізований контекст. На це, знову-таки, вказує стандарт освіти: студент має навчитися «проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел … та перевіряти їх на достовірність» (РН03), «дискутувати зі складних комунікаційних проблем, пропонувати й обґрунтовувати варіанти їх розв’язання» (РН07) [2, с.7].

Значний інтерес англомовні медіа становлять як глобальна комунікаційна система, яка, використовуючи універсальний мовний інструмент, спираючись на функцію журналістики оперативно доносити інформацію та формувати суспільно значущі смисли, забезпечує так би мовити «інформаційний кровообіг». Традиційно в

курсах історії світової журналістики та багатьох інших предметах аналізують англомовні ЗМІ Англії, США як зразки якісної журналістики, зачинателів медіатрендів, ретрансляторів демократичних суспільних ідей та цінностей. Але геополітична обстановка, і війна в Україні це довела, потребує виходу за межі усталених уявлень про медіа, вимагає тримати руку на інформаційному пульсі не лише старої Європи чи Північної Америки, а й Сходу, Африки. Практика показує, що рецепція країни, її ідей, цінностей, політичних трендів, глобальної відкритості відбувається завдяки таким міжнародним інформаційним платформам, й усі суспільно-політичні актори ними активно користуються, що потребує адекватного вивчення або хоча ознайомлення. В контексті підготовки журналістів це так само частково вирішує питання специфікації знань з міжнародної журналістики, спеціалізованих політичних, економічних напрямків, інтегрує лінгвістичні навички у формування конкретних медіасмислів, виражених у конкретних текстах або дискусіях.

Використання достовірної інформації є важливим аспектом роботи журналіста. Часто медійники посилаються на англомовні медіатексти, перекладені одним джерелом і передруковані багатьма іншими, використовують достатньо обмежене коло перевірених джерел інформації, в основному великих англо-американських інформаційних корпорацій, в оцінюванні наявних в інформаційному просторі наративів орієнтуються на фактчекінгові організації. На наш погляд, це не завжди виправдано з точки зору формування навичок журналістського інстинкту перевіряти сумнівну інформацію або не заглядати в першоджерело. Аналізуючи тексти англомовних медіа, ми ставили завдання обов’язково читати англомовний першотекст, перевіряти його на «позитивну» маніпуляцію, коли переклад може містити лише деякі аспекти, підняті автором, або коли журналіст, який перекладав англійську версію, скористався, наприклад, автоперекладачем чи не мав достатньої кваліфікації чи знань для його смислового членування. Таким чином, відточуються навички медіакритичного сприйняття джерела англомовного повідомлення, його змісту, відповідності перекладу повноті описуваних автором проблем, аналізуються жанрово-стильові трансформації, які зазнає текст при перекладі, й відповідність його нової форми інформаційним завданням української версії.

Використання англомовних медіа у повсякденній роботі журналіста потребує комплексного підходу до їх сприйняття. Зазвичай ми читаємо/слухаємо повідомлення, перекладаємо за потреби для української аудиторії. Під час лекції на тему: «Медіаграмотність як превентивний захист від шкідливих інформаційних впливів», прочитаної 23 квітня 2024 року в рамках курсу «Медіаграмотність та журналістика: як відповідально споживати та створювати контент», організованого Національним проєктом з медіаграмотності «Фільтр» Міністерства культури та інформаційної політики України у співпраці з Навчально-науковим Інститутом журналістики та за підтримки ОБСЄ, Ольга Кравченко, керівниця Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» МКІП, довела, зокрема, що апеляція до англомовних медіа потребує обережного й безпосереднього сприйняття.

Проведений в рамках нашого курсу аналіз повідомлень «Рейтер», «Вашингтон Пост», інших медіа на вибір за хештегом «Україна» показав, наприклад, неспівпадіння текстової частини (про війну в Україні, біженців, обстріли тощо) з візуальним супроводом (найчастіше український контекст ілюструвався фото Путіна, російського генералітету, посадовців); хвилеподібну увагу до українського питання з ухилом в сенситивний контент без критичного висвітлення фактів агресії (про весілля військовослужбовця, культурні акції); контраст традиційного тексту й карикатури, яка часто є виразником політичних наративів (наприклад, британські карикатури робили акцент на несуб'єктності українського керівництва, вміщуючи українське питання в культурно-історичний контекст, що надавало темі українського протистояння двозначного, іноді маніпулятивного змісту). Важливим аспектом був так само загальний контекст, у який були вміщені матеріали на українську тематику, що так само створювало додатковий фон для адекватного чи спотвореного сприйняття.

Таким чином, використання іноземної (англійської) мови в освітньому процесі професійної підготовки магістрів-журналістів потребує розширеного, інклюзивного підходу до вивчення іншомовних джерел задля поглиблення лінгвістичних знань і навичок вільної комунікації в глобалізованому медіапросторі й одночасного опанування/закріплення критичного осмислення інформації з іншомовних джерел для формування цілісної, дискусійної картини світу.

Список використаних джерел

1. Англійська для журналістів. URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:AH+Eng_J101+2020_T1 (дата звернення: 15.08.2024).
2. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 061 «Журналістика» для другого (магістерського) рівня вищої освіти / Міністерство освіти і науки України. К., 2023. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/061-Zhurnalistyka.mahistr-994-08.11.2022.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
3. Федорів Я. Р. Англійська мова для медіа (English for the Media). Силабус дисципліни. К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. URL: https://msj.ukma.edu.ua/courses/angliyska-dlya-media/ (дата звернення: 15.08.2024).

УДК 130.2+321.01:316.325

Н. М. Рибка,
к. філос. н., доцент кафедри
філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»

КУЛЬТУРА ТА БЕЗКУЛЬТУР'Я ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У роботі проблематизуються прояви безкультур'я людини в умовах інформаційного суспільства. Звертається увага на багатоманітність проявів відмови від культурних взірців попередніх суспільних формацій. Показані перспективи розвитку тенденції руйнування культури.

Ключові слова: культура людини, безкультур'я людини, інформаційне суспільство.

The work problematizes manifestations of human incivility in the conditions of the information society. Attention is drawn to the various manifestations of the rejection of cultural models of previous social formations. The prospects for the development of the trend of cultural destruction are shown.

Key words: human culture, human incivility, information society.

Розвиток інформаційних технологій, призвів до появи принципово нових ознак та форматів сучасного суспільства, до появи «інформаційного суспільства». Сутність інформаційного суспільства полягає у взаємопов'язаних процесах: інформація і знання стають основними ресурсами та рушійною силою соціально-економічного, наукового і технологічного розвитку; виникає ринок інформації та знання; швидко зростає частка секторів, що відповідають за передачу, обробку і використання інформації; розвинена інформаційна інфраструктура стає ключовим фактором національної та регіональної конкурентоспроможності; нові інформаційно-комунікаційні технології, активно впроваджувані у всі сфери життя, значно змінюють моделі освіти, праці, суспільного життя і дозвілля (Д. Белл, Е. Тоффлер, У. Мартін, І. Масуда, З. Бжезінський, А. Турен і М. Кастельс) [2].

Перехід до інформаційного суспільства має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивний вплив поширення інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах людського життя очевидний: це можливість швидко отримати/обробити/перевірити практично будь-яку необхідну інформацію, можливість дистанційного (онлайнового) спілкування/керування/навчання та багато іншого.

Але зворотнім боком цих здобутків є розповсюдження плагіату та різних форм академічної недоброчесності у глобальних масштабах, якщо ми говоримо про освіту; різке падіння рівня творчості у галузі мистецтв, адже у соціальних мережах майже немає відповідної цензури, тому через певні причини цілковито можна стати популярним без професійних навичок співу, мовлення тощо [4]. Журналісти[5] неодноразово фіксують прояви масового безкультур’я у спорті[5].

Негативні прояви фіксують у сфері політики [1, 3], причому як із боку можновладців (наприклад, брутальна поведінка деяких політиків, демонстративне нехтування законами, під час виборів – буквальне засмічення середовища надлишковою рекламою тощо), так і з боку виборців (продажність самих виборців, які продавали голоси за крупи, макарони, гречку). Або ж інші форми безкультур’я, про які говорить професор Олаф Швенке, депутат Європарламенту, Голова Німецького об'єднання Європейського культурного фонду (про неспроможність європейських політиків пояснювати мешканцям кризових країн свої дії, заходи так, аби було зрозуміло, що йдеться про європейську солідарність і допомогу) [1].

Отже, склалася парадоксальна ситуація: з'явилося у десятки, сотні разів більше інформації, яку дуже просто знайти, використовувати, опрацьовувати, але людська сутність не покращується, а навпаки спостерігається падіння культури та розповсюдження безкультур'я.

Зазвичай «культуру людини» розуміють як сукупність форм і способів людської діяльності, закріплених у створюваних людьми матеріальних і духовних цінностях і переданих від одного покоління до іншого, отже, безкультур'ям буде така поведінка, що не відповідає тим матеріальним і духовним цінностям, що вже існують та закріпились.

Так, помічено, що інформаційні технології породили ситуацію, коли у суспільстві немає запиту на освіту, знання, культуру, етикет, а мірилом всього є матеріальне становище. Інтернет дав право дуже гучного голосу будь-якій безкультурній людині, це створює такі обставини, що вихованих людей майже не залишилося. Також невихованість людини проявляється у ставлення до персоналу, що обслуговує, та громадського майна, у тому, як люди слухають у громадських місцях голосові повідомлення або ж музику без навушників.

Окремо звернемо увагу на зовнішній вигляд – недбалість, що часто переходить у неохайність в одязі, вже багато десятиліть стала модним напрямом та постійно оновлюється різними трендами: стиль casual – щоденна недбалість. Гранж, назва походить від англ. grunge, букв. «бруд», «надрив», «зневага»), шеббі-шик (від англ. shabby – поношений, потертий), багатошаровість, недбалість, рваний одяг, хіпі.

Вперше порушує проблему «цивілізованого безкультур'я» Освальд Шпенглер у «Занепаді Заходу», який розглядає культуру і цивілізацію як протилежності, та на основі цього протистояння стверджує, що цивілізація є виродженням культури, її старістю і навіть смертю, називаючи цивілізацію «мумією» культури. Це протистояння цивілізації та культури продовжив А. Тойнбі, підкреслюючи, що культура являє собою душу, кров, лімфу, сутність цивілізації. У порівнянні з ним економічний і тим більше політичні плани здаються штучними, несуттєвими, посередніми створеннями природи та рушійних сил цивілізації.

Також можна оцінювати ситуацію із розповсюдженням безкультур'я крізь призму уявлень про постмодерн [6], адже в епоху постмодерну відбуваються певні трансформації сучасної культури. Першою ознакою цих трансформацій виступає наростання тенденції

невизначеності, яка виражається у відкритості, плюралізмі, еклектизмі, неортодоксальності, безладності, випадковості культурного життя. Зазначимо також, що постмодернізм визначають і як важливу стадію культури, яка прирівнюється до постсучасності; або як епоху, яка поглинає відмінні від неї тенденції та явища; в якості антитези модернізму; як феномен сучасної культури зі своїми специфічними рисами або як особливий стилістичний напрям. Про постмодернізм говорять і як про дух часу кінця XX століття, в якому відобразилась криза довіри до світоглядних основ західної культури.

Здається, що ситуація із «перемогою безкультур'я» як руйнування застарілих норм та традицій не може бути подолана або вирішена у будь-який спосіб, але питання в тому, чи збереже своє існування «безкультурне» інформаційне суспільство, адже воно з'явилося як результат реалізації «культури» діяльності людей, діяльності «культурних» поколінь. Чи буде інформаційне суспільство здатне породити щось більш довершене, аніж воно саме є? Чи деградує та зруйнується до нижчих організаційних форм? Ситуація настільки загострюється, що вже понад 70 років як говорять про те, що суспільство може набути рис, притаманних середньовічному феодалізму, - формування клептократії як системи державного устрою, збільшення розриву в багатстві, і, як наслідок, бідні та маргіналізовані люди, виключені з державної безпеки. Більше того, на нашу думку, в Україні вже з'явилися ознаки встановлення неофеодалізму [2, 7].

Список використаних джерел

1. Бах Айя, Варкентин Олександр, Грабська Аніта. Політичне безкультур'я? Медіакомпанія DW. 21 квітня. 2013. URL: https://www.dw.com/uk/чому-греки-домальовують-меркель-вуса-гітлера/a-16760492 (дата звернення: 02.04.2024).

2. Діденко Г. М. Проблема «цивілізованого безкультур'я» в сучасному суспільстві. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. 2013. Випуск 18. URL: http://visnyk-history.knlu.edu.ua/article/view/64387. (дата звернення: 02.04.2024).

3. Кухарук В. Культура чи безкультур'я? 02 листопада. 2015. URL: https://shepetivka.com.ua/novyny/suspilstvo/2435-kultura-chy-bezkulturia.html (дата звернення: 02.04.2024).

4. Матвійчук А. Апофігей безкультур'я – нова реальність на радіо. Онлайн-медіа «Інформаційне агентство «Главком». 2 грудня. 2022. URL: https://glavcom.ua/columns/anatoliymatviychuk/apofihej-bezkulturja-nova-realnist-na-radio-892796.html (дата звернення: 02.04.2024).

5. Спортивне безкультур'я: як бургери та пиво затьмарюють спорт в Україні 14 вересня. 2018. URL: https://24tv.ua/lviv/ru/sportivne_bekulturya_yak_burgeri_ta_pivo_zatmaryuyut_sport_v_ukrayini_n1318666 (дата звернення: 02.04.2024).

6. Lyotard, Jean-François (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. University of Minnesota Press, in English. 1884. 120 p.

7. Sinenko, B.; Kultenko, V. Neofeudalism: the main problem on the sustainable development of Ukraine. Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy Vol 12(2) 2021, p. 82-87, вер. 2021. URL: http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/15311 (дата звернення: 14.06.2024).

УДК 101.1

Д. О. Себов,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: к. філос. н., доцент кафедри
культурології та філософії культури Національного університету
«Одеська політехніка» *Никитченко О. Е.*

УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ ЯК АНТРОПОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАНТА КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

На початку XXI століття надзвичайно актуально постає проблема універсалізації засобів комунікації як реальності культуротворення. Глобалізаційні процеси культури розуміються як універсалізація засобів комунікації, інтенсифікація передання культурних цінностей, діалог культур, універсалізація образів буття людини-творця в сучасному світі.

Ключові слова: засоби комунікації, культурні цінності, діалог культур, культурно-історична антропологія, світова культура.

At the beginning of the 20th century, the problem of universalization of communication means as a reality of cultural formation became extremely urgent. Globalization processes of culture are understood as the universalization of means of communication, the intensification of the transmission of cultural values, the dialogue of cultures, the universalization of the ways of being of a human creator in the modern world.

Key words: means of communication, cultural values, dialogue of cultures, cultural and historical anthropology, world culture.

Глобалізація культури досліджується в працях Р. Робертсона, В. Бергера, Е. Смітта. Д. Гелд, Е. МакГрю, Д.Голблатт, Д. Перратон, які презентують феномен глобалізації культури як культурно-історичну реальність. Д. Мартен, Ж.-Л. Мецжер, Ф. П'ер акцентують увагу на геополітичних проблемах глобалізму як світового явища.

Культура в контексті етичних, естетичних проблем визначається в дослідженнях українських філософів Т. Андрущенко, О. Білого, Є. Бистрицького, М. Бровка, Ю. Легенького, В. Личковах, В. Малахова, Т. Розової та інших [2].

Універсалізація засобів комунікації у процесі культуротворення розкривається через осмислення композиції як художньої цілісності. Композиція (composition) як художня та філософсько-рефлексивна цілісність презентується позиціюванням цінностей. Будь-яка система поетики формується на підставі комунікативного процесу та художньої граматики, яка здійснюється як філософський дискурс, який детально реконструюється в риторичній теорії.

Проблемою специфікації поетики як інтерпретаційного засобу художньої цілісності в літературі, архітектурі, музиці та інших видах мистецтва переймалися багато теоретиків протягом всієї історії культури, починаючи з теорії поетики Аристотеля.

Хотілося б зупинитися на теоретичному доробку української дослідниці феномену поетики Є. Ареф'євої, яка підкреслює: «Важливо, що обрієм осмислення художньої цілісності у І. Стравінського є антропологічний горизонт. Якщо визначити антропологію музики, яка фактично ще не сформувалась як теоретична дисципліна, як горизонт осмислення культурно-історичних кодів прочитування, осмислення і презентації музичного арт-феномена (під арт-феноменом ми розуміємо будь-який артефакт, який можна зазначити як музичний), то головним

завданням інтерпретації, презентації і експлікації, культурно-історичної реконструкції поетики є визначення людської цілісності митця, зокрема музиканта, композитора. Весь цей контекст compositio (метакультурний, метахудожній) можна визначити як метаантропологічний. Тобто мова йде про антропологічну межу людини в різних культурних практиках та культурно-історичних контекстах. Втім музика, культура створення космологічного фонізму як аудіальної цілісності дає впевненість, що людина є продуцентом Всесвіту, створює образ світу. Цей антропний вимір людської цілісності митця ніколи не зникає, а лише специфікується, модифікується і переходить в інші моделі (диспозитиви) інтерпретації художньої цілісності як єдності людини та світу в цілому.

Отже, можна стверджувати, що проблема специфікації музичної практики, диференціації її за типами діяльності в просторі poesis, поетичної реконструкції в вузькому сенсі (музичному, літературному, архітектурному, живописному та ін.) завжди корелює з проблемою специфікації композиції як художньої цілісності та теорії інтерпретації твору, яка свідчить про музичний феномен зокрема, про феноменологію музичного твору як своєрідну систему наявних артефактів, що формуються в стильових або інших предикатах формотворення» [1, с. 14].

Таким чином, антропологічна домінанта культуротворення визначає феномен цілісності твору в контексті антропологічних, культурологічних, естетичних предикацій poesis як єднання всіх образних та культурно-історичних артефактів. Поетика як культурно-історична антропологія є мало дослідженою сферою культурологічної рефлексії. Поетика як культурно-історична антропологія – це можливість діалогічного розуміння, вміння творити у контексті комунікації, діалогу з іншими типами культуротворчості. Діалог культур перетворюється в поетиці в діалог поетик, що утворює життєвий світ культури. Тобто культурно-історична антропологія як рефлексія над музичними образами, що утворюються у реаліях культури, різних стильових, жанрових та інших вимірах, дає можливість зазначити діяльність митця як певний діалог особистості з іншими особистостями, що визначається як поліфонія комунікації, як діалог голосів у багатоголосому хорі світової культури.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва Є. Ю. Поетика і композиція. *Гуманітарний корпус.* Вип. 25. Вінниця : «Твори», 2019. С. 13–16.

2. Гуменюк Т. К. Філософсько-методологічні засади музичної естетики. *Культурологічна думка*, 2010. № 1 (2). С. 36–43.

УДК 340.12; 162.1

А. О. Серпінський,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: д. філос. н., доц., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка» *Чорна Л. В.*

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ»

Проаналізовано контекст стратегії розвитку України XXI-го сторіччя. Висвітлено тенденції розбудови українського соціуму. Це об'єктивно зумовлено українським історичним досвідом XX століття і накопиченими суперечностями періоду незалежності. Розглянуто вимоги прискорення реалізації унікального людського потенціалу та переваги геополітичного положення України. Актуалізовано дослідження проблеми розуміння поняття «український соціум».

Ключові слова: український соціум, громадська думка, громадянське суспільство, громадянин, особистість, державні структури, соціокультурне середовище.

The context of Ukraine's 21st century development strategy is analyzed. Trends in the development of Ukrainian society are highlighted. This is objectively determined by the Ukrainian historical experience of the 20th century and the accumulated contradictions of the period of independence. The requirements for accelerating the realization of the unique human potential and the advantages of Ukraine's geopolitical position were considered. The study of the problem of understanding the concept of «Ukrainian society» has been updated.

Key words: Ukrainian society, public opinion, civil society, citizen, individual, government structures, socio-cultural environment.

Дослідження проблематики українського соціуму уявляється необхідним у таких аспектах:

а) впровадження у політичну свідомість та громадську думку прагматичного розуміння характеру та функцій суспільства з точки зору нагальних та довгострокових національних інтересів України;

б) введення у дію механізму реалізації потенціалу громадських організацій щодо посилення продуктивності влади у сфері демократизації та соціалізації держави, а також захисту прав і свобод громадян шляхом незалежної експертизи державних рішень, участі у законотворчості, моніторингу виконання органами виконавчої влади державних рішень та дотримання міжнародних угод тощо;

в) знаходження оптимуму у взаєминах соціуму і держави, що стає зараз у світі ключем до з'ясування перспектив людини і суспільства та до збагачення інструментарію міждержавного спілкування, адже діяльність громадянського суспільства спрямована на реалізацію потреб особистості через доцільне у кожний конкретно-історичний момент обмеження кількості владних структур та поля їхньої діяльності.

Як соціокультурний феномен український соціум є певним типом (моделлю) соціальної взаємодії, інакше – самоорганізацією інтерсуб'єктних взаємовідносин у процесі комунікації. Його якісними характеристиками є: довіра, взаємодопомога, толерантність, здатність до кооперованих дій, віра людей у свої сили, зорієнтованість на громадські справи, почуття відповідальності. Отже, говорячи про розвиненість українського соціуму, треба мати на увазі як інституційний, функціональний, так і соціокультурний його аспекти, певну послідовність та тривалість становлення [1].

Головною ознакою цих інститутів є те, що вони утворюються не державою, а самими індивідами. І тому їхнє реальне функціонування є показником громадської зрілості суспільства, усвідомлення громадянами своїх власних потреб і, найголовніше, можливостей їхнього задоволення власними, колективно об'єднаними силами [2].

Ці сили мають діяти в Україні за двома векторами – задовольняти потреби учасників без допомоги державних структур, а також стимулювати легітимними засобами державні структури до повного

виконання своїх обов'язків перед громадянами [3]. Володіючи громадянськими правами і політичними свободами, людина спроможна самостійно зайняти в соціумі те місце, яке вона заслуговує і яке найбільшою мірою відповідає обсягу та якості реалізованого особистісного потенціалу.

Обсяг і реальність цих прав, власне кажучи, і підноситиме Україну до оцінки, що дозволяє розглядати Український соціум як громадянський, а державу як правову. При цьому у взаємовідносинах останніх складається механізм розширеного відтворення соціокультурного і політико-економічного середовища, яке, у свою чергу, через реалізацію громадянських прав і свобод формує людину в усіх її вимірах – як індивіда, особистість, громадянина.

Список використаних джерел

1. Розова Т., Барков В. Формування громадянського суспільства в Україні. *Український соціум*. Київ : Знання України, 2005. С.614-676.

2. Розова Т.В. Соціальна сфера та соціальні відносини як джерело людинотворення. *Українське агентство інформації та друку «Рада»*, 2008. Том XXII. С. 96-107.

3. Клімова Г. П. Правове виховання громадян України в сучасних умовах. *Вісник НЮАУ. Сер. Філософія. Філософія права. Політологія. Соціологія*, 2009. № 1. С. 108-114.

УДК 811.161

І. В. Ткаченко,
старший викладач кафедри
філософії і педагогіки професійної підготовки
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

У дослідженні розглянуто особливості сучасного молодіжного сленгу як мовного явища та соціокультурного феномену. Наголошено на актуальних трендах та характерних рисах мовної поведінки молодого покоління, функціональному навантаженні молодіжного

сленгу як складного і багатогранного явища, яке відображає не лише зміни в мові/мовленні, а й відбиває соціокультурні та психологічні аспекти сучасного життя молоді.

Ключові слова: мова, молодіжний сленг, мовна поведінка, мовлення, молодь.

The study examines the peculiarities of modern youth slang as a linguistic and sociocultural phenomenon. Emphasis is placed on the current trends and characteristic features of the language behavior of the young generation, the functional load of youth slang as a complex and multifaceted phenomenon that reflects not only changes in language/speech, but also reflects the socio-cultural and psychological aspects of modern youth life.

Key words: language, youth slang, language behavior, speech, youth.

Молодіжний сленг – складне явище, яке не тільки відображає зміни в мовленні молодого покоління, а й віддзеркалює соціокультурні та психологічні аспекти сучасного життя. Лексеми та лексичні єдності, які мовники сьогодні відносять до молодіжних сленгізмів, часто виникають з потреби самовираження, ідентичності, приналежності до певної соціальної групи, або навіть з бажання висловити протест мовця проти встановлених норм і цінностей. Молодіжний сленг як соціокультурний феномен відображає швидкі та постійні зміни в суспільстві та культурі, а відтак постійно змінюється та вдосконалюється. Нові слова та вирази з'являються відповідно до поточних трендів, інновацій та культурних змін. Це робить його постійно актуальним та цікавим явищем для вивчення і розуміння.

Вітчизняні мовознавці, такі як Ю. Василенко, О. Кондратюк, С. Мартос, О. Матвіяс, Л. Мацько, С. Пикарло, В. Радчук, Л. Ставицька, О. Тараненко та інші, досліджували різноманітні аспекти молодіжного сленгу. Науковці дійшли висновку, що молодіжний сленг є складним і багатогранним явищем, яке відображає не лише зміни в мові, а й відбиває соціокультурні та психологічні аспекти сучасного життя. Відтак дослідники молодіжний сленг розглядають як важливий інструмент комунікації та самовираження молоді, а також як засіб встановлення соціальних зв'язків та ідентифікації зі своєю соціокультурною групою.

Сленг – це терміни або вирази, які використовуються представниками певної соціальної або професійної групи і є відмінними

від загальноприйнятої офіційної мови. Вони можуть бути неоднозначними або зрозумілими лише вузькому колу людей, які використовують їх у своєму спілкуванні [1, с. 211].

О. Кондратюк вказує на те, що кожна група людей, яку об'єднують спільні інтереси, має свій унікальний стиль мовлення, який проявляється у використанні сленгових виразів і характерний лише для цієї групи. Це свідчить про те, що молодіжний сленг не є однорідною системою і включає загальномолодіжний жаргон, що відображає мову певного покоління, а також специфічні молодіжні жаргонізми. Молодіжний сленг набуває різноманітних форм, залежно від контексту спілкування. Кожне з таких оточень має свої відмінності, і сленг відображає реальність життя саме у цій специфічній соціальній групі [2].

С. Пиркало та Л. Ставицька виділяють три групи молодіжної сленгової лексики. Перша група включає метафоричні слова, які називають предмети або осіб чи характеризують їх. Це загальновживані слова, що набули нового значення, наприклад: «валянок» – бездіяльна людина; «бацила» – людина, що заважає кому-небудь; «спецназ» – вахтери в гуртожитку; «торба» – кінець тощо. Друга група складається з лексем із зменшено-пестливим значенням, таких як: «компік» (комп'ютер), «бабулєсики» (гроші), «пивасик» (пиво), «тралік» (тролейбус). Третя група включає переважно дієслова та прикметники, які виражають інтенсивність або надмірність, наприклад: «злиняти», «здибатись», «відшити», «відморозити», «кумарити», «приколотися», «задрати», «борзий», «пришиблений» [3, с. 27].

Сучасне молодіжне мовлення, зокрема молодіжний сленг, має кілька особливостей, які відображають актуальні тренди та характерні риси мовної поведінки молодого покоління. Серед них такі:

1. Креативність та інновації – молодь активно створює нові слова, вирази та використовує їх у нестандартних контекстах. Це може бути пов'язане з розвитком технологій, моди або змінами у соціокультурному середовищі. Наприклад, «флекс» вживається для показу успіху або враження в соціальних мережах; «селфі» – самостійно зроблена фотографія, часто з смартфона, що підкреслює індивідуальність; «стікер» – емодзі, використовується для вираження емоцій або реакцій у повідомленнях чи коментарях; «фідбек» – зворотний зв'язок або відгук.

2. Іронія та гумор – молодіжний сленг часто використовується з іронією або гумором. Здатність виражати себе з гострим гумором є важливою частиною молодіжної комунікації. Наприклад, «кек» – для вираження сміху або іронії; «треш» – використовується для опису чогось низької якості або низького рівня естетики з іронічним акцентом; «лузер» – використовується для опису особи, якій постійно не щастить у чомусь, часто з відтінком гумору; «тролінг» – жарт або діяльність, спрямована на провокування інших.

3. Інтернет та соціальні мережі – великий вплив має Інтернет та соціальні мережі на мовлення молоді. Багато виразів і сленгізмів походять з онлайн-спілкування, мемів та інтернет-культури. Наприклад, «тренд» – популярна тема або феномен в Інтернеті або соціальних мережах; «мем» – візуальний або текстовий контент, який швидко розповсюджується в мережі.

4. Експресивність – молодіжний сленг служить інструментом для вираження емоцій та власної ідентичності. Використання експресивних слів допомагає створювати яскравий та індивідуальний образ. Наприклад, «фулл» – повністю, цілком; «шик» – вживається для позначення стилю, якості або елегантності; «бомбезно» – вживається для позначення чогось дуже вражаючого чи успішного.

5. Абревіатури та скорочення – у молодіжному мовленні активно використовуються абревіатури та скорочення, які часто стають популярними завдяки соціальним мережам, наприклад, «LOL» (голосно регочу); «BRB» (я невдовзі повернусь); «IMO» (на мою думку); «ROFL» (катаючись від сміху по підлозі); «WYD» (що робиш?) та інші.

Отже, сучасний молодіжний сленг є динамічним і живим явищем, яке відбиває складність та різноманіття сучасного життя молоді. Він не лише є свідченням швидких змін в суспільстві та технологіях, але й стає важливим соціокультурним феноменом, що відображає індивідуальність, креативність та спільні цінності молодого покоління. Молодіжний сленг відкриває вікно у світ молоді, їхні уявлення, погляди та способи спілкування, а також є важливим елементом їхнього самовираження та ідентифікації. Він поєднує в собі елементи культури, технологій, музики, моди та інших сфер життя, створюючи унікальний та динамічний мовний та культурний ландшафт молодіжного середовища. А відтак – потребує більш глибокого і детальнішого дослідження.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. 2020. С. 210–215.
2. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. URL: https://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm (дата звернення: 26.02.2024).
3. Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. *Урок української.* 2000. № 4. С. 26-28.

УДК 378:004(477)

А. І. Федорова,
к. іст. н., доцент кафедри
філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано основні цифрові інструменти, платформи, які допомагають налагодити процес дистанційного навчання, покращити зворотний зв'язок між викладачем та студентом, налагодити їх тісну взаємодію. Розглянуто проблеми та перспективи використання штучного інтелекту в освітньому процесі.

Ключові слова: дистанційне навчання, цифрові інструменти навчання, інтерактивні завдання, штучний інтелект.

The author analyses the main digital tools and platforms that help to establish the process of distance learning, improve feedback between the teacher and the student, and establish their close interaction. The problems and prospects of using artificial intelligence in the educational process are considered.

Key words: distance learning, digital learning tools, interactive tasks, artificial intelligence.

Кризові умови (карантин, повномасштабний наступ росії на Україну) змусили перевести навчання в онлайн формат.

У 2020 р. це був виклик для викладачів, оскільки в короткі терміни необхідно було опанувати хоча б мінімальні навички цифрового навчання, ознайомитися з платформами, на яких можна було б проводити заняття, в т.ч. в реальному часі; надавати студентам різноманітні завдання, отримувати зворотні реакції; підготувати робочий простір в умовах власного помешкання тощо. З початком повномасштабної війни, коли стало зрозумілим, що ситуація швидко не владнається і слід пристосовуватися до нових умов, викладачі вже мали навички цифровізації. Але у 2022 р. постала ще одна проблема – це емоційний стан. На перше місце виходила підтримка один одного. Кожна зустріч починалася словами: «Чи всі в порядку? Як пережили ніч?», якимись словами розради.

Одеська політехніка долучилася до Google Workspace for Education, що дає можливість більш злагоджено та безпечно налагодити співпрацю в корпорації. Незамінною допомогою викладачу є середовище Classroom, де можна створити чудовий онлайн курс, єдиний простір для викладача і студентів з метою обміну важливим матеріалом, через неї можемо давати і приймати завдання, коментувати й оцінювати їх, завантажити методичні вказівки, відеолекції, презентації, спілкуватися з конкретним студентом через коментарі, враховуючи інклюзивні потреби, працювати як з комп'ютера, так і смартфону тощо. У рамках Google Workspace for Education Classroom дає ширші можливості, наприклад, вбудоване посилання на відеозустріч, можливість імпортувати оцінки з гугл форм тощо.

Звісно, що цифрові засоби навчання активно увійшли в наше життя. Різні аспекти цифровізації останніми роками розглядаються дослідниками [1-9 та інші], що свідчить про актуальність даної теми. Але питання цифровізації не є сталим, оскільки постійно виникають нові програми, додатки, розширення, що виводять рівень цифрового навчання на вищий щабель. Розглянемо основні проблеми та шляхи їх вирішення.

Головна проблема, яку викладачі виділяють в дистанційному навчанні – відсутність особистої комунікації, належної взаємодії [5; 6, с. 66]. Не завжди можна отримати зворотний контакт. З 2022 р. частина студентів змушена була виїхати за кордон. І тут постали нові проблеми: не всі студенти можуть приєднатися у визначений час до відеозустрічей, оскільки не збігаються часові пояси, або вони в цей час працюють, щоб оплатити навчання, або відсутній сталий інтернет-

зв’язок тощо. У такому разу слід в тому ж Classroom дублювати інформацію та матеріали, щоб студенти опанували їх в зручний для них час, ретельно прописувати завдання та алгоритм їх виконання, щоб перевірити якість опрацьованого матеріалу.

Але, з іншого боку, є студенти, що підключаються до занять і паралельно займаються своїми справами, не беручи жодної участі в дискусіях, обговореннях тощо. Тому варто під час лекцій, наприклад, спонукати студентів до певного «мозкового штурму» (проведеннях коротких опитувань зі створенням діаграм, хмар слів тощо). Для цього можна використовувати Mentimeter, Polly, Wooclap, Slido та інші застосунки.

Для перевірки або систематизації знань дуже полюбляють студенти різноманітні інтерактивні ігри, вікторини, наприклад, на платформі Kahoot, Quizizz, LearningApps, Quizlet, Wordwall, LiveWorksheets тощо. Такі види роботи покращують сприйняття навчального матеріалу, підвищують рівень зацікавленості студентів, виявляються ефект змагальності.

Якби добре викладач не володів навчальним матеріалом, але він не може автоматично перенести свої знання в голову того, хто навчається. Навчальний процес потребує напруженої розумової роботи людини і її власної активної участі в цьому процесі. Саме тому пояснення й демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти тільки за допомогою інтерактивного навчання [8, с. 47].

Ще один аспект, якого хотілося торкнутися, – штучний інтелект у навчанні, а саме чат-боти, які працюють з користувачем у формі діалогу. З одного боку, такі ресурси, як ChatGPT (від компанії OpenAI), Copilot (від Microsoft), Gemini (від Google), значно полегшують навчання, можуть представити план роботи, систематизувати дані, видавати їх потрібною вам мовою. Я не буду торкатися проблеми академічної доброчесності при використанні таких ресурсів, а передусім зазначу, що наших студентів треба вчити працювати з цими ресурсами. Вчити коректно і досить ґрунтовно прописувати мету і завдання, критично оцінювати та аналізувати представлений матеріал, на чому наголошують й інші викладачі [2]. Перевіряючи студентські роботи (з дисциплін «Історія України та українська культура», «Політологія»), часто стикаюся з тим, що система видає вигадані факти

та події, генерує список літератури, який не існує апріорі. Чималий відсоток студентів стовідсотково довіряє поданій інформації і не перевіряє її.

Думаю, що чимало викладачів навчилися вже візуально розпізнавати згенерований ШІ текст. Але є чимало інструментів, які допоможуть вам виявити роботу ШІ – GPTKit, GPTZero, ZeroGPT, Copyleaks та ін.

Звісно, що ці ресурси постійно удосконалюються, вони вміють «вчитися», але повністю інтелектуальний труд людини вони замінити не можуть. Вказані чати слід розглядати передусім як помічник у навчанні для осіб, які володіють фактологічним матеріалом. Це є і помічник для викладачів. Наприклад, на основі вашого тексту він може згенерувати питання для перевірки знань.

Дійсно, навчившись застосовувати сервіси ШІ, особистість переформатовує своє власне життєве середовище на свого роду інтелектуальний простір. Цілком погоджуємось з висловлюванням М. Кармазіної, що впровадження ШІ в освіті сприяє безумовному покращенню NGDLE (цифрового навчального середовища нового покоління), набуттю переваг та підвищенню ефективності навчання і викладання, урізноманітненню навичок і компетенцій учнів та студентів, інклюзивності, персоналізації освіти тощо [7, с.76].

Цифрові ресурси навчання надійно увійшли в наше життя. Будуть такі категорії студентів, які надаватимуть перевагу дистанційному навчанню перед очним. Дистанційне навчання можливе у зручний для студента час, а також з врахуванням інклюзивних потреб. Різноманітні додатки та застосунки допомагають налагодити співпрацю викладач – студент, покращити їх взаємодію. Дуже важливо навчати цифровим навичкам не лише викладачів (наприклад, на базі Одеської Політехніки діють курси підвищення кваліфікації «Удосконалення навичок використання інструментарію Google WorkSpace for Education під час навчальної діяльності»), а й студентів, особливо першокурсників як очної, так і заочної форм навчання (наприклад, чимало з них не працювали з тим самим Classroom, не можуть знайти завдання, завантажити виконану роботу тощо).

Отже, за цифровим навчанням майбутнє. Система дистанційного навчання при належній організації, при використанні новітніх цифрових ресурсів може забезпечити якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. Г., Шахновський А. М., Сангінова О. В. Досвід використання сервісу Google Classroom для дистанційного навчання. *Комп'ютерне моделювання і керування в техніці та технологіях КМКТТ-2021* : збірник наукових статей Дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 12-14 травня 2021 р. Київ, 2021. С. 287-293. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41433/1/KMKTT-2021_p287- 293.pdf (дата звернення: 04.04.2024).
2. Бричук М. С., Венгер І. О., Костюченко О. М. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі НУФВСУ. *Використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях та прикладних розробках* : збірник матеріалів науково-практичної конференції, м. Київ, 11 квітня 2024 р., ІПМЕ ім. Г.Є. Пухова НАН України. 2024. С. 43-45.
3. Генсерук Г. Р., Бойко М. М., Мартинюк С. В. Цифрові інструменти комунікації в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2022. Т.1, № 1. С. 31-39.
4. Гриценко В., Юстик І. Використання сервісу GOOGLE CLASSROOM для управління освітніми процесами. 2006. URL: https://www. cuspu. edu. ua/ua/ntmd/konferentsiy/2015-10-06-06-17-54/%20sektsiia-4/3930-vykorystannya-servisu-google-classroomdlya-upravlinnya (дата звернення: 04.04.2024).
5. Жарких В. Ю. Особливості онлайн комунікацій в сучасних реаліях. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13–15 вересня 2023 року). Одеса, 2023. С. 117-118.
6. Ільїна Ю. Ю., Білоцерківська Ю. О., Блага, О. Б. та ін. Цифрові інструменти у викладанні гуманітарних наук: постановка проблеми і потенціал розвитку. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w Katowicach*. 2023, nr 16. S.63-74.
7. Кармазіна М. Штучний інтелект: особливості етапів розвитку та застосування у сфері освіти та науки. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів*:

матеріали V Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 березня– 2 квітня 2024 року). Київ, 2024. С. 71-76.

8. Кібенко Л. М. Інноваційні методи навчання в ЗВО України. *Викладання гуманітарних та українознавчих дисциплін засобами дистанційного навчання: теорія і практика закладів вищої освіти: матеріали наук. інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки, м. Харків, 24 листопада 2022 року*. Харків : ХНАДУ, 2022. с. 46-48.

9. Костанкевич Л., Боремчук Л., Радкевич М. Використання сервісу Google classroom у процесі дистанційного навчання. *Нова педагогічна думк*а. 2020. № 4 (104). С. 25-29.

УДК 378:02

М. М. Чурсін,
д. пед. н., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

СИСТЕМА ТРАНСЛЯЦІЇ НАУКОВИХ ЗНАНЬ ТА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглядається система трансляції наукової інформації від науки до освіти. Виділяються та аналізуються її складові: сфера породження, канал передачі та сфера споживання. Показано, що вдосконалення інформаційних технологій спричинило зростання інформаційного тиску у всіх складових та подальшу формалізацію начального процесу. Підкреслюється необхідність гуманітарної експертизи технологічних інновацій.

Ключові слова: система трансляції наукової інформації, освітня діяльність, інформаційні технології, породження інформації, інформаційні канали, споживачі, викладачі, інформаційні потоки, гуманітарна експертиза.

The system of transmission of scientific information from science to education is considered. Its components are distinguished and analyzed: the sphere of generation, the channel of transmission and the sphere of consumption. It is shown that the improvement of information technologies

caused an increase in information pressure among all components and further formalization of the initial process. The necessity of humanitarian examination of technological innovations is emphasized.

Key words: scientific information broadcasting system, educational activity, information technologies, generation of information, information channels, consumers, teachers, information flows, humanitarian expertise.

Як відомо, нове наукове знання з'являється завдяки професійній діяльності науковців і далі поширюється в суспільстві, де його потребують споживачі, зосереджені в сферах виробництва, науки й освіти. При цьому виробництво є сферою «чистого» споживання наукових знань, де вони виступають чи не єдиним необмеженим ресурсом підвищення продуктивності праці, до того ж найбільш ефективним. Сфера науки застосовує нове наукове знання задля внутрішнього споживання, відновлення та розвитку власної діяльності. Щодо системи освіти, перш за все вищої, ніхто не стане заперечувати необхідність застосування тут наукових знань, але це відбувається зараз скоріше за інерцією, адже цілі та шляхи їх залучення та використання в навчальному процесі зазнали суттєвих змін. Тому потрібне осмислення сутності цих змін та формування нової актуальної стратегії та політики саме в контексті інформаційного підходу до освітньої діяльності, її розгляду як складової процесу трансляції наукової інформації та знань в суспільстві.

Протягом багатьох десятиліть основний тягар поширення наукової інформації в суспільстві несла державна система науково-технічної інформації, яка спиралася на досить чітку організаційну структуру, певну інформаційну техніку і технологію. Функції системи НТІ полягали в актуальному інформуванні, інформаційному забезпеченні споживачів у всіх зазначених сферах діяльності. Паралельно функціонувала бібліотечна система, функції якої полягали в накопиченні, збереженні та наданні споживачам документальних джерел інформації за їх замовленнями, тобто обслуговуванні споживачів.

За умов відносно повільного збільшення обсягів наукової інформації основними її споживачами були викладачі. В рамках системи наукової комунікації вони могли, наприклад, заздалегідь замовити книжку, яка тільки позначена в плані видавництва, поділитися

думками з колегами на численних конференціях, впливати на комплектацію бібліотеки закладу вищої освіти. Вони не тільки мали можливість контролювати стан знань в конкретній предметній галузі, але й здійснювати певні види аналітико-синтетичної обробки наукової інформації для подальшого застосування в навчальному процесі. Це передусім добір, класифікація доступних наукових джерел, їх ідентифікація як інформаційних ресурсів для певної групи тих, хто навчається, та, навіть, ранжування джерел за їхньою важливістю на окремих етапах навчання. Далі виконувалася методична робота, яка в основному полягала у формуванні переліку рекомендованої літератури, що часто не був завеликим. Більше того, рекомендована література гарантовано відшукувалася у бібліотеці закладу освіти, іноді в міській.

Отже, саме професорсько- викладацький склад, спираючись одночасно на систему наукової комунікації (в якій, зазначимо, левову частку витрат несла держава) та бібліотечну систему, виконував майже всі технологічні операції, які складають науково-інформаційну діяльність: пошук, добір, аналітико-синтетичну обробку та, врешті, надання споживачам необхідної їм інформації, та ще й з урахуванням наявних у них знань (у цьому полягає специфіка навчання як інформаційного процесу).

Така діяльність втім є природною для науковців, вона залишалася такою і в освітній діяльності. Вона забезпечувала досить високу якість асиміляції вищою школою наукової інформації та знань, надійність моделі потрібного знання, отже, мотивацію для тих, хто навчається.

То що змінилося в наш час у цілісному ланцюгу руху знань: «породження – трансляція – споживання» ?

Перед усім – обсяги нової наукової інформації, що зростають з неймовірною швидкістю, а також новітні інформаційні технології, що вдосконалюються тими ж темпами. Отже, *сфера породження* актуальних для вищої школи знань утворює небачену за масштабами пропозицію, яка вочевидь не може системою освіти бути сприйнята цілком, без попередньої суттєвої обробки. Така обробка, що покликана створити інформаційні ресурси для конкретних профілів підготовки, може виконуватися як засобами інформаційних технологій, так і шляхом аналітико-синтетичної обробки вхідного потоку людиною, професорсько-викладацьким складом. Треба зазначити, у попередній обробці цього потоку вища школа раніше могла спиратися на можливості системи наукової комунікації країни, як формальної

(класифікація, реферування, оглядова діяльність), так і неформальної (планові періодичні конференції освітян), що забезпечувалися централізовано, за державний кошт. У наш час централізована система наукової комунікації як організаційно самостійне соціальне утворення припинила існування, а певна частина її функцій передана бібліотекам, де й потихеньку розчинилася. Хай там як, але освітяни залишилися сам на сам з руйнівною інформаційною хвилею. Бібліотеки університетів відповідно до бюджетів намагаються якось підтримувати пристойний рівень повноти комплектування фондів, хоча б у пріоритетних напрямах, але при цьому критично падає кількість примірників не тільки суто наукових видань, але й підручників. Загальна якість інформаційних ресурсів закладів вищої освіти, таким чином, скоріше погіршується, аніж зростає.

Канал трансляції інформації від сховищ до тих, хто навчається, також нагадує за кількістю джерел бурхливу річку. Ситуація постмодерну, де «все проходить», за виразом Фейєрабенда, припускає демократичну рівноправність різних точок зору, способів та манер подання матеріалу, збільшує кількість (найменувань!) і підручників, і рекомендованої літератури, яка легко перетворюється на обов’язкову. І все це на тлі неймовірної розгалуженості сучасної науки та розмитості кордонів між дисциплінами, появи маси синтетичних напрямів. У роботах здобувачів заохочується зростання списків використаних джерел, притому наукових та ще й «свіжих», вимагається акцентування наукового аспекту курсових та випускних робіт.

Можна бачити, що канал трансляції наукової інформації до «кінцевого споживача» – здобувача освіти – майже не відрізняється від того, яким користуються вчені. Очікуваного згортання інформації «на вході» не відбувається. Обсяг літератури стримується лише обмеженістю матеріальних ресурсів університетських бібліотек. Більше того, особливістю освіти як такої є викладацький контроль інформаційного ресурсу, з яким має справу той, хто навчається. Але у викладачів немає ні часу, ані стимулів ефективно контролювати цей інформаційний потік. Залишаючись «на каналі» передачі інформації до навчального процесу, констатуємо зростання його невизначеності, що є закономірним наслідком зростання числа альтернатив – кількості джерел.

А от переходячи до споживача інформації, того, хто навчається, можна бачити, що об'єктивність невизначеності перетворюється на суб'єктивну розгубленість та перевантаження. Ніяке знання не може сприйматися як стале та обов'язкове, а розмаїття доступних джерел зменшує інформаційну цінність окремого видання. Молода людина не стільки усвідомлює новий стан інформаційного середовища, скільки відчуває його. Додаткову невизначеність створює розширення інформаційного простору навчального процесу за рахунок потужних ресурсів Інтернет, де ефективний контроль викладача ще далекий від наукового обґрунтування.

Отже, вхідний потік наукової інформації, потенційно релевантної навчальному процесу, зріс багатократно і продовжує прискорено зростати. Канал передачі інформації до навчального процесу обмежує лише традиційну його складову, бібліотеки отримують все меншу частину наукових видань водночас зменшуючи й кількість примірників навіть принципових видань. Але натомість здобувачі освіти фактично отримали необмежені мережеві ресурси і зрівнялися в цьому з науковцями. Кінцевий споживач інформації – той, хто навчається – опиняється в ситуації більшої невизначеності щодо необхідної для засвоєння інформації та зростаючого інформаційного навантаження.

Узагальнюючи, можна зазначити, що основною проблемою сучасної вищої освіти є усунення суперечності, що утворилася, між величезним обсягом виникаючої наукової інформації, й здатністю вищої школи як соціального інституту до його асиміляції. Тобто ідентифікації інформаційних ресурсів, забезпечення доступу до них, аналітико-синтетичної обробки (відбору, класифікації, згортання), методичної обробки, яка встановлює відповідність складності джерел набутому споживачем рівню знань та визначає порядок їх надання.

Основна роль у вирішенні зазначеної проблеми в наш час відводиться технології.

Яким же чином вони застосовуються в навчальному процесі щодо визначених складових трансляції інформації від сфери науки до сфери освіти?

Щодо *сфери породження* наукової інформації, то сучасні мережеві технології просто під'єднали університети до її глобальних сховищ, забезпечивши доступ до них освітянам на фізичному рівні. Водночас пропорційно загострилася проблема формування інформаційних ресурсів освіти, адже далеко не все, що фізично доступно тим, хто

навчається, може бути ними сприйнято та засвоєно. Але проблема приборкання інформаційної хвилі, зменшення інформаційного тиску на навчальний процес не ставиться навіть на загальному рівні, не розглядається як наукова і, звичайно, не ставиться як завдання до «розумних» мережевих алгоритмів. Нібито діє традиційне розуміння в дусі лінійної логіки: більше значить краще. І як повинна реагувати вища школа на ситуацію, коли нової актуальної наукової інформації, яка водночас є і важливою, і легкодоступною, - забагато?

Насправді освітяни, зрозуміло, намагаються впливати на зростання інформаційного навантаження на тих, хто навчається, регулюючи так чи інакше *канал доступу*. Створюються, зокрема, списки рекомендованої літератури, рекомендованих сайтів Інтернет, чим відкидається необхідність власного інформаційного пошуку здобувачами освіти. Іноді, навпаки, їм пропонується вести самостійний інформаційний пошук, але тут знову ж-таки відновлюється ситуація невизначеності й розгубленості перед неосяжністю мережевих сховищ. В освітньому середовищі інформаційні технології, що включають діяльність людини, фактично вже являють собою методику. І у формуванні каналів передачі наукової інформації до сфери освіти провідна роль все ще належить людині, викладачу, який значну долю свого часу має присвячувати інформаційній діяльності, а роль автоматизованих інформаційних технологій обмежується «простим» з'єднанням споживача з джерелом інформації. Та не відміну від людини-викладача технології потребують все меншого часу для виконання своїх завдань і завжди готові занурити того, хто навчається, у нескінченний інформаційний потік. І виявляється, що останній не тільки збільшує потенційну поінформованість споживача інформації, але й у тій же мірі зменшує долю його уваги до кожного окремого джерела – аж до повної втрати здатності зосереджуватися на чомусь взагалі. Джеймс Вільямс, колишній стратег Google, «дійшов висновку, що увага приймає три різні форми, і все це зараз вкрадено. Джеймс вважає, що ми всі переживаємо щось на зразок атаки на кшталт «відмови в обслуговуванні» на наш розум. «Ми і є цей сервер, і всі ці речі намагаються привернути нашу увагу, шпурляючи нам інформацію... Це підриває нашу здатність реагувати на щось. Це залишає нас у стані або відволікання, або паралічу» [1, с. 260-261]. Варто підкреслити, що такий стан є драматичним для системи освіти,

де споживачі не володіють, на відміну від фахівців, своєрідними фільтрами – сформованими інформаційними потребами.

Але, можливо, найбільш відчутну роль технології отримали в *сфері споживання* наукової інформації, в даному випадку в начальному процесі. Так, на етапі організації навчального процесу та надання навчального матеріалу вплив технологічного мислення відчувається у послідовній фрагментації як процесу, так і матеріалу, що надається. Зокрема, семестри поділені на модулі, зміст навчання – на окремі курси, дисципліни, все більш спеціалізовані (незважаючи на вже гучні заклики до інтегруючих та міждисциплінарних знань). Методика вищої школи зосереджена на редукції знань до шматочків, настільки дрібних, щоб їх засвоєння було максимально легким – аж до простого запам’ятовування – та технологічно контрольованим. Зрозуміле обґрунтування такої технологізації: забезпечення надійності трансляції знань, що спирається на надійні технологічні принципи і підходи. Але, як зазначається в останній доповіді Римського клубу, «Фрагментація знання призводить до шкоди перспективі щодо взаємних зв'язків та взаємозалежності між частинами та ширшим цілим, компонентами якого вони є» [2, с.89-90]. І технології мало пристосовані до формування й контролю інтегрованих та, врешті, гуманітарних знань. Це, звичайно, не стосується найсучасніших технологій «великих даних» вкупі зі штучним інтелектом. Але останні поки що залишаються засобами сили й влади, й скоріше кидають виклик Богові, аніж ведуть до нього людину.

Окремого розгляду заслуговує проблема дистанційної освіти, здавалося б, тріумфу технологій. Та чи будь-яке знання може ефективно передаватися дистанційно? Чи можуть таким чином прищеплюватися навички творчості? Дискусії тут не можна вважати вже завершеними. Але комунікативні досягнення в сфері освіти дивним образом вже породили феномен «ретрансляційного навчання», коли той, хто навчається, знаходить певний матеріал у мережі і надає його викладачу як виконане змістовне завдання, не обтяжуючи себе зануренням у зміст знайденого. Перетворення навчання на канал передачі інформації, що так і не стала знанням. Тоді виявляється, що письмову роботу ще необхідно «захищати», й цьому піддається вже не тільки курсова, але й пересічна поточна робота. Додаткове навантаження на учасників навчального процесу і його необов’язкове ускладнення.

Та на справжню царину технологій перетворюється процес *контролю за результатами* навчання. У процесі їх подання здобувачі вже звично користуються текстовими процесорами та електронними таблицями, але останнім часом чи не обов'язковим атрибутом стає презентація з її увагою до формально-графічних аспектів подання інформації. Це спрямовано на підвищення інформативності подання, але його естетичність здатна не тільки додавати змістовній переконливості, але й підміняти її.

Досить жорсткі вимоги висуваються до оформлення випускних робіт, й вони, на відміну від змістовних, не можуть бути хоча б частково проігноровані. Забираючи на себе багато уваги й часу, формально-технологічні аспекти навчальних робіт набувають усе більшої ваги і в оцінці їх якості. Природно, таким чином мимоволі зазнають утиску змістовні аспекти навчальних робіт, хоча саме вони є метою навчання.

Втім, найбільш парадоксальним завданням, шо довірено технологіям, є перевірка випускних кваліфікаційних робіт на академічну доброчесність. Проблема полягає в тому, що випускна робота має поєднувати низку суперечливих вимог: з одного боку, досить значний обсяг водночас із досить складною формально регламентованою структурою, актуальність і науковість, пристойна джерельна база, необхідність оглядової частини та власних висновків, а з іншого – стислі строки виконання, а також, зрозуміло, дотримання етики цитування. Фактично остання й охоплюється поняттям академічної доброчесності, що, безумовно, є людською якістю, але контролюється комп'ютерним аналізом тексту роботи, спеціальними «антиплагіатними» програмами. Втім, важко уникнути схожих компіляцій, коли навчальні роботи виконуються, може, десятками здобувачів в досить вузькій предметній області, та ще й кілька років поспіль, спираються на спільну джерельну базу. Програми накопичують великі масиви текстів і можуть легко довести, шо «нічого не є новим». Їм байдужі можлива ненавмисність некоректного запозичення якогось тексту або недоцільність пошуків авторів виразів, що давно вже перетворилися на загальновживані. Для здобувачів це ще одна ситуація невизначеності, з якої не вибратися іноді навіть за щирого бажання дотримуватися доброчесності. У той же час, виявляється, може бути створено програму, яка сприятиме «обходу»

антиплагіатних алгоритмів. «Доброчесність» формується програмно! Насправді програми занурюються у нескінченне змагання між собою, а освіта – у ситуацію, де «крім руйнівної дії технологічного способу мислення на уявлення людини про себе, людська свобода і гідність і справді піддаються атакам, у яких обчислювальна техніка грає вирішальну роль» [3]. Останнє було зазначено ще півстоліття тому, технології з того часу зазнали революційних змін, і ось «новий термін, що викликає справжній ажіотаж, – це «розривні технології». Він означає інновації, які замінюють та руйнують існуючі технології» [2, с.44-45]. Й тут до суто автоматизованих технологій додаються «технологічні» організаційно-методичні рішення, насправді, «розривні». Прикладом можуть бути, з одного боку, декомпозиція знань до рівня, що дозволяє контролювати їх у тестовій формі, розбиття оцінки на формалізовано контрольовані аспекти (підготовка, подання, доповідь), а з іншого – фрагментація навчального часу до модулів, формальних процедур проміжного контролю, «накопичувальний принцип» формування загальної оцінки.

Подібні технологічні рішення, дійсно, розривають: цілісність знання, що підлягає засвоєнню; зв'язок між викладачем і тим, хто навчається, між знанням та формою його подання; між виховними та технологічними аспектами освітньої діяльності. Загалом руйнується зв'язок між темпами оновлення наукових знань і темпами їх реального надходження до навчального процесу, в тому числі й внаслідок величезного обсягу операцій формалізації цього процесу на всіх рівнях – від міністерства до кафедри. Виникає те, що О.Тоффлер називав десинхронізацією, в даному випадку між науковою та освітньою діяльністю. І це при тому, що система трансляції знань та інформації в суспільстві насичена технологіями як ніколи. Чи може їх інтенсивне зростання дійсно сприяти вдосконаленню освітньої діяльності?

Поки шо стан вищої освіти час від часу характеризується як кризовий. Як зазначається, «раніше прийнята науковим співтовариством парадигма про досягнення меж зростання виявляється недостатньою. Ключовим для аналізу сталого розвитку, як вважають філософи, має стати поняття меж руйнування, що дало назву альтернативній парадигмі» [4]. В якості механізму реалізації нової парадигми запропоновано гуманітарну експертизу інновацій. Можливо, мають бути створені спеціальні соціальні інституції, форми суспільної активності.

Потрібна, звичайно, попередня наукова проробка напрямків активності в цій справі. Але її на цей час навіть не започатковано.

Список використаних джерел

1. Hari Johann. Stolen Focus. Why You Can't Pay Attention. GB. Bloomsbury Publishing Plc. 2022. 342 p.

2. Von Weizsaecker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer. 2018. 220 p.

3. Joseph Weizenbaum. On the impact of the Computer on Society. *Science*, vol. 176, № 4035, 12 May 1972, p.p. 609-614.

4. Чурсін Н.Н., В.А. Рач. Філософія і парадигматика соціально-економічних інновацій. *Управління проектами та розвиток виробництва*. Зб. наук. пр. Вид-во СНУ ім. В. Даля (Сєвєродонецьк), 2017. №3 (63). С. 61-75.

МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ, РЕКЛАМА ТА PR ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 009:168.522

О. І. Афанасьєв,
д. філос. н., професор кафедри
філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»

НАРАТИВІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ РЕКЛАМИ

Розглядається можливість наративізації теорії реклами, коли наратив стає вихідним теоретичним принципом, здатним інтегрувати різноманітне рекламне знання в той час, як у побудові рекламних продуктів наратив у формі сторітелінгу стає пануючим.

Ключові слова: наратив, реклама, сторітелінг, теорія, методологія.

The article considers the possibility of narrativization of advertising theory, when narrative becomes the initial theoretical principle capable of integrating various advertising knowledge, while narrative in the form of storytelling becomes dominant in the construction of advertising products.

Keywords: narrative, advertising, storytelling, theory, methodology.

Будь-які теоретичні та практичні моделі реклами не можуть не використовувати тексти. Деякі автори вважають, що тексти становлять 75 % усієї реклами. З огляду на те, що у вигляді тексту можна представити будь-яку інформацію – від вербальної до візуальної, від артефакту до природного об'єкта («книга природи») – відсоток тексту в рекламі можна збільшити до 100%. Щоправда, в цьому разі копірайтера доведеться навчити будувати тексти не тільки зі слів.

Однією з особливостей тексту є його наративна організація. Загальновідомо, що оповідна форма становить фундаментальну психологічну, лінгвістичну, культурологічну та філософську основу наших спроб описати природу, соціум, людину. Сутнісними ознаками наративу є дійові особи (герої) і сюжет, що розвивається в часі, фінал якого постає метою наративу, а у світлі мети всі згадані в наративі події отримують пояснення. Завдяки наративній меті відбираються й

упорядковуються всі згадувані події. Так виходить пов'язана, осмислена, часто навіть цікава розповідь.

Оповідна форма настільки звична, що люди не фіксують на ній уваги, вона здається природною. Якщо така природність надається рекламі, вона не викликає відторгнення, на відміну від настирливих слоганів або нудних описів. Зазначеним ознакам наративу відповідають чи не всі види «природних» текстів: байки, міфи, казки, легенди, еволюційні пояснення і, звісно ж, рекламні тексти, якщо вони не порушують згаданої природності. Наратолог, зрозуміло, виявить наративні риси в будь-яких рекламних текстах, навіть у слоганах, оголошеннях, описах тощо. У цьому сенсі не виключено, що теорію реклами можна побудувати на наратологічних засадах.

Існуючі теорії реклами зводяться в основному до узагальнень наявного досвіду описової реклами. Описи і їх теоретичні узагальнення, природно, важливі, скажімо, для первинної підготовки фахівця. Але для наукової теорії цього занадто мало. Побудувати хорошу теорію тільки шляхом узагальнення практичного досвіду неможливо, хоча без таких узагальнень не обійтися. Навіть той факт, що дисципліни сучасного природознавства, скажімо, механіка, розпочали своє становлення у вигляді емпіричних уявлень, справжніми науками вони стали тоді, коли з'явилися теорії, досвідом підтверджені, але не досвідом інспіровані та не досвідом обмежені. Їхні теоретичні вихідні положення дають можливість виходити далеко за межі наявного досвіду, наприклад, робити надійні передбачення. Схоже, таких теоретичних засад рекламне знання не має, тому фахівці й не можуть вирішити, який же підхід кращий: економічний (маркетинговий), психологічний, лінгвістичний. Очевидно, що емпіричне зростання рекламного знання випереджає теоретичне, що в методології науки загалом розцінюється як неблагополуччя. Має бути навпаки. Теоретичне зростання має випереджати емпіричне.

Зокрема, потрібні вихідні теоретичні положення, здатні не тільки об'єднати готівковий емпіричний досвід і різнопланові підходи, а й давати надійні передбачення і екстраполюватися на нові області. Це часто досягається шляхом застосування принципів або методів з іншої наукової області, де вони ефективно працюють. Прикладом може служити математизація фізики, лінгвістики, соціології. Інтуїтивно такий спосіб вже давно застосовується в сфері реклами.

Використовуються елементи теорії ймовірності, економіко-математичної статистики, соціології, психології, маркетингу, теорії комунікації. Але вони застосовуються лише до окремих випадків, і жоден з них не є загальним вихідним принципом, здатним об'єднати рекламне знання в деяку цілісність.

На подібну роль іноді претендує психологія. Вільям Скотт ще у 1903 році вперше застосував до реклами психологічні знання. Психологічна модель послідовної поведінки при впливі на споживчу аудиторію в даний час активно працює в сфері реклами. Але все рекламне знання психологічні принципи не можуть осягнути. У таких випадках виходить не теорія реклами, а прикладна психологія.

Відомий ефект має маркетинговий підхід до реклами. Але тоді, по-перше, реклама стає частиною маркетингу. По-друге, подібний підхід є спірним, оскільки в цьому випадку реклама характеризується переважно в економічному плані, наприклад, без урахування світоглядних цінностей і особистих інтересів людей. Якщо теорію реклами формувати на психологічних засадах, то вийде гуманітарна дисципліна, якщо як частина маркетингу, – то економічна. Це передбачає різне теоретичне і методологічне забезпечення, про сумісність якого в рамках однієї теорії говорити важко. Тим часом, вихідний принцип повинен бути один і об'єднати все різноманітне багатодисциплінарне знання. Саме такий потенціал має теорія наративу, як розгалужена система знання, що знайшла своє застосування у багатьох дисциплінах, про що, зокрема свідчить наративний поворот у сучасній методології науки.

Щодо практичного сенсу ефективної реклами, то сторітелінг, як явний наратив, мабуть, кращий за інші види реклами.

Рекламу, що розповідає, або наративну, іноді називають сторітелінговою. Поява двох термінів («наратив» і «сторітелінг»), що означають у перекладі одне й те саме – розповідання історій, має свій сенс. «Наратив» – це термін із добре розробленої і вельми розгалуженої теорії наративу. «Сторітелінг» означає застосування тих чи інших положень наративної теорії або просто наративів (іноді, на жаль, своїх доморощених або інтуїтивних уявлень) у тому чи іншому ключі, з тією чи іншою метою. Сторітелінг – це насамперед уміння (можливо, мистецтво) добору чи вигадування наративів, бажано з опорою на відповідну теорію, бодай для того, щоб не витрачати сили та час на винахід «велосипеда».

У рекламі наратив представлений, як правило, у вигляді міні-тексту, часом навіть розповідь не розгортається, а припускається. Але за міні-наративом завжди стоїть гранд-наратив, а то й мета-наратив. Рекламна апеляція до метанаратива, навіть якщо вона лише припускається, особливо якщо він історико-патріотичний, ідеологічний, міфо- та легендо-подібний, має пояснювально-переконувальну силу не лише в політичній чи соціальній рекламі, а й у будь-яких інших видах реклами. У маркетингу наратив дедалі частіше замінює слоган і описову рекламу, які стали сприйматися як настирливі. Наратив не просто викладає події, але робить їх доступними для розуміння, систематизує причинно-наслідкові зв'язки, роблячи їх природними.

Вочевидь, що наративна реклама стає популярною. Але важливіше те, що наративна теорія має той потенціал, який здатний стати основою не тільки практики, але й теорії реклами.

УДК 077:316:81'373

Н. Ф. Баландіна,
д. філол. н., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

НЕОСЕМАНТИЗАЦІЯ ТЕРМІНІВ З КОМПОНЕНТОМ *МЕДІА*

У статті показано процес неосемантизації термінів та понять з компонентом медіа як репрезентантів сучасного медіасередовища. На основі фактичного матеріалу, укладеного за результатами вибірки з українського сектору Інтернету, наукових джерел та лексикографічних праць простежено процес неосемантизації компонента медіа, виявлено специфіку входження термінів у мовний ужиток. Доведено, що ці терміни становлять собою відкриту динамічну систему.

Ключові слова: медіатедермінізм, термін, компонент медіа, неосемантизація.

The article shows the process of neosemantization of terms and concepts with a media component as representatives of the modern media

environment. On the basis of factual material compiled on the basis of a sample from the Ukrainian Internet sector, scientific sources and lexicographical works, the process of neosemantization of the media component was traced, the specifics of the terms' entry into linguistic usage. It is proved that these terms are an open dynamic system.

Key words: media determinism, term, media component, neosemantization.

Медіа в сучасному світі стали не тільки засобом передачі інформації, а й чинником соціальних змін, інструментом формування нової реальності. Цей факт не пройшов повз уваги дослідників, які в руслі теорії технологічного детермінізму, чи медіадетермінізму, зацікавилися причино-наслідковим зв'язком між технологіями та буттям людини, зокрема, як медіатизація соціального простору трансформує соціосистему, її інституції, соціальну взаємодію, індивідів тощо. У працях представників різних наук – філософії, соціології, соціальних комунікацій, психології, лінгвістики, педагогіки – дедалі частіше ключовими стають терміни з компонентом *медіа*: *медіасередовище, медіпростір, медіасфера* та ін., що засвідчує міждисциплінарність проблеми медіадетермінізму, появу нових наукових напрямів – медіафілософії, медіапсихології, медіалінгвістики, медіапедагогіки та ін., легітимізація яких вже не викликає сумніву.

Дослідники, кожен у контексті відповідної галузі знань, намагаються сформулювати визначення цих термінів, категоризувати їх, упорядкувати й унормувати. Дискусії навколо цього не вщухають, що є свідченням актуальності проблеми, а її аспектуальна розробка становить проблемно-тематичне поле пропонованої розвідки.

Мета дослідження – виявити специфіку становлення термінів та понять з компонентом *медіа* як репрезентантів сучасного медіасередовища.

Указана мета передбачає виконання таких *завдань*: укласти корпус термінів з компонентом *медіа,* простежити динаміку розвитку його значення, виявити специфіку входження термінів у мовний ужиток.

Матеріалом дослідження є корпус, укладений за результатами вибірки з українського сектору Інтернету в січні – березні 2023 р. із залученням пошукового сервісу Google. У доборі фактологічної бази прислужилися також наукові джерела, які, як відомо, постійно розширюють дослідницьке поле й систематично поповнюють

терміносистеми. Надійним осердям корпусу правив матеріал українських лексикографічних праць, що репрезентує переважно освоєні мовною системою одиниці. Загальна кількість зібраного та обробленого матеріалу становила 455 одиниць, переважну більшість з яких (приблизно 390) можна вважати термінами.

Із розвитком цифрових технологій уживання аналізованої термінологічної лексики активізувалося, а первісне значення слова *медіа* як посередника (від лат. medium) почало проростати новими смислами. У більшості сучасних праць ставиться акцент на двох аспектах значення. Так, у спеціальному словнику з медіа та комунікацій медіа сприймаються водночас як канали передачі інформації і носії цієї інформації [18, с. 261, 270–271]. Українські теоретики медіа В. В. Різун та Є. С. Цимбаленко вважають логічним обмежити обсяги значення явищами, пов'язаними з діяльністю медіаіндустрії, зокрема з телебаченням, радіо, пресою, інтернет-медіа чи асимільованими з мас-медіа [13, с. 53]. Доречно пригадати канадського соціолога М. Маклюена, який одним із перших увів термін *медіа* в науковий обіг. На його думку, будь-яка форма чуттєвого сприйняття людиною світу є медіальною, опосередкованою, а медіа – це, практично, продовження людини. Медіа, за М. Маклюеном, це не тільки телеграф, телефон, преса, кіно, радіо, телебачення, а й усне, написане і надруковане слово, друкарська машинка і навіть числа, одяг, житло, гроші, годинник, дороги, зброя, автомобілі [19, с.83–378]. Згодом послідовник М. Маклюена медіазнавець Д. Рашкофф, беручи до уваги сучасну тотально медіатизовану комунікацію, невідворотну і повсюдну, розкритикував тих, хто сприймає медіа лише як канали комунікації, як інструмент чи як набір штучних технологій. Медіа, на його думку, – це ще й всепоглинаюче і всеохоплююче середовище, тобто реальність досвіду та свідомості [20].

Таким чином, розуміння терміна *медіа* в теорії комунікацій досить неоднозначне і сповнене індивідуальними смислами. У зв'язку з цим можна погодитися з М. Ампуя і Ю. Койвісто, які вважають, що він перетворився на своєрідне метапоняття, концептуальний замінник таких явищ, як засоби комунікації і комунікаційні відношення [17].

У динаміці це виглядає так: спочатку в розумінні медіа ставився акцент на посередництві, функції носія інформації, який у тій чи тій символічній формі забезпечує зв'язок між джерелом (чи відправником)

і приймачем (отримувачем); пізніше, з розвитком технологій, обсяги його значення розширюються, охоплюючи комунікаційне середовище як необхідну умову безконфліктного існування людини в соціосистемі. Тобто, під впливом екстралінгвального чинника, зокрема медіадетермінізму, активізувався процес неосемантизму лексеми.

Зібраний корпус, як і мова в цілому, є відкритою динамічною системою, яка повсякчас поповнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що з'являються в різних сферах медіатизованої людської діяльності. Причому, як справедливо зазначає О. А. Стишов, «нині темп змін позамовних обставин за своєю стрімкістю перевищує темп еволюції національної мовної системи загалом» [14, с. 67]. Підтвердженням сказаного є спостереження за лексикографуванням одиниць у різних словниках.

Так, у четвертому томі одинадцятитомного тлумачного «Словника української мови» було зафіксовано слова *медіальний, медіана, медіанний, медіатор*, *медіація* [15], проте їх семантична структура не включає актуальний для нас поняттєвий компонент «канал чи засіб комунікації». Натомість у 8 томі 20-томний «Тлумачний словник української мови online» подано 10 одиниць на зразок *медіа-група, медіа-дипломатія, медіа-дослідження*, у тому числі й *медіа* зі значенням тотожним *мас-медіа* [16]. Закономірно, що кількісно більше угруповання представлено у спеціальних словниках, зокрема, у словнику термінів і понять з медіалінгвістики представлено дефініції 29 лексичних одиниць [4]; в «Українському словнику медіакультури» – 36 одиниць [3]. Найбільша кількість подана у словниках нової лексики: 100 лексем – у серії словників «Лексико-словотвірні інновації» А. Нелюби та Є. Редько, які зафіксували нові слова в мовній системі за період з 1983 по 2021 рр. [7–12]. 114 одиниць (разом із прикладами) представляють поняттєве поле *медіа* в інтегральному словнику нової лексики ідеографічного типу за період 1991–2013 рр. [1, с. 177–186]. Щоправда, у двох останніх словниках не всі інновації мають термінологічний характер.

Аналіз словників, наукових текстів та медіамоніторинг українського сектору Інтернету показав, що більшість фіксацій є неолексемами, оскільки їх апробація в українському комунікативному просторі відбувалася в досить короткий проміжок часу й основним чинником їх появи є розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Вони є своєрідними свідками процесів, що відбуваються в

буттєвому просторі людини, й неодмінними маркерами лексикону не тільки вузьких спеціалістів – програмістів чи медійників, а й економістів, політиків, військових, психологів, освітян. Цей перелік користувачів можна продовжувати, оскільки практично всі сфери людської діяльності тепер охоплені медіатизацією і, відповідно, поява нового в медіатехніці, медіатехнологіях та медіасередовищі вимагає вербалізації.

Значну роль у появі, апробації і поширенні такої лексики відіграють науковці зі своїм термінологічним інструментарієм. У схарактеризованому контексті промовистим є спостереження за функціонуванням слова *медіа* і споріднених із ним одиниць у науковому виданні Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Наукові записки Інституту журналістики». Зрозуміло, що вибір видання не випадковий, оскільки термін *медіа* відіграє в ньому ключову роль і пов'язаний із висвітленням тенденцій у галузі соціальних комунікацій, новітніх інформаційних технологій та ін. На прикладі його контенту прослідковується поповнення української терміносистеми із соціальних комунікацій, які, у свою чергу, можуть сприйматися як індикатори наукової проблематики, а також слугувати живими прикладами адаптації українською мовною системою.

Для наочності було обрано два числа журналу «Наукові записки Інституту журналістики» за 2010 і 2022 [5; 6], видані у проміжку дванадцяти років. Пошук, кількісні підрахунки й аналіз здійснювалися в такій послідовності: 1) спочатку було виявлено всю терміносистему, що включала компонент *медіа*; 2) потім фіксувалося вживання слова *мас-медіа* і його графічний варіант *масмедіа*; 3) з'ясовувався вжиток відмінюваного варіанту слова *медіа* на зразок *медій*; 4) виявлялися найчастотніші складні слова з компонентом *медіа* (Детальніше про результати аналізу див.: [2]).

Висновки

У дослідженні підтверджено вплив сучасних інформаційних технологій на соціальні комунікації, зокрема професійні, які вимагають нових номінаційних ресурсів. На їх тлі виразно проступають терміни з компонентом *медіа*.

Доведено, що ці терміни є відкритою динамічною системою, яка повсякчас поповнюється. Підтвердженням цього стало спостереження

за динамікою їх опису у словниках, починаючи з 1973 по 2022 рр., аналізом наукових джерел із соціальних комунікацій, а також вибіркою із українського сектору Інтернету, що проводилася протягом січня – березня 2023 р.

Видається перспективним вивчення термінів з компонентом *медіа* з погляду їх динаміки в різних галузевих терміносистемах, лексико-семантичної класифікації та лексикографічної обробки.

Список використаних джерел

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є. А. Карпіловська. К.: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
2. Баландіна Н. Неолексеми з компонентом *медіа* у словниках і науковому дискурсі із соціальних комунікацій. *Наукові записки Інституту журналістики» : науковий журнал* / голов. ред. Володимир Різун; Навчально-науковий інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 2 (83). 2023, С.11–23. URL: https://doi.org/10.17721/2522-1272.2023.83.1
3. Боришполець О. Т. Український словник медіакультури. Київ : Міленіум, 2014. 194 с.
4. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
5. Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 41. Жовтень-грудень. 2010. 212 с.
6. Наукові записки Інституту журналістики : науковий журнал / голов. ред. Володимир Різун; Навчально-науковий інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 2 (81). 2022. 144 с.
7. Нелюба А.: Лексико-словотвірні інновації (1983–2003). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Харків, 2004. 136 с.
8. Нелюба А.: Лексико-словотвірні інновації (2004–2006). Словник. Загальна редакція А. Нелюби. Х. : Майдан, 2007. 144 с.
9. Нелюба А.: Лексико-словотвірні інновації (2012–2013). Словник. Загальна редакція А. Нелюби. Харків, 2014. 169 с.

10. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.

11. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.

12. Нелюба А., Редько Є.: Лексико-словотвірні інновації (2017–2021). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 204 с.

13. Різун В. В., Цимбаленко Є. С. Медіакомунікації: до визначення понять. *Українське журналістикознавство*, Вип. 14. 2013, С. 50–56.

14. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. *Studia philologica*, Вип. 9. 2017, С. 66–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2017_9_13 (дата звернення: 17.05.2024).

15. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. URL: http://sum.in.ua/s/media (дата звернення: 17.05.2024).

16. Словник української мови online. Томи 1–13(А–ПОКІРНО). URL: https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0 (дата звернення: 17.05.2024).

17. Ampuja M., Koivisto J. Strong and Weak Forms of Mediatization Theory. *A Critical Review. Nordicom Review*. 2014 (35), P. 111–123.

18. Chandler D., Munday R. A.: Dictionary of Media and Communication. Oxford: Oxford University Press, 2011. 480 p.

19. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. London and New York, 2014. 396 p. URL: https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-mediamcluhan.pdf (дата звернення: 17.05.2024).

20. Rushkoff D.: Media Virus! Hidden Agendas in Popular Culture. New York : Ballantine Books. 7th Printing edition, 1996. 368 p.

УДК 007:316.77:614.4(477)

П. М. Зубар,
аспірант кафедри онлайн-медіа
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
науковий керівник: д. н. із соц. комун., професор,
завідувач кафедри онлайн-медіа
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шевченко В. Е.

КОНСПІРОЛОГІЧНІ МЕСЕДЖІ УКРАЇНСЬКИХ COVID-ДИСИДЕНТІВ ТА ПРОТИВНИКІВ ВАКЦИНАЦІЇ: СТРУКТУРА, ПОШИРЕНІСТЬ ТА РОЛЬ У ДИСКУРСИВНІЙ СТРАТЕГІЇ

Метою дослідження було виявити місце та структуру теорій змови в комунікації українських коронаскептиків щодо COVID-19. Для цього було проведено контент-аналіз 200 відео з 15 найпопулярніших YouTube-каналів блогерів – представників соціальної групи противників вакцинації. Вивчалися текстові, графічні та звукові елементи відео з метою ідентифікації конспірологічних меседжів. У результаті було виділено вісім основних меседжів на підтримку теорій змови та визначено їхній розподіл серед блогерів.

Дослідження показало, що конспірологічні меседжі формують єдине наративне поле теорії глобальної змови. Домінують твердження про плани світових еліт, спрямовані на знищення населення та/або встановлення тотального контролю. Деякі меседжі є частиною російського стратегічного пропагандистського наративу. Також виявлено структуру та розподіл ролей окремих блогерів у формуванні цього конспірологічного дискурсу. Результати роботи мають сприяти кращому розумінню дискурсивних стратегій, які використовуються в публічній риториці, що покликана підважити зусилля з боротьби з пандемією.

Ключові слова: дискурс, блогери, YouTube-канали, наратив, теорія змови, конспірологічні переконання, маніпулятивність, COVID-19; соціальні мережі.

The research aimed to ascertain the role and structure of conspiracy theories in the communication of Ukrainian coronaskeptic and anti-vaccine

bloggers. A content analysis of 200 videos from the 15 most popular YouTube channels of vaccine hesitant bloggers in Ukraine was conducted. Textual, graphical, and audio elements of the videos were examined to identify conspiratorial messages. As a result, eight main messages supporting conspiracy theories were highlighted and their distribution among bloggers was determined.

The study revealed that conspiratorial messages shape a unified narrative field of the global conspiracy theory. Assertions about plans of global elites aimed at population destruction and/or establishing total control dominate. Some messages are part of the Russian strategic propaganda narrative. The research also uncovered the structure and role distribution of individual bloggers in shaping this conspiratorial discourse. The findings aim to enhance understanding of discourse strategies used in public rhetoric, intended to undermine efforts to combat the pandemic.

Keywords: discourse, bloggers, YouTube-channels, narrative, conspiracy theories, conspiracy beliefs, manipulations, COVID-19, social media.

Пандемія COVID-19, яка тривала з 2020 по 2023 роки, спричинила низку соціально-економічних криз. Паралельно з нею мала місце інфодемія – масове поширення дезінформації, що поглибило кризові явища.

У дослідженні, присвяченому проблемі вакцинації від коронавірусу під час російського вторгнення в Україну, зазначається, що через недовіру населення показники вакцинації проти COVID-19 в країні є нижчими за середні по Європі [4, с. 260]. Поширення теорій змови як одне з проявів інфодемії створює додаткову епістемічну невизначеність і може підживити сумніви щодо вакцин навіть серед тих, хто не вірить антивакцинним наративам, і це сприяє підриву довіри [5, с. 456].

Брак уваги до дослідження поширення теорій змови в публічному дискурсі призводить до відсутності заходів щодо створення контрнаративу конспірологічним меседжам, що підривають зусилля з боротьби з коронавірусом. Враховуючи цей факт, який свідчить про актуальність нашого дослідження, ми взяли за мету виявити місце та структуру теорій змови в комунікації українських коронаскептиків щодо COVID-19.

Джерельною базою слугували 525 відео, опублікованих під час пандемії коронавірусу, з 15-ти найпопулярніших суспільно-політичних YouTube-каналів, автори яких системно виступали проти вакцинації від COVID-19 або публікували контент коронаскептичного характеру. Із наведених результатів було виокремлено 200 публікацій, в яких висвітлено теми, пов'язані з COVID-19, зокрема карантинні обмеження та вакцинацію, та які мають при цьому найбільшу у вибірці кількість переглядів. Для ідентифікації повідомлень, пов'язаних із коронавірусом, у зазначених відеоматеріалах було застосовано метод контент-аналізу.

На думку вчених з Гарвардського університету К. Санстейн та А. Верм'юл, теорія змови – спроба пояснити якусь подію чи практику шляхом посилання на махінації впливових людей, які намагаються приховати свою роль принаймні до тих пір, поки їхні цілі не будуть досягнуті [6, с. 205]. Виходячи з такого тлумачення, а також аналізуючи поширювані у публікаціях меседжі на наявність компонентів теорій змови (серед яких припущення, що випадковостей не стається, всі події взаємопов'язані та слугують певному таємному плану тощо), визначених дослідником теорій змов М. Яковлєвим [3].

У результаті з 200 відеоматеріалів, відібраних для аналізу, у 115 (57,5%) відео було виявлено принаймні один із зазначених конспірологічних меседжів. Більше того, у деяких відеоматеріалах було ідентифіковано одразу кілька меседжів на підтримку теорії змови.

Загалом нами було виявлено вісім основних конспірологічних меседжів українських коронаскептиків. Найпоширенішим з них є твердження, що захворювання на COVID-19 та вакцинація від нього є засобом знищення населення. Друга за популярністю конспірологічна ідея, згідно якої певна сторона використовує COVID-19 для встановлення всебічного контролю над громадянами. Обидва ці меседжі формують основу конспірологічної теорії про створення «Нового світового порядку». Серед іншого вона передбачає знищення значної частини населення України, подальше заселення її території представниками інших народів, а також встановлення всеохоплюючого контролю над тими, хто вижив.

Ми також виявили, що українські коронаскептики активно поширюють меседжі, які є частиною російського стратегічного наративу. Відповідно до нього в Україні проводиться медичний експеримент, що став можливим завдяки зовнішньому управлінню з

боку Заходу та вигідний саме йому. Ці меседжі покликані сформувати у аудиторії сприйняття України як жертви у глобальній змові на користь західних урядів.

Наступними за поширеністю стали так звані «допоміжні» меседжі, які описують цілі втаємничених груп змовників, а також їхні методи досягнення своєї мети. Згідно з ними, певна зацікавлена сторона отримує прибутки від хвороби та засобів боротьби з нею, а уряди країн вдаються до тактики залякування свого населення, попри те, що сам вірус нібито не є настільки небезпечним.

Дещо поширеним серед ідентифікованих меседжів є твердження, що насправді Україна як держава взагалі не існує (водночас це намагаються приховати), а тому карантинні обмеження та вимоги щодо вакцинації є нелегітимними.

Найменш поширеним серед досліджених меседжів є твердження про штучне походження COVID-19 або взагалі його відсутність. Відповідно до цього меседжу, погіршення стану здоров'я іноді пояснюють впливом таких факторів, як випромінювання вишок 5G, розпилення отруйних речовин з літаків, дія бактерій, отруєння важкими металами та іншими речовинами.

Всі вісім ідентифікованих меседжів є узгодженими між собою та формують єдине наративне поле глобальної конспірологічної теорії. Поширюючи цю теорію, група блогерів підважує (а деякі прямо закликають бойкотувати) необхідність вакцинуватися та виконувати вимоги протиепідемічних заходів. Таким чином, згідно з цією теорією, такі дії мають слугувати способом уникнення впровадження тотального контролю над населенням.

Наш аналіз виявив рівень схильності окремих блогерів до поширення конспірологічних тверджень, який можна побачити на рис. 1.

Найбільшу активність у цьому напрямку продемонстрував блогер О. Стахів, який є одним з найбільш медійних представників антивакцинного руху в Україні [2]. Серед 32 його публікацій, які потрапили у нашу вибірку, було ідентифіковано 26 постів, що обстоюють конспірологічні теорії. Крім того, конспірологічні меседжі були виявлені у відеоматеріалах, опублікованих на каналах таких блогерів, як О. Яремійчук, Ж. Новосельцева та В. Паньчака, які у своїх відео відкрито підтримують теорії змови.

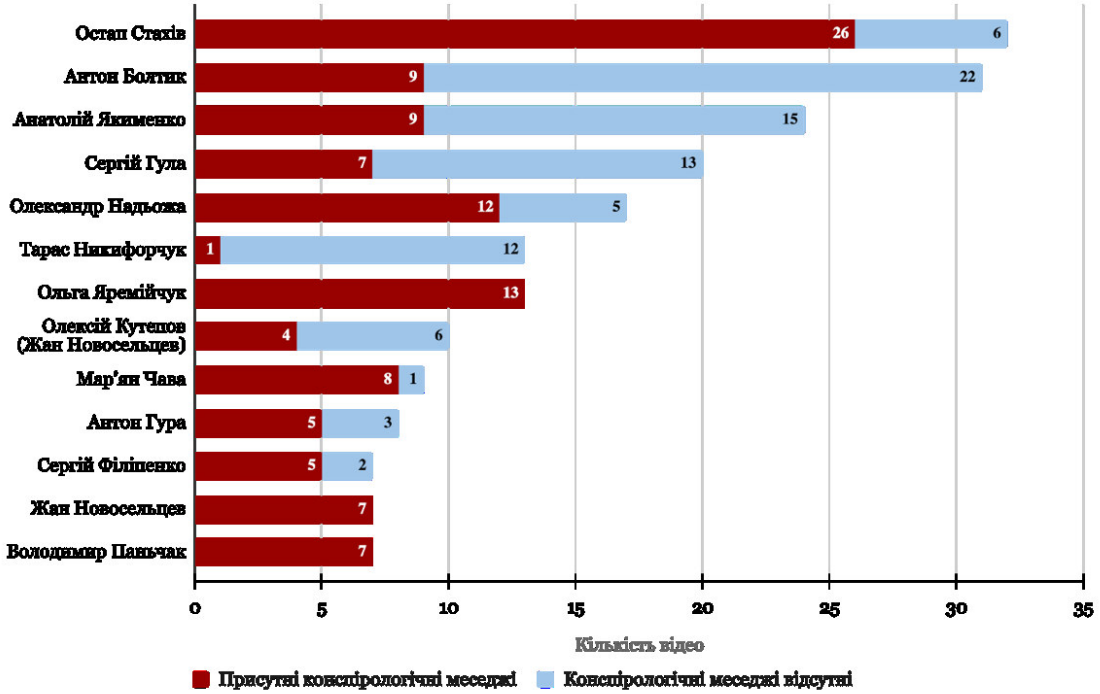

Рис. 1. Частка відео, що містять конспірологічні відео серед всіх матеріалів з вибірки

На відміну від інших блогерів, Т. Никифорчук, С. Гула та А. Болтик мають найбільшу аудиторію, але менше поширюють конспірологічні меседжі. Це пояснюється тим, що вони є частиною «правозахисної» групи та зосереджують увагу переважно на юридичних, а не світоглядних аспектах коронавірусних обмежень та протиепідемічних заходів [7, с. 360]. Проте навіть ці блогери все ж поширюють окремі меседжі конспірологічного характеру на кшталт проведення в Україні медичного експерименту.

Ми вважаємо перспективним подальше вивчення українського конспірологічного дискурсу. Зокрема, доцільним було б розширити аналіз не лише на контент та меседжі, пов'язані з COVID-19, а й на інші явища, які згадуються в публікаціях, такі як мобілізація, війна, впровадження «цифрової валюти» тощо. Таке комплексне дослідження допомогло б глибше зрозуміти особливості поширення конспірологічних теорій в українському інформаційному просторі. Більш детально з методологією, джерельною базою та результатами нашого дослідження можливо ознайомитися у публікації [1].

Список використаних джерел

1. Зубар П. Місце та структура конспірології в дискурсі коронаскептиків в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2024. Т. 84, № 1. С. 118–134. URL: https://doi.org/10.17721/2522-1272.2023.84.10 (дата звернення: 02.05.2024).
2. Оксимець О. Антивакцинаторський рух в Україні: хто є хто, наскільки вони впливові та які їхні наративи. Інститут масової інформації. URL : https://imi.org.ua/monitorings/antyvaktsynatorskyj-ruh-v-ukrayini-hto-ye-hto-naskilky-vony-vplyvovi-ta-yaki-yihni-naratyvy-i43016 (дата звернення: 20.04.2024).
3. Яковлєв М. Теорії змов. Як (не) стати конспірологом. Київ : Віхола. 345 с.
4. Korolchuk, O., Vasiuk, N., Klymkova, I., Shvets, D., & Piddubnyi, O. (2023). COVID-19 Vaccination under Conditions of War in Ukraine. Asian Bioethics Review. URL: https://doi.org/10.1007/s41649-023-00248-3 (дата звернення: 02.05.2024).
5. Pertwee, E., Simas, C., & Larson, H. J. (2022). An epidemic of uncertainty: rumors, conspiracy theories and vaccine hesitancy. Nature Medicine, 28(3), 456–459. URL: https://doi.org/10.1038/s41591-022-01728-z (дата звернення: 20.04.2024).
6. Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy Theories: Causes and Cures. Journal of Political Philosophy, 17(2), 202–227. URL: https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x (дата звернення: 20.04.2024).
7. Zubar, P. (2023). Part of the same conspiracy: Linking the Russia-Ukraine war and COVID-19 in coronasceptic discourse in Ukraine. «Scientific Notes of v. I. Vernadsky Taurida National University», Series: «Philology. Journalism», (3), 359–366. URL: https://doi.org/10.32782/ 2710-4656/2023.3/60 (дата звернення: 20.04.2024).

УДК 791.229.2:629.7(477)(043.2)

А. В. Кутенець,
студентка 2 курсу ОР «Магістр» спеціальності 061 – «Журналістика»
Національного авіаційного університету (м. Київ),
науковий керівник: к. н. із соц. ком., доцент кафедри журналістики
Національного авіаційного університету
Мельникова-Курганова О. С.

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ФІЛЬМИ ПРО УКРАЇНСЬКУ АВІАЦІЮ ЯК ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У статті досліджується роль документальних фільмів про українську авіацію як інструменту протидії дезінформації в умовах сучасної війни. Здійснено аналіз документалістики про українську авіацію за 2023р. – 2024 р., систематизовано її особливості, способи подачі тощо.

Ключові слова: документальні фільми, українська авіація, авіаційна документалістика, дезінформація, війна.

The article examines the role of documentaries about Ukrainian aviation as a tool for countering disinformation in the context of modern warfare. The author analyses the documentaries about Ukrainian aviation in 2023 – 2024, systematises their features, presentation methods, etc.

Key words: documentaries, Ukrainian aviation, aviation documentary, disinformation, war.

У сучасному інформаційному просторі важливо протидіяти дезінформації та запобігати її поширенню, адже дезінформація є навмисним поширенням неправдивої та маніпулятивної інформації з метою досягнення певних цілей. Один із перспективних способів ефективної протидії цього явища – документалістика, що розвінчує фейки та сприяє критичному мисленню.

Документальний фільм – це фільм, створений на основі реальних подій та осіб, темою якого є культурні, історичні чи соціальні явища [3, с. 167]. Для людства документальні фільми надзвичайно важливі, адже вони висвітлюють історичні події глядачу з додаванням візуальних чи аудіо доказів, а їх перевага у жанровому різновиді полягає в тому, що вони відображають правду. Як зазначають О. Мельникова-Курганова та

інші, «документалістика виконує естетичну функцію у висвітленні правди. З одного боку, документаліст підтверджує факти, які відбулися в реальній дійсності, з іншого боку, за допомогою художніх прийомів створює публіцистичний образ героя, пейзажу, події або самого автора. Проте важливу роль відіграє наративна структура, побудова документального фільму» [5, с. 84-85]. Для споживача це є способом передачі важливої інформації, більш деталізованої, яка здатна викликати емоції та розуміння суспільно-важливих явищ чи питань.

Станом на сьогодні, у період російсько-української війни, велику роль відіграє саме авіаційна документалістика, адже є відображенням реальних досягнень та викликів на передовій. Це інструмент боротьби з дезінформацією та пропагандою, адже надає достовірні дані аудиторії, підкріплені фактами, експертними інтерв'ю, реальними історіями. Як наслідок – руйнуючи наративи, спростовуючи фейки і у висновку діючи у формі контрпропаганди.

Питання протидії дезінформації у сфері авіації набуває особливої актуальності під час публікації візуальних матеріалів. Такий вид контенту здатний викликати бурхливі емоції, передусім під час трагічних подій. Це є сприятливим способом поширення фейків та маніпуляцій з боку ворожих сил, оскільки темп поширення фейків є швидшим за публікацію офіційного спростування. За словами Г. Почепцова, «віртуальність дозволяє керувати масовою свідомістю, що рухається за тими чи іншими проявами віртуальності» [7, с. 84]. Віртуальний негативний контент здатний маніпулювати свідомістю громадян, в таких випадках для спростування документальні фільми є необхідністю.

У сучасних документальних фільмах авіація зображується як основний засіб боротьби з тероризмом, що допомагає у наземних операціях проти окупантів [4, с. 298]. Застосування авіації під час бойових дій є невід'ємною частиною ведення війн, адже вона є засобом розвідки та спостереження, перехоплення та знищення ворожих літаків, виконує транспортні та спеціальні операції. Висвітлення позитивних якостей авіації у документальних фільмах є засобом підвищення морального духу, емоційного відчуття сили, рівня обізнаності, допомагає усвідомити історичне значення.

Щоб визначити ефективність українських документальних фільмів про авіацію як спосіб протидії дезінформації, було проаналізовано

фільми за 2023 р. – 2024 р.: «Небо», «Захисники неба», «Володарі неба 2. На межі», які підкреслюють не лише важливість авіації в обороні країни, але й зосереджують увагу на інформаційному фронті.

Першим вирізняється документальний фільм «Небо» [6] (режисер М. Асмолова) 2023 р., що відтворює розповіді воїнів про захист Батьківщини та виборювання своїх територій. У фільмі зафіксовано свідчення льотчиків, штурманів, командирів та авіанавідників про проведення операцій у Донецьку, Маріуполі, Мелітополі, Харкові, Херсоні. Прикладом руйнування фейку є розповідь льотчиків про ретельну підготовку та багаторазову спецоперацію авіації на острові «Зміїний». Фрагмент спростував російський фейк про байдужість української влади до своїх воїнів та територій, а також показав кількість зусиль воїнів, що було покладено задля свободи.

Другим значимим документальним фільмом 2024 р. документального проєкту «Бойові родини» є «Захисники неба» [2] (режисер Є. Цвєтанська). Розповідається з перших уст речника Повітряних сил ЗСУ Юрія Ігната, Героя України Ростислава Лазаренка та інших героїв про початок Великої війни та складнощі у перші дні повномасштабного вторгнення під час зіткнення з ворогом у повітрі. Фільм демонструє унікальні кадри польотів літаків та роботи пілотів, що відображає не лише героїзм та витривалість, але також є сильною протидією пропаганди, розвінчуючи російські фейки завдяки реальним кадрам та свідченням.

Третій фільм «Володарі неба 2. На межі» [1] (режисер М. Хотіленко) був оприлюднений у 2024 р. про таємні повітряні спецоперації у перші місяці повномасштабного вторгнення та місії до Маріуполя. У фільмі представлено особливі свідчення льотчиків, майорів, штурманів та операції, що вплинули на оборону Києва, Миколаєва, звільнення Херсонщини та прорив на «Азовсталь». Він вирізняється тим, що надає глядачам доступ до раніше невідомих фактів та кадрів, що виконує роль важливого інформаційного інструменту для боротьби з дезінформацією.

Отже, документальні фільми про українську авіацію є дуже важливим інструментом для протидії дезінформації. Аналіз фільмів за 2023-2024 рр. свідчить про те, що документалістика є ефективним способом спростування фейків та маніпуляцій в умовах сучасної війни. Висвітлення правди в авіадокументалістиці допомагає суспільству

формувати об’єктивну картину подій для глибшого розуміння перебігу війни.

Список використаних джерел

1. Володарі неба 2. На межі: документальний фільм. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QBBjeswppsA&t=355s (дата звернення: 09.08.2024).
2. Захисники неба: документальний фільм. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mbLu7lc2v10 (дата звернення: 09.08.2024).
3. Лютянська Н. І. Особливості закадрового перекладу документальних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Вип. 49(2). 2021. С. 166-169.
4. Мельникова-Курганова О. С., Васильченко В. М., Лашкіна М. Г. Особливості контенту з авіаційної тематики в українській онлайн-журналістиці. *Вчені Записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Т. 34(73), № 4. 2023. С. 296-301.
5. Мельникова-Курганова О., Іващук А., Букіна Н. Висвітлення бойових завдань української авіації в документальних фільмах. *Образ*. Вип. 1 (44). 2024. С. 83-91.
6. Небо: документальний фільм. URL: https://www.youtube.com/watch?v=nJ074O654Bo (дата звернення: 09.08.2024).
7. Почепцов Г. Бібліотека ОО «Детектор медіа» (Дез)інформація. К.: ПАЛІВОДА А. В., 2019. 248 с.

УДК 316.62 (058)

О. В. Лаврик,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОГО ТА МЕНТАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Розглядається соціальна реклама як особливий атрибут сучасної соціальної політики та інформаційного простору з точки зору її вкоріненості в загальнолюдське та ментально-національне. Наголошено, що сучасну соціальну рекламу доцільно вивчати не лише в контексті її тематики, проблематики, засобів впливовості тощо, а й крізь призму загальнолюдського та – головне – національно-культурного вимірів, що дозволить з'ясувати найбільш ефективні і дієві рекламні стратегії, дослідити основні цілі, методи і шляхи творення соціальної реклами, спрямованої на той чи інший національний інформаційний простір.

Ключові слова: соціальна реклама, засоби впливовості, ефективність, національний характер, ментальність.

Social advertising is considered as a special attribute of modern social policy and information space from the point of view of its rootedness in the universal and mental-national. It is emphasized that it is expedient to study modern social advertising not only from the point of view of its subject matter, problems, means of influence, etc., but also through the prism of universal and – most importantly – national-cultural dimensions, which will allow to find out the most effective and effective advertising strategies, to investigate the main goals, methods and ways of creating social advertising aimed at one or another national information space.

Key words: social advertising, means of influence, effectiveness, national character, mentality.

На сучасному етапі реклама як обов'язковий атрибут інформаційного простору залишається одним із найвпливовіших інструментів донесення інформації до аудиторії. Усе більше вчених

уважають її одним із найпотужніших засобів впливу на масову свідомість, адже техніка переконання в рекламі створює лише ілюзію вільного вибору, нав'язуючи цілком певні стереотипи, стандарти та цінності. Аналізуючи медіапростір початку XXI століття, дослідники все частіше називають його «епохою змішувального спрощення» (за Х. Ортега-і-Гассетом), де панує «екстаз комунікації» (Ж. Бодріяр), коли медіа генерують соціальну пам'ять, надають соціального змісту подіям, що відбуваються, програмуючи таким чином не лише сьогодення, але й майбутню соціальну поведінку громадян.

Важливим чинником у формуванні реакцій і установок особистості, а також засобом соціалізації сучасної людини залишається соціальна реклама, провідна функція якої полягає у піднятті та формулюванні соціальних проблем, значимих для суспільства в цілому і таких, що потребують негайного вирішення. Особливого значення цей вид комунікації набув з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році.

При цьому доводиться констатувати, що незважаючи на те, що для українського інформаційного простору явище соціальної реклами є далеко не новим (щороку в Україні проводяться загальнонаціональні та регіональні фестивалі з соціальної реклами), цей вид реклами (у порівнянні, наприклад, з комерційною чи політичною) все ще перебуває поза належною увагою вчених. І хоча відсоток соціальної реклами в нашій державі все ще залишається дуже низьким, саме соціальній рекламі відводиться важлива роль для інформування, освіти та мотивації широких верств населення щодо певних соціальних (культурних, політичних, історичних, економічних тощо) проблем.

Прямо чи опосередковано до соціальної реклами як об'єкта вивчення вже зверталися такі вчені, як Т. Марочко, Є. Ромат, А. Стрелковська, Л. Хімченко та інші. У науковій розвідці І. Мунтян, О. Євтушок, Д. Гнатовської «Соціальна реклама в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку» [8] основну увагу автори зосереджують на аналізі сучасного ринку соціальної реклами в Україні, особливостях її функціонування та подальшого розвитку, а також актуалізують проблему законодавчого регулювання відносин в рекламній сфері.

І. Шубіна у статті «Феномен соціальної реклами в сучасному суспільстві» [12] окреслює основний понятєвий апарат соціальної реклами як явища сучасного медіапростору, визначаючи основні

функції та завдання такого типу реклами, її види та особливості. При цьому дослідниця суголосна з визначенням соціальної реклами як ефективного освітнього засобу, що дає змогу мотивувати велику аудиторію. Зокрема, авторка зазначає, що «під соціальною рекламою доцільно розуміти інформацію з питань здорового способу життя, охорони здоров'я, охорони природи, збереження енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення тощо, яка не має комерційного характеру і спрямована на різні категорії населення» [12]. Подібними за суттю є також дослідження В. Бугрим «Соціальна реклама в інформаційному суспільстві» [1], М. Закусило «Про що говорить і мовчить соціальна реклама» [5], Р. Колядюк «Соціальна реклама – інструмент впливу на масову свідомість та стиль життя у суспільстві» [6] та інші праці.

При цьому серед дослідників не існує навіть єдиної думки щодо визначення поняття «соціальної реклами», не говорячи про інструментарій її створення чи вкоріненість у національно-ментальну сферу. Так, наприклад, Б. Обритько зазначає, що «соціальна реклама – це некомерційна інформація державних органів і громадських організацій з питань здорового способу життя, охорони природи, збереження й раціонального використання енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення. У такій рекламі не згадується ні конкретна продукція, ні її виробник» [9].

Л. Гейдар і Г. Довбах ототожнюють соціальну рекламу з ефективним масовим освітньо-інформаційним засобом («Соціальна реклама та інформування з проблеми ВІЛ/СНІД в Україні: можливості впливу на зміни у поведінкових практиках»[3]), а на думку Д. Олтаржевського, соціальна реклама – це вид комунікації, орієнтований на залучення уваги до найбільш актуальних проблем суспільства і його моральних цінностей, орієнтований на актуалізацію проблем суспільства. Призначення її – гуманізація суспільства й формування його моральних цінностей, а місія – зміна поведінкової моделі суспільства [10].

На думку С. Кондратюк, соціальна реклама повинна демонструвати «правильну модель» поведінки людини й «правильний образ» життя в цілому. Так, на першому рівні реклама покликана впроваджувати / закріплювати конкретні правила й норми (що пов'язані з набором дій), а на другому – запропонувати споживачеві такий «образ

світу», який покликаний легітимувати ті норми, що існують чи пропонуються [7].

При цьому дослідники погоджуються з твердженням, що ефективність соціального повідомлення не в останню чергу залежить від того, наскільки чітко визначена й вивчена його цільова аудиторія. Так, не доцільно розробляти соціальну рекламу «для всіх», оскільки бажана цільова аудиторія не буде її сприймати «як свою». У цьому контексті виключної ваги набуває національний компонент сучасної соціальної реклами, тобто такої реклами, яка орієнтована на конкретне національно-культурне середовище з відповідними внутрішніми соціально-політичними, історичними та економічними процесами тощо.

Істотні, а часом і засадничі для нас аспекти в рамках теми наявні в працях таких дослідників, як Р. Головенко «Соціальна реклама: аналітична записка» [4], Л. Тимошенко (Стрелковська) «Державна соціальна реклама в Україні: проблеми та перспективи розвитку» [11], М. Яковенко «Проблеми соціальної реклами в Україні» [13] та інші.

Однак практично в усіх цих працях явище соціальної реклами розглядається не цілісно, а з точки зору тих чи інших його аспектів (проблематики, функцій, засобів впливовості, способів створення тощо). У нечисленних сучасних вітчизняних дослідженнях про соціальну рекламу науковці зосереджуються переважно на її зовнішньому аналізі (відмежовуючи насамперед від комерційної, політичної, прихованої тощо), розглядають тематику і проблематику соціальної реклами, основні завдання і цілі, чинники ефективності. При цьому вчені мало звертають уваги на глобалізаційний та національно-культурний вимір сучасної соціальної реклами, переважно наголошуючи на її універсальності (не лише засобів відображення дійсності, але й соціальних функцій, ідей, образів тощо). Проте в сучасній соціальній рекламі піднімаються не лише загальнолюдські, але й специфічно національні проблеми (зокрема в Україні – це воєнна проблематика, різноманітні питання національного характеру – захист вразливих категорій населення, переселенців, біженців, екологічні проблеми, питання протидії фейкам та дезінформації, формування іміджу ЗСУ тощо), а тематика і проблематика соціальної реклами в різних країнах так чи інакше обумовлена суспільно-політичними й економічними процесами, вкорінена й витікає з національної

ментальності, національного характеру, що дозволяє говорити про так званий національний компонент сучасної соціальної реклами.

Під національним характером у цьому контексті переважна більшість дослідників (С. Пролєєв, В. Шамрай, А. Швецова та інші) розуміє історію з усіма її складовими (політичною, соціальною, економічною, культурологічною тощо), відтворену в певних формах поведінки, пріоритетів, уподобань людей, що належать до конкретного народу, нації. Національний характер пов'язаний насамперед із розумінням народу (нації) як особливого суб'єкта, цілісної особи, якій властиві певні психологічні ознаки (ця думка більш повно розкрита у працях П. Гнатенка, І. Грабовської, Г. Лозко, М. Пірен та інших). Ментальність же асоціюється із багатогранною «картиною світу», що притаманна певному соціуму (М. Блок, Л. Февр, Ж. Ле Гофф, Ф. Арієс, Ж. Дюбі). Перераховані чинники є невід'ємними від того життєвого світу, людської діяльності, що не тільки зумовлює виникнення психологічних феноменів, а й служить підґрунтям їх постійного самовідтворення. Саме тому студіювання соціальної реклами як явища продукту того чи іншого медіапростору на сучасному етапі варто проводити з урахуванням народних традицій, міфології, етики та естетики, дешифрування народних символів, архетипів та праобразів, які сягають корінням так званого «колективного несвідомого» (З. Фройд, К.-Г. Юнг).

Тобто соціальну рекламу сьогодні доцільно вивчати не лише з точки зору загальнолюдського, але й національно-культурного вимірів, що, у свою чергу, дозволить з'ясувати найбільш ефективні і дієві засоби впливу на ту чи іншу споживацьку аудиторію, дослідити основні цілі, методи і шляхи творення соціальної реклами, спрямованої на той чи інший національний інформаційний простір.

У цьому контексті перспективними напрямками дослідження сучасної соціальної реклами в Україні видаються наступні:

- окреслення тематично-проблемної парадигми вітчизняної соціальної реклами та специфіки її звернення до загальнолюдських соціальних проблем та проблем буття українського соціуму;
- дослідження романтичного й прагматичного начала в соціальній рекламі як засобів встановлення контакту з різними сегментами споживачів (зважаючи на таку рису українського національного характеру, як ліричність, емоційність тощо);

- аналіз специфіки використання категорій *добра* і *зла* в сучасній соціальній рекламі (особливо в контексті воєнної проблематики);
- розгляд шляхів творення установок на ствердження життєвих цінностей в соціальній рекламі як необхідної передумови позитивного сприйняття реципієнтом рекламованої ідеї;
- дослідження способів створення альтернатив тій негативній реальності, яку соціальна реклама закликає змінити;
- окреслення залежності проблемно-тематичних рівнів соціальної реклами від конкретних суспільно-політичних, економічних, історичних, культурних процесів в Україні;
- дослідження вкоріненості вітчизняної соціальної реклами в український національних характер, національний менталітет, ментальність;
- аналіз архетипів і символів як структурних і функціональних компонентів сучасної соціальної реклами в Україні;
- окреслення національних бінарних опозицій та інтертекстуальності в соціальній рекламі як засобів ефективного втілення рекламної ідеї;
- дослідження взаємозв'язку соціальної реклами зі спонсорством, меценатством, волонтерством, благодійністю тощо.

Власне такі напрямки вивчення соціальної реклами в Україні допоможуть її оцінити не лише з точки зору глобалізаційних, але й специфічно національних компонентів, чинників формування та специфіки функціонування.

Таким чином, на сьогодні в Україні не маємо спроб здійснити цілісний аналіз соціальної реклами з урахуванням загального глобалізаційного та національно-культурного її вимірів. Не були об'єктом спеціальних студій і такі аспекти соціальної реклами, як її романтичне й прагматичне спрямування, установка на запровадження добра, заперечення зла, на ствердження (а не заперечення) життєвих цінностей, вкоріненість у національний характер та залежність від конкретних соціально-економічних, історичних, культурних чи політичних процесів. Отже, дослідження соціальної реклами як одного з провідних і значимих чинників актуалізації та вирішення соціальних проблем, а також одного зі шляхів соціалізації особи в контексті не лише глобалізаційного, але й національного компонентів видається

украй перспективним і затребуваним, а відтак ще чекає на своїх фахівців.

Список використаних джерел

1. Бугрим В. Соціальна реклама в інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2014. № 50. С. 58-62.
2. Вплив різних типів соціальної реклами центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на поінформованість, усвідомлення та поведінку дітей та молоді : наук. звіт про результати дослідження / Держ. соціальна служба (поточн. архів). К., 2005. 86 с.
3. Гейдар Л., Довбах Г. Соціальна реклама та інформування ВІЛ/СНІД в Україні: можливість впливу на зміни у поведінкових практиках. URL: htpp://feminist.org.ua/library/psihologia/aids.php (дата звернення: 25.07.2024).
4. Головенко Р. Соціальна реклама: аналітична записка. Київ: Інститут масової інформації, 2018. 30 с. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/AnZap-final.pdf (дата звернення: 25.07.2024).
5. Закусило М. Про що говорить і мовчить соціальна реклама. *Телекритика.* 2005. № 12. С. 47–48.
6. Колядюк Р. Соціальна реклама – інструмент впливу на масову свідомість та стиль життя у суспільстві. Теорія і практика соціальної реклами в Україні: тези доповідей наукової конференції. К., 2004. С. 44–45.
7. Кондратюк С. М. Сприйняття соціальної реклами різними віковими групами. *Молодий вчений*. 2015. № 2(6). С. 403-406.
8. Мунтян І.В., Євтушок О.В., Гнатовська Д.О. Соціальна реклама в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Економіка харчової промисловості.* 2020. Вип. 2. Том 12. С. 55-61.
9. Обритько Б. А. Реклама і рекламна діяльність: курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 240 с.
10. Олтаржевський Д. О. Соціальна реклама: навчальний посібник. К. : Центр вільної преси, 120 с.
11. Тимошенко Л.А. Соціальна реклама в Україні: аналіз впливу на формування позитивно спрямованої поведінки молоді. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/04/69-77_no-2_vol-13_2006_UKR.pdf (дата звернення: 25.07.2024).
12. Шубіна І. Феномен соціальної реклами в сучасному суспільстві. URL: www.ekpu.lublin.pl/naukidni/shubina.html (дата звернення: 25.07.2024).

13. Яковенко М. Проблеми соціальної реклами в Україні. URL: https://www.oalibrary.org/papers/view/63994d91-bad6-47b2-aa26-be4cbf498987/ (дата звернення: 25.07.2024).

УДК 808:659.3(477)

Ю. П. Маслова,
к. філол. н., доцент кафедри
інформаційно-документних комунікацій
Національного університету «Острозька академія»

ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННИХ НЕОЛОГІЗМІВ У ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Воєнні неологізми – вагомий інструмент ефективної комунікації в умовах сучасного українського суспільства, яке зазнає період глибоких трансформацій, викликаних воєнними діями, повномасштабним уторгненням і пов'язаними з ними соціально-політичними кризами. В умовах інтенсивного медійного простору, де інформаційні потоки формують масову свідомість, воєнні неологізми виконують ключову роль у формуванні національного дискурсу, експлікуючи не лише онтологічні виміри війни, але й слугуючи засобом маніпуляції, персуазивного впливу та психологічної мобілізації.

Ключові слова: воєнні неологізми, газетний дискурс, комунікація, комунікативні потреби, війна.

Military neologisms are an important tool for effective communication in the context of contemporary Ukrainian society, which is undergoing a period of deep transformations caused by military operations, full-scale invasion and related socio-political crises. In an interactive media environment where information flows shape the mass consciousness, military neologisms play a key role in shaping the national discourse, expressing not only the ontological dimensions of war, but also serving as a means of manipulation, persuasive influence and psychological mobilisation.

Key words: military neologisms, newspaper discourse, communication, communication needs, war.

Актуальність дослідження функційних особливостей воєнних неологізмів у газетному дискурсі сучасної України очевидна, адже нові лексичні одиниці репрезентують соціально-політичні реалії воєнного сьогодення та виконують вагому роль у формуванні суспільної свідомості в умовах буття жахливої кризи. Воєнні неологізми слугують інструментами психологічного впливу, конструювання колективної\індивідуальної ідентичності та маніпулювання громадською думкою, що робить їх інтегративним елементом у процесах інформаційної безпеки та мовної адаптації до кризових ситуацій. Дослідження цієї теми надто актуально для розуміння впливу мови на національну мобілізацію, інформаційний простір і соціальні процеси в сучасному українському контексті. Влучно зауважує М. Степаненко, досліджуючи політичне сьогодення української мови, що «події, які віддзеркалюють розвиток держави, пов'язані із життям не тільки політичних діячів, а й кожного громадянина й громадянки» [2, с. 589].

Безумовно, що особливість функціювання мови зумовлена її невіддільністю від усіх царин соціального життя країни. Воєнний стан значною мірою впливає на формування лексики, яка віддзеркалює культурні, соціальні, економічні, політичні й етичні зміни в соціумі. Неологізми з'являються під упливом екстралінгвальних чинників, які і є основними каталізаторами творення лексичних інновацій. Ці екстралінгвальні чинники охоплюють збройні конфлікти, геополітичні зрушення, технологічний розвиток та зміни в суспільних настроях, які безпосередньо впливають на мовну картину світу. У періоди суспільної нестабільності, зокрема під час уведення воєнного стану, мова стає не лише засобом комунікації, але й важливим інструментом мобілізації та консолідації нації. Лексичні інновації, що виникають у таких умовах, репрезентують потребу суспільства в *осмисленні* й *ословленні* нових реалій онтологічного воєнного виміру, формуванні нових *концептів* і *категорій*, здатних інтерпретувати складні процеси, які відбуваються в соціумі. Воєнні неологізми часто мають потужний емоційний заряд, що посилює їхній персуазивний уплив на свідомість громадян, сприяючи формуванню колективної ідентичності та відповідних суспільних установок і стереотипів. Відтак мова не лише експлікує зміни, що відбуваються в суспільстві, але й активно формує їх, стає динамічним учасником соціальних процесів. Дослідниця Ж. Колоїз слушно зауважує, що термін «неологія» в україністиці використовують для

номінації сукупності неологізмів, які вивчаються здебільшого в контексті загальних словотвірних, лексико-семантичних та стилістичних тенденцій розвитку [1, с. 58].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських учених спостерігаємо стійкий науковий інтерес до проблем неології (І. Білодід, Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Струганець, О. Тараненко, О. Стишов, А. Нелюба, Г. Вокальчук, В. Максимчук, Ж. Колоїз, А. Архангельська, С. Єрмоленко, А. Калєтнік, О. Турчак, В. Ващенко, О. Жижома та ін.). Варто виокремити й наукові доробки, присвячені вивченню процесів неологізації у воєнний період: Г. Мацюк «Взаємодія понять мова – війна як об'єкт лінгвістичного аналізу: результати і нові підходи»; С. Гриценко «Мовні інновації російсько-української війни 2022 року»; Г. Вусик, Л. Павлик «Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року»; Т. Кремінь «Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни»; М. Жулінська, О. Круглій «Неологізми як мовне відображення війни»; Н. Зикун «Розвиток мовної системи в період воєнного стану: аналіз новотворів (неологізмів)»; І. Демешко «Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни» та ін.

Прикметно, що за визначенням українського вченого О. Стишова, неологія – це наука про неологізми, у сферу діяльності якої входить виявлення нових слів та значень, аналіз чинників їхньої появи та вивчення засобів утворення. Учений виокремлює три значення, з якими цей термін уживається на сучасному етапі, а саме: 1) розділ мовознавства, що займається вивченням різновидів неологізмів та їх функціювання; 2) процеси творення неологізмів у мові; 3) увесь корпус неологізмів на певному етапі розвитку мови [3, с. 41].

Одним із найбільш яскравих прикладів упливу соціальних і політичних подій на мову є воєнні неологізми, які з'являються під час війни. Джерелом виникнення такої великої кількості лексичних інновацій стали активні воєнні дії на території України. Сучасна газетна мова активно використовує ці новоутворення, що дозволяє створювати експресивні й більш точні описи подій, а також передавати емоційні та оцінні аспекти інформації, адже розпочата росією війна проти України відобразилась на лексичному складі сучасної української мови та зумовила активізацію в ній воєнних неологізмів.

Тема воєнних неологізмів у сучасній газетній мові привертає увагу багатьох лінгвістів і дослідників масових комунікацій. У сучасному світі, де збройні конфлікти стали невід'ємною частиною інформаційного простору, мова преси відіграє важливу роль у формуванні громадської думки та відображенні реалій війни.

Зокрема, Грант Барретт – відомий американський лексикограф, мовознавець, радіоведучий, співведучий і співпродюсер популярного радіошоу та подкасту «A Way with Words», у якому досліджують різноманітні аспекти сучасної мови, культури та історії з особливим акцентом на розмаїтті діалектів, сленгу, культурних виразів і мовних інновацій, він також віцепрезидент Американського діалектного товариства, працює над вивченням нових слів та їхнього впливу на суспільство, відомий своєю роботою над створенням глосарія військових термінів, що пояснює різні терміни, які використовуються для обговорення війни. Глосарій охоплює як загальні військові поняття, так і спеціалізовані терміни, які виникають у контексті сучасних конфліктів, що допомагає громадськості краще розуміти специфічну лексику, пов'язану з військовими діями, і репрезентує зміни в мові внаслідок соціальних і політичних подій [див. 4]. Грант Барретт – провідний лексикограф, активно працює над популяризацією мови через різні медіа-канали та академічні видання, влучно зауважує, що війна здійснює потужний вплив на мову, оскільки породжує нові терміни і змінює значення вже існуючих слів [див. 4]. Це пов'язано з необхідністю позначення нових явищ, технологій і тактик, які виникають у контексті сучасних збройних конфліктів.

Відтак, воєнні неологізми відіграють важливу роль у сучасній газетній мові, збагачуючи її новими лексичними одиницями, що дозволяють точніше відображати реалії сучасного світу. Вони не тільки сприяють створенню експресивних образів, але й впливають на формування суспільної думки. Газетні заголовки та статті часто використовують такі неологізми, щоби привернути увагу читача, викликати емоційну реакцію або надати певну оцінку подіям, пор: «*"**Закобзонені**" окупанти і "**аналоговнєт**": як росіяни ганебною агресією змінили лексику українців*» (Gazeta.ua. – 24 лютого 2023); «*Хто «**макронить**» і «**валяє Шольца**»? Перше означає «переливати з пустого в порожнє, теревенити без пуття», друге – «постійно обіцяти і нічого не робити, забивати баки*» (Високий Замок. – 15 червня 2022); «*Насамперед українці позбулися страху й плазування*

перед «старшим братом» і називають ворогів «кацапи» (тюркською мовою «живодер»), ***«москалі», «московити», «чмобіки», «орки», «русня», «путлєри», «мокша»*** *тощо. Колаборантів –* ***«ватники», «сепари», «ждуни», «почекуни»****...*» (Голос України. – 17 жовтня 2023).

Воєнні неологізми – це нові лексичні одиниці, які виникають у мові в умовах війни, репрезентуючи нові реалії, явища, технології, події та соціальні зміни, пов'язані з уведенням воєнного стану. Такі лексеми формуються як результат адаптації мовної системи до нових обставин і комунікативних потреб суспільства *осмислити й ословити* нові онтологічні виміри війни. Воєнні неологізми мають різне емоційне забарвлення, часто містять метафоричні та символічні елементи, і слугують засобами експлікації ідеологічних, патріотичних та соціальних настанов суспільства.

Основні функції воєнних неологізмів у газетному дискурсі охоплюють: *номінативну*, яка здійснює процес номінації (ословлення) нових реалій та концептів, забезпечуючи лексичне позначення актуальних явищ; *когнітивну*, що виконує роль у структуризації та систематизації знань, сприяючи *осмисленню* та *категоризації* нових феноменів; *прагматичну*, яка реалізує стратегічні цілі *впливу* на свідомість реципієнтів та формування громадської думки; *комунікативну,* яка забезпечує оптимальну *трансляцію* інформації та *взаємодію* між учасниками комунікації; *емоційно-експресивну*, яка посилює *емоційний резонанс* та *експресивність* повідомлення; *оцінну*, що репрезентує авторське ставлення до подій або явищ, формуючи *аксіологічні орієнтири* в суспільстві.

Воєнні неологізми – це вагомий елемент сучасної газетної мови, який сприяє увиразненню текстів й наданню їм емоційного забарвлення, експлікуючи актуальні тенденції в розвитку суспільства та культури, висвітлюючи нові явища та впливаючи на формування суспільної думки, позначаючи нові реалії, поняття, осіб та їхні властивості, адже кожне новоутворене слово репрезентує феномени, знайомі всім українцям: *чорнобаїти, макронити, шольцити, арестовити, кобзонити, валяти шольца, мамкувати, затридні, дебахулько, чмобіки, орки, асвабадітєлі, іхтамнєт, сєпари, чмоня, ждуни, почекуни, пакєт, аналоговнєт, пушкінопад, ліноноопад, катеринопад, залупенфюрер, путлєр, мертвечук, дон-дон, хуйло, мордор, оркостан, бульбостан, ерефія, кацапстан, рашка, рашастан,*

кацапландія. Відмінна риса неологізмів, що актуалізувалися в період війни – це *емоційно-оцінна конотація*, яка репрезентує *глузливе, саркастисте* й *негативне* ставлення до ворога.

Висновки. Воєнні неологізми виконують ключову роль у забезпеченні точності та ясності комунікації, особливо у військовій і політичній риториці, формують чітке розуміння нових ситуацій та явищ, забезпечують єдність термінології серед різних груп і спільнот та сприяють когнітивній перцепції суспільних процесів, пов'язаних із війною. Номінативна функція воєнних неологізмів є вагомою для адекватної репрезентації нових реалій і явищ, що виникають унаслідок воєнних дій, і дозволяє суспільству краще орієнтуватися у складних соціально-політичних процесах.

Список використаних джерел

1. Колоїз Ж. Українська неологія : здобутки та перспективи. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. Сер.: Філологія. Мовознавство*, 2009. Вип. 92, Т. 105. С. 57–62.

2. Степаненко М. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон : монографія. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2017. 616 с.

3. Стишов О. А. Неосеманти у сучасному українськомовному інтернетдискурсі. *Studia Linguistica,* 2022. Вип.41. С. 41–56

4. Barrett, Grant. The Oxford American Writer's Thesaurus. Oxford University Press, 2004.

УДК 327:44

О. В. Мельник,
к. іст. н., доцент кафедри філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БОЙОВІ ДІЇ ВІЙНИ 2014-2019 та 2022 -2024 рр.

Аналізуються вплив інформаційно-психологічних спецоперацій російської федерації щодо дискредитації Української держави та створення хаосу в масовій психології свідомості та громадянському

суспільстві України для забезпечення власної перемоги в збройному конфлікті. Розглядаються основні перемоги цих операцій в Україні та світі та перехід до адекватної позиції протидії союзників України та українського суспільства до їх дії. Намічено основні напрямки як самих спецоперацій, так і методи протидії в сучасних умовах.

Ключові слова: інформаційно-психологічний вплив, російсько-українська війна, спецоперація, українська політична еліта, українське громадянське суспільство.

The impact of the informational and psychological special operations of the Russian Federation on the discrediting of the Ukrainian state and the creation of chaos in the mass psychology of consciousness and civil society of Ukraine in order to ensure its own victory in the armed conflict are analyzed. The main victories of these operations in Ukraine and the world and the transition to an adequate position of opposition of Ukraine's allies and Ukrainian society to their actions are considered. The main directions of both the special operations themselves and countermeasures in modern conditions are outlined.

Key words: informational and psychological influence, Russian-Ukrainian war, special operation, Ukrainian political elite, Ukrainian civil society.

Політичні еліти сучасної України часто намагаються апелювати до необхідності дотримання інформаційної безпеки, в першу чергу, через російські інформаційні операції проти України, як за кордоном, так і в Україні. Тому основним завданням дослідження є аналіз основних інформаційних операції проти України, що готувались, починаючи з 2004-го року і посилились з 2014-го, коли їх основним завданням стає дискредитація України у світі, а також дискредитація державних інститутів, певних осіб, які відзначились своєю позицією з захисту української національної ідентичності, а також проукраїнськими поглядами.

Першим напрямком праці назовні стають інформаційні агентства російської федерації та телекомпанії за кордоном, які повинні дискредитувати Україну понад все. Використовуються як міфологеми імперської росії, радянського минулого та новітні надбання ФСБ з об'єднанням всіх цих міфологічних схем в єдине ціле [1].

Другим напрямком стають «агенти-консерви» в кожній з країн світу, що залишились як від системи КДБ-СРСР, так і були банально куплені спецслужбами сучасної росії. Саме вони протягують в інформаційне поле тези Путіна, про не існуючу фейкову Україну та надають псевдоісторичні дослідження імперської росії XVII-XVIII ст. як істину в сучасних умовах [2].

Третім, найбільш поширеним через інформаційні Інтернет ресурсом, стають працівники інформаційних ботоферм, що розповсюджують негативну інформацію щодо України, часто виступаючи в соціальних мережах під українськими ніками та прізвищами.

У межах України, як правило, їх посіпаки працюють над дискредитацією влади та патріотів, військових та волонтерів. Часто використовуються або повністю неправдиві інформаційні вкиди або частково напів-правдиві, як то відома «справа свинарчуків». Найбільш успішною операцією з дискредитації українських політиків можна назвати «справу свинарчуків» та програш на виборах П. Порошенка, який все ж таки асоціював, незважаючи на певні недоліки, проукраїнську політичну еліту. «Барига» та «вбивця свого брата» – це лише неперевірена інформація, яка вплинула на виборців в 2019 році. Саме створення негативного рейтингу і було завданням інформаційно-психологічної операції росії, що фактично призвела до дискредитації шостого президента П. Порошенка, хоча в суді було відкинуто всі звинувачення.

В умовах приходу до влади в Україні нової команди, що проголосила досить популярну, але непрофесійну програму, поступово посилилась і їх критика, щодо постійних недоліків роботи в процесі управління країною, як через кадровий голод, бо партії «Слуг народу» фактично не існувало, а цей проект нагадував швидко створену організацію, що допускала помилку за помилкою. Спроби якось навчити їх депутатів певним азам політології та управляння в «трускавецькому університеті» так і не зняли основних проблем. Постійна критика в ЗМІ, відставки урядовців, а також одночасне поширення російських ІПСО щодо неспроможності Президента виконувати свої функції та валу корупційних схем, не завжди неправдивих, призвели до зниження рейтингу Президента та його вертикалі до мінімуму наприкінці 2021 року, фактично напередодні тотальної війни 2022 року [3].

Фактично можна сказати, що саме така ситуація і повинна була сприяти, на думку російських спецслужб, швидкій СВО, раптовому захопленню Києва та капітуляції України. Тобто вважали, що спеціальна військова операція вже підготувала всі складові: народ невдоволений лідером, не стане захищати Україну, а армія не буде являти загрози як через невдоволення політикою уряду, так і через непопулярність Президента [4].

Однак всі надії агресора розбиваються через позицію українського народу та патріотичної громадськості. Хвиля добровольців та дії ЗСУ не дали СВО жодного шансу на успіх в Україні. Саме на хвилі народного спротиву окупантам підвищується рейтинг Президента, але поступове введення цензури та створення єдиного телемарафону та новин, тобто посилення авторитарного характеру влади, стають запорукою для подальшого успіху нових російських ІПСО щодо політики розколу України та посилення соціальної напруги в суспільстві.

Таким чином, основні російські ІПСО зараз можна розподілити на такі напрямки: 1) дискредитація зовнішньої та внутрішньої політики влади; 2) звинувачення в системній корупції в Україні; 3) посилення конфлікту в українському суспільстві через застосування поняття «ухилянт» та певні насильницькі, часто фейкові, відео про дії ТЦК; 4) звинувачення ЗСУ в практиці «м'ясних штурмів» або інших недоліках управління військами; 5) посилення дискредитації української влади в очах союзників; 6) спроби поширення «всезради», тобто конспірологічних теорій змови щодо того, що «вже поділено Україну, тому від українців нічого не залежить».

Усе це поступово тисне на українське суспільство, яке готове терпіти заради перемоги значно більше, але хоче бачити позитивний результат, саме в цих умовах застосування ворогом ІПСО щодо «необхідності перемир'я», тобто фактичного визнання окупації України, ставить нові завдання перед українськими інформаційними ресурсами щодо виваженої позиції захисту власне українських геополітичних інтересів.

Список використаних джерел

1. Ucrainica – українська енциклопедія URL: https://ucrainica.fandom.com/uk/wiki Міфи_сучасної_Росії (дата звернення: 06.07.2024).

2. Котенко Т. Свіжі рейтинги. У Зеленського – різкий обвал, у Разумкова – стрімке зростання. – 20 жовтня, 2021, 08:32 – glavcom.ua URL: https://glavcom.ua/country/politics/svizhi-reytingi-u-zelenskogo-rizkiy-obval-u-razumkova-strimke-zrostannya-792259.html (дата звернення: 06.07.2024).

3. Палій О. Міфи і псевдотеорії, спростовані літописами і фактами. Назва Росія – утворення лише 18 століття URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3351508-mifi-i-psevdoteorii-sprostovani-litopisami-i-faktami-nazva-rosia-utvorenna-lis-18-stolitta.html (дата звернення: 06.07.2024).

4. Романюк А. Рейтинг Залужного суттєво перевищив рівень довіри до Зеленського: КМІС оприлюднив цифри. – 18 ГРУДНЯ 2023 – 16:14 – trueua.info URL: https://trueua.info/news/rejting-zaluzhnogo-suttyevo-perevitshiv-riven-doviri-do-zelenskogo-kmis-oprilyudniv-cifri (дата звернення: 06.07.2024).

УДК 332.1:658.8

В. В. Петрович,
к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
С. В. Чибирак,
к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ МІСТА ЗА ДОПОМОГОЮ РЕКЛАМНИХ ТА PR ІНСТРУМЕНТІВ

Зі стрімким розвитком інноваційно-інформаційних технологій та широким спектром їх застосування виникають нові аспекти у формуванні позитивного іміджу міста. Встановлено, що інструментом просування позитивного іміджу міста є використання комплексу інтеграційних комунікаційних технологій.

Ключові слова: імідж міста, регіональний імідж, PR, реклама, засоби масової комунікації.

With the rapid development of innovative information technologies and a wide range of their application, new aspects in the formation of a positive image of the city arise. It is determined that the tool for promoting a positive image of the city is the use of a complex of integration communication technologies.

Key words: Image of the city, Regional image, PR, advertisement, Mass Communication.

Курс на децентралізацію, системні євроінтеграційні вектори розвитку національної економіки України обумовлюють значні перетворення як в економічній, так і в соціальній сферах. Регіони стають потужними центрами розвитку та мають все більше самостійності в прийнятті рішень. Така самостійність зумовлює і значну відповідальність перед державою і населенням регіону. Регіональна влада все більше зосереджує свою увагу на залучені в управлінську діяльність ринкові механізми господарювання, технології інформаційного менеджменту та маркетингу, зокрема іміджмейкінг – створення певного образу – регіонального іміджу.

Як зазначає О. Зінченко, регіональний імідж виконує значну кількість функцій, але центральною є функція узгодження економічних та соціальних інтересів з вектором на прогресивні зміни. Невдало створений або негативний імідж є передумовою конфліктів, соціальних проблем, підставою погіршення відносин довіри [4, с. 6].

Н. Барна вказує, що імідж може бути притаманний будь-якому об’єкту чи особі: людині, організації, певному товару, послузі тощо. Територіальні утворення (країни, області, міста та інші) теж можуть мати свій імідж. Кожен регіон має власні можливості для створення та просування іміджу – це його потенціал, яким влада може скористатися в конкурентній боротьбі з іншими регіонами щодо залучення додаткових ресурсів розвитку, або, навпаки, зовсім не використовувати. Хоча і в цьому випадку імідж території формується в уяві людей, які мешкають як в регіоні, так і за його межами з точки зору комфортності проживання та праці [1, с. 3].

Слушним є зауваження О. Зінченко, територія як об’єкт для створення іміджу має свою специфіку, яка обумовлена сталістю її характеристик: природно-ресурсних, інфраструктурних, соціальних. Це відображається і на розумінні іміджу території. Якщо імідж особи або

організації повністю залежать від їх дій, то імідж території в значній мірі вже обумовлений історично і владі вартує великих зусиль змінити уяву про неї як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовище. Також ці процеси ускладняються тим, що імідж території є комплексним поняттям і формується під впливом ділової репутації підприємств, що розташовані на даній території, брендів регіональної продукції та соціокультурних характеристик населення [4, с. 17–18].

Процеси глобалізації, скорочення традиційних ресурсів розвитку, становлення єдиного інформаційного простору, посилення конкурентної боротьби, на думку Л. Малюти, призводить до розширення суб'єктів іміджу, формує нові синергетичні взаємодії управлінських механізмів впливу на системний регіональний соціальний та економічний розвиток. Імідж слугує новітнім управлінським інструментом формування прогресивних змін в культурі, ведення бізнесу, нарощені інноваційних змін інформаційного потенціалу, покращені ділового клімату [7, с. 69].

В умовах постійної конкуренції за фінансові і трудові ресурси важливу роль на сучасному етапі розвитку відіграють нові інформаційні інструменти, спрямовані на привернення уваги до міста і зростання його привабливості. Імідж і є одним із таких інструментів, що дозволяє за рахунок популярності посилити роль і значення міст у розвитку регіонів і країни. Створення та розповсюдження іміджу міста є відносно новою сферою, однак українські міські адміністрації вже активно опікуються реалізацією іміджевої політики.

Імідж – це капітал, який реалізується через залучення інвестицій, кваліфікованої робочої сили, туристів, державні преференції. Під іміджем міста можна розуміти історично сформований образ міста як суб'єкта соціальних відносин у системі регіону або країни, обумовлений національними, соціальними, культурологічними і власне містоскладовими факторами, який проявляється в супутніх комунікативних атрибутах [10, с. 27]. Імідж міста – це своєрідний, унікальний товар, який володіє своїми властивостями, і який вимагає певного, насамперед, позиціонування і подальшого просування [5, с. 2]. Імідж міста впливає не лише на ставлення людей та організацій до нього, а й визначає спільне розуміння цінностей, можливість бути партнерами та привабливість для інвестування. На сучасному етапі позитивний імідж будь-якого міста свідчить про його економічну та політичну силу, процвітання та високий рівень культурного розвитку, є

показником авторитетності та успішності місцевої влади. У зв'язку з цим актуалізується необхідність пошуку ефективних методів формування іміджу міста [6, с. 35].

Змістовне наповнення поняття «імідж міста», згідно О. Бобровської та Є. Ліфанової, слід розглядати як сукупність якісних і кількісних характеристик, об'єктів, елементів і процесів суб'єктивно об'єктивного розвитку міста, їх зв'язків і логічних відносин, що формують уявлення про його цілісність, якісну визначеність і цілеспрямованість у забезпеченні внутрішніх потреб міста і жителів та можливостей ефективної взаємодії і співпраці міста із зовнішнім середовищем. У даний час його можливо назвати одним з основних засобів і способів створення широкої позитивної популярності конкретного муніципального утворення [2, с. 77].

Слід дотримуватись виробленого позитивного іміджу міста, статусу його як бренда та набутої репутації, постійно підтримувати все це різноманітними рекламними засобами, а також здійснювати заходи для виправлення негативного іміджу чи репутації. Для цього необхідно: слідувати встановленій стратегії розвитку, скеровувати зусилля на підтримку позитивного іміджу та репутації, оновлювати бренд. С. Никоненко вказує, що формуванню позитивного іміджу міста спряють проведення в ньому конгресів, форумів, конференцій та інших великомасштабних заходів, зокрема спортивних змагань, молодіжних та тематичних фестивалів, конкурсів, постійне висвітлення життя міста у засобах масової інформації. Популяризації іміджу міста слугують інформаційно розроблені офіційна Інтернет-сторінка міської ради і міські інформаційні портали. Вони повинні бути відкритим і загальнодоступним джерелом інформації про місто, а також універсальним засобом комунікації з мешканцями [9].

На початковому етапі створення іміджу міста, на думку М. Гнатенко, необхідно враховувати першочергові завдання і цілі, досягнення яких необхідно для об'єкта іміджмейкінгу, тобто процесу створення і управління іміджем за допомогою інструментів PR і реклами. Засоби масової комунікації (ЗМК), зокрема, інформагентства, преса, радіо, телебачення, Інтернет є основним каналом поширення PR-інформації. Взаємодія із ЗМК незамінна, оскільки саме таким чином здійснюється контакт з різними групами зовнішньої громадськості: клієнтами (існуючими і потенційними), партнерами, акціонерами,

державними структурами тощо. Саме здатність швидко інформувати великі групи людей визначає цінність взаємодії із засобами масової комунікації при формуванні іміджу і репутації міста [3].

Під впливом ЗМК формуються уявлення населення про міста, вибудовується логічний ланцюжок взаємопов'язаних образів і створюється певний імідж. Публікації газет спираються на конкретні факти і події та відображають думку суспільства. ЗМК вільно чи мимоволі враховують пріоритети регіональної політики, а також особливості сприйняття та інтереси своїх читачів. Маніпулюючи образами, вони можуть серйозно впливати на міську політику [8].

Можливості отримання громадськістю інформації про місто істотно розширилися з появою і розвитком мережевих ЗМК, під якими розуміється сукупність періодично оновлюваних інформаційних матеріалів, призначених для невизначеного кола осіб. Можливості, що надаються мережею засобів масової інформації, полягають у оперативності, відсутності обмежень обсягу, у наявності додаткових сервісів (архівів, приватних фотогалерей), у можливості інтерактивного спілкування з аудиторією ЗМК, у використанні гіперпосилань для зв'язку різних блоків інформації (посилання на інші інформаційні ресурси, на файли з аудіо-та відео), що відкриває нові перспективи для формування іміджу міста [11].

Варто зауважити, що на позитивний імідж міста значною мірою впливає туристична інфраструктура. Із розвитком сучасного інформаційного суспільства неабиякої актуальності набуває віртуальний туризм. Останній як різновид інноваційно-інформаційних технологій сприяє формуванню туристського іміджу не тільки міста, а й регіону, області. Більше того, як зазначають Л. Опейда та А. Опейда, завдяки віртуальним екскурсіям, туристичні об'єкти стають доступнішими для різних категорій населення, а місто – привабливішим для потенційних інвесторів [10, с. 25]. На нашу думку, такі позитивні зрушення вимагають ретельного дослідження та вивчення, як і сам процес розробки й упровадження віртуальних 3D-турів.

Отже, імідж міста є важливим чинником його розвитку. Від нього суттєво залежить рішення туриста про доцільність відвідування міста, інвестора – про обґрунтованість інвестування в місто, політиків – про необхідність врахування інтересів міста на загальнодержавному рівні тощо. Формуванню позитивного іміджу міста значною мірою сприяє застосування сучасних технологій та інструментів інформування про

діяльність міської влади та життя громади, зокрема, PR – системи зв'язків з громадськістю та реклами.

Список використаних джерел

1. Барна Н. В. Іміджелогія : навч. посіб. для дист. навч. К. : Ун-т «Україна», 2006. 252 с.

2. Бобровська О., Ліфанова Є. Реалізація технологій імідж-білдінгу міст органами місцевого самоврядування. *Регіональне і муніципальне управління*. 2013. № 2. С. 76–82.

3. Гнатенко М. К. PR та рекламні технології : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ ім. Бекетова, 2018. 63 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/162019413.pdf (дата звернення: 112.06.2024).

4. Зінченко О. А. Формування позитивного потенціалу іміджу регіонів України: теорія, методологія, практика : монографія. Черкаси : Видавець Пономаренко Р. В., 2018. 456 с.

5. Зінченко О. А. Роль екологічного менеджменту в активізації потенціалу іміджу регіону. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку* : зб. наук. пр. Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». Т. XIX. Вип. 306. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. С. 45–50.

6. Карий О. І. Імідж міста як фактор його розвитку. *Економіка та держава*. № 10. 2010. С. 35–37.

7. Малюта Л. Я. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства : навч. посіб. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2016. 232 с.

8. Михлюк Е. І., Шевченко О. В. Вплив засобів масової комунікації на якість життя сучасних людей та молодь. URL: http://surl.li/ullcm (дата звернення: 10.06.2024).

9. Никоненко С. В. Формування позитивного іміджу міста, як необхідний компонент туристичної привабливості. *Ефективна економіка.* № 11. 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4540 (дата звернення: 12.06.2024).

10. Опейда Л., Опейда А. Віртуальний тур як засіб формування позитивного іміджу міста (на прикладі проекту «Віртуальний Луцьк»). *Соціологічні студії.* № 2(9). 2016. С. 25–30. URL:

https://core.ac.uk/download/pdf/153586756.pdf (дата звернення: 12.06.2024).

11. Пахнін М. Л. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. Вип. 8. 2018. С. 65–71. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/11.pdf (дата звернення: 09.06.2024).

УДК 070.(477.86):355.1((470+571):477) «2014/2024»

Г. І. Пристай,
к. н. із соц. комун., доцент кафедри журналістики
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ЛОКАЛЬНІ ДРУКОВАНІ МЕДІА ПРИКАРПАТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті викладено актуальні питання та проблеми роботи редакцій газет і новинних сайтів Івано-Франківщини на сучасному етапі. Аналізується досвід роботи друкованих та електронних медіа в умовах мовномасштабної війни в Україні.

Ключові слова: друковані та електронні медіа Прикарпаття, газети, журнали, регіональні сайти.

The article describes the current issues and problems of the work of the editorial offices of newspapers and news sites in the Ivano-Frankivsk region at the current stage. The experience of print and electronic media in the conditions of a language-wide war in Ukraine is analyzed.

Key words: print and electronic media of Prykarpattia, newspapers, magazines, regional websites.

Сьогодні друковані видання попри всі фінансові складнощі і обмеженість у кадрах починають працювати на інтернет платформах, трансформуються в мультимедіа.

Без унікального зовнішнього вигляду та цікавого внутрішнього наповнення друкованим медіа все важче залучити користувачів, адже на інформаційному ринку є багато конкурентів, які зможуть запропонувати оригінальний продукт.

Станом на 2024 рік більшість газет Івано-Франківщини перейшли у формат сайту і вважають, що цей процес незворотний. Труднощі полягають у зборі інформації, оскільки через війну багато даних не перебувають у відкритому доступі. Знайти щось таке, що було б цікаво людям і водночас нікому не нашкодило, складно.

Періодичні видання Прикарпатського краю мають багату історію становлення та розвитку. Сьогодні основна робота журналіста – це збирати інформацію у людей завдяки спілкуванню з ними.

Мета нашого дослідження – простежити діяльність івано-франківських друкованих та електронних медіа у часі війни.

Провівши дослідження про роботу друкованих періодичних видань Івано-Франківська, наголосимо, що станом на 2024 рік Книжковою Палатою України в нашому регіоні зафіксовано 41 газету та 12 журналів.

Зазначимо: перший номер івано-франківської газети «Репортер» вийшов 7 червня 2001 року, а в 2007 році паралельно було запущено сайт. Спочатку це була просто електронна версія газети, тобто все, що було в газеті, раз на тиждень викладали на сайті, без додаткової інформації. 2009 року сайт оновили – додали стрічку новин, і він став повноцінним новинним сайтом. Тобто були газета і сайт, на якому інформації виходило значно більше. У 2014 році колектив знову оновив сайт, який став новинним порталом. Підкреслимо, що останній номер друкованої версії газети вийшов 24 лютого 2022 року – з початком повномасштабного вторгнення. Станом на квітень 2023 року «Репортер» щомісяця охоплював 400 тисяч унікальних відвідувачів (унікальний відвідувач – це одна IP-адреса). Журналісти цього видання подають матеріали майже в усіх жанрах, які сьогодні існують у журналістиці. Є новини, репортажі, аналітика, є навіть колонки та багато пояснювальних статей [4].

Наголосимо: газета «Нова Зоря» –україномовна християнська газета, яка виходить в Івано-Франківську щотижня. Статус офіційного видання Івано-Франківської митрополії надано виданню згідно з рішенням Синоду єпископів Івано-Франківської митрополії, який проходив 30–31 травня 2018 року в Івано-Франківську. Газета висвітлює життя Церкви, її історію, а також українське культурне життя. Нині колектив редакції працює над тим, щоб часопис і надалі був духовно-просвітницьким, патріотичним, щоб відкривав серця

людей для молитви, милосердя, любові до ближнього та роздумів про сенс життя [3].

Досліджуючи специфіку, особливість, роль та проблеми роботи редакції газети «Вперед», варто відмітити, що цю газету засновано 2 лютого 1967 року, сьогодні їй 57 років. Друкована версія на восьми сторінках виходить щочетверга. Паралельно наповнюється електронна версія.

У сучасних реаліях будь-який медіапроєкт стикається з безліччю викликів. Якщо не намагатися їх долати, то складно розвиватися та бути конкурентоспроможними. Друк івано-франківської газети «Галицький кореспондент» було припинено 24 лютого 2022 року. Нині вона виходить виключно в онлайн-форматі [1].

Варто підкреслити вимоги до сайтів, яких намагаються дотримуватися фахівці електронних видань: неупередженість, баланс думок, об'єктивність, комунікація з героями подій, особливо щодо конфліктів конфлікту. Наступні пункти: точність викладення, оперативність, достовірність, професіоналізм.

Відмітимо: в Україні регіональні медіа перебувають на етапі розвитку. Хоча більшість електронних видань створюють як додаткову платформу для традиційних форм медіа, проте є сайти, які функціонують як самостійна одиниця і не мають інших аналогів.

Сайт «Інформатор» – регіональне медіа, яке почало діяти після повномасштабного вторгнення. У колективі відбувається ребрендинг, фахівці намагаються працювати так, щоб бути ближче до читача. Якщо говорити про роботу у часі війни, то змінився вектор. Щодо періодичності появи інформації на сайті, то це 18–20 авторських матеріалів, зокрема аналітика, а якщо новини, то приблизно 10. Станом на березень 2024 року сайт відвідували 150 тисяч нових читачів. Є теми, які хвилюють людей найбільше, це гроші та скандали. Але, будучи обережними, щоб не маніпулювати ними, журналісти зацікавлюють громадськість оперативними новинами та аналізом матеріалів.

Редакція газети «Голос-Інфо» випускає 5000 примірників на рік. Працівники медіа підтримують традицію друкованого слова і стараються видати всі примірники за планом та розповсюдити містом. Сайт було створено у 2016 році. Щодо категорій, то це: суспільство, події, політика, кримінал, культура, спорт та публікації. У штаті газети шестеро осіб: головний редактор, два оператори та три журналісти [2].

Підкреслимо: до основних переваг локальної інтернет-журналістики можна віднести: швидкість подання інформації, поширення інформації незалежно від місця перебування користувача, можливість швидко виправити помилки, користувач зможе отримати відповідь на своє питання зразу після запиту. Також однією з переваг є те, що для того, щоб отримати інформацію, користувачу достатньо мати мобільний телефон. Якщо порівнювати з іншими традиційними засобами масової інформації, які публікують матеріали після опрацювання, то в інтернеті користувач має можливість переглядати інформацію в режимі онлайн (наприклад, якщо відбувається якась подія, то можна знімати відео в реальному часі і транслювати на електронному ресурсі). Щодо недоліків регіональної інтернет-журналістики, то до них можна віднести: необхідність техніки (мобільного телефону, комп'ютера, ноутбука, планшету і тому подібне), необхідність платити за доступ до інтернету, розсіюється увага від великої кількості інформації.

Ще однією важливою проблемою є те, що локальні видання потребують відповідного технічного забезпечення, щоб створювати якісний контент. Через брак фінансування редактори у штаті не мають потрібної кількості фахівців, тому переважно всю роботу виконує 2–3 людини. Така кількість працівників не завжди може якісно виконувати роботу. Тим більше, переважно всі електронні видання створюють свої соціальні мережі, а для успішного їх функціонування потрібна людина, яка буде відповідати за ведення соціальних сторінок видання.

Із вищенаведеного можемо зробити висновок, що більшість івано-франківських друкованих медіа перейшли в інтернет-простір. Одні з них функціонують як окремі інформаційні ресурси, а інші – як додаткові платформи традиційних форм. Інтернет-виданням варто залучати інвесторів, подаватися на гранти чи публікувати на своїх сайтах реквізити для добровільних внесків. Все це допоможе регіональним редакціям покращити як зовнішнє, так і внутрішнє наповнення своїх видань.

Проведене дослідження не вичерпує усіх сторін наукового пошуку з наведеної проблематики. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду особливостей функціонування друкованої та онлайнової журналістики.

Список використаних джерел

1. Інтернет-сайт «Галицький кореспондент». URL: http://gk-press.if.ua/arhiv (дата звернення: 26.06.2024).
2. Інтернет-сайт «Голос-Інфо». URL: https://www.golosinfo.com.ua/ (дата звернення: 26.06.2024).
3. Інтернет-сайт «Нова Зоря». URL: https://presa.ua/nova-zorja.html (дата звернення: 26.06.2024).
4. Інтернет-сайт «Репортер». Історія преси Станиславова. URL: http://report.if.ua/polityka/Istoriya-presy-Stanyslavova/ (дата звернення: 26.06.2024).

УДК 070.23(477-32):316.42:355.01

І. В. Сидун,
к. іст. н., доцент
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ГРОМАДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ У ФОКУСІ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

Актуальність вирішення соціальних проблем в громаді, надання соціальних послуг та розвиток громади завжди були і будуть важливими для громадян. Інформування є невід'ємною частиною питання. Тому досліджено висвітлення регіональними медіа соціальних проблем в громаді та надання інформаційного супроводу. Використані моніторингові дані від початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні щодо контенту. Також враховані дані потреб у сфері соціального захисту під час війни.

Ключові слова: соціальні проблеми, громада, війна, регіональні медіа, контент, інформування.

The urgency of solving social problems in the community, the provision of social services and the development of the community have always been and will be important for citizens. Information is an integral part of the issue. Therefore, regional media coverage of social problems in the community and the provision of information support were investigated. Used monitoring data from the beginning of the full-scale invasion until today for

content. Data on needs in the field of social protection during the war are also taken into account.

Key words: social problems, community, war, regional media, content, informing.

Особливо гостро питання актуалізації соціальних проблем у громаді постало з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну. Це зумовлено зростанням кількості тих, хто потребує соціальної підтримки з боку держави. У розрізі цих питань поруч стоять медіа, які беруть на себе інформаційну підтримку на збалансоване інформування населення про можливості від державних інституцій чи некомерційних організацій.

«Всеукраїнська асоціація ОТГ» провела опитування у 2023 р. для з'ясування потреб у сфері соціального захисту, що з'явилися після початку повномасштабної війни у 2022 р. Представники органів місцевого самоврядування визначили основні потреби у сфері соціального захисту. За результатами опитування, однією з основних потреб є інформаційне забезпечення – 53% респондентів відповіли «так» [2].

Щодо висвітлення соціальних проблем регіональними медіа на початку війни, то дослідження свідчать, що вони в першу чергу були сфокусовані на висвітлені воєнних дій. Проте вже через декілька місяців значна частина контенту була присвячена впливу війни на життя громад, соціальній сфері. Також слід зазначити, що висвітлення життя громад у регіональних медіа було неглибоким, офіціозним. За даними моніторингу регіональних друкованих та інтернет-медіа, який у травні-червні 2022 р. провів Інститут демократії імені Пилипа Орлика, теми розвитку життя громади увійшли в топ-3 тем, а саме 15,4% в друкованих медіа, 14,8% онлайн. Зокрема, про життя громад найбільше писали на Одещині та Сумщині – 24%. Проте зазначимо, що межа між воєнною тематикою та життям громад досить умовна. Ці питання є взаємопов'язаними. Одеські експерти зазначають, що у ЗМІ зустрічаються матеріали про організацію заходів для дітей до 1 червня, сферу дозвілля, роботу з ВПО, адміністративні послуги, роботу комунальників, благоустрій територій [4].

За результатами моніторингу, проведеного Інститутом демократії імені Пилипа Орлика у 2024 р., теми життя місцевої громади займають

на шпальтах друкованих регіональних ЗМІ 13,8%. На сайтах – життя цивільного населення під час війни, біженці та переселенці – 13,5%. На Одещині писали про те, як ветеранам повертатися до цивільного життя, про реабілітацію бійців, подолання посттравматичного синдрому, публікували розповіді про життя після втрати близьких на війні [5].

У липні 2024 році на Форумі стійких медіа спікерка виокремила 10 найактуальніших тем, із якими, на її думку, варто працювати медійникам, щоб поширювати інформацію про Україну у світі. Серед них – взаємодія між владою та громадами, розвиток місцевих громад [3].

Особливо відчутна необхідність інформування населення через ЗМІ у прифронтових громадах, де відсутній інтернет, зв'язок і часто світло. Друковані газети стали місточком до отримання необхідної інформації для населення, зокрема і щодо життя та діяльності громад та надання соціальних послуг громадянам. Прикладом стали газети Запорізької області – «Трудова слава» (м. Оріхів) та «Голос Гуляйпілля», а також друкованих видань – «Дніпровські вогні» (м. Вільнянськ) і «Наше життя» (Новомиколаївка) [1]. Тут висвітлюються як теми війни, так і теми життя громад на прифронтових територіях.

Таким чином взаємодія регіональних медіа і територіальних громад є важливою задля якісного інформування населення як про соціальні проблеми в громаді, так і про їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Місцеві медіа і прифронтові громади: заради розвитку потрібне співробітництво. Офіційний сайт «НСЖУ». 7 серпня 2024. URL: https://nsju.org/novini/misczevi-media-i-pryfrontovi-gromady-zarady-rozvytku-potribne-spivrobitnycztvo/ (дата звернення: 15.08.2024).

2. Опитування щодо основних проблем у сфері соціального захисту та згуртованості. *Всеукраїнська асоціація ОТГ*. 2023. URL: https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/08/26_05_2023_Соцзахист_презентація_ВА-ОТГ.pptx.pdf (дата звернення: 15.08.2024).

3. Про виклики для журналістів в умовах війни говорили на форумі стійких медіа. *Vedia Vista.* 9 липня 2024. URL: https://mediavista.com.ua/archives/5807 (дата звернення: 15.08.2024).

4. Стеблина Н. Українські регіональні медіа під час війни: кримінал та «соціалка» повертають свої позиції. *Детектор медіа.* 1 липня 2022. URL: https://detector.media/infospace/article/200634/2022-07-

01-ukrainski-regionalni-media-pid-chas-viyny-kryminal-ta-sotsialka-povertayut-svoi-pozytsii/ (дата звернення: 15.08.2024).

5. Стеблина Н. Як українські регіональні медіа дотримувалися стандартів у серпні 2024-го. *Детектор медіа.* 22 серпня 2024. URL : https://detector.media/regionalna-presaonlain/article/231166/2024-08-22-yak-ukrainski-regionalni-media-dotrymuvalysya-standartiv-u-serpni-2024-go/ (дата звернення: 15.08.2024).

УДК 004:316.422:330.111((470+571):477)

Т. І. Струтинська,
аспірантка, асистентка кафедри журналістики
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
науковий керівник: к. н. із соц. комун., доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка *Кушнір О. В.*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТЕМАТИКА ЛОКАЛЬНИХ НОВИННИХ ВИПУСКІВ У ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Проаналізовано наповнення новинних випусків регіонально телеканалу «РАІ» у час повномасштабного вторгнення. Аналізується та простежується трансформація інформаційних сюжетів телеканалу.

Ключові слова: новинні програми, локальні медіа, соціально-економічна тематика.

The article analyzes the content of the news broadcasts of the regional TV channel «RAI» during the full-scale invasion. The transformation of the news stories of the TV channel is analyzed and traced.

Key words: news programs, local media, socio-economic topics.

Медіагалузь у час повномасштабного вторгнення пережила значні трансформації. Це простежується у зміні тематики інформаційного простору, адаптації регіональних медіа до нових реалій та викликів.

Події на фронті, гуманітарна ситуація в зоні конфлікту, проблеми внутрішньо переміщених осіб, релокація підприємств, соціальна допомога та питання безпеки стали центральними темами для місцевих медіа [1].

Мета нашого дослідження – простежити тематичні пріоритети новинних програм регіонально телеканалу у час російсько-української війни.

Для дослідження обрано новинні випуски регіонального мовника івано-франківської обласної телерадіокомпанії «РАІ». Команда журналістів каналу працює над тим, щоб надати об'єктивну та достовірну інформацію про події в регіоні та в країні в цілому. Вони активно взаємодіють з громадою, дізнаються їхні потреби та питання і намагаються відповісти на них у своєму новинному виробництві. Така відкрита та взаємодійна позиція допомагає не лише інформувати, але й підтримувати спільноту у складний час.

Зазначимо, що протягом лютого – початку березня 2022 року ТРК «РАІ», як і більшість регіональних мовників, зосередила свою увагу на миттєвому інформуванні івано-франківської громади щодо офіційних подій в Україні, про що свідчить тематика новинних сюжетів, серед яких: новини із життя громади в умовах війни («В Івано-Франківську утворилася черга з людей, які бажають поповнити банк крові» (25.02.22), «Сигнал сирен» (01.03.22), та інші); термінові звернення влади («Оперативна інформація від начальника Коломийської військової адміністрації» (27.02.22), «Звернення міністра закордонних справ Дмитра Кулеби до українських військових» (01.03.22) та інші); діяльність ворожих сил («Російські війська залишають мітки на дорогах» (25.02.22), «Коректувальника вогню – затримано» (02.03.22) та інші); благодійність та волонтерство («Допомога» (27.02.22), «Ще один центр допомоги фронту» (01.02.22) та інші) [5].

Однак, уже з березня 2022 року тематичний спектр новинного контенту телеканалу «РАІ» розширився, хоча більшість сюжетів все ще були пов'язані із повномасштабним вторгненням та зосереджені на соціальній проблематиці: проблеми внутрішньо переміщених осіб, волонтерство, життя громади під час війни, соціальні дайджести громади, економічні проблеми.

Відтак, можемо стверджувати про поступову переорієнтацію новинного контенту ТРК «РАІ» на соціально-економічну тематику (у зв'язку з війною та поза нею), яка простежується протягом наступних

років. Зокрема, на сучасному етапі функціонування телерадіокомпанії (березень 2024 року) можна виділити такі тематичні блоки новин: війна («Нація добровольців» (15.03.23), «Жителя Надвірнянської громади Івана Нагорняка нагородили «Золотим хрестом» від Валерія Залужного» (03.01.24), «У Іванівцях вшанували пам'ять сотенного «Спартана»» (07.02.24) та інші); волонтерство («Пів сотні спальників, карімати та енергетичні напої» (13.02.23), «100 авто для ЗСУ» (23.06.23), «Дві сотні шкарпеток для бійців від франківок» (11.01.24) тощо); ВПО («Житло для ВПО» (13.02.23), «Гарячі обіди для ВПО» (10.05.23) та інші); соціально-економічна проблематика «На Прикарпатті скасували тендери на понад 43 млн гривень, щоб направити ці кошти на ЗСУ» (15.02.24) «Розвиток малого бізнесу в Івано-Франківську: прокат та продаж дитячих товарів» (15.02.24).

Результати дослідження показали трансформацію новинних програм та вказали на домінатні теми інформаційних випусків телеканалу «РАІ». Вагомо підкреслити, що простежена тенденція до стійкої переваги соціально-економічної тематики у новинних сюжетах телеканалу, які в основному пов'язані з воєнним конфліктом. Однак збільшення кількості сюжетів про покращення життя громади Івано-Франківська, фінансові звіти, цінова політика та інші теми свідчать про поступове відведення військової проблематики на другий план у новинах регіонального телеканалу.

Список використаних джерел

1. Бондаренко П., Печончик Т., Сухарина А., Яворський В. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження. Київ : Центр прав людини ЗМІНА, 2023. 56 с. URL: http://surl.li/nragm (дата звернення: 08.04.23).
2. Заславський Є. Стан українських регіональних медіа 2023 року. *Media Development Foundation* : офіційний веб-сайт. 2023. URL: https://research.mediadevelopmentfoundation.org/ (дата звернення: 06.04.23).
3. Матвієнків С. Регіональні медіа: визначення поняття та особливості функціонування в умовах російсько-української війни 2022 року. *Російсько-української війни (2014–2022 рр.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти* : матеріали

конференції. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2022. С. 992–999. URL: http://surl.li/fqxim (дата звернення: 08.04.23).

4. Телерадіокомпанія PAI : офіційний вебсайт. 2024. URL: https://rai.ua/ (дата звернення: 08.04.23).

5. ТРК «PAI»: медіа/новинна компанія. *Офіційна Facebook-сторінка*. 2024. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100063475576480 (дата звернення: 08.04.23).

УДК 004.738.5:1

І. М. Танасійчук,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»;
науковий керівник: д. філос. н., доц., професор кафедри
інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка» *Чорна Л. В.*

ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Вплив соціальних мереж на суспільство в сучасному глобалізованому світі заслуговує на особливу увагу спеціалістів різних галузей знань, зокрема, філософії, політології, соціології та багатьох інших. Ця проблема є актуальною, але водночас і мало дослідженою. Ступінь наукової розробленості вказаного питання пов'язаний зі зростанням інтересу до сучасних процесів інформатизації, з прагненням усвідомити роль соціальних мереж та інтернету в житті сучасної людини. Вплив соціальних мереж на суспільство як джерело інформації набирає обертів, їх різноманітність постійно зростає, а кількість активних користувачів збільшується. Така тенденція розвитку соціальних мереж, а також їх зручність та популярність може призвести до того, що вони за недовгий час стануть монополістами у сфері інформаційної діяльності.

Ключові слова: соціальні мережі, інформація, інформаційна діяльність та інтернет.

The impact of social media on society in today's globalized world deserves special attention from experts in various fields, including

philosophy, political science, sociology, and many others. This problem is relevant, but at the same time, it has not been studied enough. The degree of scientific development of this issue is related to the growing interest in modern informatization processes, the desire to understand the role of social networks and the Internet in the life of a modern person. The flywheel of social networks' influence on society as a source of information is gaining momentum, their diversity is constantly growing, and the number of active users is increasing. This trend in the development of social networks, as well as their convenience and popularity, may lead to the fact that they will soon become monopolists in the field of information activities.

Key words: social networks, information, information activities and the internet.

Великий вибір соціальних мереж та прискорення темпу життя не залишає часу людині використовувати інші пошукові інструменти, окрім соціальних мереж, оскільки вони за першим же бажанням користувача нададуть максимальну кількість інформації на будь-яку тему.

Протягом останнього часу світогляд людини формувався під впливом мас-медіа, а саме здебільшого телекомунікаційних засобів. У сучасності формування світогляду пов’язано з більшою кількістю інформаційних джерел. У людини є свій мікропростір, який сфокусований у соціальних мережах.

Соціальні мережі як інструмент ефективної комунікації та їх вплив на аудиторію та як система медіаінструментарію для роботи українських інтернет-ЗМІ розглянуто в роботі С.С. Остапчук та А.Є. Закомолдіна. У вказаній роботі досліджуються соціальні мережі як інструмент ефективної комунікації та їх вплив на аудиторію [1].

Так, в межах інтернет-простору людина бере активну участь в інформаційно-комунікаційних процесах за допомогою соціальних мереж. Мільярдна аудиторія занурюється до інформаційного цифрового простору, взаємодіє між собою, сприймаючи при цьому доступну інформацію по-різному, в залежності від особливостей світогляду, менталітету, ціннісних орієнтацій, психічного стану та багатьох інших факторів.

Вперше поняття «соціальна мережа» було сформульовано Джоном А. Барнсом у 1954 році у праці «Класи і збори в норвезькому острівному приході», що увійшла до збірки «Людські стосунки».

У Великій українській енциклопедії зазначається, що соціальна мережа – це веб-сайт або додаток, заснований на інтернет-технологіях; платформа для комунікації користувачів, що надає їм можливість зв'язуватися, створюючи особисті інформаційні профілі, надаючи доступ до цих профілів іншим користувачам, створюючи спільноти зі спільними зацікавленнями [2].

За даними дослідження 2024 року, проведеного на замовлення Громадянської мережі ОПОРА, 71,3% українців читають новини в Telegram, 66,2% – дивляться їх в YouTube (66,2%) та 55% – у Facebook. Також 50% опитаних споживають новини у Viber, 29,5% – в Instagram, 25,1% – у TikTok, 8,3% – у Twitter [3].

Аналізуючи вказані відомості, стає зрозуміло, що разом із зростанням різноманітності соціальних мереж, інформація неминуче почала б з неймовірною швидкістю розповсюджуватись серед користувачів. Зручність та швидкість отримання інформації саме в соціальній мережі сприятиме перетворенню останньої на інформаційного монополіста.

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що соціальні мережі на сьогоднішній день є універсальною платформою отримання та передачі інформації, яка масово використовується у суспільстві. Невпинний розвиток соціальних мереж, що набувають істотного впливу на суспільство та дедалі більше починають відігравати роль інформаційного монополіста, потребує постійного глибокого аналізу, адже створення єдиного джерела інформації може стати наративом формування соціальної думки та зміни світогляду суспільства в надкороткі терміни, що є безумовною проблематикою філософської науки.

Список використаних джерел

1. Соціальні мережі як інструмент ефективної комунікації. URL: https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/57256 (дата звернення: 10.08.2024).
2. Велика українська енциклопедія (2015-2023). Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» за участі Інституту програмних систем НАН України. URL: https://vue.gov.ua/агресія (дата звернення: 10.08.2024)

3. Що можна вважати соціальною мережею? URL: https://wizeclub.education/blog/top-sotsialnih-merezh (дата звернення: 10.08.2024).

УДК 316.776.23

О. М. Тур,
д. н. із соц. ком., професор кафедри
гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
В. В. Шабуніна,
к. філол. н., доцент кафедри
гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

«КАЛЬКУЛЯТОР ФЕЙКІВ» ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ БОРОТЬБИ З НЕПРАВДИВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Автори проаналізували «Калькулятор фейків» як інноваційний інструмент для боротьби з неправдивою інформацією, окресливши на кожному з п'яти етапів роботи основні ознаки фейкової інформації.
Ключові слова: інформація, фейк, медіаграмотність, «Калькулятор фейків».

The authors have analysed the Fake Calculator as an innovative tool for combating false information, outlining the main features of fake information at each of the 5 stages of work.
Key words: information, fake, media literacy, Fake Calculator.

Для України, яка бореться з ворогом не лише на військовому, але й на інформаційному фронті, медіаграмотність є критично важливою. У сучасних умовах інформаційна війна є однією з ключових складових гібридної війни, і для ефективного захисту від інформаційних атак важливо, щоб всі громадяни мали навички критичного мислення,

розуміли, як працюють медіа, які негативні практики супроводжують споживання деструктивного контенту [1; 2].

Ось кілька ключових аспектів та дій, які можуть сприяти підвищенню медіаграмотності серед українців.

- **Освіта та навчання**: упровадження курсів із медіаграмотності в шкільну програму, університетські освітні програми, проведення навчальних тренінгів.
- **Громадські ініціативи та проекти**: громадські організації, бібліотеки та інші інституції можуть проводити воркшопи та семінари для різних вікових груп, зосереджуючись на практичних навичках медіаграмотності.
- **Інформаційні кампанії**: запуск національних інформаційних кампаній, що спрямовані на підвищення обізнаності про важливість медіаграмотності та розпізнавання дезінформації.
- **Співпраця з медіа-платформами**: робота з соціальними мережами та медіаплатформами для ідентифікації та видалення фейкових новин, а також поширення достовірної інформації.
- **Кібербезпека**: упровадження систем кібербезпеки, що захищають від інформаційних атак і поширення дезінформації.
- **Технологічні рішення**: розроблення та використання інструментів перевірки фактів, створення та підтримка платформ, що допомагають громадянам перевіряти правдивість інформації.

Підвищення рівня медіаграмотності серед українців є не лише засобом захисту від інформаційних атак, але й важливим кроком до створення свідомого, освіченого та відповідального суспільства, здатного критично мислити і протистояти маніпуляціям.

За сприяння Міністерства культури та інформаційної політики України і Національного демократичного інституту «Асоціація інноваційної та цифрової освіти» та ГО «Детектор медіа» розробили інноваційний інструмент «Калькулятор фейків», який дає змогу кожному українцю швидко з’ясувати, правдива перед ним новина чи фейкова.

Сервіс «Калькулятор фейків» працює цілодобово безкоштовно та без реєстрації, тож ним зможуть користуватися й ті українці, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Алгоритм користування сервісом простий і складається із 5 кроків.

Перший крок: визначення першоджерела та автора. Зайшовши на сайт fakecheck.in.ua, треба натиснути кнопку «Розпочати» і Визначити

ім’я автора тексту і видання та разом із заголовком тексту пошукати відповідні комбінації слів у пошуковику. Якщо авторство не вказане, варто пошукати текст на офіційному сайті видання, від імені якого текст презентується. Якщо видання не вказане, треба здійснити пошук журналіста за ім'ям.

❖ Автор згадується як автор новин чи статей в авторитетних джерелах ТА відповідний текст є на авторитетних сайтах, АБО на офіційному сайті авторитетного видання, від імені якого розповсюджується текст, повно передає зміст новини.

❖ Хоча б одне авторитетне джерело містить відповідну новину з подібним текстом, АБО автор розмістив подібну новину на власному ресурсі чи авторизованій соцмережею сторінці.

❖ Ані автор, ані видання не згадується більше ніде, АБО автор згадується лише у зв’язку з цим текстом чи з кількома подібними.

Крок другий: точність та повнота. Пропонується виділити фрагмент (3-7 слів) тексту (цитату), що здається унікальним (неповторним, згаданим лише в цій статті), вставити в пошуковик, взяти у «лапки» і здійснити пошук. Як альтернатива, можна шукати назви місць та імена учасників подій через AND (наприклад: Партнери AND підтримують AND Україну). Можете спробувати декілька варіантів. Варіанти відповідей передбачають:

❖ Цитата повністю повторюється ТА суть новини повністю передається в авторитетних джерелах. У тексті легко відокремити факти від думок та здогадок.

❖ Цитати скорочені, з частковою втратою змісту, АБО новину подано в зміненому світлі, порівняно з авторитетними виданнями. У тексті складно відокремити факти від думок та здогадок.

❖ Цитата більше ніде не згадується, або відноситься до зовсім іншої ситуації, АБО оцінки та здогадки в тексті видаються за факти.

Крок № 3: інші джерела. Шукайте повідомлення про згадану в розглянутому тексті подію в інших джерелах.

❖ Наявне повідомлення є на офіційному сайті держустанов чи державних ресурсах (наприклад, Офіс Президента, сайт Міноборони чи Укрінформ, Суспільне Новини): зміст відповідає за характером і повнотою.

❖ Різноманітні джерела передають повідомлення в цілому в схожому світлі і обсязі, офіційні джерела згадують подію, але розкривають її інакше (інший тон, настрій, значущість, значення).

❖ Подібне або ідентичне повідомлення є лише в 1-2 джерелах, схожих на аналізовану новину, офіційні чи авторитетні джерела не містять подібного.

Крок № 4: маніпулятивність.

Сервіс пропонує обрати кілька серед наведених тверджень, як-от: скандальний заголовок та висловлювання. На кшталт: «сенсація!», «заборонене, видалене відео», «ніхто не думав, що...», «ХХ шокував заявою»; характеристика одного представника переноситься на всю групу; одиничні події подаються як системні. Наприклад: «в Офісі Президента вважають…», «У Вашингтоні розчарувались», замість конкретних прізвищ; емоційні описи чи визначення, які не мають прямого відношення до описаних в тексті подій. Наприклад, «колишній адвокат скандально відомого …»; наклеювання ярликів («кріт», «новоспечений політик»); зневажливі або навпаки позитивні епітети («бюрократ», «дуже поважна особа»).

Наступний **п’ятий крок** передбачає оцінку: **«Ця новина читача найімовірніше….»:**

❖ Чесно проінформує про реалії.

❖ Змусить сумніватися у здатності самостійно і зважено оцінювати реальність (потреба в підтримці армії, (не)довіра до влади, відношення до корупції).

❖ Викликати потужні емоції (гнів, обурення, відчай…), що заважатимуть критичному мисленню.

Подальший крок роботи сервісу виносить вердикт новині (рис.1):

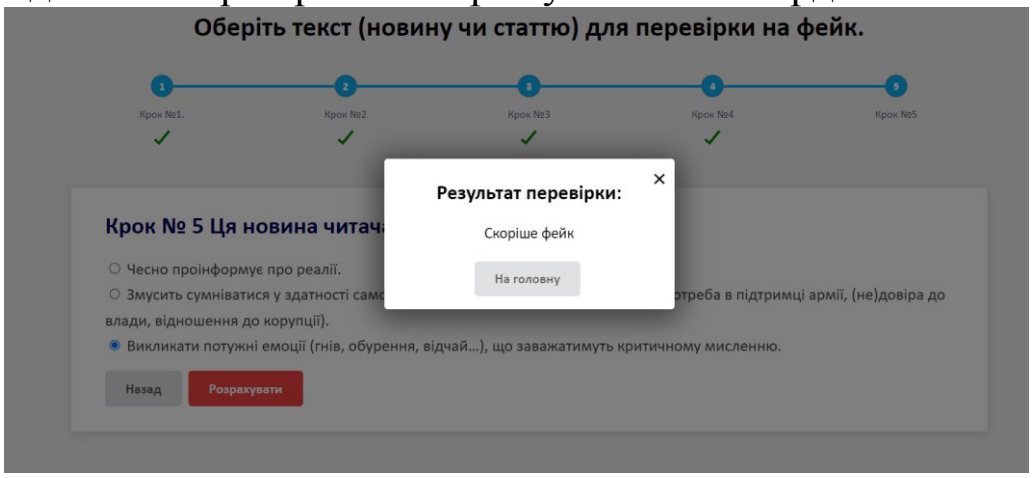

Рис. 1. Результат перевірки новини

Розробники заявляють, що «користувачі через деякий проміжок часу використання цього порталу вже зможуть самостійно легко та точно відрізняти правду від фейків. Ми чекаємо, що вже найближчим часом ним скористаються понад 100 тисяч осіб» [3].

Список використаних джерел

1. Тур О.М., Шабуніна В.В. Медіабезпека: негативний контент та його вплив на особистість. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні комунікації: інструменти, технологія і практика». м. Запоріжжя, 28-29 квітня 2023 р.* С. 31-33.
2. Тур О.М., Шабуніна В.В. Негативні практики як реакція на деструктивний контент. *Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference"System analysis and intelligent systems for management"* (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. 2023. P. 52-54.
3. Для громадян запустили сервіс перевірки новин «Калькулятор фейків». URL: https://ms.detector.media/internet/post/35170/2024-06-07-dlya-gromadyan-zapustyly-servis-perevirky-novyn-kalkulyator-feykiv/ (дата звернення: 15.06 2024)

УДК 007:304:001:3:070.448:621.396.7

І. А. Хоменко,
д. н. із соц. комун., доцент кафедри аудіовізуальних медіа
Навчально-наукового Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
В. Фоменко,
кінодраматург, журналіст,
С. М. Сорока,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Чернігівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 27
Чернігівської міської ради Чернігівської області,
вчитель образотворчого мистецтва вищої категорії,
учитель-методист

СУСПІЛЬНО КОРИСНЕ І ДЕСТРУКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА В АУДІОІЗУАЛЬНИХ ТА АУДІАЛЬНИХ МЕДІА

Статтю присвячено спеціальним методам і прийомам інформаційного впливу, що ґрунтуються на імітації реальності за допомогою художніх виражальних засобів. Сформульовано уявлення про дипфейк як технологічно нову форму втілення традиційних і порівняно добре вивчених інструментів фальсифікації дійсності. Визначено місце імітаційних технологій як одного з багатьох методів маніпуляцій, що використовує пропаганда країни-агресора. Дані про історію явища подано в контексті реалій російсько-української війни. Доведено можливість використання імітаційних технологій із суспільно корисною метою, у межах правового поля і моральних норм.

Ключові слова: медіа, маніпуляція, дипфейк, мистецтво, освіта, інформаційна безпека.

The article is devoted to special methods and techniques of informational influence, which are based on the imitation of reality with the help of artistic means of expression. The concept of deepfake is formulated as a technologically new form of embodiment of traditional and relatively well-studied tools of falsification of reality. The place of imitation technologies as one of the many methods of manipulation used by the

propaganda of the aggressor country is determined. Data on the history of the phenomenon are presented in the context of the realities of the Russian-Ukrainian war. The possibility of using imitation technologies with a socially useful purpose, within the limits of the legal field and moral norms, has been proven.

Key words: media, manipulation, deepfake, art, education, information security.

Щоб протидіяти дезінформації – насамперед слід чітко уявляти, що це таке, тобто як вона працює, на які канали поширення даних та інструменти впливу спирається, у чому конкретна небезпека тих чи інших комунікаційних технологій і коли спрацьовує «ефект бумерангу», тобто деструктивний контент починає працювати проти його замовників. Наївне побутове уявлення про акт інформаційної війни приблизно таке: це фейк, що має безпосередній і швидкоплинний ефект і який освічений споживач з досвідом фактчекінгу швидко розпізнає. Тобто буденній свідомості притаманне спрощення проблеми, зведення деструктивної комунікаційної стратегії до елементарного прояву. Різновидом подібного ставлення є сприйняття дипфейку, тобто згенерованого ШІ фіктивного аудіовізуального контенту як «вищого пілотажу» інформаційної боротьби. Насправді, попри всю складність і досконаліть математичних моделей, на які спирається генерування комп'ютерних симулякрів, у медійному вимірі ці інновації не породили нічого принципово нового. Ми доведемо нижче, що з погляду як медіадослідника, так і медіапрактика, це тільки вдосконалений варіант старої (і досить небезпечної) технології псевдоевристичного [1; 2; 3; 4] (або, за джерелом [5], «фантастичного») репортажу, яка існувала ще у XIX столітті, ефір опанувала у «золоту добу» радіомовлення (двадцяті-п'ятдесяті роки XX століття), на жаль, випробовувалася як засіб деструктивного впливу за участю московського телебачення на українській військовій базі, а потім, разом з іншими фейками, зіграла трагічну роль у знищенні порогу критичності російської авдиторії і нацьковуванні росіян на фіктивний «образ ворога», яким у суспільній свідомості населення країни-агресора було підмінено реалістичні уявлення про українців. (Технологія демонізації ворога теж не є новою – кремлівська спецпропаганда запозичила її із старих іноземних досліджень). Але, перш ніж перейти до викладу конспективно описаних

вище обставин і фактів, варто наголосити на головному. Сучасні інформаційно-психологічні бойові операції – системні. Вони майже ніколи не спираються на одну окрему дію, на автономну і незалежну від дискурсу акцію, і якщо контекстний супровід конкретного фейку непомітний – це не означає, що його нема. Особливо це стосується кремлівських методик інформаційної боротьби, які спираються на так звану «доктрину «війни нового покоління» Герасимова» (приписану російському воєноначальнику систему маніпулятивних заходів комунікаційного, військового, поліцейського і спеціального характеру), теорію рефлексивного керування Лефевра та здобутки російських філософів-методологів. Ознаками застосування подібних схем є розподіленість завдань, демографічна диференціація (авдиторія різних рівнів піддається впливу саме тих «лідерів думок» та комунікаційних інструментів, які відповідають її тезаврусу), використання «операцій прикриття» (між агентами впливу, що працюють у межах одного завдання, для достовірності може імітуватися конфлікт, тобто, Z-патріот буде піддаватися критиці з боку «інтелектуала-пацифіста», що насправді просуватиме свою частину спільного наративу), вбудовування маніпулятивних наративів і фейків у фактчекінг тощо. Інакше кажучи, виявлення, розпізнавання і нейтралізація окремих деструктивних інформаційних інвазій не гарантує захист усього інформаційного поля. Окреслену тему не вдасться висвітити у межах окремих тез чи навіть окремої конференції, варто тільки наголосити на тому, що вона потребує подальших досліджень. Поки що ми зосередимося на імітаційних фейках (різновидом яких є використаний з деструктивною метою дипфейк). Виявленню такого контенту, протидії йому і створенню механізмів соціальної та психічної резистентності щодо таких маніпуляцій ми присвятили багато років практичної медіадіяльності і теоретичних досліджень.

Ось зразок соціально корисного медіаконтенту, створеного за участю авторів тез, який звучав в етері Українського радіо. У поданому матеріалі розкриваються обставини експерименту із випробовування на українцях маніпулятивної схеми, відомої як псевдоевристичний репортаж, та джерела його походження. Твір цитується за трансляцією на Першому каналі Українського радіо, запис з авторського архіву. Це мініатюра Володимира Фоменка та Іллі Хоменка «Reality show».

Голос: У 1938 році американська радіокорпорація Сі-Бі-Ес передала в ефір фантастичну виставу. Вона називалася «Війна світів». (уривок «Війни світів»)

Молодий драматург і режисер Орсон Уеллс зробив п'єсу про вторгнення марсіян схожою на реальний репортаж з місця подій. Надто схожою… (уривок «Війни світів» – епізод знищення пересувної трансляційної станції Сі-Бі-Ес)

Голос 2: Мільйони людей повірили, що чують справжню трансляцію з поля бою. Вчинилася паніка. Як писали газети – «шосе штату Нью-Джерсі перетворилися на бійню». (ефект – автомобільна катастрофа)

Голос: «Війна світів» була просто дурним жартом напередодні Хелоуіну. Але прийом – коли гра перед мікрофоном видається за правду – спричинив трагедію не випадково. Тому що вигадали його не наївні митці, а професіонали політичної пропаганди.

Голос 2: Уперше подібний трюк використали у Великій Британії, під час так званого «Великого страйку». Наймані актори вдавали перед мікрофонами Бі-Бі-Сі демонстрантів – представляючи їх як хуліганів і дебоширів. Ці репортажі – «підробки» звучали у першій третині XX століття.

Голос: Найбільше жертв було після провокаційної програми, створеної у лютому 1949 року еквадорським «Радіо Кіто». Тоді в ефірі теж пролунав вигаданий репортаж про бойові дії. Тисячі людей повірили, ніби столицю штурмують повстанці – марксисти, озброєні якимись «променями смерті». Зрозумівши, що їх дурять, слухачі підпалили радіостанцію.

Голос 2: Яке відношення має цей сумний досвід до України? Послухайте уривки сучасного реального шоу. Воно знімалося на українській військовій базі. І транслювалося одним з українських телеканалів. (уривок шоу «За склом-3»: Голос: Короче, так… Ваше шоу отменяется… В казарму никто не войдёт, пока вы справедливость не восстановите! Ясно?

Голоси: Коржов сошел с ума! А можно выключить… Я не понимаю, что происходит… Господи… Что это такое… (затвор, постріл) Ложись, ложись, ложись…

Репортер: Здравствуйте! Это полигон «Десна» под Киевом. Шоу «За стеклом – теперь ты в армии». Вчера во время прямой трансляции

ток-шоу «За стеклом» произошло чрезвычайное происшествие. Инструктор Коржов, не согласный с оценками, выставленными украинской команде, захватил казарму, требуя пересмотра результатов голосования. Обстановка напряженная. Поведение вооруженного инструктора Коржова вызывает опасения…

- Иван…

- Лучше не заходи, завалю, блин… (постріл) »

Голос: Насправді ніякого «надзвичайного випадку» не було. Та – як стверджує преса – навіть Міністерство оборони було введено в оману цією імітацією документальної програми.

Голос 2: Фальсифікована їжа. Фальсифіковані ліки. Фальсифіковані результати виборів. На жаль, це – не повний перелік підробок, що загрожують нам. Сама реальність сьогодні часто-густо стає об'єктом фальсифікації. Є лише один спосіб не стати жертвою подібних речей. Бути уважним і обережним. Пам'ятаймо. Українське радіо.

Реальне шоу, про яке йдеться, мало назву «За склом-3 Тепер ти в армії». Воно транслювався з військового навчального центру «Десна». Це був спільний російсько-український проєкт, але росіяни згорнули його одразу після інсценованого епізоду з захопленням заручників. Перші подібні експерименти здійснювалися ще до виникнення ефірного радіомовлення, з використанням технології грамзапису [6]. Подібний фейк, з імітацією масових заворушень, підготовлений у 1926 році з метою дискредитації робітничого руху, на кілька днів занурив Велику Британію у стан колективного афекту (через негоду газети, що спростовували псевдоевричтичний репортаж, не потрапили вчасно до читачів, а радіоповідомленням вже ніхто не вірив [7]). «Війна світів» Орсона Веллса і Говарда Коха, цитована вище (Сі-Бі-Ес, див. [8; 9; 10]), стала найвідомішою радіопрограмою, яка викликала колективний афект (так звану «радіопаніку»). Цікаво, що незадовго до повномасштабної війни почалася кампанія з «переосмислення» наслідків цієї сенсаційної радіовистави. Стверджувалося, що паніки як такої не було, вона була вигадана конкурентами радіомовлення – власниками газет. Дискредитовувалися також соціологічні методики Х. Кентріла – першого дослідника медіапанік [8]. Особливо настирливо подібний погляд просувався шляхом вибіркового тенденційного цитування іноземних досліджень у російськомовному сегменті інтернету (достатньо порівняти відповідні статті у російськомовній та

англомовній версіях «Вікіпедії»). При тому ігнорувалися як ті маловідомі фактчекінгові дослідження, що підтверджували висновки Кентріла, так і той неспростовний факт, що відтворення структурної матриці «Війни світів» використовувалося з бойовою метою (провокація в Гляйвіці, нацистське радіомовлення «під чужим прапором», фейкові радіозвернення від імені керівництва III Рейху на хвилях британської пропагандистської радіостанції, що імітувала німецькі радіопрограми). Ігнорувався й інший факт: трансляція псевдоевристичних репортажів багато разів призводила до трагічних наслідків. Паніка після передачі іспанськомовної версії «Війни світів» в Еквадорі спричинила людські жертви, і думки дослідників не збігаються лише в оцінці кількості загиблих, але не з приводу самого факту кривавих масових заворушень внаслідок радіотрансляції [2]. Ми не можемо стверджувати, що спроба заперечувати очевидну і доведену небезпеку псевдоевричтичних репортажів є проявом превентивної дискредитації дослідження спроб застосовувати ці деструктивні технології знову і знову. Але ось наступні факти. Радіомовлення внаслідок специфіки акустичного сприйняття інформації виявилося більш придатним для впливу на людську уяву і провокування медіапанік за допомогою псевдоевричтичних репортажів. Але зрештою спровокувати медіапаніку, використовуючи виражальні засоби телебачення, теж вдалося: йдеться про фейковий телерепортаж грузинського телеканалу «Імеді», присвячений вигаданому вторгненню російських військ [4]. І нарешті – стадія експериментів скінчилася. Псевдоевристичний медіапродукт було використано російським телебачення з метою розпалювання міжнаціональної ворожнечі і як елемент справжньої інформаційної війни. Йдеться про відомий телесюжет про «розп'ятого хлопчика». У світлі викладеного вище – ґенеза цього псевдоновинного матеріалу прозора і зрозуміла. Не було забуто росіянами і про ефективність спеціального використання аудіоканалу. Напередодні повномасштабного вторгнення анонімними телеграм-каналами поширювався фейковий аудіофайл панічного змісту. Схожі прийоми, тільки використовуючи листівки, скинуті з літаків, практикувала нацистська розвідка під час вторгнення у Францію.

Отже, принципової різниці між фальсифікацією дійсності за допомогою «лампових» технологій і технологій дипфейку – нема. Але є дуже суттєвий нюанс, який не варто ігнорувати. Дипфейк – це лише

засіб, який можна застосовувати також і з суспільно корисною, наприклад, навчальною метою. Те ж можна сказати і про застосування прийомів художньої імітації дійсності без залучення нейромереж, традиційними методами медіавиробництва. Підсилення художніми засобами документального матеріалу досліджувалося ще у добу «радіобуму» (перша половина двадцятого століття [12]). Щоб така жанрова гібридизація була безпечною – слід дотримуватися простих правил. Інформувати глядача або слухача про наявність імітаційного контенту (як цього вимагає ютуб). І структурувати матеріал таким чином, щоб відмінність імітованої частини від документальної була помітна авдиторії без пояснень. Це дуже важливо: «Війна світів» вміщувала інформацію про фантастичний характер вистави [10], але не всі глядачі звернули на це увагу.

Ось зразок медіатвору, де художня і документальна частини підсилюють одна одну, але розмежовані таким чином, щоб унеможливити афективну реакцію внаслідок хибного ототожнення фактичного та ілюстративного образного матеріалу. Він підготовлений авторами тез і також звучав на хвилях Українського радіо. Сценарій радіомініатюри Володимира Фоменка та Іллі Хоменка, роль Голосу виконувала Світлана Сорока, текст цитується за джерелом [13, с. 238-239].

«Справа Резниченків»

Голос: Наш час. Автори проекту «Пам'ятаймо» вивчають матеріали, пов'язані з так званою «бандою Резниченків». Злочинці кілька років тероризували північ і центр України. Порівняно з ними легендарний американський гангстер Діллінджер видавався б своїм жертвам приємним хлопцем. А Боні і Клайд – просто янголами…

Автор: Я не вмію про таке писати… Тут не драматург потрібний, а психіатр… Якщо просто відтворити в радіостудії реальні події – люди не повірять, що це було насправді…

Автор 2: Так. Скажуть – вигадка…

Автор : Ось, подивись… Свідчення семирічної дівчинки… «Ми подивилися фільм «Бригада» і лягли спати. Я прокинулася від криків батька, якого били залізною трубою… В домі були бандити… Вони шукали гроші за стару «Волгу», яку ми продали… Один з них схопив мене і вкинув у комору… Я почула. Як кричить мама…»

Її батьків катували праскою, а потім – вбили. Грошей – не знайшли, забрали якийсь мотлох…

Автор 2: П'ятнадцять доведених вбивств. Вбивали сім'ями, свідків не залишали. Жертв обирали серед комерсантів. Але не гребували і людьми небагатими. Таксистами, автомеханіками… Двічі грабували ювелірні крамниці. Були добре озброєні. Мали спеціальну зброю. Пістолети з глушниками… Трупи закопували, топили в річках… (звуковий перехід; автоматна черга; автомобіль, гальма, дверцята, важкий сплеск води; моторошний абстрактний звук).

Автор: Як довго все це тривало?

Автор 2: Кілька років. Газети про це мовчали. Почали писати – тільки коли бандити опинилися за гратами. Більшість людей гадки не мали про небезпеку. Дивилися «Бригаду» по телевізору – і не знали, що під боком коїться.

Автор: Стривай. Я не розумію… Це угруповання – з маленького північного міста… Де всі всіх знають. Кілька років зграя бандитів діє методами гестапівської зондеркоманди… Десь продає награбоване… Десь купує набої… А наші правоохоронці – не бачать, не чують, не можуть нічого вдіяти…

Автор 2: Про це – теж є відомості в матеріалах справи. Судове слідство не з'ясувало один факт. Ім'я співробітника міліції, який інформував бандитів про всі розшукові заходи. Він залишився на свободі. Генеральна прокуратура виділила цю справу в окреме провадження. Але…

Автор: Але не думаю, що це – щось змінить. Боюся, перевертнів у погонах – не один і не два…

Голос: Корупція у правоохоронних органах і спецслужбах сягнула сьогодні критичної межі. Один з керівників МВС скаржився авторам проекту «Пам'ятаймо», що зміст секретних оперативних нарад стає відомим кримінальним авторитетам раніше, ніж нарада закінчується. Врешті-решт, порядні співробітники міліції самі стають беззахисними перед злочинцями.

…Державна установа, яка не може викоренити зло у власних лавах, врешті-решт сама може стати жертвою цього зла. Пам'ятаймо. Українське радіо.

Використання імітації реальності у такий спосіб не може негативно вплинути на аудиторію так, як впливали на неї псевдоевричтичні репортажі, але може стати ефективним інструментом поширення знань і протидії маніпуляціям – внаслідок залучення у

слухача або глядача як раціонального мислення, так і емоційного інтелекту.

Висновки.

1. Засоби сучасної інформаційної війни не завжди спираються на сучасні комп'ютерні методики і часто відтворюють старі схеми маніпулятивного впливу.

2. Інформованість суспільства про прийоми і принципи інформаційної війни не завжди захищає авдиторію, оскільки потужний вплив деструктивного контенту на емоції може нівелювати раціональний підхід до оцінки повідомлення.

4. Можна використовувати технології психоемоційного медіавпливу на авдиторію з метою її захисту від деструктивного контенту, залишаючись у межах правового поля та не порушуючи морально-етичні норми.

Список використаних джерел

1. Хоменко І. Телевізійні та радіопаніки у пострадянському комунікаційному просторі. Сучасні проблеми людського суспільства. *Збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (Великобританії-Україна), InPress, 2011. С. 33-35.

2. Хоменко І., Фоменко В. Художньо-документальна програма («feature») з точки зору інформаційної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.* Сімферополь : 2005. Т. 18 (57). № 3. С. 37–42.

3. Хоменко І. А. Соціальна функціональність художнього радіомовлення : монографія. Київ, Чернігів, «Видавець Лозовий В. М.», 2012. 314 с.

4. Хоменко І. Прогнозований вплив: структура і метод псевдоевристичного репортажу телекомпанії «Імеді» у світлі профільних досліджень Інституту журналістики. *Актуальні питання масової комунікації*. 2011. Вип. 12. С. 35-42.

5. Василенко М. Фантастичний репортаж-застереження як форма впливу на масову свідомість: новації жанру. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1095 (дата звернення: 14.08.2024).

6. Crook Tim (2014). Vocalizing the Angels of Mons: Audio Dramas as Propaganda in the Great War of 1914 to 1918. Societies 2014, 4(2), 180-

221. URL: ttps://www.mdpi.com/2075-4698/4/2/180 (access date: 12.07. 2021).

7. A Priest and a panic (Programme Details: Thursday, 16 June.11.30-12.00 noon). (2005). URL: https://www.bbc.co.uk/radio4/factual/ the_riot_that_never_was.shtml (access date: 14.08.2024).

8. Cantril Hadley (2005). The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic. Transaction Publishers, U.S., 256 p.

9. The Mercury Theatre on the Air (2024). URL: http://www.mercurytheatre.info/ (access date: 14.08.2024).

10. Orson Welles - War Of The Worlds - Radio Broadcast (1938). YouTube. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url =https://www.youtube.com/watch%3Fv%3DXs0K4ApWl4g&ved=2ahUKE wj2uo2Z7_aHAxXAQVUIHWWrFDQQtwJ6BAgCEAE&usg=AOvVaw3z TvA0R3CE8v-3tigjVPIv (access date: 14.08.2024).

11. Feature on The War Of The Worlds Quito Ecuador radio broadcast of 1949// War Of The Worlds Invasion: the historical perspective. URL: https://web.archive.org/web/20080501095435/http://www.war-ofthe-worlds.co.uk/war_worlds_quito.htm (access date: 14.08.2024).

12. Uber alles. Радіомовлення, слухання, техніка, аматорство. 1933. № 5–6. С. 192–193.

13. Хоменко І. А. Художнє радіомовлення і рух до відкритого суспільства : навч. посібник, за ред. проф. В. В. Різуна. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 448 с.

УДК 355.451:322

Т. В. Черненко,
к. філос. н., доцент кафедри СКПЛ С СК ІІБ
Національної академії Служби безпеки України

РПЦ – ВИТОНЧЕНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Російська православна церква (РПЦ) відіграє важливу роль у просуванні пропагандистських наративів, що підтримують імперську політику російської федерації. Використовуючи релігійні символи та ідеологічні конструкти, РПЦ активно сприяє зміцненню влади Кремля,

формуванню негативного ставлення до західного світу, а також створює серйозні загрози національній безпеці України та інших країн демократичного світу. Це дослідження аналізує історичні та сучасні аспекти співпраці РПЦ з російською державою, зокрема в сфері поширення антиукраїнської пропаганди та мобілізації суспільної підтримки рф серед православних християн.

Ключові слова: пропаганда, Російська православна церква, ідеологія, наративи, інформаційна безпека, національна безпека.

The Russian Orthodox Church (ROC) plays a significant role in promoting the propagandistic narratives that support the imperial policies of the Russian Federation. By employing religious symbols and ideological constructs, the ROC actively contributes to the consolidation of Kremlin's power, the formation of negative attitudes towards the Western world, and the creation of serious threats to the national security of Ukraine and other democratic nations. This study analyzes the historical and contemporary aspects of the ROC's cooperation with the Russian state, focusing on the dissemination of anti-Ukrainian propaganda and the mobilization of public support among Orthodox Christians.

Key words: propaganda, Russian Orthodox Church, ideology, narratives, information security, national security.

Російська православна церква (РПЦ) є одним із ключових інструментів російської держави у просуванні пропаганди та підтримки авторитарного режиму. Від часу свого відродження у 1943 р. РПЦ була залучена у державну тоталітарну політику СРСР, виступаючи не лише як релігійна інституція, але і як потужний ідеологічний механізм, здатний формувати громадську думку та мобілізувати населення на підтримку державної влади.

З історичної перспективи, взаємовідносини між РПЦ і російською державою завжди були тісними. Протягом століть церква виступала головним моральним авторитетом і легітимізатором політичної влади. Від початку XX століття, після Жовтневої революції 1917 року, роль церкви змінилася, однак у пострадянський період РПЦ швидко повернулася до своєї ролі партнера держави, зокрема після приходу до влади Володимира Путіна.

На сучасному етапі співпраця РПЦ з російським урядом набула нових обрисів. Церква не лише схвалює політику Кремля, але й активно

бере участь у формуванні державної ідеології, що має серйозні наслідки для національної безпеки не тільки України, але й низки країн усталеної демократії, де вона широко представлена. Більш того, кількість закордонних парафій РПЦ навіть з початку широкомасштабної агресії рф проти України збільшилася. Одним з яскравих прикладів є Всесвітній Російський народний собор, який відбувся в Москві в березні 2024 року. На цьому заході було ухвалено ідеологічно-політичний документ, що підтримує наративи Кремля про «русский мир» та «священну війну» в Україні [1, с. 248]. Цей «захід» став важливим елементом у закріпленні ідеології «русского мира», яка підтримує агресивну зовнішню політику Росії та загрожує стабільності країн демократичного світу [5, с. 327]

Особливо активно РПЦ залучена до пропагандистської підтримки російської агресії проти України, що становить серйозну загрозу для національної безпеки України. Патріарх Кіріл відкрито благословив російських солдат на участь у війні, називаючи їхню загибель на полі бою способом спокутування гріхів [2, с. 15]. Це сприяє радикалізації населення рф, сприяючи поповненню російської армії, а також виправдовує її насильницькі дії щодо українців на окупованих територіях.

Пропагандистські наративи, які просуває РПЦ, ґрунтуються на ідеях «Русского мира» та боротьби за збереження «Святої Русі». Ці наративи не тільки спрямовані на підтримку імперської політики росії, але й створюють інформаційні загрози для інших країн, зокрема через маніпуляції громадською думкою та посилення антиукраїнських настроїв [3].

РПЦ також відіграє важливу роль у поширенні російської пропаганди на міжнародному рівні, що має наслідки для національної безпеки країн, де вона діє. Через свої закордонні парафії та дипломатичні канали церква сприяє формуванню позитивного іміджу рф та її політики серед православних громад за кордоном, що може впливати на внутрішню безпеку цих країн [4, с. 30]. Це підриває зусилля демократичних держав у протидії дезінформації та втручанню у внутрішні справи.

Використання релігії для виправдання насильства викликає значні етичні питання, особливо коли це загрожує національній безпеці. Пропаганда, що ґрунтується на релігійних цінностях, сприяє

радикалізації населення і створює умови для виправдання агресивних дій, які суперечать основним принципам гуманізму та християнської моралі [3].

Міжнародна спільнота повинна критично оцінювати роль РПЦ у сучасних конфліктах, адже її діяльність створює загрози не лише для України, але й для демократичного світу загалом. Дипломатичний тиск, санкції проти церковних діячів, що підтримують агресію, та посилена підтримка альтернативних релігійних інституцій є необхідними кроками для захисту національної безпеки та прав людини [6, с. 69].

Висновки. РПЦ відіграє ключову роль у підтримці та поширенні державної пропаганди рф, що створює серйозні загрози національній безпеці України та інших демократичних країн. Використовуючи релігійні наративи, РПЦ сприяє зміцненню авторитарного режиму, мобілізації підтримки серед населення для продовження ведення агресивної війни в Україні з можливим поширенням агресії на інші країни Європи. Міжнародна спільнота повинна вжити відповідних заходів для протидії цій діяльності та захисту інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Яремчук В. Д. Російська Православна Церква в інформаційно-пропагандистському конструкті політики РФ щодо України на сучасному етапі. *Наук. записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. № 3 (77). С. 247–273.

2. Shevzov V. (2022). Russia, Orthodox Church in. Religion: Faculty Books. 9. URL: https://scholarworks.smith.edu/rel_books/9 (дата звернення: 15.08.2024).

3. Brytsyn M., Vasin M. (2023). Faith Under Fire: Navigating Religious Freedom Amidst the War in Ukraine. Franklin TN: Religious Freedom Initiative of Mission Eurasia.

4. Слово Святійшого Патріарха Кирила після Літургії Передосвячених Дарів у 38-му річницю архієрейської хіротонії. URL: http://www.patriarchia.ru/ua/db/text/3588258.html (дата звернення: 11.08.2024).

5. Сфери гібридної війни / за заг. ред. В.М. Яблонського. Світова гібридна війна: український фронт :монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.

6. Bailey R., Harward Ch., Evans A., Barros G. The Russian Orthodox Church Declares «Holy War» Against Ukraine and Articulates Tenets of

Russia’s Emerging Official Nationalist Ideology. URL: https://www.tdg dot ch/pretre-espion-propagandiste-la-vie-secrete-du-chef-de-leglise-russe-en-suisse-766374038310 ; https://www.rts dot ch/info/suisse/13758343-le-patriarche-orthodoxe-russe-kirill-a-espionne-la-suisse-pour-le-kgb-dans-les-annees-70.html (дата звернення: 14.08.2024).

УДК 930(477)"2014/2024":32.019.5

О. А. Шановська,
к. іст. н., доцент кафедри
філософії, історії та політології
Національного університету «Одеська політехніка»,
В. В. Рєзнік,
студент групи ВЛ-231
Національного університету «Одеська політехніка»

ЗВИТЯЖНІ ПОДВИГИ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС СУЧАСНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ЯК ГОЛОВНЕ СПРОСТУВАННЯ НАРАТИВІВ КРЕМЛІВСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

У статті сфокусовано увагу на перших знакових перемогах українського народу під час повномасштабного військового наступу російських військ, прикладах сили та винахідливості українських воїнів, що засвідчили марність спроб агресора здійснити бліцкриг й упокорити українців, попри застосування ним цілого арсеналу засобів, зокрема й інформаційних.

Ключові слова: російсько-українська війна 2014–2024 рр., бліцкриг, звитяжні подвиги українців, імперські наративи, пропаганда.

The article focuses attention on the first significant victories of the Ukrainian people during the full-scale military offensive of Russian troops, examples of the strength and ingenuity of Ukrainian soldiers, which proved the futility of the aggressor's attempts to carry out a blitzkrieg and subjugate the Ukrainians, despite the use of a whole arsenal of means, including informational ones.

Key words: the Russian-Ukrainian war of 2014–2024, blitzkrieg, victorious feats of Ukrainians, imperial narratives, propaganda.

Сучасне протистояння збройній агресії Росії проти України, в орбіті якої лежить українське питання та неоімперські глобальні інтереси, продовжує історію змагань українців за національну ідентичність і державу.

Російському повномасштабному військовому вторгненню 24 лютого 2022 року передувала гібридна війна з незаконною анексією Криму, самопроголошенням сепаратистами, за підтримки РФ, Донецької і Луганської «республік» у 2014 р., провокаційними діями проросійських активістів в інших областях, зокрема Одеській та Харківській, де ці незаконні, антиурядові протести вдалося придушити.

Для підготовки повномасштабного наступу російський режим активно використав інформаційний ресурс впливу й обробив безліч фейків, фальсифікацій, дезінформацій. Розібратися в цьому потоці інформації пересічній людині досить складно. Активного поширення на теренах пострадянського простору набула доктрина «руского міра» з обґрунтуванням унікальності Росії та її претензій на лідерство за межами кордонів РФ, водночас спрямована на розмивання національної ідентичності українців і заперечення підстав мати власну державу. Пропаганду ідеологем «руского міра» – про «велику російську цивілізацію», творцями якої буцімто виступають Росія, Україна й Білорусь, про «братні народи» та «братерську любов», «єдину віру» – поширювала в українських землях Російська православна церква, здійснюючи релігійно-інформаційну експансію [4, с. 41-45, 60].

Серед ідеологічних наративів і міфологем, покладених у підґрунтя сучасної російської агресії, чи не головним є імперський наратив про те, що української нації ніколи не існувало, як і української мови, окремої української історії та культури. З цього доводилося, що буцімто не може бути і держави громадян України, згуртованих навколо українського етносу, що дав назву державі, мові.

15-ти денним спротивом російській агресії українці довели, що подібні висновки, як і ідеї про те, що Україна як держава не відбулася, є абсолютною неправдою. Бліцкриг, на який розраховувало російське керівництво, реалізувати не вдалося, рашисти не змогли зламати опір українців. До того ж уже перші перемоги українців довели всьому світові міфічність ідеї про російську армію як другу найсильнішу армію світу.

Повномасштабний російський наступ в Україну розпочався з масових ракетних ударів по всім регіонам та вторгнення з півночі, сходу та півдня, висадки десанту в аеропорту Гостомеля, боїв у прикордонні, на Донбасі та у передмісті Києва. Росіяни атакували великими колонами військової техніки, сподіваючись на швидку перемогу. Ці колони зупиняли цивільні, майже голими руками, та знищували військові за допомогою західної протитанкової зброї, та своєї креативності.

Задля оперативного інформування суспільства було запущено Єдиний телемарафон, бо інформація – це також зброя та один із основних елементів оборони держави. Тисячі українців ставали в черги до Територіальних центрів комплектування (далі – ТЦК), щоби взяти до рук зброю та встати на захист України. Міста стали фортецями, з'явилася велика кількість блок-постів. Військові та партизани почали псувати логістику росіянам на окупованих територіях. Звичайні цивільні люди робили запальні суміші, щоби палити російську військову техніку. Активізувалися волонтери. З'явилися чутки про українського пілота-аса – Привида Києва.

Головною проблемою для російських військ було те, що вони не очікували на пекельний супротив, а вірили в те, що їх зустрінуть як визволителів, що вони візьмуть Київ за 3 дні [7]. Як наслідок, українська армія стримала російських загарбників та перейшла у контрнаступ, звільняючи Бучу, Ірпінь, Гостомель, усю Київщину, Житомирщину, Чернігівщину та Сумщину. Україна відновила контроль над північним кордоном.

Під час звільнення Київщини Служба безпеки України провела успішну та нестандартну операцію. Росіяни розмістили тимчасовий командний пункт у недосяжній зоні для нашої артилерії, метою операції було знищити цей пункт, підготовка до неї велася в режимі повної секретності, про її задум знали троє людей. Бригада українських артилеристів повинна була лісом наблизитися до російської бази та нанести вогневе ураження, це суперечило усім правилам використання артилерії та продемонструвало неабияку креативність та нестандартність рішень українських військових. Вони успішно виконали завдання та знищили велику кількість російських окупантів та їхню техніку [3]. Таким чином вдалося звільнити північ України та зламати плани агресора.

Знаковою перемогою українських військових сил було потоплення крейсеру «Москва», який росіяни називали «убивцею авіаносіїв», він належав до океанічного флоту РФ. Увечері 13 квітня 2022 р. українські війська нанесли удар по крейсеру двома ракетами «Нептун». Ворожий корабель мав сильну систему протиповітряної оборони, однак, завдяки погодним умовам, операцію вдалось виконати успішно. Росіяни намагалися приховати причетність України до потоплення корабля, вони розповідали, що на крейсері відбулася пожежа, що призвела до подальшої детонації боєкомплекту. 14 квітня 2022 року росіяни повідомили, що під час буксирування до Криму, через шторм, крейсер затонув. За даними РНБО України, з 510 членів екіпажу, росіянам вдалося врятувати тільки 58. У світі корабель такого класу востаннє потопили під час війни Великобританії з Аргентиною за Фолклендські острови [1].

Потоплення крейсера «Москва» було однією з перших перемог України на морі, ця перемога сильно вдарила по бойовому духу ворога та значно зменшила його спроможність контролювати о. Зміїний, Одесу, Миколаїв, Очаків. До того ж повністю знищило будь-які шанси РФ висадити десант в Одесі, натомість, це дозволило ЗСУ перейти до планування звільнення Зміїного.

За декілька днів до потоплення «Москви», а саме 24 березня 2022 р, сили оборони України знищили великий десантний корабель «Саратов» та пошкодили кораблі «Цезарь Куніков» і «Новочеркасск» у порту Бердянська. Затоплення крейсера «Москва» та знищення кількох десантних кораблів та катерів призвели до логістичних проблем для росіян на о. Зміїному.

Українські збройні сили почали планомірно знищувати все, зосереджене росіянами на острові, – від артилерійських систем до комплексів протиповітряної оборони. 26 квітня 2022 р. українським безпілотником було уражено зенітно-ракетний комплекс «Стріла» та командний пункт. 30 квітня Оперативне командування «Південь» повідомило про знищення 42 окупантів та ураження трьох ворожих зенітних установок, машину зв’язку та ще одну «Стрілу». 2 травня були знищені російські катери, їх завданням було вивезення поранених, ведення розвідки та постачання вантажів. Наступного дня було знову уражено командний пункт, а вже 7 травня, після виведення з ладу російських засобів протиповітряної оборони, пара українських

винищувачів Су-27 пролетіла над островом на низький висоті та завдала ударів по ворожим цілям.

Внаслідок злагоджених дій бійців Головного управління розвідки та Служби безпеки України було здійснено ризиковану, але успішну десантну операцію [2]. 12 травня збройні сили України вразили російське судно тилового забезпечення «Всеволод Бобров», 17 травня – російський буксир «Василь Бех». Перед силами оборони України стояла задача не допустити логістичного оснащення ворога на Зміїному. 20 червня ЗСУ нанесли ракетного удару по буровим вежам Чорномор-Нафтогазу, які Росія захопила у 2014 році під час окупації Криму. Росіяни використовували вежі у військових цілях, а саме задля захисту свого флоту та фіксації подій на українському узбережжі. 27 червня ЗСУ нанесли удари по Зміїному, внаслідок чого було знищено російський зенітний гарматно-ракетний комплекс. 30 червня українська армія продовжила бити по острову, що змусило росіян втекти з нього. Росіяни назвали свою поразку «жестом доброї волі». 7 липня було проведено операцію висадки українських військових на острів, було піднято український прапор. Звільнення Зміїного дозволило в подальшому, а саме 22 липня 2022 року, розблокувати порти Одеса, Південний та Чорноморськ і відновити експорт українського збіжжя. З 1 серпня з одеських портів було продано більше 17 млн тон збіжжя, що врятувало світ від глобальної продовольчої кризи та від хвиль емігрантів, зокрема з країн Африки та Близького Сходу. Ця та інші військові операції дозволили перейти до уражень ворожих цілей на території тимчасово окупованого Криму.

Далі було звільнення Харківщини у вересні-жовтні 2022 р. Тоді весь інформаційний простір був заповнений новинами про Херсонський контрнаступ, що змусило росіян послабили своє військове угрупування на Харківщині, і це дозволило в найкоротші строки звільнити майже всю Харківську область. Визвольна операція складалася з двох етапів. Впродовж *першого етапу* (8-14 вересня 2022 р.) було звільнено 388 населених пунктів, серед яких такі важливі з тактичної та стратегічної точок зору міста Куп'янськ, Ізюм, Балаклія та місто Святогірськ Донецької області, було відновлено контроль над державним кордоном з РФ. На *другому етапі* (21 вересня-13 жовтня 2022 р.) було здійснено вихід на рубіж Ямпіль, Торське вздовж річки Жеребець, Андріївка, Дворічне, загалом за цей етап було звільнено 99 населених пунктів.

ЗСУ використали тактику маневрового наступу, вона полягала в тому, що війська швидко просунулися вглиб території, обходячи міста, що створювало для ворога загрозу оточення, це і стало однією з причин швидкої втечі росіян з Харківщини. Відступаючи, ворог залишив велику кількість техніки та зброї, яку прозвали «російським ленд-лізом» [5].

Завдяки героїзму наших воїнів, не судилося збутися ворожим планам прорватися до Миколаїва, Одеси, щоб отримати сухопутний доступ до Придністров'я. Успіхи контрнаступу ЗСУ на Херсонському напрямку, як і втрата Херсона стала для росіян сильним та болісним ударом, це позбавило їх спроможності контролювати Чорне море та єдиний обласний центр, який вони захопили.

Херсонська наступальна операція складалася з трьох етапів: *Перший етап* (29 серпня - 23 вересня 2022 р.) включав вихід на адмінкордон Дніпропетровської та Херсонської областей, звільнення 13-ти населених пунктів та загальної площі близько 1000 кв. км. На *другому етапі* (2-18 жовтня 2022 р.) відбулося просування вглиб на 40 км, звільнення 29-ти населених пунктів і деокупація території близько 1200 кв. км. Впродовж *третього етапу* (8-12 листопада 2022 р.) вдалося вийти на правий берег Дніпра, звільнити Херсона та 169 населених пунктів. Площа звільненої території становила 3500 кв. км [6].

Таким чином, вже перші півроку повномасштабної російсько-української війни продемонстрували небачене досі єднання українського народу та влади в ім’я перемоги. Провал бліцкригу, на який розраховувало російське керівництво, не залишив ніяких сумнівів у тому, що ворог недооцінив Україну, українські збройні сили, самих українців, які своїм потужним спротивом спростували головний наратив кремлівської пропаганди – що Україна як держава не відбулася.

На додачу варто згадати, що в перші дні великої війни експерти прогнозували швидку поразку України, іноді навіть мова йшла про години існування української держави. Наразі йде вже третій рік оборони України у повномасштабній війні і немає сумніву в тому, що допоки Україна єдина, вона буде непереможною.

Список використаних джерел

1. Yann. Як тонув крейсер «Москва». *Мілітарний.* URL: https://mil.in.ua/uk/articles/yak-zatonuv-krejser-moskva/ (дата звернення: 12.04.2024).
2. Битва за острів Зміїний. Море. Документальний фільм. *Головне управління розвідки України.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=0MjsxTFeuEM (дата звернення: 15.04.2024).
3. Лігво ворога. Ліквідація – СБУ. Спецоперації перемоги. Фільм 3. *Телеканал 1+1.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=iKXQhpfM7lQ&t= 909s (дата звернення: 12.04.2024).
4. ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2 кн. / Відп. ред. В.Смолій; упоряд.: Г.Боряк, О. Ясь. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. Кн. 1. 800 с.
5. Печерський А. Визволення Харківщини у вересні-жовтні 2022 року: перша річниця переможного Слобожанського наступу ЗСУ. Документальний фільм. *Армія Inform.* URL: https://armyinform.com.ua/2023/09/06/vyzvolennya-harkivshhyny-u-veresni-zhovtni-2022-roku-persha-richnyczya-peremozhnogo-slobozhanskogo-nastupu-zsu/ (дата звернення: 16.04.2024).
6. Печерський А. Визволення Херсона 11 листопада 2022 року – завершення переможної наступальної операції ЗСУ. Документальний фільм. *Армія Inform.* URL: https://armyinform.com.ua/2023/11/11/vyzvolennya-hersona-11-lystopada-2022-roku-zavershennya-peremozhnoyi-nastupalnoyi-operacziyi-zsu/ (дата звернення: 16.04.2024).
7. Рік НЕЗЛАМНОСТІ. 24.02. Пам'ять війни. Документальний фільм *Армія TV – Військове телебачення України.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=I-WPmWaVWbM&t=411s (дата звернення: 10.04.2024).

УДК 378.1

Т. М. Шевченко,
д. філол. н., професор, завідувач кафедри
української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВІДЕОБЛОГ ПРО ЛІТЕРАТУРУ: СПЕЦИФІКА КОНТЕНТУ ТА СТРУКТУРИ

Розглянуто відеоблог про літературу як один із ефективних інструментів взаємодії з аудиторією. На прикладі відеоблогу відомого сучасного українського письменника Степана Процюка досліджено специфіку контенту та структури відеоблогу як унікальної комунікаційної платформи.

Ключові слова: література, відеоблог, контент, структура, комунікації.

A video blog about literature is considered as one of the effective tools of interaction with the audience. Using the example of the video blog of the famous modern Ukrainian writer Stepan Protsyuk, the specifics of the content and structure of the video blog as a unique communication platform were investigated.

Key words: literature, video blog, content, structure, communications.

Усе масштабніший вплив Інтернету на свідомість сучасної людини підштовхує багатьох письменників і критиків сучасності шукати альтернативі засоби взаємодії з аудиторією. Один із них – ведення власного блогу, поширення інформації в соцмережах та на відеохостингах. Блогер, який популяризує літературу і письменників, виступає передусім популяризатором словесної творчості. Думка автора блогу про змістовно-формальні особливості книги, про її художні властивості, про обставини видання проєкту і певні факти біографії письменника часто стає вирішальною для читачів у виборі книги. Контент стає особливо цінним, якщо створюється людиною, яка сама є письменником, критиком, видавцем. І тут для читача стають цікавими блоги як про новинки літератури, так і про видання попередніх епох. У Facebook такими блогами, наприклад, є *Тексти і про тексти*, *Книжковий блог Ксенії Близнець*, *Booktube українською*, на

youtube – *Нотатки варварки*, *Marie`s Bookshelves*, *Kseniia Kellerman*, *Eslava Sabio Books* тощо. Варто тут загадати і телеграм-канали професійних літераторів або тих, хто дотичний до літературного життя: *Slavinska_reads*, *Літо читає, Книгарка Vivat, Chytomo, Перехресні стежки, Старий Лев, Проліт, Непозбувний книгочитун, Книжкові історії* тощо.

Степан Васильович Процюк, відомий сучасний письменник, учасник літературного угрупування «Нова дегенерація» у 90-х рр. XX ст., автор романів «Тотем», «Травам не можна помирати», «Інфекція», «Троянда ритуального болю» тощо, збірок есеїстики «Аналіз крові», «Тіні з'являються на світанку», «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ», є активним користувачем мережі Facebook, веде власний відеоблог на відехостингу Youtube «Українські письменники: колаж емоцій», нерідко дає інтерв'ю іншим виданням, у яких міркує про злободенні проблеми сучасності і місце літератури в ній. До останнього часу поєднував літературну творчість з викладацькою діяльністю, є кандидатом філологічних наук. Загалом з-під пера цього автора вийшло понад 30 книг різних жанрів загальним накладом 100000 примірників, за що автор був удостоєний ознаки «Золотий письменник України». Проте на якомусь етапі автор відчув, що йому затісно у просторах українських видавництв, і з 2019 року він запустив власний Youtube-канал «Українські письменник: колаж емоцій», котрий на сьогодні має близько тис підписників і включає 150 відеоматеріалів про Тараса Шевченка, Володимира Винниченка, Василя Стефаника, Ольгу Кобилянську та багатьох-багатьох українських та зарубіжних письменників, вартих його авторського осмислення чи переосмилення в різний спосіб. Як каже Є. Баран, відомий критик сучасності, «Степан Процюк як прозаїк не втомлюється самооновлюватися і змінюватися, чого вимагає від своїх симпатиків та опонентів. А якщо у нас ще є такі автори, то значить, що українська література не просто здатна опиратися «інтернетівській корозії», а готова поширювати простір культури художнього слова» [1, с. 9]. Зауважимо, що на каналі перевага надається закритій від стороннього ока інформації, подекуди пікантним подробицям з життя авторів. Оповідь ведеться в культурному та соціальному контекстах. Прикметно, що про цих же авторів С. Процюк пише есеї (збірки «Канатоходці», «Гіркий світ, солодкий світ», «Відкинуті і воскреслі»). Маємо й інший варіант авторської співпраці

С. Процюка з відеохостингом: у травні 2024 року у видавництві «Дискурсус» побачила світ книга його есеїв, написана за матеріалами власних же відеоблогів, зміст яких був скоригований завдяки читацькій інтерактивності. Книгу названо «Письменник про письменників». Редакторські різночитання відеоматеріалів, есеїв автора можуть стати предметом окремих досліджень, адже вже не перший рік автор пропонує численні варіації на одні й ті ж теми (про постатей переважно), щоразу відшукуючи нові акценти для їх презентації.

Важливо звернути увагу, що художня спадщина цього письменника також вирізняється біографічними романами про тих же самих українських письменників, які осмислюються на відехостингу та в есеїстиці. Наприклад, постать Василя Стефаника одномоментно усвідомлена в есеї «Ритуали для словоборства» (збірка «Гіркий світ, солодкий світ»), романі «Троянда ритуального болю» і відеоблозі «Василь Стефаник: між романтизмом і трагізмом». Відтак маємо особливу ситуацію авторської діяльності, дотичної до медіа та такої, що існує поза ними: у спадщині С. Процюка один і той же осмислюваний митець стає об'єктом авторської обсервації з трьох різних ракурсів: як герой відеоблогу, як предмет міркувань есеїстичного тексту та як персонаж художнього твору. Додамо, що й і у власних інтерв'ю С. Процюк часто торкається тем, порушених ним на власних платформах, зокрема, щодо місця митця в літературному і культурному процесах певного проміжку часу. Тож уся медійна та художня діяльність С. Процюка являє собою такий собі єдиний мегатекст, якщо його інтерпретувати як «всі тексти, які прямо чи опосередковано обсервують особистість письменника» [2, с. 60].

Іще один важливий аспект діяльності С. Процюка – його активна участь в різномантіних інтерв'ю. І тут ідеться не про спорадичну чинність, не про випадкові зустрічі з журналістами та критиками, а про перманентну прикмету діяльності, про що свідчать спеціальні розділи для інтерв'ю в його поліжанрових книгах («Трикутник», «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ»). Окремі інтерв'ю автора також потрапляють в Інтернет.

У процесі інтерв'ювання з С. Процюком перед журналістом/критиком стоїть непросте завдання: відокремити особистість митця від світу його творів та показати його як реального «героя» – цікаву людину, близьку аудиторії в медіа. Тож медіаобраз С. Процюка, складений на основі його інтерв'ю, репрезентує читачам

сучасного письменника як багатогранну особистість, життя якої цікаве не саме по собі, але лише у зв'язку з літературою, з творчістю, з книговиданням, активністю у соцмережах. Попри гетерогенну природу самого жанру інтерв'ю з письменником, літературоцентристський підхід у цих бесідах домінує і при цьому не дисонує з тональністю та проблематикою згаданих художніх творів, а, навпаки, дозволяє читачам правильно інтерпретувати авторський задум і місце автора в літературній ситуації сьогодення.

Таким чином, можна стверджувати, що С. Процюк за допомогою різноманітних медіаплатформ, нечисленних зустрічей із читачами сам змоделював власний образ, далекий від фестивальних креацій і публічного центрування. Його відеоблог, дописи у Facebook приваблюють читачів лаконічністю, мобільністю, простотою контакту з аудиторією. Усе це робить ці матеріали популярними серед масового читача. Відеоплатформа стала для письменника одним із принципових майданчиків для творчої реалізації: це і засіб розважити аудиторію, і засіб самопопуляризації, такий собі додатковий сервіс управління продажем власних книг, більшість із яких якраз письменникам і присвячена.

Список використаних джерел

1. Баран Є. У місці, названому Тофет…/ Процюк С. Десятий рядок. Київ : Український пріоритет, 2014. С. 5–9.
2. Михида С. П. Мегатекст і особистість письменника. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2006. № 26. С. 58–62.

УДК 004.738.5:355.4

Н. Л. Шмігіль,
магістр Національного авіаційного університету,
науковий керівник: д. філол. н., професор кафедри журналістики
Національного авіаційного університету *Шульгіна В. І.*

УКРАЇНСЬКА ЕКОЛОГІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Порушуються питання актуалізації екологічної проблематики в українській журналістиці, особливо після вторгнення росії в Україну, яке завдало серйозної шкоди довкіллю: руйнування дамб, знищення лісів, забруднення ґрунтів і вод, замінування угідь. Автор підкреслює, що в умовах війни екологічна журналістика виступає одним із засобів документування екологічних злочинів, сприяє збереженню довкілля і забезпеченню сталого розвитку, а також сприяє формуванню громадської свідомості щодо збереження довкілля задля майбутніх поколінь.

Ключові слова: війна, довкілля, журналістика, екологічна проблематика.

Environmental issues gained particular importance after Russia's invasion of Ukraine, which caused serious damage to the environment: destruction of dams, destruction of forests, soil and water pollution, land mining. War causes long-term environmental problems that affect public health and biodiversity. Journalism plays a critical role in highlighting these issues, documenting environmental crimes, and building public awareness. In the conditions of war, environmental journalism helps to preserve the environment and ensure sustainable development.

Key words: war, environment, journalism, environmental issues.

Екологічна проблематика, що завжди була актуальною в українській журналістиці, після повномасштабного вторгнення рф в Україну набула особливої значущості та потреби у висвітленні. Війна завдала значної шкоди довкіллю, включаючи руйнування дамб, знищення лісів, забруднення ґрунтів і ґрунтових вод, замінування сільськогосподарських угідь та детонацію боєприпасів, вирубку захисних лісосмуг тощо. Цей перелік можна продовжувати, адже кожен

із цих аспектів є також воєнним злочином, що має глобальне значення для всієї природи та веде до непоправних наслідків. Ці дії спричиняють серйозні екологічні проблеми, які мають довготривалий вплив. Наприклад, забруднення водних ресурсів та ґрунтів впливає на здоров'я населення та біорізноманіття, а знищення лісів призводить до втрати природних середовищ існування та посилення змін клімату. Наразі суспільство ще не повністю усвідомило масштаби цих наслідків, проте їх оцінка є вкрай важливою [5].

Наголосимо, що завдання журналістики полягає не лише у висвітленні цих проблем, а й у формуванні громадської свідомості щодо їх важливості. Шкоду довкіллю можна розглядати як ворожі атаки, спрямовані на майбутнє, оскільки вони впливають на здоров'я, безпеку та добробут наступних поколінь. Таким чином, екологічна журналістика в умовах війни набуває особливого значення, сприяючи збереженню довкілля та забезпеченню сталого розвитку.

Знищення інфраструктури в Україні, спричинене військовими діями, вже призвело до численних екологічних катастроф. Зокрема, порушення у системі постачання електричної енергії спричинило затоплення шахти «Золоте» [4] в Луганській області, що в свою чергу викликало серйозні екологічні наслідки. Авдіївський коксохімічний завод зазнав обстрілів з використанням реактивних систем залпового вогню «Град», що призвело до забруднення довкілля токсичними відходами [4]. Пожежі на нафтобазах, що виникли в Луганській, Рівненській, Волинській, Львівській та інших областях, є ще одним свідченням екологічних наслідків війни. Особливо трагічним випадком стало підривання Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 року російськими військами, яке можна кваліфікувати як злочин екоциду [4].

Документування і фіксація таких дій, які можуть бути класифіковані як злочини проти довкілля, є надзвичайно важливим завданням для професійної журналістики. Відповідальна робота медіа у цьому напрямку має важливе значення для забезпечення прозорості і звітності щодо екологічних злочинів, виявлених внаслідок військових дій, і для посилення міжнародного тиску на відповідальних осіб та структури.

Актуальність екологічної журналістики в умовах війни можна охарактеризувати через кілька основних аспектів. По-перше, це необхідність своєчасного інформування громадськості про критичні

екологічні загрози та їх можливі наслідки для здоров'я населення і екосистем. По-друге, це роль медіа у висвітленні проблем, які потребують міжнародної уваги та оперативних дій. По-третє, ефективне висвітлення екологічних проблем може сприяти мобілізації ресурсів та зусиль для їх вирішення на рівні як державних органів, так і громадських організацій.

Наталія Андрусевич, голова правління Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля», підкреслює важливість досліджень, які зосереджуються на зв’язку між екологічними та безпековими загрозами. Вона зазначає, що такі дослідження є критично важливими з кількох причин. По-перше, вони забезпечують чітке розуміння актуального екологічного стану, що є необхідним для прийняття обґрунтованих рішень щодо його покращення [2]. По-друге, ці дослідження дозволяють зосередитися на майбутньому, що допомагає виявити потенційні ризики і розробити стратегії для їх усунення [2].

Н. Андрусевич відзначає, що присутність екологічної тематики у мас-медіа є позитивним явищем. Важливість обговорення екологічних питань журналістами, спеціалізованими організаціями та експертами не можна переоцінити. Однак вона також зауважує, що існує тенденція, за якою екологічні питання безпосередньо пов’язані з питаннями безпеки населення. Це особливо яскраво проявляється у випадках, пов’язаних з радіаційною та хімічною небезпекою [2]. Зокрема, найбільш помітний сплеск інтересу до екологічних загроз спостерігався під час обговорень аварій на Чорнобильській та Запорізькій атомних електростанціях. У таких ситуаціях проблема екологічної безпеки перетворюється на питання безпеки людського життя, що стимулює активне обговорення у медіа та суспільстві.

Н. Зайцева-Чіпак, соціологиня та виконавча директорка «Соціоінформ», акцентує увагу на глобальному вимірі екологічних проблем. Вона стверджує, що екологічні питання мають значний потенціал для залучення міжнародної спільноти до розв’язання проблем, що стосуються не лише України, а й інших країн [2]. Дослідниця підкреслює, що екологічні катастрофи, такі, як потенційні аварії на Чорнобильській чи Запорізькій АЕС, можуть мати глобальні наслідки. Це означає, що їхні наслідки не обмежуються тільки територією України, а можуть зачепити й інші країни. Вона також зазначає, що питання екології слугує важливим інструментом для підвищення глобальної обізнаності та заохочення міжнародної

допомоги. Використовуючи екологічні проблеми як аргумент, Україна може залучити міжнародну спільноту до активної участі у вирішенні проблем та встановленні порядку. Це, в свою чергу, підкреслює глобалізований характер сучасних екологічних загроз і необхідність міжнародної співпраці для їх подолання [2].

Таким чином, журналістика, що порушує екологічні проблеми, в умовах війни є не лише важливим аспектом медіадіяльності, а й критичним інструментом для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку. Вона має потенціал суттєво впливати на формування екологічної політики та громадської свідомості, а також на міжнародну співпрацю в сфері охорони довкілля.

На тлі складних геополітичних обставин, що склалися в Україні, питання екологічних катастроф набуло особливої актуальності. Зокрема, період активного військового конфлікту став каталізатором для численних досліджень і публікацій, які зосереджені на негативному впливі війни на довкілля. Важливість таких матеріалів важко переоцінити, оскільки вони не лише інформують громадськість про актуальні загрози, а й сприяють реагуванню на них з боку відповідних державних органів.

Олег Батурін, у статті, що була опублікована 10 квітня 2023 року [1], порушив питання потенційної екологічної катастрофи, яка могла б виникнути внаслідок руйнування Каховської гідроелектростанції (ГЕС). Матеріал привернув увагу до цієї загрози з боку відповідних державних структур, зокрема профільного міністерства, яке почало більш активно вивчати можливі наслідки та заходи для запобігання катастрофі. Однак, на жаль, 6 червня 2023 року армія російської федерації підірвала Каховську ГЕС, що призвело до затоплення площі в 600 квадратних кілометрів. У зв'язку з цим, О.Батурін став часто запрошуваним експертом та коментатором в медіа, намагаючись пояснити масштаби та наслідки катастрофи.

У свою чергу, Тетяна Милимко у своїй статті «Дельфіни: що відомо про причини загибелі чорноморських китоподібних» [3] звернулася до європейських лабораторій Німеччини та Італії, які проводили дослідження зразків дельфінів, що були знайдені на берегах Чорного моря. Ці зразки були зібрані у мертвих дельфінів, які загинули внаслідок вторгнення росії в Україну. Результати досліджень підтвердили, що причиною загибелі дельфінів стали військові дії, що

мали місце в регіоні [3]. Таким чином, матеріал Т. Милимко став високоякісним і експертним внеском у розуміння впливу військових конфліктів на морську фауну.

Таким чином, екологічна журналістика, що набула особливої значущості після повномасштабного вторгнення росії в Україну, відіграє ключову роль у висвітленні проблем, які завдала війна не лише довкіллю, а й здоров'ю населення та біорізноманіттю, а також змінам клімату. Неоціненною є роль екологічної журналістики й у формуванні громадської свідомості щодо захисту й збереження довкілля. Документування екологічних злочинів і публікації про них є критично важливими для забезпечення прозорості, міжнародного тиску на винуватців і мобілізації ресурсів для вирішення проблем. В умовах війни екологічна журналістика набуває особливого значення, сприяючи збереженню довкілля та сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Батурін О. Зневоднені землі. Як диверсії російських окупантів на Каховській ГЕС і двох каналах наближають екологічну катастрофу на українському півдні. URL: https://investigator.org.ua/ua/publication/253408/ (дата звернення: 04.08.2024).

2. Війна, довкілля та суспільство: в Медіацентрі «Україна» обговорили актуальність проблем екології під час війни. URL: https://www.prostir.ua/?news=vijna-dovkillya-ta-suspilstvo-v-mediatsentri-ukrajina-obhovoryly-aktualnist-problem-ekolohiji-pid-chas-vijny (дата звернення: 04.08.2024).

3. Дельфіни: що відомо про причини загибелі китоподібних Чорного моря. URL: https://usionline.com/delfiny-shcho-vidomo-pro-prychyny-zahybeli-kytopodibnykh-chornoho-moria/ (дата звернення: 04.08.2024).

4. Екожурналістика в Україні. URL: https://internews.ua/project/Eco-journalism-in-Ukraine (дата звернення: 04.08.2024).

5. Екологія і війна: збереження довкілля – у фокусі журналістів. URL: https://nsju.org/novini/ekologiya-i-vijna-zberezhennya-dovkillya-u-fokusi-zhurnalistiv/ (дата звернення: 04.08.2024).

УДК 159.9.072;177.7

М. А. Клименко,
аспірант кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»,
науковий керівник: д. філос. н., професор,
зав. каф. культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка» *Розова Т. В.*

ДО ПРОБЛЕМИ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Тема маніпуляції суспільною свідомістю сьогодні активно обговорюється представниками широкого загалу, все частіше стає предметом бурхливих наукових дискусій, гострої публіцистичної полеміки. З недавнього часу питанню маніпуляції присвячується багато творів як української, так і зарубіжної філософської літератури. Воно знаходить своє відображення у філософських, психологічних, політологічних текстах, що вкотре підтверджує його актуальність, а по суті справи – злободенність: вихід на новий рівень – рівень аудіо-візуальної, соціальної чутливості.

Ключові слова: маніпуляція, соціальна маніпуляція, комунікація, суспільство, свідомість.

The topic of manipulation of public consciousness today is actively discussed by representatives of the general public, and is increasingly becoming the subject of heated scientific discussions and heated journalistic polemics. Recently, many works of both Ukrainian and foreign philosophical literature have begun to be devoted to the issue of manipulation. It is reflected in philosophical, psychological, political science texts, which once again confirms its relevance, and in fact, its topicality: reaching a new level - the level of audiovisual, social sensitivity.

Key words: manipulation, social manipulation, communication, society, consciousness.

Дослідження проблематики маніпуляції суспільною свідомістю та розгляд її з наукової точки зору налічує лише кілька десятків років, якщо не мати на увазі опосередкованість висвітлення цієї теми в

контекстах інших, суміжних з нею явищ та процесів, інших аспектів соціального буття. Таким чином, питання маніпуляції суспільною свідомістю з боку гуманітарних дисциплін, особливо соціальної філософії, залишається відкритим і до кінця не вивченим і не поясненим [1].

Як основні причини тут можна виділити наступні:

По-перше, проблема соціальної маніпуляції розглядалася переважно в рамках психологічної та політологічної наукової парадигми. Широкого поширення набули практичні знання щодо таких техніко-технологічних аспектів даного феномену, як інструментарій, конкретні прийоми, способи та методи маніпуляції індивідуальною та груповою свідомістю у процесі комунікації. Насправді, для розуміння маніпуляції як соціокультурного феномену, необхідно розглядати її на вищому, концептуально-окресленому рівні, як принципово важливу філософську категорію, що перебуває на стику соціально-філософського, політологічного, лінгвістичного, етико-естетичного дискурсів, тісно пов'язаних з філософськими проблемами соціального та духовного буття людини, свободою, формами та способами реалізації комунікативних зв’язків, міфологічністю та наративами суспільної свідомості, функціонуванням владних відносин.

По-друге, за минулі десятиліття пильної уваги до проблеми маніпуляції суспільною свідомістю та активного її вивчення в рамках філософської думки не спостерігається одностайного погляду щодо питань природи, соціальної складової, сутнісних характеристик цього феномену, динаміки його розвитку, трансформації та його справжнього світоглядного сенсу [2]. Помічена різноманітність у галузі методологічного підходу до її вивчення, практично не розглянуті раніше аспекти феномену маніпуляції: такі, наприклад, як зв'язок маніпуляції та свободи людини. Особливим інтересом для подальших філософських досліджень є також невизначеність моральних оцінок, актуалізації та наслідків даного явища. Такі дослідження дадуть можливість формування власної точки зору на цю актуальну проблему сучасної дійсності.

Проблема маніпуляції суспільною свідомістю за всієї своєї популярності залишається маловивченою у філософському, світоглядному аспекті.

Як наукова категорія «маніпуляція» була введена в науковий обіг у 40-50-і роки XX століття західними політологами, що надалі забезпечило розробку ними цього поняття [3].

В українській філософській літературі питання маніпуляції як феномену почало розглядатися лише в 60-і роки XX століття, очевидно, внаслідок того, що з розвитком засобів масової комунікації ідеологічна боротьба між різними політичними системами – соціалістичною та капіталістичною – ставала все більш відчутною не лише економічно, а й ідеологічно, духовно. У роботах київської філософської школи – маніпуляція розглядалася в контексті критики західних ідеологічних теорій та практик соціальної дійсності, носила, переважно політико-ідеологічний викривальний характер, містила критику капіталізму як системи та всього західного способу життя взагалі [4]. Наприкінці XX століття не спостерігався комплексний теоретичний характер дослідження цієї проблеми. У дослідженнях маніпуляція осмислювалася у зв'язку з політичною пропагандою: впливом засобів масової пропаганди на свідомість «трудящих» через техніку дезінформації та обману. Неприйнятно, однак, принижувати значення теоретичних досліджень цього періоду, оскільки вони справді були відчутними. Насамперед неможливо не згадати про ту однозначність моральної оцінки маніпуляції, яку дали їй дослідники цього часу, що, у свою чергу, визначало твердість і сталість обраної ними позиції.

Сучасна українська гуманітаристика рясніє роботами, що висвітлюють прикладний, практичний аспект феномена маніпуляції в галузі бізнесу, комерційної реклами-маркетингу, етики ділових відносин, а також розкриває суміжні з маніпуляцією явища соціальної дійсності: ідеологію, пропаганду, рекламу.

Список використаних джерел

1. Розова Т.В. Соціальна сфера та соціальні відносини як джерело людинотворення. *Українське агентство інформації та друку «Рада»*, 2008. Том XXII. С. 96-107.2. Розова Т. В. Ідеальне та реальне в уявленнях про громадянське суспільство. *Людина і політика*, 2003. №6. С. 44-51.

3. Шарков Ф. І. Основи теорії комунікації. Соціальні відносини. 2005. 334 с.

4. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ: Рефл-бук: Ваклер, 2001. 432 с.

Наукове видання

Інформаційна освіта

та професійно-комунікативні технології

XXI століття

МАТЕРІАЛИ

XVII Міжнародної науково-практичної конференції

Відповідальні за випуск — О. В. Лаврик, О. О. Татакі.